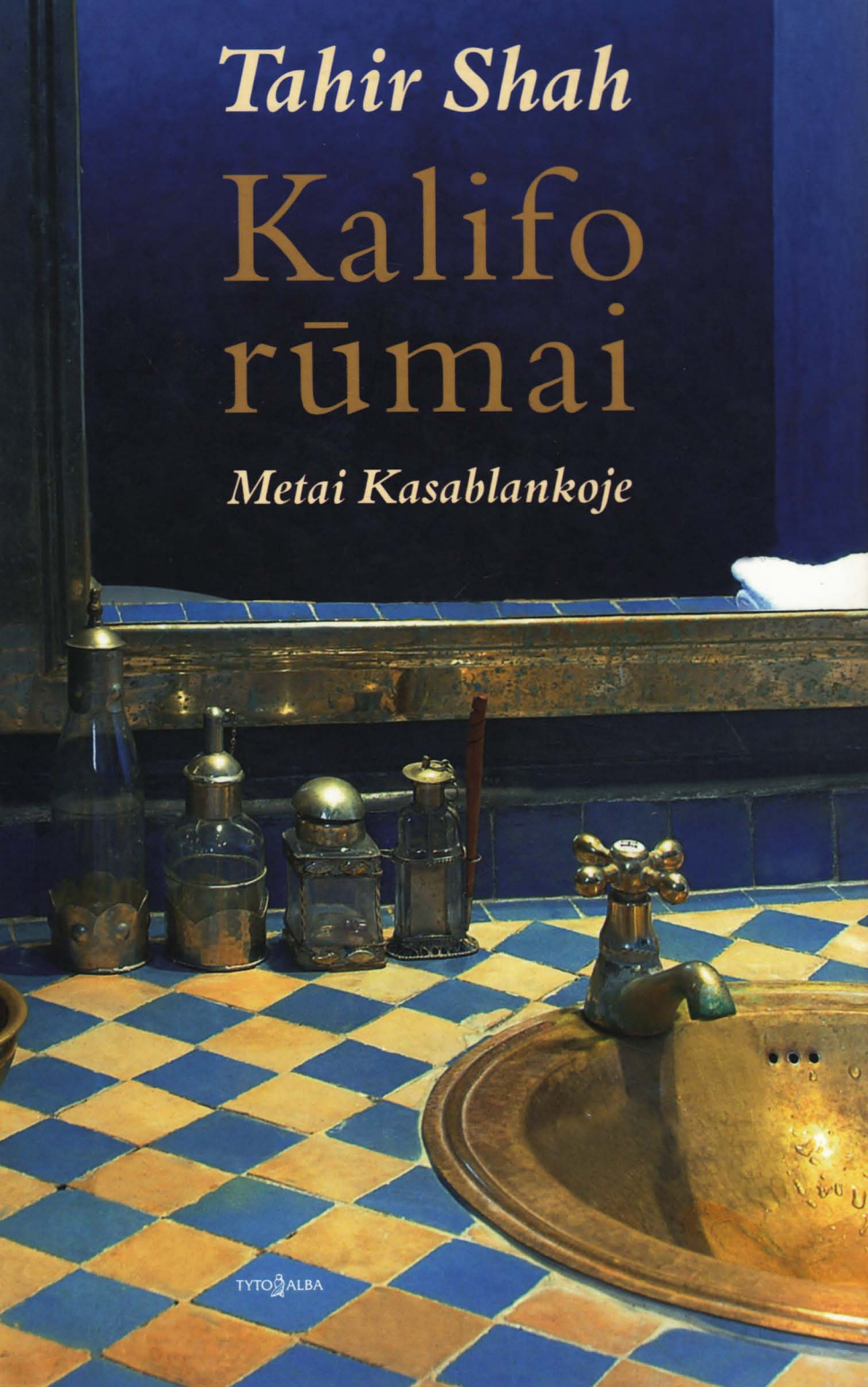
Tahir Shah
Kalifo rūmai
Metai Kasablankoje
TYTO ALBA

Tahir Shah

Kalifo rūmai

Metai Kasablankoje

Iš anglų kalbos vertė
Rasa Drazdauskienė

VILNIUS 2009

UDK 910.4(64)
Sh-01

TAHIR SHAH
THE CALIPH'S HOUSE:
A YEAR IN CASABLANCA
Doubleday, 2006

Knygos viršeliuose panaudotos *Dar Khalifa* (Kalifo rūmų) nuotraukos.
Fotografė *Ingrid Pullar*

Copyright © Tahir Shah 2006
© Rasa Drazdauskienė, vertimas į lietuvių kalbą, 2009
© Ilona Kukenytė, viršelio dizainas, 2009
© „Tyto alba", 2009

ISBN 978-9986-16-685-6

Ši knyga skiriama Arianei ir Timūrui,
taip pat jų gyvenimui Kalifo rūmuose.

Negaliu šios knygos laikyti baigta, kol nepadėkojau trims moterims:

Elisabeth – *jūs buvote dosnesnė, negu įsivaizdavote.*
Emmai – *mano balse turėjote išgirsti, koks esu dėkingas.*

Rachanai – *su didžiule meile; ačiū už tai, kad nepabūgai didžios nežinomybės.*

Tahiras Shahas
Dar Khalifa, Kasablanka

Pažvelgęs į akis džinui, pažinsi
savo sielos gelmes.

Marokiečių patarlė

PIRMAS SKYRIUS

Dvi nendrės geria iš to paties
upelio. Viena iš jų tuščiavidurė,
kita – cukranendrė.

Marokiečių patarlė

Nuščiuvusi prieblanda dvelkė liūdesiu. Kavinė buvo pilnutėlė pailgaveidžių vyriškių ilgais drabužiais, siurbčiojančių juodą kavą, rūkančių tamsų tabaką. Tarp stalų vinguriavo padavėjas, ant ištiestų pirštų galiukų iškėlęs padėklą su stiklinėmis. Tai buvo akimirka, kai diena virsta naktimi. Sėdintieji giliai traukė cigarečių dūmus, kosėjo ir žvelgė į gatvę. Vieni nerimavo, kiti svajojo, treti šiaip sėdėjo tylėdami. Maroke, šiaurės vakarų Afrikos dykumų karalystėje, prisiglaudusioje prie Atlanto vandenyno kranto, tas pats ritualas atliekamas kiekvieną vakarą. Išblėsus paskutiniams saulės spinduliams, žmonės vėl sušneko, ramių balsų gaudesys švelniai gožė transporto triukšmą.

Kavinė siauroje Kasablankos gatvelėje man atrodė paslaptinga vieta, turinti sielą, gresianti pavojais. Jutau, kad čia nebėra jokių apsaugos tinklų, kad kiekvienas gyventojas vaikšto siauru tikrovės lynu. Troškau ne tik atsidurti čia kaip keliautojas, bet ir gyventi tokiame mieste.

Mano žmona Rachana buvo nėščia, jai šis planas iš pat pradžių kėlė abejonių. Jos dar labiau sustiprėjo, man pradėjus pais-

tyti apie poreikį gyventi pavojingai ir nebūti niekuo tikram. Ji sakė, kad mūsų mažajai dukrytei reikia saugumo, jos vaikystei egzotika visai nereikalinga. Aš didinau statymus, žadėjau virėją, kambarinę, galybę auklių ir saulę – nuolat šviečiančią, pasakišką saulę. Jau aštuonerius metus, nuo tada, kai atsikraustė iš Indijos į blausų Londoną, Rachana beveik nematė saulės. Buvo kone pamiršusi, kaip ji atrodo. Priminiau, ko mums taip trūksta, – akinančios geltonos ryto šviesos, besiskverbiančios pro miegamojo užuolaidų plyšius, kamanių dūzgimo sausmedžio žieduose, sodrių aromatų, sklindančių siauromis gatvelėmis, kuriose surėsti prekystaliai mirgėte mirga įvairiausių prieskonių spalvomis – paprikų ir ciberžolių, cinamono, kumino ir fenugriko. Ir visa tai – šalyje, kurioje šeima tebėra žmogaus gyvenimo šerdis, kurioje išlikusios gyvos tradicijos, kurioje augdami vaikai sužino, kas yra garbė, išdidumas ir pagarba.

Aš nuvargau nuo mūsų niekingos egzistencijos, nuo ankšto buto, pro kurio popieriaus plonumo sienas mus nuolat kankino besikivirčijanti kaimynų pora. Norėjau pabėgti į namą, kuriame yra kur apsisukti, fantaziją, įkvėptą „Tūkstančio ir vienos nakties“, su arkomis ir kolonomis, kurio aukštos durys pagamintos iš kvapnios kedro medienos, kurio kiemuose veši slapti sodai, stūkso arklidės, fontanai, auga vaismedžiai, o kambarių jame – dešimčių dešimtys.

Visi, kurie nors kartą yra mėginę palikti drėgnus Anglijos krantus, mano, kad tam būtina pateikti kuo daugiau priežasčių. Ne kartą esu pagalvojęs, kaip piligrimai, keliavę laivu *Mayflower*, išvis sugebėjo išplaukti. Draugai ir giminaičiai pasiryžusius pabėgti laiko bepročiais. Manieji elgėsi taip pat. Iš pradžių jie šai-

pėsi iš mano planų išvykti gyventi į užsienį, o kai galiausiai suprato, kad manęs nedomina įprastos vietos – pietų Prancūzija ar Ispanija, – pradėjo atkalbinėti. Išvadino mane neatsakingu, niekam tikusiu tėvu, svajokliu, kuriam negali pasisekti.

Spaudimas atsisakyti svajonės vis didėjo. Jis tapo toks stiprus, kad jau buvau jos beatsižadąs. Tik staiga vieną niūrų žiemos rytą Londono centre einu pro susibūrusią minią žmonių. Jie buvo apstoję pagyvenusį vyriškį, kurį du policininkai laikė prilenkę prie žemės. Vyriškis buvo apsirengęs kaip verslininkas – išlygintais baltais marškiniais, šilko kaklaraiščiu, kostiumu su liemene, atlape įsisegęs stambų raudoną gvazdiką. Apimtas ekscentriškumo priepuolio, jis buvo nusimovęs kelnes, o trumpikes užsimaukšlinęs ant galvos. Policininkai, kuriems tai anaiptol neatrodė juokinga, užlaužė vyriškio rankas už nugaros ir sukaustė jas antrankiais. Netoliese garsiai šaukė jauna moteris, maldaudama pareigūnų išvežti „pamišėlį".

Stumiamas į šarvuotą policijos automobilį, vyriškis atsigręžė ir suriko:

– Nešvaistykite bergždžiai gyvenimo, vykdydami kitų nurodymus! Būkite individualūs! Siekite savo svajonės!

Plieninės durys užsitrenkė, automobilis greitai dingo iš akių, išsiskirstė ir minia – likau aš vienas. Stovėjau kaip įbestas, galvodamas apie tai, ką mačiau, ką ištarė menamas pamišėlis. Jis buvo teisus. Mūsų visuomenėje, gniaužiamoje salos gyventojų mentaliteto, visi pratę vykdyti nurodymus. Tą akimirką daviau sau žodį. Nesileisiu palaužiamas kitų žmonių lūkesčių. Surizikuosiu, paliksiu šią salą ir išsitempsiu šeimą paskui save. Mes visi drauge ieškosime laisvės bei žemės, kurioje galėsime būti savimi.

Vakarais eismas Kasablankoje įnirtingas kaip reta. Tačiau dar niekad jis nebuvo toks beprotiškas, kaip tą vėlyvo pavasario vakarą, kai aš tapau Kalifo rūmų šeimininku. Visą popietę sėdėjau kavinėje, laukdamas sutarto susitikimo su notaru. Jis man liepė ateiti į jo įstaigą aštuntą valandą. Septintą penkiasdešimt penkios aš padėjau ant stalelio monetą, išėjau iš kavinės ir nužingsniavau per gatvę. Praėjau pro viešbutį stiklo durimis, abipus kurių išdidžiai stiebėsi datulių palmės. Netoliese stovėjo tuščias turistų autobusas ir pora asilų traukiamų vežimaičių, prikrautų pernokusių vaisių. Neilgai trukus aš jau lipau grakščiai riestais apgriuvusio *art deco* stiliaus namo laiptais. Trečiame aukšte pabeldžiau į ąžuolo duris. Notaras jas atidarė, oficialiai pasisveikino ir pirmas pasuko į kabinetą.

Ant stalo gulėjo labai rimtos išvaizdos dokumentas, parašytas arabiškai. Notaras liepė jį perskaityti.

– Aš nemoku arabiškai, – atsakiau.

– Tai tada tiesiog pasirašykit, – atsakė jis, dirstelėjęs į auksinį *Rolex* laikrodį ant riešo.

Jis man padavė parkerį *Mont Blanc*. Pasirašiau dokumentą kaip lieptas. Notaras pakilo nuo kėdės ir stalo paviršiumi stumtelėjo manęs link sunkų geležinį raktą.

– Jūs labai drąsus žmogus, – tarė jis.

Stabtelėjau ir pažvelgiau jam į akis. Notaras nė nemirktelėjo. Aš paėmiau raktą. Tą pačią akimirką kritau ant grindų, parblokštas stiprios sprogimo bangos. Langų stiklai energingomis duženomis subiro vidun, visą kabinetą nusėdami stiklo gabalėlių kruša. Apkurtęs, sutrikęs, apkritęs stiklo šukelėmis pamėginau pakilti. Kojos taip virpėjo, kad vos galėjau išstovėti. Nepriekaištingai apsirengęs teisininkas susigūžęs tupėjo už savo stalo, tarsi

jam jau anksčiau būtų tekę patirti ką nors panašaus. Jis tylėdamas išsitiesė, nusipurtė nuo pečių stiklo šukes, pasitaisė šilkinį kaklaraištį ir atidarė man duris, kad galėčiau išeiti.

Gatvėje žmonės garsiai klykė ir bėgiojo į visas puses, spiegė gaisro pavojaus signalai, garsiai vaitojo policijos sirenos. Buvo matyti kraujo. Daug kraujo, ant žmonių veidų ir ant šukių sudraskytų drabužių. Buvau toks sukrėstas, kad nė nepajėgiau pagelbėti sužeistiesiems, kaip tik pradėjusiems plūsti iš viešbučio stiklinėmis durimis. Stebėjau juos tarsi sulėtintuose kino kadruose, tik staiga prie manęs mikliai sustojo mažytis raudonas taksi automobilis.

Vairuotojas iš paskutiniųjų šaukė pro atidarytą langelį.

– *Étranger! Monsieur étranger!* – rėkė jis. – Greičiau eikit šen, užsieniečiams čia pavojinga!

Įsikepurnėjau vidun, jis tuojau pat pasuko vairą, ir mes įsiliejome į nesibaigiančią automobilių jūrą.

– Tai sprogdintojai, savižudžiai sprogdintojai, – paaiškino vairuotojas. – Jie siautėja visoje Kasablankoje!

Raudonas *Peugeot* šokčiodamas riedėjo vakarų pusėn, tolyn nuo centro. Bet man nerūpėjo nei eismas, nei bombos, nei kraujas. Galvojau apie žmoną, likusią namie, Londone. Aiškiai mačiau žinių reportažus televizoriaus ekrane, įsivaizdavau, kaip ji, paskutines dienas nėščia, stipriai glaudžia prie savęs neseniai vaikščioti išmokusią dukrytę. Nė kiek neabejojau, kad dabar jai visų mažiausiai rūpės įsilieti į naują kultūrą ar siekti svajonės. Ji seniai baiminosi musulmoniškos Maroko visuomenės, ypač po rugsėjo 11-osios Al Kaidos išpuolių ir antrojo Persijos įlankos karo, kuriame vos prieš kelias dienas buvo nuverstas Sadamas Huseinas. Tačiau grįžti atgal jau buvo per vėlu. Pinigai sumo-

kėti, dokumentai pasirašyti, uždėtas vienas, paskui kitas antspaudas.

Rankoje laikiau raktą: galbūt tai naujos ateities simbolis, o gal neprotingo pirkinio patvirtinimas. Įsmeigiau į jį akis, apžiūrinėjau senoviškus įrėžius geležyje ir keikiau save, kad taip atvirai ieškausi pavojų.

Tą akimirką vairuotojas staiga paspaudė stabdžius.

– Atvykome! – pareiškė jis.

Priežasčių apsigyventi Maroke turėjau daug. Be galo daug, ir jos pradėjo rastis jau labai seniai. Kai dar buvau vaikas, mano tėvas – afganas – vis norėjo nusivežti mus į savo tėviškę. Tačiau nesiliaujantys karai neleido mums nė kojos įkelti į aukštus Afganistano kalnynus. Todėl mano seserys ir aš, vos pradėję vaikščioti, dažnai būdavome susodinami į šeimos mikroautobusą, ant kurio stogo kėpsodavo aukšta lagaminų krūva. Sodininkas ramiais, nuobodžiais Anglijos kaimo keliukais, paskui Italijos ir Ispanijos keliais veždavo mus į Maroką, į Atlaso kalnyną.

Mano tėvui tai būdavo proga parodyti vaikams bent gabalėlį gimtinės. Mes regėjome painų kalnų perėjų ir stačiašlaičių slėnių, dykumų ir oazių raizginį, imperatoriškuosius miestus tvirtoves, kultūrą, pagrįstą gentiniais garbės ir pagarbos vienų kitiems santykiais. Motina naudodavosi proga prisipirkti visokiausių gėrybių, pradedant kaftanais ir baigiant žvakidėmis, ir išvaikyti grupeles apsvaigusių hipių, jiems liepdavo tuojau pat grįžti į tolimus namus pas laukiančias motinas.

Mes ištisas savaites kratydavomės kalnų keliais, prisiartindavome prie didžiulių Sacharos smėlio kopų, kuriomis iš dykumos kopdavo „mėlynieji žmonės“ tamsia oda, paryškinta indigo

spalvos apsiaustų. Kartkartėm stabtelėdavome nusivemti pakelės krūmynuose, prisiryti kaktuso vaisių ar kalvų kasyklose į skrudintoms bulvytėms gautus kišenpinigius išsimainyti saujelę ametistų.

Anksčiausi mano prisiminimai susiję su didingu Feso miestu, apjuostu akmens siena. Blausiai apšviestos, akmenimis grįstos jo kerinčios gatvelės tokios siauros, kad jomis vargiai gali pranešti statinę, o ant gatvės prekystalių rasi nusipirkti ką tik nori. Gausybė prieskonių ir ką tik nuskintų žolių – šafranai, anyžiai, paprikos, marinuotos citrinos, kalnai blizgančių alyvuogių; nedidukės kedro dėžutės, inkrustuotos kupranugario kaulu, kvapnūs odos sandalai, degto molio puodai, šiurkštūs berberų austi patiesalai, auksu siuvinėti kaftanai, amuletai bei talismanai.

Tačiau užvis mėgstamiausias mano kampelis turguje buvo tas, kuriame juodosios magijos specialistai pirkdavo savo kerams reikalingų priemonių. Parduotuvių sienos čia buvo nukabinėtos narveliais. Juose krebždėjo gyvi chameleonai, kobros, salamandros ir liūdnos išvaizdos ereliai. Buvo ir spintelių, pagamintų iš apdaužyto Birmos tikmedžio, kurių stalčiai neužsidarė, nes buvo prikimšti džiovintos banginių odos gabalų, mirusių žmonių plaukų ir panašių daiktų, kaip man sakė tėvas.

Marokas atnešė spalvų į mano tvarkingą anglišką vaikystę, šiaip jau aprengtą graužiančiais kaklą pilkos flanelės marškiniais ir velveto šortais, išgyvenamą po apniukusiu dangumi. Karalystė man nuo seno buvo vieta, į kurią galima pabėgti, kurioje viskas stulbinamai ryšku, o svarbiausia – viskas turi sielą. Pats tapęs jaunu tėvu nutariau, kad mano pareiga ir atsakomybė yra perduoti savo vaikams šią dovaną – kultūros spalvas. Būtų buvę daug lengviau pasiduoti ir nebesistengti pabėgti nuo salos

krantų. Tačiau mane nešė kažin koks giliai slypintis instinktas, suvokimas, kad jei nepasinaudosiu šia akimirka, paskui visą gyvenimą gailėsiuosi.

Buvo dar viena įtaigi priežastis vykti į Maroką – tai mano tėvo tėvas. Paskutinius savo gyvenimo metus jis praleido nedidelėje pajūrio viloje Tanžere. Kai sulaukusi vos penkiasdešimt devynerių metų mirė jo mylima žmona, jis palūžo. Nebepakeldamas atsiminimų, persikėlė į Maroką, nes čia jie niekad nebuvo drauge keliavę. Vieną rytą, kai jis įprastu keliu leidosi žemyn nuo kalvos, grįždamas namo iš *Café France*, jį partrenkė atbulai važiavęs kokakolą vežiojęs sunkvežimis. Pasruvusį kraujais ir netekusį sąmonės jį nuvežė ligoninę, kur jis po kelių valandų mirė. Buvau per mažas, kad atsiminčiau senelį, bet vis tiek liūdėjau.

Mes naršėme visą Maroką ištisus mėnesius, iš paskutiniųjų stengdamiesi rasti namą, kuriame aš galėčiau duoti valią savo didybės manijai. Paieškas pradėjome Fese: tai, be abejo, ryškiausias šalies brangakmenis. Fesas yra vienintelis viduramžių arabų miestas, kuris išliko absoliučiai nesugriautas. Vaikščiodamas gatvelių labirintais, sudarančiais didžiulę mediną, jautiesi tarsi įžengęs į „Tūkstančio ir vienos nakties" pasaką. Jusles griūte užgriūva kvapai, vaizdai ir garsai. Vos keleto žingsnių pasivaikščiojimas gali tapti nepamirštamu išgyvenimu. Šimtus metų Fesas buvo įspūdingų turtų, mokslo ir prekybos centras. Jo namuose matyti beveik niekur kitur neaptinkamas visiškas pasitikėjimas arabų architektūra, o puošybą kuria amatininkų giminės, dirbančios šį darbą jau tūkstantį metų. Senamiesčio skersgatviuose radome susigrūdusių krautuvėlių, kuriose tradicinius įgūdžius – metalo darbus, odos išdirbimą, mozaikų ga-

mybą, audimą, puodininkystę bei baldžiaus amatą – tėvai iki šiol perduoda sūnums.

Visai atsitiktinai mus nuvedė į didelį pirklio namą, stovintį šiauriniame senamiesčio kampe. Jis suprojektuotas didingu Fasi stiliumi ir pastatytas prieš mažiausiai keturis šimtmečius. Aplink centrinį uždarą kiemą sugrupuoti šeši erdvūs salonai; kiekvienas iš jų papuoštas mozaikiniais frizais, grindys išklotos Atlaso kalnuose iškirsto marmuro luitais. Kiemą supo dangun kylančios kolonos, o jo centre skleidėsi lotoso žiedo pavidalo fontanas iš skaidriausio alebastro. Aukštai gretimoje sienoje kukliai švietė bestiklis langelis, pridengtas subtiliai drožinėtais medžio pinučiais – pro jį į kiemą galima pažvelgti iš patalpų, kuriose kitados buvo įsikūręs haremas.

Pastatą mums aprodęs žmogus buvo kebabų pardavėjas, turintis daug pažinčių. Pasak jo, šis namas vos keletą metų stovi tuščias. Šituo aš nepatikėjau – pastatą verkiant reikėjo remontuoti. Būčiau pasakęs, kad jis apleistas gerą pusšimtį metų.

– Maroke, – šypsodamasis paaiškino kebabų pardavėjas, – tušti namai privilioja piktuosius.

– Norite pasakyti, vagis?

Vyriškis smarkiai papurtė galvą.

– Ne piktus žmones, – atsakė jis, – piktąsias jėgas.

Tada aš dar nesupratau, ką jis turi galvoje. Nutaręs nepaisyti šios pastabos, iškart ėmiau derėtis dėl namo. Blogiausia buvo tai, kad jis priklausė septyniems broliams, vienam už kitą godesniems. Kitaip negu Vakaruose, kur nekilnojamasis turtas yra arba parduodamas, arba neparduodamas, Maroke egzistuoja savotiška prieblandos zona – namas gali būti parduodamas, bet gali ir nebūti. Dar prieš pradėdamas derėtis dėl kainos, turi

pirmiausia įkalbėti savininką, kad sutiktų parduoti. Įtikinėjimų etapas yra rytietiška išmonė, kurią, be abejo, į šiuos kraštus atgabeno arabai, prieš keturiolika šimtmečių praūžę per visą Šiaurės Afriką. Jūs sėdite prie stiklinės saldžios mėtų arbatos ir įnirtingai įkalbinėjate savininką, o šis apžiūrinėja jus nuo galvos iki kojų, tyrinėja jūsų drabužių siūles ir batų puspadžius. Juo geresnės kokybės drabužiais vilkite, juo aukštesnė bus kaina.

Tikriausiai tą rytą, kai susitikau su septyniais broliais nevidonais, kuriems priklausė pirklio namas, aš buvau pernelyg gerai apsirengęs. Po keturias valandas trukusių įkalbinėjimų ir meilikavimų, išgėrus begalę mėtų arbatos, jie iš principo sutiko pastatą parduoti. Tada išrėžė fantastišką kainą ir godžiai primerkė akis. Aš dar nebuvau išlavinęs derėjimosi įgūdžių. Reikėjo pasilikti, toliau plempti arbatą ir derėtis visą popietę iki vėlyvo vakaro. Užuot taip pasielgęs, pašokau ir keikdamasis išlėkiau į gatvelių raizgalynę. Kitaip tariant, sulaužiau pagrindinę arabų pasaulio elgesio taisyklę: niekada nesikarščiuoti.

Iš Feso patraukėme į Marakešą, rausvą dykumos oazę Atlaso kalnų papėdėje. Pastaraisiais metais nekilnojamojo turto rinka čia labai pagyvėjo, nes turtingi europiečiai prisipirko medinoje stovinčių apgriuvusių dvarelių, vadinamų rijadais, ir suremontavę grąžino jiems buvusį grožį. Paėjėk bet kuria gatvele, knibždančia žioplių, dviratininkų, motorolerių bei asilų traukiamų vežimaičių, ir pamatysi eiles paprastų, tylių durų. Gal nė į galvą neateitų, kad kiekvienos iš šių durų veda į tikrus rūmus.

Užsienio pinigų srautai netruko atgaivinti tradicinius amatus, tokius kaip *zellij* mozaikų ir degto molio plytelių, vadinamųjų *bejmat*, klojimas bei tinkavimas akinamai ryškiu tinku

tadelakt, gaminamu iš kiaušinių baltymų ir marmuro dulkių. Europiečių karštam norui pirkti šiuos nuostabius pastatus gali prilygti tik Marakešo vietinių gyventojų troškimas jais nusikratyti. Visus Marakešo medinos gyventojus vienija bendra svajonė. Jie trokšta kuo greičiau už didžiulius pinigus parduoti sutrešusius protėvių namus ir persikelti į naujame miesto rajone pastatytus daugiaaukščius. Mes ilgimės rankomis gamintų puošmenų ir senamadiško žavesio, o tie, kurie visa tai turi, svajoja apie vinilinius tapetus, kiliminę dangą ir visus šiuolaikinio būsto patogumus.

Rachaną esu nutempęs į kokias septynias dešimtis Marakešo rijadų. Nė vienas iš jų nebuvo toks didingas, kaip anas pirklio namas Fese. Bet vienas patraukė mano širdį. Jame buvo įspūdingo dydžio kiemas, pilnas žydinčių apelsinmedžių ir levandų. Vienintelis trūkumas – kitoje gatvės pusėje nuolatos veikianti skerdykla, iš kurios sklido nesiliaujantis mirties kvapas.

Tad mes susikrovėme daiktus ir liūdni grįžome į Londoną. Ten mane ištiko sunkiausia depresija, kokią tik esu kada nors išgyvenęs. Draugai iš manęs tyčiojosi. Jų akimis, aš pamėginau atsispirti neįveikiamai Britų salų traukai, tačiau buvau jos grąžintas atgal. Kiekvieną vakarą prieš miegą skaitydavau mūsų dukrelei Arianei pasakas apie princeses, slibinus ir už jūrų marių stūksantį apleistą pirklio namą.

Ėjo savaitės. Drėgną žiemą pakeitė dar drėgnesnis pavasaris. Vieną niūrią dieną susirietęs į kamuoliuką kiūtojau ant sofos, įsisupęs į vilnonę antklodę, ir kalbėjau pats su savimi nelyginant įsiaudrinęs beprotis. Suskambo telefonas. Aš pakėliau ragelį. Skambino seno mokyklos draugo motina. Keletą minučių paplepėjome apie nieką, aš tylomis svarsčiau, ko ji galėtų no-

rėti. Pagaliau moteriškė prakalbo apie reikalą: per pažįstamus išgirdusi, kad aš ieškąs namo Maroke. Ji pasakė turinti namą Kasablankoje, kurį labai norėtų parduoti. Ponia iš delikatumo nepasakė, kiek už jį nori, o aš neišdrįsau paklausti. Tik paminėjo, kad tai didelis pastatas, vadinamas *Dar Khalifa*, tai reiškia „Kalifo rūmai", ir kad jam reikalingas labai mylintis šeimininkas. Tyliai, beveik pašnibždomis dar pridūrė: „Tik labai stiprus žmogus gali ryžtis jį įsigyti." Liuoktelėjau nuo sofos, švystelėjau antklodę tarsi matadoras, erzinantis bulių, ir paskubėjau užsirašyti smulkmenas.

Kitą dieną po šio pokalbio aš išlipau iš lėktuvo Muchamedo V oro uoste Kasablankos pietiniame pakraštyje. Kelionių vadovuose turistai įspėjami bet kokia kaina vengti Kasablankos. Visi sutaria, jog tai Maroko turizmo juodoji skylė. Niekada anksčiau nesu buvęs šiame mieste, tik kelis kartus stotyje persėdęs į kitą traukinį. Bet vis tiek maniau viską apie jį žinąs, nes mačiau filmą „Kasablanka" su Bogartu ir Bergman.

Po valandos jau sėdėjau taksi ir važiavau dailia krantine, pilna kavinių ir vešlių palmių. Virš galvos ryškiai švietė saulė, nuo jūros pūtė lengvas sūrus vėjelis. Taksi išsuko iš pakrantės kelio ir nuriedėjo palmėmis apsodintu bulvaru. Abiejose jo pusėse tarsi ledkalniai kilo akinamo baltumo vilos. Priešais kiekvieną iš jų tvarkingai stovėjo didelis, žvilgantis, naujutėlis automobilis, turto simbolis.

Taksi pavažiavo tolėliau, kirto neregimą ribą ir atsidūrė didžiuliame lūšnyne. Aplink dunksėjo asilų traukiami vežimaičiai, be tikslo slankiojo vištos ir galvijai, kelią pastojo ožkų banda. Iš kuklios prie purvino keliuko stovinčios baltai tinkuotos mečetės tarsi lietus krito muedzino kvietimas popiečio maldos.

Dulkėtame skersgatvyje, vingiuojančiame tarp žemų, iš šlakbetonio luitų sustumtų, pašiūrių surūdijusios skardos stogais, keli berniūkščiai spardė savadarbį kamuolį. Netoliese pavėsyje prisiglaudę tūnojo trys išvargę vyriškiai, įsisupę į dželabas – tradicinius ilgus apsiaustus su gobtuvais. Greta jų stovėjo keletas netvirtų prekystalių, o kitapus keliuko jauna moteris iš dėžės prekiavo rausvai dažytais viščiukais.

Privažiavęs tolimiausią lūšnyno galą, taksistas sustojo prie paprasčiausių durų, įstatytų į purviną mūro sieną. Prieš sumokėdamas vairuotojui paklausiau, ar tai tas adresas. Beveik neabejojau, kad jis suklydo. Bet vairuotojas linktelėjo galva, parodė į žemę ir linktelėjo dar kartą.

Išlipau ir pabeldžiau į duris. Praėjo kelios akimirkos. Pagaliau durys vos prasivėrė.

– Ar čia *Dar Khalifa*, Kalifo rūmai? – paklausiau aš.

Kimus balsas atsakė prancūziškai, Maroko kolonistų kalba:

– *Oui, c'est ici.* Taip, čia.

Durys labai lėtai atsivėrė vidun, tarsi pasirengusios atskleisti paslaptį. Įėjęs pamačiau fantaziją, vertą kur kas didesnio turtuolio už mane.

Vidiniuose kiemuose gausiai kerojo palmės ir kvapnūs žiedais apsipylusių kinrožių krūmai, simetriškuose baseinėliuose kilo fontanai, senuose soduose žydėjo bugenvilijos, augo kaktusai ir įvairiausi egzotiški medžiai, dar buvo apelsinmedžių giraitė, teniso aikštelė, plaukymo baseinas, o už jo – arklidės.

Sargas mane pasveikino, pabučiavo ranką ir ilga koridoriaus galerija nuvedė į pagrindinį pastatą. Pirmą kartą į jį įžengęs pasijutau tarsi sapne. Priešais mano akis vėrėsi tikras labirintas. Durų arkos su kedro medžio durimis, aštuonkampiai langai,

įstiklinti spalvoto stiklo gabaliukais, mozaikiniai frizai ir sienos lipdiniai, uždari nuošalūs vidiniai kiemeliai, o kiek daug kambarių – svetainės, darbo kambariai, skalbyklos ir virtuvės, patalpos tarnams, sandėliukai ir mažų mažiausiai tuzinas miegamųjų.

Tačiau Kalifo rūmai beveik dešimtmetį stovėjo tušti. Sienos apaugo dumbliais, plytelėmis išklotos grindys buvo purvinos ir verkiant prašėsi remonto. Ant visų paviršių ryškėjo grėsmingi drėgmės palikti lopai, daug kur buvo įgriuvusios lubos. Ant durų staktų, nelyginant nėrinių užuolaidos, kybojo voratinkliai, lempose suko lizdus paukščiai, masyvias medžio duris išvagojo termitai. Sprogus vamzdžiui, vienas miegamasis virto ežeru, beveik visos perpuvusios langinės kabojo ant vyrių. Sodai spėjo pavirsti džiunglėmis, po kurias lakstė sulaukėję šunys.

Name tvyrojo su niekuo nesupainiojama dvasia, menanti buvusią didybę. Jis, kaip nukaršusi aukštuomenės gražuolė, buvo senas ir sutrešęs, tačiau kadaise gyveno visai kitaip. Nesunku buvo įsivaizduoti jo istoriją, pokylius, paslaptis. Tikriausiai tai pasirodys absurdiška, bet iškart pajutau namo skleidžiamą energiją, tarsi jis būtų mane pripažinęs.

Po trijų mėnesių nuo pirmo apsilankymo *Dar Khalifa* namas jau buvo mūsų. Mano žmona slapta tikėjosi, kad liausiuosi kliedėjęs apie Maroką, bet namas ją įtikino. Ji taip pat pajuto jo dvasią. Kaip ir aš, pripažino ją palankia ir įsivaizdavo, kaip šioje erdvėje lakstys vaikai.

Laimė, anglės savininkės nereikėjo įtikinėti, kad jį parduotų. Ji iškart suprato, kad pradedančio rašytojo banko sąskaita bus pasigailėtinai tuščia. Ir puikiai žinojo, kad marokietis, sumokė-

jęs už pastatą rinkos kainą, tuojau pat jį nugriaus ir toje vietoje pastatys pabaisišką daugiabutį.

Taigi tą vakarą, kai įvyko savižudžių išpuoliai, aš pirmą kartą peržengiau Kalifo rūmų slenkstį kaip jų savininkas. Viduje pasitempę stovėjo visi trys sargai ir laukė nurodymų. Tarsi pagal kokius viduramžių papročius jie atiteko man drauge su namu. Štai Muchamedas, stambus, pakumpęs, apžėlęs savaitės senumo barzda, nervingai krūpčiojantis. Kiti du jį vadino Lokiu. Šalia – Osmanas. Jis jaunesnis, nuo lūpų niekada nenyksta šypsena, pats ramus, susikaupęs. Dirba šiuose namuose nuo vaikystės. Ir paskutinis – Hamza, grupelės vadas. Aukštas, pagarbaus elgesio, jis suspaudė mano ranką savąja, kurią paskui prisidėjo prie širdies.

Aš skubiai paklausiau, ar jie girdėjo apie savižudžius sprogdintojus. Hamza papurtė galvą. Yra kur kas svarbesnių problemų, atsakė jis.

– Kas gali būti svarbiau už savižudžių išpuolius?

– Džinai, – nuskambėjo atsakymas.

– Džinai?

Visi trys sargai sulinksėjo galvomis.

– Taip, namuose jų pilna.

Pirkdamas namą svetimoje šalyje, turi būti pasirengęs netikėtumams. Žinojau, kad teks įveikti kalbos ir kultūros barjerus. Bet nieku gyvu nebuvau pasirengęs susitikti su neregima dvasių kariauna.

Musulmonai tiki, kad Dievas, iš molio kurdamas žmones, tuo pačiu metu iš ugnies sukūrė kitos rūšies būtybes. Jos vadinamos džinais; tikima, kad jie drauge su mumis gyvena žemėje. Šios būtybės gimsta, tuokiasi, susilaukia vaikų ir miršta, lygiai kaip

mes. Šiaip jos nematomos žmogaus akiai, bet panorusios gali įgyti bet kokį pavidalą; dažniausiai rodosi saulei nusileidus, pasivertusios katėmis, šunimis ar skorpionais. Yra šiek tiek gerųjų džinų, nors dauguma jų – pikti. Jiems didžiausias malonumas sužaloti žmogų, kuris, jų manymu, sukelia jiems nepatogumų.

Kreipiausi į sargus patarimo, kaip išspręsti šią problemą.

Osmanas atsakė už visus.

– Papjauti avių, – švelniu balsu patarė jis, – reikia papjauti keletą avių.

– Keletą? Kiek?

– Po vieną kiekviename kambaryje, – paaiškino Lokys.

Aš greitai suskaičiavau.

– Čia mažiausiai dvidešimt kambarių... Tai visa avių banda. Mes braidysime kraujuose!

Sargai sumirksėjo. Paskui linktelėjo galvomis. Jie išmanė tradicijas, o Maroke tradicijos – gyvenimo pagrindas. Vakaruose lentomis užkaltas negyvenamas namas gali privilioti nelegalius gyventojus. Bet arabų pasaulyje visi puikiai žino, kad tušti namai traukte traukia piktąsias galias. Palik namus negyvenamus kelioms savaitėms, ir nespėsi nė apsižiūrėti, o juose nuo grindų iki lubų sijų bus grūste prisigrūdę tuntai neregimų džinų.

ANTRAS SKYRIUS

Jei lauki stebuklo, nestovėk
pavojuje.

Pirmoji naktis, kurią praleidome Kalifo rūmuose, prilygo iniciacijai. Sargai meldė mūsų ten nenakvoti, kol nebus įveikti siautėjantys džinai. Aš audringai protestavau. Atrodė visiška beprotybė kraustytis į viešbutį, turint savo namus. Po ilgų derybų Hamza, Osmanas ir Lokys suprato, kad manęs neperkalbės. Tad nutarė nusileisti, tik liepė pažadėti, kad laikysimės keleto nurodymų. Privalėjome visi miegoti viename kambaryje ant to paties purvino čiužinio, aplink kurį anglies gabalu apibrėžtas ratas. Buvome primokyti šiukštu neatidaryti langų, nors ir kaip kankintų alinanti vasaros kaitra. Dar negalima buvo dainuoti, juoktis ar kalbėti bent kiek garsiau negu pašnibždomis. Paklausiau kodėl.

– Nes supykdysite džinus.

Sargai trumpai pakartojo draudimų sąrašą: „Nesijuokti, nekalbėti, nevaikščioti, vengti netyrų minčių."

– Ar tai viskas? – paklausiau.

Osmano šypsena dingo.

– Ne, ne, – baugščiai atsakė jis. – Jums reikia prisiminti kai ką daug daug svarbesnio.

– Ką?

– Jei nepaklusite, jus ištiks žodžiais neapsakomos baisybės.

Mano žmona pakėlė akis į dangų.

– Kas gi dar?

Lokys garsiai nurijo seilę.

– Kad ir kas atsitiktų, – iš siaubo kūprindamasis prakalbo jis, – naktį nieku gyvu nesiartinkite prie tualeto.

Kaip netrukau sužinoti, klastingas džinas negali nė svajoti apie patogesnę slėptuvę negu vandens telkinys.

Rachana, kuri vos prieš tris savaites buvo pagimdžiusi mūsų sūnų Timūrą, užspringo.

– Tai neįmanoma, – nukirto ji.

– Mes pasistengsime, – nuolankiai atsakiau aš.

Prieblandai virtus nakties tamsa, mes glaudžiu būreliu įėjome į namą. Elektros nebuvo, pasišvietėme žvakėmis. Jos metė ant sienų ilgiausius vaiduokliškus šešėlius, o šviesą atspindėjo tūkstančiai žvilgančių tarakonų, kurie, išgirdę atėjus žmones, išsilakstė į visas puses. Hamza mus nuvedė ilgu koridoriumi per didžiąją svetainę į antrą aukštą.

Žingsniuojant per tuščius namus, braukantis nuo veido voratinklius, mintis apie netoliese stovintį viešbutį su elektros šviesa, televizoriumi ir tinkamais naudotis tualetais darėsi vis patraukles nė. Įsikūrus miegamajame, įsivaizduotas viešbučio kambarys vėl ėmė vilioti. Sutūpėme ant čiužinio, žmona prie krūtinės glaudė naujagimį, aš laikiau apsikabinęs Arianę. Pasijutome baisiai nelaimingi. Švysčiojančioje žvakių šviesoje pažvelgiau į Rachaną ir sušnibždėjau: „Prasidėjo mūsų naujas gyvenimas!“ Jau buvome abu bepradedą juoktis, bet staiga prisiminėme, kad juoktis uždrausta – negalima pykdyti džinų.

Kvadratinio miegamojo lubos buvo aukštos, langai maži, o dėmėtas sienas puošė mįslingi anglimi piešti simboliai. Vieni priminė matematikos ženklus, kiti – pirmykščių žmonių paliktus gyvūnų piešinius ant uolų.

Paguldžiau Arianę į lovą ir papasakojau jai apie narsią mergytę, kuri nieko nebijojo net tada, kai pikti žmonės stengėsi ją prigąsdinti. Pasigirdo beldimas į duris, tarsi pasaka būtų koks nors sutartas ženklas. Už durų laukė visi trys sargai. Jie sakėsi atėję palinkėti mums sėkmės. Osmanas švystelėjo į visus keturis kambario kampus po žiupsnelį druskos, o Lokys padeklamavo ištrauką iš Korano. Prieš išskubėdamas Hamza mus dar kartą įspėjo nieku gyvu nesinaudoti tualetu.

Iš pradžių naktis slinko gana lengvai, nors užmigti neleido lūšnynuose aidintys asilų chorai, uodai ir dusinanti kaitra. Man kilo pagunda atlapoti langus, bet pamaniau, kad geriau jau tegu jie bus uždaryti, jei tai nuramins sargus ir atbaidys dvasias. Galiausiai sumigome, susiglaudę ant seno bjauraus čiužinio tarsi kačiukai. Tik staiga, ketvirtą valandą ryto, iš tamsos sugriaudėjo balsas. Kimus, aidus, visiškai čia pat. Balsas buvo toks garsus, kad įstengė užgožti asilų bliovimą ir lūšnynuose besipešančių laukinių šunų staugsmą. Rachana įsikibo į mane, o Arianė užklykė iš siaubo.

– Kas čia?

– Man atrodo, muedzinas kviečia melstis.

Pamėginau vėl užmigti, bet neilgai trukus pajutau neįveikiamą norą šlapintis. Valandą šiaip taip laikiausi, paskui pajutau, kad daugiau nebegaliu. Džinams teks man atleisti, pamaniau. Tylutėliai nuslinkau į tualetą ir pradėjau šlapintis. Visą malonumą sugadino tamsi figūra vešliais ūsais, iššokusi iš už durų. Tai

buvo Hamza. Jis mikliai užvertė unitazo dangtį, nutraukdamas čiurkšlę.

– Tuojau pat eikit iš čia, – piktai sušnibždėjo jis.

– Ne, tai tu eik iš čia! – surikau.

Tamsoje mudu truputį pasigrūmėme – aš stengiausi laisvąja ranka atversti unitazo dangtį, o jis iš paskutiniųjų jį laikė.

– Aš juk nebaigiau!

– Tai labai pavojinga, – atsakė jis.

– Nieko negaliu padaryti. Gamtos šauksmas.

– Jūs pats nesuprantate, ką darote! – užriko jis.

Mūsų ristynės pažadino mažylį. Paskui mus apšaukė Rachana, reikalaudama tylos. Sukaupęs visas jėgas, šiaip taip išstūmiau sargą iš tualeto. Jis keikdamasis pradingo sode.

Nespėjęs nė susivokti pajutau, kaip Arianė plėšia mano akių vokus, stengdamasi pažvelgti į akis. Pro mažus langelius liejosi saulės šviesa. Išgirdau paukščius, giedančius lauke ant palangės, užuodžiau šviežios duonos kvapą, tikriausiai atsklindantį iš lūšnyno krautuvėlės. Miegamajame tvyrojo palaimintos nekaltybės nuotaika. Na štai, pamaniau sau, čia ir yra naujasis mūsų gyvenimas.

Tai, kad Kalifo rūmai stovi netoli mečetės, sargams atrodė labai laimingas ženklas. Jų manymu, tik jis mus apsaugojo pirmąją naktį. Imamo kvietimas melstis, skirtas visiems pamaldiesiems, pats savaime laikomas galinga apsauga, prilygstantis palaiminimui penkis kartus per dieną. Mane šiurkštus jo balsas, pagarsintas suklerusio stiprintuvo, veikiau erzino negu kėlė palaimą.

Atvykome į Maroką išsekinti kultūros, kurią palikome. Jautėmės kamuojami paranojos, netekę sveikatos ir persidirbę. Vaka-

ruose žmones gena neapsakomas kaltės jausmas – jei nuolatos nedirbsi kaip arklys, visi tave laikys tinginiu. Aiškiai mačiau, kad Maroke viskas kitaip. Net Kasablankoje, viename iš aktyviausių Šiaurės Afrikos miestų, gyvenimas apgaubtas protingo komforto skraiste. Pastebėjau, kad čia žmonės skuba tik tada, kai jiems to reikia, o ne tada, kai jaučiasi kitų stebimi.

Pirmosios dienos ėjo ramiai. Mes nusipirkome būtiniausių daiktų, valgėme lauke ant užžėlusios pievelės ir tyrinėjome namus. Arianė mėgo eiti pirma, apžiūrinėdama begalinius kambarius, ieškodama neišperėtų kiaušinių paukščių lizduose ar vaikydamasi peles. Mes nustatėme, kur veda kiekvienas koridorius, koks kambarys slepiasi už kurių durų, peržiūrėjome ankstesnio šeimininko paliktą šlamštą. Apie restauravimą ar remontą nė nepagalvojome; ir taip buvo sunku patikėti, kad šis namas priklauso mums.

Dar Khalifa stovi toliausiame ilgo keturkampio žemės sklypo gale. Jį supa plaukymo baseinas, sodai, arklidės ir įvairūs mažesni pastatai. Pats namas statytas ilgai, keliais etapais. Dešinėje – seniausias kiemas su sodu, kuriame auga guotelis bananų krūmų ir aukštos palmės. Pagrindinėje namo dalyje yra svetainės, virtuvės, valgomasis ir įėjimo vartai, be to, dar du kiemai – vienas prie virtuvės, kitas kairėje pusėje, šalia garažų. Teniso aikštė plyti už namo, prie jos dar keletas persirengimo kambarių, šulinys ir tarnų butai. Antrame aukšte yra miegamieji ir erdvi stogo terasa, iš kairės prie namo prišlietas vėlesnis priestatas, kuriame dar du miegamieji, o virš jų – svečių apartamentai.

Sargai iš pradžių buvo mums malonūs, bet laikėsi atokiai. Atrodo, jiems buvo nejauku, kad į Kalifo rūmus vėl įsikraustė žmonės. Sargai stebėdavo mus iš už sienos ar sodo gyvatvorės,

tuojau pat pritūpdami pasislėpti, kai tik atsigręždavome ton pusėn. Aš negalėjau atsistebėti, kad per tuos dešimt metų, kol rūmas stovėjo tuščias, sargai gyveno arklidėse. Jie beveik nebuvo atidarę pagrindinių durų, nesigėrėjo kambariais ir vidun eidavo tik ypatingais atvejais. Tikriausiai baiminosi džinų.

Mums pavyko sutaisyti vieną kitą šviestuvą ir iki blizgesio išvalyti miegamąjį. Rachana uždengė langus savo pasiūtomis užuolaidomis, aš iššveičiau tualete per dešimtmetį priaugusius dumblius. Hamza aptiko mane klūpantį, šiūruojantį unitazą dantų šepetėliu. Jis susiraukė.

– Dabar čia nėra jokių džinų, – pasakiau.

Sargas reikšmingai pagrūmojo pirštu.

– Jie to nemėgsta, – pajuokavo jis. – Geriau juos palikti ramybėje.

Nieko jam neatsakęs išėjau ir nupirkau keletą plastikinių sodo kėdžių, nes namie nebuvo jokių baldų. Grįžęs namo nuėjau nusišlapinti. Nustebęs pamačiau, kad unitaze primesta kažkokio maisto likučių. Paklausiau Arianės, ar ji nevėmė.

– Ne, *Baba*, – žvaliai užtikrino ji.

Išėjau į plieskiančią saulėkaitą. Sargų niekur nebuvo matyti. Pašaukiau juos vardais. Jokio atsako. Nukėblinau prie arklidžių sodo gale, apaugusių begale rausvai žydinčių bugenvilijų. Išgirdau takeliu bėgant basas kojas, paskui uždaromas duris, bet žmonių nė kvapo. Visos arklidžių durys buvo užvertos. Ėmiau jas atidarinėti. Už trijų radau krūvas sulaužytų sodininko įrankių, kopėčių bei senos virvės ryšulių. Ketvirtos durys pasirodė praviros. Pastūmiau jas ir plačiai atvėriau.

Hamza sėdėjo viduje ant dažų skardinės, užkimštos pilko asbesto gabalu. Jis sunkiai alsavo, tarsi būtų ką tik bėgęs. Paklau-

siau, gal gali paaiškinti, kas užkimšo tualetą vištienos troškiniu. Jis įsistebeilijo į mane, paskui pataisė asbestą.

– Džinai buvo nepatenkinti, – atsakė jis. – O kai jie kuo nors nepatenkinti, gali pradėti pykti.

Jau norėjau klausti toliau, bet staiga pievelėje suklykė Arianė. Išbėgau pasižiūrėti, kas atsitiko. Mergaitė sėdėjo po vaismedžiu, rankutėmis užsidengusi akis, ir garsiai bliovė. Jai virš galvos nuo vienos iš žemesniųjų šakų tabalavo virvagalis. Ant jo kabojo pakarta raina katė. Nutraukiau ją žemėn ir pakviečiau Hamzą.

– Kaip ji čia atsidūrė?

Sargas suraukė kaktą.

– Blogai, – ištarė jis.

– Žinau, kad blogai, bet kas tai padarė?

Hamza papurtė galvą, paėmė katę ir išnešė.

Trečią dieną Kasablankoje per draugų draugus susipažinau su prancūzų diplomatu Fransua. Jis su šeima gyveno erdviame bute ir dirbo Prancūzijos konsulate. Paklausiau jo nuomonės apie Maroką, tikėdamasis išgirsti pagyrų – juk jis dirba Kasablankoje jau dešimt metų. Fransua pažvelgė į mane šaltomis, tarsi ledkalniai, safyrų spalvos akimis.

– Šita šalis – laikrodinė bomba, – atsakė jis, rankomis vaizduodamas sprogimą. – Be to, karjeros kapinės. Kas pradėjo dirbti čia, niekur daugiau nedirbs.

Paklausiau, ką jis mano apie marokiečius.

– Niekuo nepasitikėkit, – griežtai nukirto jis. – Tuojau pat išmeskit pirmus dešimt žmonių, kurie ateis pas jus samdytis į darbą, ir laikykit visus geležiniuose gniaužtuose!

– Bet Kasablanka atrodo labai europietiška.

– Cha! – pratrūko Fransua. – Taip, mes esam arti Europos, bet nepakartokite mano klaidos.

– Kokios?

– Nė minutės netikėkite, kad čionykščiai žmonės bent šiek tiek primins europiečius, – atsakė jis. – Jie gali vilkėti madingiausius paryžietiškus drabužius, bet širdyje ir galvoje išlieka rytiečiai. – Fransua pabarbeno pirštu sau į smilkinį. – Štai čia, – ištarė jis, – pas juos gryniausia „Tūkstantis ir viena naktis".

Papasakojau jam apie savo susidūrimą su tualete gyvenančiais džinais.

– Be abejo, – pritarė Fransua, – visi tuo tiki... kaip ir pasakojimais apie Aladiną, Sindbadą ir Ali Babą. Niekam nė klausimas nekyla. Kodėl? Todėl, kad džinai paminėti Korane. Štai taip. Tik pamėginkit ką nors nuveikti, pamatysit, kaip tuojau pat atsitrenksit į prietarų sieną. O jei mėginsit jos išvengti, apsimesti, kad ji neegzistuoja, netruksit suklupti.

– Tai kaipgi elgtis?

Fransua užsidegė cigaretę *Gauloise* ir išpūtė dūmą.

– Teks išmokti susitaikyti, – patarė jis, – išmokti vertinti jų kultūrą ir vengti povandeninių uolų.

– O kaip?

– Nepasitikėkite niekuo, kas akivaizdu, – pasakė jis.

Grįžęs namo, radau sargus susibūrusius aplink unitazą, šūkaujančius maldas gelmėse gyvenantiems džinams. Rachana pasiskundė, kad jie neleido jai įeiti, grasino užrakinsią tualeto duris, jei ir toliau neduosime dvasioms ramybės. Radau ją labai įsinervinusią, reikalaujančią, kad tuojau pat kraustytumės į viešbutį arba kad aš sutvarkyčiau savo darbininkus.

Išsivedžiau sargus iš kambario. Jie išsirikiavo ilgame koridoriuje, atidavė pagarbą ir nuleido akis žemyn.

– Tai turi baigtis, – pasakiau. – Tualetas mums reikalingas. Ir dėl higienos, ir kitais sumetimais.

Lokys prisimerkė nuo akis rėžiančios popietės saulės.

– Džinai reikalauja kraujo, – tarė jis.

– Deja, jie jo negaus. Gali taip jiems ir pasakyti.

– Pakaktų keleto lašų, – pridūrė Osmanas.

– Nieku gyvu!

– Bet jūs galite įsidurti pirštą, – neatlyžo Lokys. – Visai neskaudės. Kraujas gal nulašės į unitazą. Džinams tai labai patiks.

– O taip, – atsiliepė Hamza, – jiems labai labai patiks.

Lokys iškėlė smeigtuką. Visai atsitiktinai turėjo jį pasiėmęs.

Nė neketinau pradėti maitinti savo krauju įsivaizduojamų ano pasaulio būtybių.

– O jūs negalėtumėte duoti savo kraujo?

– Ne, ne, ne, – skubiai atkirto Lokys. – Jūs esate naujasis namo šeimininkas, tinka tik jūsų kraujas.

Mes vėl sugužėjome į tualetą ir įsistebeilijome į unitazą. Išgirdęs, kad tiks tiktai mano kraujas, aš pasijutau kažkoks svarbesnis, nepakeičiamas, tarsi genties vadas. Lokys man įteikė smeigtuką. Įsidūriau smilių ir paleidau vandenyje skleistis vienintelį skaisčiai raudono kraujo lašelį. Sargai plačiai išsišiepė ir visi paeiliui paspaudė man ranką.

Nuo to laiko, regis, jie pradėjo mane kiek labiau gerbti. Rytojaus vakarą Osmanas mums atnešė puodą vištienos sriubos. Sakė, kad žmona ją išvirusi pagal šeimos receptą, turimą jau šešis šimtus metų. Paragavę jos bent šaukštą, tvirtino jis, pradėsime sieloje šokti tarsi angelai. Jo rūpestis mane sujaudino, o

mintis pradėti šokti tarsi angelui visai patiko. Sriuboje buvo pridėta šviežių kalendrų ir šafranų, justi imbiero prieskonis. Tikrai skanu, be to, malonus nukrypimas nuo mūsų įprasto maisto – duonos su lydyto sūrio trikampėliais. Kitą rytą Hamza įsėlino į miegamąjį ir apibarstė mus miegančius rausvais rožių žiedlapiais. Tada Lokys, nenorėdamas nusileisti, dovanojo mums talismanus, pagamintus iš juodos veršio odos. Kiekvienas gavome po vieną, jie buvo skirtingo dydžio – nuo didelio iki visai mažiuko. Klusniai pasikabinome juos ant kaklų ir išgyrėme dailų amatininko darbą.

Pirmosios dienos praslinko nepastebimai. Kalbos apie džinus liovėsi, bet aš žinojau, kad ši tema anaiptol nepamiršta. Hamza vis apibėgdavo namus, kartodamas Korano tekstus, arba pripiešdavo magiškų kvadratų ant baltai tinkuotų sienų. Jis sakė, kad kvadratai – tai amuletai. Juos sudarė devyni mažesni kvadratėliai. Sudėjus tris kiekvienos eilutės skaičius gaudavai skaičių penkiolika. Kai paklausiau, kaip jie veikia, Hamza atsakė, kad amuletai padės grąžinti Kalifo rūmams *baraka*, Dievo palaimą.

Dažniausiai jis melsdavosi didžiajame kieme su stebuklingu slaptu sodu. Atrodė, kad tai seniausia namo dalis. Iš abiejų jo pusių buvo įrengtos ilgos svetainės su kolonomis apjuostomis verandomis. Rytinės pusės kambarį puošė pasakiškos dvidešimties pėdų aukščio kedro durys ir pora milžiniškų vienodų langų, išraižytų geometriniais ornamentais. Ketinau jame įrengti biblioteką su lentynomis nuo grindų iki lubų.

Savaitę pagyvenęs Kalifo rūmuose suvokiau, kad dar nebuvau įžengęs į kambarį vakariniame kiemo gale. Paspaudęs jo durų rankeną pamačiau, kad šios užrakintos. Hamza tupėjo už

kresnos palmės ir angliuku paišė magišką kvadratėlį. Paprašiau jo atrakinti duris. Jis atidavė man pagarbą, bet apsimetė nesupratęs, ko noriu. Pakartojau prašymą, ir jis nepatenkintas nupėdino atsinešti raktų.

Jam, vyriausiam sargui, užvis labiausiai rūpėjo viską kontroliuoti. Hamza valdė Osmaną ir Lokį, rikiavo visus, kas tik ateidavo į namus, išmoningomis priemonėmis įstengė valdyti ir mus. Veiksmingiausias kontrolės metodas – visada rakinti visų kambarių duris, kai tik iš jų išeina žmogus. Maža to, ne kartą yra mus užrakinęs ir kambariuose. Visus raktus jis laikė senoje batų dėžėje. Jų ten buvo šimtai. Būdavo, išeinu akimirką iš virtuvės nunešti Arianei lėkšės su maistu, o grįžęs randu duris užrakintas. Tas pats ir vonioje – tik išeik nors mirksnį, ir jau nebegali įeiti. Kartais dar būdavo girdėti, kaip tolyn čiūkši Hamzos nudėvėtos šlepetės odiniais padais ir barška dėžėje raktai.

Dvidešimt penkias minutes prie užrakintų kiemo durų laukiau, kol grįš Hamza. Gal jis tikėjosi, kad man nusibos ir imsiuosi kitų darbų.

Galiausiai Hamza grįžo, pasispaudęs po pažastim batų dėžę, žemai nuleidęs galvą. Dėl akių joje pasirausęs, pareiškė:

– Rakto čia nėra.

– Tu prastai ieškojai. Leisk man.

Sargas delnais uždengė dėžės viršų.

– Aš pats, pats paieškosiu! – tarė ir vėl ėmė raustis.

Praėjo dešimt minučių, jis vis dar kapstėsi.

– Jo čia nėra, – tvirtai pareiškė.

– Nejau niekas niekada ten neina?

– Ne, neina, – patvirtino Hamza, – jau daug metų niekas nebuvo įėjęs.

Jo slapukavimas privertė mane dar labiau susidomėti užrakintuoju kambariu. Pradėjau spėlioti, kas yra už tų durų.

– Yra kitų kambarių, įdomesnių, – pasiūlė sargas. – Nesirūpinkit šituo.

– Ar tu kada nors esi jame buvęs?

Sargas švystelėjo ranka ore.

– O, taip, – atsakė jis. – Ten labai nuobodu.

– Kada buvai įėjęs?

Hamza pamąstė.

– Prieš daugel metų, – pagaliau atsakė.

– Bet tas kambarys svarbi namo dalis, – tvirtai pareiškiau aš. – Imkime ir atrakinkime jį.

Pasiūliau susirasti kūjį ir iškalti spyną. Tą pačią akimirką virš lūšnynų nuaidėjo muedzino šauksmas.

Hamza nuskubėjo, nešdamasis savąją batų dėžę su raktais.

– Man reikia eiti melstis, – atsigręžęs šūktelėjo jis.

Užrakinto kambario paslaptis nedavė man ramybės. Kai paklausiau apie jį Osmano, šis atsakė, kad vienintelis įkėlęs į jį koją yra Hamza.

– Jis ten eina tik naktimis, – pridūrė.

– Nori pasakyti, kad eina ir dabar?

– Žinoma, – atsakė Osmanas. – Kiekvieną naktį.

– Kas ten yra? – paklausiau aš.

Osmanas susiraukė, iš siaubo susiėmė skruostus delnais ir suleido dantis į viršutinę lūpą. Pradėjo neramiai alsuoti.

– Kas yra tame užrakintame kambaryje? – pakartojau.

– Nežinau, – atsakė jis. – Tikrai, patikėkite manimi, aš nežinau.

Nepaisant nutikimo su slėpininguoju užrakintu kambariu, mano santykiai su sargais tik gerėjo. Netikėtai vieną rytą išeidamas į kiemą pastebėjau iš kambario išeinantį Hamzą. Vos pamatęs, kad ketinu prisiartinti, jis skubiai užtrenkė duris. Paklebenau rankeną. Durys buvo tvirtai užrakintos.

– Gal gali atrakinti šias duris? Būtų gerai, kad paskubėtum.

Sargas nusuko žvilgsnį į šalį. Jo kakta tekėjo prakaitas.

– Jos užrakintos, – atsakė jis.

– Žinau, bet tu ką tik pro jas išėjai. Tu turi raktą.

– Neturiu, – atsakė jis. – Prisiekiu Alachu, aš neturiu rakto.

Jau ketinau apieškoti Hamzą, bet kažkas mane sulaikė. Nežinia kodėl pamaniau, kad bus geriau viską taip ir palikti. Pats to nesuprantu. Labai keistas dalykas. Reikėjo pasinaudoti proga ir priversti jį atiduoti raktą, bet aš to nepadariau, tarsi kažin kas būtų sprendęs už mane.

Namo remontuoti nepradėjome, tačiau šio bei to nusipirkome, kad gyventi jame būtų patogiau – indų, lempų, daugiau čiužinių, sodo baldų. Bet netrukus pamatėme, kad taksi vairuotojai atsisako važiuoti į lūšnyną. Pasak jų, tenykščiai išmalti keliukai gali sugadinti jų brangias mašinas. Tad nutariau išsinuomoti automobilį.

Pirmas mano planą suuodė Osmanas. Jis pareiškė, kad tai puiki mintis ir kad jis su kitais sargais man pagelbės, nes aš Maroko automobilių nuomos rinkoje esu naujokas. Pamaniau, kad jie ketina man prirodyti kokią nors didelę, pagarbos vertą nuomos firmą. Nieko panašaus. Jie pasielgė visiškai kitaip. Tą vakarą Hamza atėjo į mūsų miegamąjį ir pareiškė, kad jis su kitais sargais jau viską sutvarkęs.

– Ką reiškia – *viską?*

– Jokių problemų, mesjė Tahirai. Radome gerą automobilį. Labai labai gerą.

Ir paaiškino, kad lūšnyne gyvenantis mėsininkas nevairuoja savo automobilio, nes jam nuolat skauda nugarą, todėl bus labai protinga, jei automobiliu pasinaudosiu aš. Kiek mažiau protinga man pasirodė aplinkybė, kad tuo automobiliu jau dvidešimt metų iš skerdyklos į musių nutūptą mėsininko krautuvėlę po atviru dangumi buvo vežiojama avių skerdiena.

Automobilyje pasijutau tarsi įveltas į keistą mokslinį eksperimentą, kuriame keleiviai atstoja bandomuosius triušius. Sėdynės buvo aplipusios negyvais kirminais, virš jų zvimbė tiršti musių spiečiai. Kad ir kiek musių užmuštum, jų tuojau pat vėl atsirasdavo.

Apžiūrėjęs automobilį aš padėkojau sargams, pagyriau mėsininko dosnumą ir mandagiai atsisakiau.

– Čia per mažai vietos, – paaiškinau.

– Kaip tai? – paklausė mėsininkas. – Automobilyje telpa dešimt paskerstų avių. – Jis nykščiu parodė galinę sėdynę. – Vietos pakaks visai jūsų šeimai.

– Man reikėtų automobilio, varomo keturiais ratais.

– Šitas automobilis patvaresnis už anuos! – suniurzgė mėsininkas.

– Jis turi *baraka*, – papildė mėsininką Osmanas. – Atneš jums sėkmę.

Nužvelgiau pasigailėtiną, kraujais aptaškyto metalo krūvą, įskilusį priekinį stiklą, sutraiškytus žibintus ir kirminais apėjusias sėdynes.

– Nagi, – sušnibždėjo Osmanas. – Pamėginkite. Tik keletą dienų.

– Na, gerai, – nenoriai sutikau, – bet tik keletą dienų.

Tik vėliau supratau, į kokį žaidimą įsivėliau. Nė pats nepajutau, kaip buvau į jį įtrauktas, bet šį žaidimą Maroke visiems – ne tik užsieniečiams – primeta jų draugai ir šeimų nariai. Marokiečiai laiko savo pareiga padėti artimiesiems. Žmogus, kuris nuolat nesistengia visiems pagelbėti, gali užtraukti savo šeimai nešlovę ir nemalonumus. Ši nuostabi tradicija užtikrino, kad visi aplinkiniai iš paskutiniųjų stengiasi tave priversti elgtis taip, kaip jiems atrodo tau esant geriausia. Puikiausiai tai prisimenu iš tų laikų, kai gyvenau Azijoje. Jei būčiau išsinuomojęs automobilį iš *Avis*, *Budget* ar *Hertz*, sargai ir jų šeimos nebūtų pakėlę siaubingos juos užklupusios gėdos – gėdos, kad nesugebėjo man padėti.

Nelemtoji mėsininko *Toyota*, beveik kaip visi automobiliai Kasablankoje, buvo smarkiai aplamdyta iš visų pusių ir kone byrėjo į gabalus. Man automobilis baisiai nepatiko, tačiau sykiu įvertinau jo teikiamą autentiškumo priedangą. Vairuojant jį, manęs niekas nepalaikys užsieniečiu – bent aš taip maniau.

Droviai įsiliejęs į nuožmią mašinų srovę, gokčiodamas nuo pripuvusio kraujo smarvės, pasijutau tarsi pacifistas mūšio lauke. Maroke automobilių eismas nėra įprastas eismas. Tai ginkluota kova, valių sandūra, kurioje tik stipriausi turi šansą išlikti gyvi. Visi vairuotojai, išskyrus mane, buvo tikri lenkimo ir landžiojimo ekspertai. Galėjai be mažiausio įspėjimo staiga smarkiai pasukti į dešinę arba į kairę, tvirtai žinodamas, kad tą patį padarys visi kiti.

Vairuodamas pirmą dieną aš supratau, kad būtina rasti žmogų, kuris man padėtų susidoroti su darbais ir susikalbėti su vie-

tiniais. Nuolatinis landžiojimas tarp automobilių mane visai išsekino. Paskambinau Fransua ir paprašiau patarimo, kaip išsirinkti pagalbininką.

– Turėsite parodyti dantis, – atsakė jis. – Čia džiunglės. Bedantį suės ir nė nemirktels.

– Aš būsiu labai griežtas, – tykiai atsakiau. – Nuožmiai klausinėsiu. Šiepsiu dantis.

– To nepakaks, – šaltai atrėžė prancūzas.

– Ką dar galėčiau padaryti?

– Liepkite visiems kandidatams atsinešti į pokalbį savo giminės medį.

– Kokia iš to nauda?

Fransua caktelėjo liežuviu, pasipiktinęs mano neišmanymu.

– Pasamdysite tą, kurio medis seniausias, – atsakė jis. – Jis daug ką pažįsta. Moka gyventi.

Padėkojau Fransua, bet jis manęs nesiklausė.

– Sakykit, – pasiteiravo jis, – ar išmetėt pirmus dešimt kandidatų, atėjusių į jūsų kabinetą samdytis į darbą?

– Na, ne, Fransua. Suprantate, kabineto aš neturiu, o tuos, kurie man dirba, paveldėjau. Negaliu jų atleisti. Tai būtų nežmoniška.

Stojo tyla.

– Alio? Jūs klausote? – sumikčiojau.

– Jus suės gyvą, – tarė Fransua.

TREČIAS SKYRIUS

Sena katė neišmoks šokti.

Į mažutį skelbimą, išspausdintą vietos laikraštyje, atsiliepė visai nemažai kandidatų. Aš atidžiai peržiūrėjau jų gyvenimo aprašymus ir atrinkau tik du. Paaiškinti, kaip rasti Kalifo rūmus, buvo taip sunku, kad nutariau pokalbius surengti netoliese įsikūrusioje *Café Corniche*. Spėjau įprasti joje lankytis, viliojamas stiprios espreso kavos, kuri srūdavo kūnu tarsi nafta iš čiurkšle mušančio telkinio. Pats didžiausias džiaugsmas man buvo sėdėti prie staliuko pavėsyje ir stebėti, kaip aplink verda gyvenimas. Britanijoje, pamenu, pasijusdavau kaltas praleidęs kavinėje vos porą minučių. Atrodė, kad be rimtos priežasties išvis nėra ko ten eiti. Arabų pasaulyje žmogui nėra garbingesnio užsiėmimo, kaip valandų valandas sėdėti kavinėje, spoksoti į gatvę ir siurbčioti degutą primenančią *café noir*.

Pirmoji kandidatė į asistento vietą buvo santūri, išsilavinusi kokių devyniolikos metų mergina, vardu Muna. Munos plaukus visiškai dengė skara – hidžabas, suknelė ties riešais sutrauktomis rankovėmis buvo tokia ilga, kad vilkosi iš paskos. Vos pamatęs Muną iškart supratau, kad kažkas stengia-

si apsaugoti ją nuo *Café Corniche* nuolat sėdinčių vyrų įkyrių žvilgsnių.

Paklausiau, ar Muna atsinešė savo genealoginį medį, ir ji padavė man storą popieriaus ritinį. Išvyniojau jį ir nužvelgiau daugel arabiškų vardų.

– Labai įspūdinga, – pagyriau.

– Mano šeima didžiuojasi savo protėviais, – atsakė ji.

Paklausiau, kur ji dirbusi anksčiau.

– Mano tėvas nenori, kad aš dirbčiau, – tyliai atsakė ji. – Užmuštų mane jau vien sužinojęs, kad atėjau čia.

– Na jau, negali būti taip blogai, – pareiškiau juokdamasis.

Rusvos Munos akys labai atidžiai pažvelgė į manąsias. Ji truputį patylėjo.

– O ne, jūs klystate, – rimtai atsakė ji. – Tikrai užmuštų.

Stojo nejauki tyla. Muna gurkštelėjo apelsinų sulčių.

– Kartais mano tėvą apima baisus įtūžis, – paaiškino ji. – Jei dabar mane čia pamatytų, užmuštų ne tik mane, bet ir jus. Suprantate, tai susiję su visos šeimos garbe.

Grąžinau Munai jos genealoginį medį ir ėmiau nerangiai teisintis. Vaizduotėje jau regėjau, kaip jos tėvas vaikosi mane Kasablankos gatvėmis. Ką gali žinoti, gal jau dabar manęs ieško.

– Nė kiek neabejoju, kad jūs puiki asistentė, – užtikrinau merginą, – bet šį darbą aš jau pažadėjau kitam žmogui.

Muna neilgam nuliūdo.

– Visada tas pats, – sielvartingai ištarė ruošdamasi eiti. – Niekas nenori manęs samdyti, kai tik išgirsta apie tėvą.

Antrasis kandidatas buvo vyriškis, vardu Adilas. Gyvenimo aprašyme perskaičiau, kad jis penkerius metus gyveno Naujajame Orleane ir dirbo kapinių prižiūrėtoju. Nepaisydamas slopios

kaitros, jis vilkėjo storą odinį švarką su kraujo dėme ant avikailio apykaklės. Jis buvo švariai nusiskutęs, su riebaluotų juodų plaukų kupeta, sulaužyta nosimi ir mažomis lakstančiomis akutėmis. Per dvidešimt minučių, kurias praleidome drauge, jis išgėrė tris puodelius dvigubos espreso kavos ir surūkė penkias cigaretes. Visas tirtėjo kaip narkomanas, negavęs dozės.

Pirmiausia paklausiau, kaip jam patiko JAV. Geras, paprastas klausimas, į kurį atsakydami žmonės atsipalaiduoja.

– Labai daug kalių, – atsakė jis.

– Jums patiko merginos?

– Ne, kekšės. – Jis perbraukė nosį ranka ir ją pauostė. – Dar dabar jas užuodžiu, – pridūrė.

– Kaip jums darbas kapinėse?

– O ką?

– Na, ar nebuvo nyku?

Adilas standžiai apsivyniojo kaklą kruvina apykakle.

– Kalėms labai patiko, – atsakė jis.

Nesupratau, ką jis norėjo pasakyti, bet nutariau nesigilinti. Paprašiau parodyti genealoginį medį.

– Tai paistalai.

– Kodėl taip sakote?

– Todėl, kad tai ne ateitis... o praeitis.

Po dvidešimties minučių Adilas pakilo, užsidegė šeštą cigaretę ir pareiškė:

– Varau iš čia.

– Tai jums nereikia darbo?

– Oi ne, žmogau, – visas tirtėdamas sumurmėjo jis. – Darbui neturiu laiko.

Aš parėjau namo įtemptai mąstydamas, kodėl žmogus, netu-

rintis darbui laiko, vaikšto į pokalbius su būsimais darbdaviais ir kodėl mergina, kuri žino, kad pradėjusią dirbti tėvas ją suras ir užmuš, trokšta tapti mano asistente.

Įžengus į lūšnyną, prie manęs priėjo imamas. Aš jį buvau matęs iš tolo, dykinėjantį priešais kalkėmis balintą mečetę. Imamas buvo neaukštas, barzdotas, labai raukšlėtu veidu ir maža burna, viršugalvį standžiai apsisukęs pilku turbanu.

Jis paspaudė man ranką, paskui patrynė nykštį ir rodomąjį pirštą.

– *F'lous*, – išsišiepęs pasakė, – *argent*, pinigai.

Aš plačiai nusišypsojau, apsimečiau nieko nesupratęs ir nuskubėjau gatvele tolyn. Sodo durys atsidarė dar man nespėjus pabelsti. Slenkstį perlipau gaubiamas vėsaus Hamzos šešėlio. Sargas manęs jau laukė. Jis pagarbiai pasisveikino ir pranešė, kad iškilo problema, kurią reikia spręsti tuojau pat.

Aš paprašiau truputėlį palaukti, kol nusiprausiu veidą.

– Laukti negalima.

– Nė minutės?

Sargas susiraukė.

– Ne, nė sekundės! – įtaigiai pareiškė jis.

Hamza nusivedė mane sodo takeliu. Gale stovėjo aukšti kaltos geležies vartai. Kitados, labai seniai, kol kaldinių nebuvo smarkiai apėdusios rūdys, jie tikriausiai buvo nepaprasto grožio. Už vartų plytėjo nemenkas žemės sklypelis, apytikriai teniso aikštės dydžio. Hamza atvėrė vartus.

– Kam priklauso ana žemė? – paklausiau aš.

– Jums, mesjė Tahirai, – atsakė jis.

– Ar tikrai?

– Be abejo.

Žemės sklypą supo tvora, kampuose augo medžiai. Ten buvo įvairių rūšių palmių, eukaliptų, kadagių, figmedžių ir klestintis smidro krūmas.

– Ar aš tikrai esu jo savininkas?

Hamza linktelėjo galva. Jis toliau vedėsi mane tarp netvarkingai augančių saulėgrąžų, iškėlusių į saulę milžiniškas auksines galvas. Tolimiausioje sienoje už didelio betono bloko buvo matyti dar vienos durys. Sargui iš paskos įėjau pro jas ir pamačiau nedidelį, gerokai sugriuvusį pastatą, apsuptą dar vieno uždaro sodo.

– Kas yra šito savininkas?

– Jūs, mesjė, – atsakė Hamza.

Niekaip nesupratau, kodėl iki šiol man niekas neparodė nei pastato, nei slaptojo sodo. Suvokęs, kad gavau juos visiškai už dyką, pajutau nemenką pasitenkinimą. Tačiau džiaugsmas greitai išnyko, vos pamačiau, ką man rodo Hamza. Prie jo kojų gulėjo dar viena negyva katė. Atrodo, jai buvo perskrostas pilvas. Gyvūno maitą buvo tirštai aptūpusios musės.

– Kieno tai darbas?

Hamza pasitrynė nosį.

– Tai problema, – atsakė jis.

– Žinau, bet kas tai padarė?

– Kandiša, – atsakė Hamza. – Tai padarė Kandiša.

– Kas jis toks?

Sargas įkvėpė oro ir giliai atsiduso. Paskui nuėjo prie arklidžių ir atsisėdo į seną pintą savo krėslą. Išlupti atsakymus iš jo ir kitų sargų buvo nelengva. Sargai buvo tik trys, bet jie susibūrė į savą broliją, saistomą griežto tylos įstatymo.

Paskui kelias dienas vis klausinėjau Hamzą, Osmaną ir Lokį

apie Kandišą. Kur jis gyvena? Koks jo ryšys su šitais namais? Vos ištarus jo vardą, sargai sunerimdavo. Jie atsakinėjo, kad negali man nieko pasakyti, kad nėra ko sakyti. Aš įkalbinėjau. Maldavau. Tyla.

Praėjo savaitė. Rachana liepė man liautis domėjusis Kandiša ir imtis vėl ieškoti asistento, kad šis padėtų pasisamdyti auklę. Aš pasikalbėjau dar su septyniais žmonėmis. Dėl įvairių priežasčių nė vienas iš jų nebuvo mums tinkamas. Staiga į Kalifo rūmus nei iš šio, nei iš to atvyko jauna moteris. Ji gerai kalbėjo angliškai ir noriai šypsojosi, tarsi kažkas būtų jai pataręs taip elgtis. Jos plaukai buvo ilgi, labai tamsūs ir žvilgantys, nelyginant ką tik paskrudintos kavos pupelės. Ji prisistatė esanti Zohra ir įteikė man savo genealoginį medį. Jame buvo septyniolika kartų.

– Kada galite pradėti dirbti?

Ji pažvelgė į laikrodėlį.

– Tuojau pat, – atsakė.

– Jūs priimta.

Mes sudarėme būtiniausių darbų sąrašą – rasti auklę ir tarnaitę, gebančią dirbti virėja, architektą ir mokyklą Arianei; įsigyti įvairiausių reikalingų rakandų, apžiūrėti Kasablanką ir išnagrinėti *Dar Khalifa* nuosavybės dokumentus.

Zohra pedantiškai užsirašinėjo viską, ką aš kalbėjau. Pamaniau, kad panašų darbą jau bus dirbusi.

– Aš dirbau kino versle, – ramiu balsu paaiškino ji. – Čia, Uarzazate, filmuojami visi Holivudo filmai apie dykumas. Dirbau filmuojant „Gladiatorių“, „Trojį“ ir „Juodojo vanago aušrą“.

– Ar teko sutikti kino žvaigždžių?

Zohra išraudo.

– Aš įsimylėjau Bredą Pitą, – atsakė ji.

Rachana maldavo Zohrą rasti tarnaitę ir patikimą auklę Arianei. Gyvenome Maroke dar tik keturias savaites, tačiau visi jau spėjo mus pamokyti, ką geriausia pasirinkti. Vieni sakė, kad pasitikėti galima tik merginomis, kilusiomis iš kalnų; kiti – kad verta samdyti tik dykumų moteris arba Feso, Mekneso ir Marakešo gyventojas. Maroko visuomenė pagrįsta žmonių tarpusavio pagalbos sistema. Visi čia tokie paslaugūs, kad jų gerumas kartais ima dusinti. Mums nespėjus nė susivokti, prie mūsų durų ėmė rinktis moterys – jaunos, senos ir visai nukaršusios. Žiniai pasklidus, jos rinkosi vis iš tolesnių vietovių ir sakėsi atsiųstos draugų arba draugų draugų.

Vieną rytą atvyko keturios moterys iš kalnų. Jų visų buvo panašūs šiurkštūs, vėjo nugairinti veidai, tatuiruoti smakrai ir plaukus gaubiančios gėlėtos skaros. Rankos sugrubusios tarsi daug mėnesių jūroje praleidusio laivo bortas, nagai nulūžinėję nuo sunkaus darbo. Paklausiau, kaip jos sužinojo, kad mums reikia žmogaus.

– Maroke, – paaiškino Osmanas, – žinia sklinda tarsi liepsna pragaro gelmėse.

Moterys kalbėjo berberų tarme, Šiaurės Vakarų Afrikos pirmųjų gyventojų kalba. Nė viena iš jų nemokėjo daugiau kaip kelis žodžius arabiškai, o prancūzų kalbos visiškai nesuprato. Lokys, pats kilęs iš kalnų, šnekėjosi su jomis berberiškai.

– Jos sako, kad kelionė buvo ilga, – papasakojo jis mums. – Atvyko iš Atlaso kalnų kaimo, netoli Zizo tarpeklio. Čia keliavo penkias dienas.

Berberų moterys, Lokio padedamos, paaiškino, kad visos jos našlės ir joms labai reikia darbo. Kaime niekas neturi pinigų, pasakojo jos, gyvenimas ten labai sunkus. Jos patvirtino mokančios gaminti valgį, valyti namus, skalbti ir prižiūrėti vaikus. Negana to, paprašė keliskart mažesnio atlygio, negu įprasta. Visos keturios nakvosiančios viename kambaryje ir sutinkančios dirbti už atlyginimą, kurį mokėtume vienai tarnaitei iš Kasablankos. Moterys turėjo atsinešusios kuprines ir paklotus. Jos gyvai žvelgė į mane, o raukšlių išvagotuose veiduose spindėte spindėjo prašymas. Paklausiau Zohros, ką ji mano.

– Duokime joms savaitę, – patarė ji.

Hamza nuvedė moteris į vieną iš tuščių kambarių pirmame aukšte. Jos išsivyniojo savo paklotus, sugulė ir tuojau pat užmigo.

Pasivaikščiokite po Anglijos prekybos centrą ir apžiūrėkite ten esančius vaisius. Jie tūno pakuotėse ir santūriai žvelgia į jus. Visi tiesiog tobuli, nė menkiausios dėmelės. Visi obuoliai vienodos spalvos, svorio ir dydžio, lygiai tokios pat kriaušės, apelsinai ir slyvos. Vaisiai po vieną ar tris supakuoti į plėvelę, ant kurios užklijuota etiketė su kilmės šalies pavadinimu. Melionai iš Barbadoso, ananasai iš Tanzanijos, kiviai iš Tailando, o braškės atskraidintos iš pietryčių Brazilijos. Beveik nieko nėra išauginto Britanijoje ir jau tikrai nieko, kas augtų čia pat.

Kai pirmą kartą išėjau su Zohra pirkti vaisių ir daržovių, mudu patraukėme į milžinišką turgų po atviru dangumi, garsėjantį šviežiausiomis prekėmis. Visur, kur akys užmato, kilo didžiulės krūvos maisto produktų be jokių polietileno pakuočių ar brūkšninių kodų – kalnų kalnai skaisčiai raudonų pomidorų,

vandenynai citrinų ir žaliųjų pupelių, kupini vežimai melionų, braškių, sultingų figų. Iš pradžių aš piktinausi nevienodais, netobulais vaisiais. Jų buvo gausu, tačiau visi skirtingų pavidalų, kai kurie su viena kita rusva dėmele. Laiku prisiminiau senelės pamokymą, kad išvaizda dar nereiškia gero skonio.

Taupiai gyvendamas Anglijoje buvau išmokęs pirkti visko tik tiek, kiek žinojau suvartosiąs, ir nė gramo daugiau. Maroke galėjau atsipalaiduoti. Pirmąkart išsirengęs į turgų nupirkau keturiasdešimt svarų milžiniškų pomidorų, dvidešimt svarų raudonųjų paprikų, pustuzinį žiedinių kopūstų, septynis salotų kerus, maišą svogūnų, dar maišą obuolių ir tris šimtus apelsinų sultims spausti. Didžiulis maišas apelsinų kainavo tiek pat, kiek Londone būčiau sumokėjęs už tuziną vaisių.

Kitą savaitę ėmiausi apžiūrinėti Kasablanką, stengdamasis apeiti kuo daugiau įvairių kvartalų. Zohra buvo kilusi iš Maroko sostinės Rabato, tačiau pasirodė esanti išmani gidė. Ji nugabeno mane į didžiausią Afrikoje uostą, kuriame tikėjausi netrukus sulauksiąs mūsų baldų, plukdomų krovininiu laivu; parodė man seną mediną ir plytinčius naujus Maarifo priemiesčius, kuriuose naujųjų turčių namus supa madingos parduotuvės bei restoranai. Tačiau Kasablankos senamiestis buvo nepalyginti įdomesnis už visa kita.

Namai, pastatyti prancūzų, okupavusių Maroką pirmąjį praėjusio amžiaus dešimtmetį, pasižymi lakiomis klasikinio *art deco* ir *art nouveau* stiliaus linijomis. Vaikštinėjau tarp jų ištisas valandas, spoksodamas, stengdamasis įsižiūrėti į detales – gėlėmis margintus fasadus bei auksuotus kupolus, tvarkingus kalinėtos geležies balkonėlius, daugiastiklius langus ir akmens baliustra-

das, glotnias, apvalainas tvirtų statybų amžiaus sienas. Kasablanka buvo pirmasis pasaulio miestas, suplanuotas žvelgiant iš oro. Jį apžiūrinėjant tapo stulbinamai aišku viena – kad prancūzai laikė jį tikru savo imperatoriškos karūnos brangakmeniu. Pastatai, išsirikiavę pagrindinėje gatvėje – Muchamedo V prospekte, – liudija valdžią, byloja apie Prancūzijos kolonijinę galybę.

Mes slampinėjome tarp kolonomis papuoštų fasadų, už kurių kitados prašmatnūs klientai pirkdavo ketvirtojo ir penktojo dešimtmečio madingiausius drabužius. Praėjus septynioms dešimtims metų Kasablankos centras atrodo apleistas ir kupinas pavojų. Didybė niekur nedingo, bet ją slepia papeliję žalėsiai ir purvo apnašos. Žmonės čia prabėga tik paskubomis. Niekas nebesidairo į parduotuvių vitrinas. Be to, beveik visos jos užkaltos. Tarpduriuose glaudžiasi benamiai, skersgatviais laksto sulaukėję šunys ir peraugusios žiurkės.

Paklausiau Zohros, kodėl senamiestis taip apleistas, kam žmonėms prireikė statyti naują prabangų Maarifo rajoną, kai visai šalia išlikęs vienas iš gražiausių pasaulyje miesto centrų.

Mes ėjome, o jinai ilgai mąstė.

– Žmonės nesuvokia, ką turi, kol to nepraranda, – galiausiai atsakė.

Vieną rytą Osmanas rado mane sėdintį kieme po banano krūmu. Jis ėmė atsargiai artintis, tarsi kažko norėdamas. Aš nusišypsojau. Jis prišlepsėjo arčiau nulenkęs galvą, prispaudęs rankas prie širdies. Atsidūręs visai greta, pagarbiai nusilenkė.

– Mesjė Tahirai, – ištarė jis.

– Kas yra, Osmanai?

– Kandiša vis dar nepatenkintas.

Vėl tas vardas. Suraukiau kaktą. Sargas rankomis persibraukė veidą.

– Pasakyk man, Osmanai, kas yra tas Kandiša?

Jis neatsakė.

– Gal jis anksčiau čia dirbo? – pasakinėjau aš. – Jis buvęs darbuotojas, kuris dėl ko nors pyksta, ar panašiai?

– Ne, ne, ne, visai ne, – atsakė Osmanas.

– Na, gerai, bet jis iš lūšnynų?

– Ne, jis ne iš lūšnynų, – paneigė Osmanas.

– Tai kur jis gyvena?

Sargas neramiai apsilaižė lūpas.

– Name, – atsakė jis. – Kandiša gyvena *Dar Khalifa*.

– Bet aš jo čia nesu matęs. Juk tikrai būčiau pastebėjęs, jei mano namuose gyventų vyriškis, vardu Kandiša.

Stojo ilga tyla. Osmanas pasitrynė akis.

– Bet tai ne vyriškis, – ištarė jis.

– A, tai Kandiša – moteris?

– Ne, ir ne moteris. – Osmanas vėl patylėjo. – Kandiša yra džinas, – užbaigė jis.

Kalnietės įnirtingai valė mūsų namus ir kiekvieną popietę išvirdavo didžiulį puodą kuskuso, kurio užtektų pamaitinti dvidešimt penkių asmenų šeimą. Jos visą laiką arba virė valgyti, arba valė, arba sėdėdavo virtuvėje ant grindų ir šnekučiuodavosi savo berberų tarme. Moterys laikėsi atokiau nuo kitų namiškių ir beveik nebendravo su sargais.

Sužinojęs, kuo vardu mūsiškis džinas, nutariau apie tai pasikalbėti su Zohra. Ji manęs išklausė labai rimtai.

– Teks atlikti egzorcizmą, – patarė.

– Nejaugi tu tuo tiki? – nusijuokiau aš.

Zohra iš pradžių nieko neatsakė. Paskui prabilo:

– Čia Marokas, o Maroke visi tiki džinais. Apie juos parašyta Korane.

Ji nuėjo prie arklidžių ir ilgai kalbėjosi su sargais. Pasibaigus pokalbiui, grįžo pas mane ir viską paaiškino.

– Kiekvieną vakarą Kandišai būtina palikti didelę lėkštę maisto, – kalbėjo ji. – Kuskuso, mėsos – pačios geriausios, ne atliekų, – ir ją turite padėti jūs pats.

Man galvoje netilpo, kaip tokia racionali mergina gali tikėti tokiais paikais prietarais, bet padedamas Osmano paprašiau tarnaičių vakarop paruošti specialų patiekalą ir palikti jį man. Nepasakiau, ką su juo darysiu. Jaučiausi tikras kvailys, pasidavęs manipuliacijoms, bet įtikinau save, kad bent kartą pamėginti verta.

Tą vakarą berberės padarė, ko prašiau. Išvirė puikiausio kuskuso su moliūgais bei morkomis ir dideliu minkštutėlės avienos gabalu. Kvapas buvo dieviškas. Išnešiau maistą į sodą. Hamza parodė, kurioje vietoje jį reikia palikti – šalia neaukštos gyvatvorės. Jis paspaudė man ranką, nusilenkė ir greitai nuvijo mane šalin.

Kitą rytą nuskubėjau į sodą, pievele pribėgau prie gyvatvorės ir pamačiau lėkštę. Ji buvo tuščia. Kuskuso nebuvo likę nė kruopelės.

Netoliese Lokys grėbė lapus.

– Kandiša norėjo valgyti, – pasakė jis.

Dar tris vakarus moterys nuo Zizo tarpeklio gamino prašmatniausius valgius ir dar tris rytus aš rasdavau tuščias lėkštes. Buvo

aišku, kad ši puota neša naudą tik sargams. Jie vaikščiojo puikiai nusiteikę. Ėmiau svarstyti, ar ne laikas nutraukti jų gudravimą. Zohra įspėjo, kad viskas susiklostys savaime, ir ji neklydo.

Ketvirtos dienos rytą viena tarnaitė skynė sode laukinio rozmarino stiebelius. Dirbdama tyliai dainavo. Saulė dar buvo neaukštai. Tiršta geltona jos šviesa skverbėsi pro medžių šakas ir šildė orą. Aš sėdėjau viršutinėje terasoje ir skaičiau knygą apie marokiečių patarles. Staiga ryto ramybę sutrikdė veriantis klyksmas. Pažvelgiau į sodą ir pamačiau kalnietę, įnirtingai mojančią rankomis sau virš galvos. Rozmarinas gulėjo numestas ant žemės. Šalia drybsojo negyva juoda katė.

Po penkiolikos minučių Hamza pašaukė mane nusileisti į apačią. Berberės buvo suvyniojusios savo paklotus, susikrovusios kuprines ir laukė, kol joms sumokėsiu.

– Kur jos eina?

– Grįžta į kalnus, – atsakė Osmanas.

– Jos taip išsigando negyvos katės?

– Ne katės, – paaiškino Hamza. – Džinų.

Dar visai neseniai buvome atsikraustę į *Dar Khalifa*, kai vieną dieną į mūsų duris pabeldė apkūnus nejaunas vyriškis tvido kostiumu. Jo veidas buvo grublėtas ir tamsus, panašus į šokoladą su riešutais. Ant galvos vyriškis buvo užsidėjęs nutriušusią audeklo kepurę, smakrą puošė žila garbanota barzdelė. Kai pasisveikinau, jis nudelbė akis į žemę ir taisyklinga prancūzų kalba paklausė, ar neturiu nereikalingų pašto ženklų.

– Aš jums sumokėsiu po kelis dirhamus, – pasakė jis.

Kol kas paštininkas mums nebuvo atnešęs jokių laiškų. Įtariau, kad jis tiesiog nerado mūsų namo.

– Nejaugi tu tuo tiki? – nusijuokiau aš.

Zohra iš pradžių nieko neatsakė. Paskui prabilo:

– Čia Marokas, o Maroke visi tiki džinais. Apie juos parašyta Korane.

Ji nuėjo prie arklidžių ir ilgai kalbėjosi su sargais. Pasibaigus pokalbiui, grįžo pas mane ir viską paaiškino.

– Kiekvieną vakarą Kandišai būtina palikti didelę lėkštę maisto, – kalbėjo ji. – Kuskuso, mėsos – pačios geriausios, ne atliekų, – ir ją turite padėti jūs pats.

Man galvoje netilpo, kaip tokia racionali mergina gali tikėti tokiais paikais prietarais, bet padedamas Osmano paprašiau tarnaičių vakarop paruošti specialų patiekalą ir palikti jį man. Nepasakiau, ką su juo darysiu. Jaučiausi tikras kvailys, pasidavęs manipuliacijoms, bet įtikinau save, kad bent kartą pamėginti verta.

Tą vakarą berberės padarė, ko prašiau. Išvirė puikiausio kuskuso su moliūgais bei morkomis ir dideliu minkštutėlės avienos gabalu. Kvapas buvo dieviškas. Išnešiau maistą į sodą. Hamza parodė, kurioje vietoje jį reikia palikti – šalia neaukštos gyvatvorės. Jis paspaudė man ranką, nusilenkė ir greitai nuvijo mane šalin.

Kitą rytą nuskubėjau į sodą, pievele pribėgau prie gyvatvorės ir pamačiau lėkštę. Ji buvo tuščia. Kuskuso nebuvo likę nė kruopelės.

Netoliese Lokys grėbė lapus.

– Kandiša norėjo valgyti, – pasakė jis.

Dar tris vakarus moterys nuo Zizo tarpeklio gamino prašmatniausius valgius ir dar tris rytus aš rasdavau tuščias lėkštes. Buvo

aišku, kad ši puota neša naudą tik sargams. Jie vaikščiojo puikiai nusiteikę. Ėmiau svarstyti, ar ne laikas nutraukti jų gudravimą. Zohra įspėjo, kad viskas susiklostys savaime, ir ji neklydo.

Ketvirtos dienos rytą viena tarnaitė skynė sode laukinio rozmarino stiebelius. Dirbdama tyliai dainavo. Saulė dar buvo neaukštai. Tiršta geltona jos šviesa skverbėsi pro medžių šakas ir šildė orą. Aš sėdėjau viršutinėje terasoje ir skaičiau knygą apie marokiečių patarles. Staiga ryto ramybę sutrikdė veriantis klyksmas. Pažvelgiau į sodą ir pamačiau kalnietę, įnirtingai mojančią rankomis sau virš galvos. Rozmarinas gulėjo numestas ant žemės. Šalia drybsojo negyva juoda katė.

Po penkiolikos minučių Hamza pašaukė mane nusileisti į apačią. Berberės buvo suvyniojusios savo paklotus, susikrovusios kuprines ir laukė, kol joms sumokėsiu.

– Kur jos eina?

– Grįžta į kalnus, – atsakė Osmanas.

– Jos taip išsigando negyvos katės?

– Ne katės, – paaiškino Hamza. – Džinų.

Dar visai neseniai buvome atsikraustę į *Dar Khalifa*, kai vieną dieną į mūsų duris pabeldė apkūnus nejaunas vyriškis tvido kostiumu. Jo veidas buvo grublėtas ir tamsus, panašus į šokoladą su riešutais. Ant galvos vyriškis buvo užsidėjęs nutriušusią audeklo kepurę, smakrą puošė žila garbanota barzdelė. Kai pasisveikinau, jis nudelbė akis į žemę ir taisyklinga prancūzų kalba paklausė, ar neturiu nereikalingų pašto ženklų.

– Aš jums sumokėsiu po kelis dirhamus, – pasakė jis.

Kol kas paštininkas mums nebuvo atnešęs jokių laiškų. Įtariau, kad jis tiesiog nerado mūsų namo.

Atsiprašiau ir paklausiau:

– Gal galite užeiti kitą savaitę?

Žmogus dukart sumirksėjo.

– Bet jūs nepamiršit? – paklausė jis.

Aš pažadėjau nepamiršti, ir taip prasidėjo mano draugystė su Hichamu Harasu.

Pasirodė, kad Zohra geros širdies ir veikli. Ji taikstėsi su žiojinčiomis mano išmanymo apie Maroko kultūrą spragomis ir padėjo jas užpildyti. Pirmųjų dienų nejaukumas ištirpo ir mes nejučia ėmėme šnekučiuotis apie savo gyvenimą bei svajones. Vieną popietę, mums vinguriuojant tarp mašinų mėsininko automobiliu, Zohra atskleidė savo paslaptį. Ji pareiškė turinti man kai ką pasakyti, aš privaląs tai žinoti, jei ketiname tapti draugais.

– Kas tai? – paklausiau.

– Jūs pradėsit blogai apie mane galvoti, – atsakė ji.

– Pasakyk, kas tai.

– Aš susižadėjusi, – nežiūrėdama į mane ištarė ji.

– O kas gi tas laimingasis?

– Jis vardu Jusufas. Arabas. Gyvena Naujajame Džersyje. Mes susipažinome internete.

– Puiki naujiena. Kada vestuvės?

Zohra piršto galiuku nusišluostė akį.

– Dėl to dar nesutarėm.

– Tikriausiai sunku tai padaryti per atstumą – tu čia, o jis taip toli, JAV.

– O taip, taip, tai tikrai sunku, – energingai pritarė Zohra. – Didžiulis vargas. Bet mes bendraujame kiekvieną dieną. Mūsų

meilė labai stipri ir tikra, o kai meilė tokia, – kalbėjo ji, nejučia greitindama tempą, – kai ji tokia, atstumas neturi reikšmės.

Aš pakeičiau temą ir paklausiau Zohros, ar ji rado architektą. Nekantravau kuo greičiau pradėti namo renovaciją, o tam reikėjo specialisto, kuris suplanuotų statybos darbus. Mes vis dar gyvenome viename kambaryje, o visi namai stovėjo tušti. Zohra vėl nusišluostė pirštu akį ir atsakė kalbėjusi su architektu. Jis jaunas, energingas, studijavęs Prancūzijoje ir laimėjęs premijų už savo modernius projektus. Ji sutarusi su juo susitikti rytoj popiet.

Rytojaus dieną ketvirtą valandą popiet mes įžengėme į architekto biurą, įsikūrusį prašmatnioje šalutinėje gatvėje Maarifo priemiestyje. Iš pradžių ketinau paimti taksi, bet paskui pamaniau, jog atvažiavęs kruvinu mėsininko automobiliu aiškiai parodysiu, kad pinigų neturiu. Į architekto biurą vedė aukštos stiklo durys, už jų stovėjo keletas vazonų su palmėmis, iš miniatiūrinių lubose paslėptų garsiakalbių sklido rami muzika. Nebuvo matyti nei debesimis tvyrančių cigarečių dūmų, nei galybės popierių ir brėžinių, kuriais dažniausiai būna užversti architektų darbo kabinetai. Ant sienų kabojo aliejumi tapyti paveikslai, vaizduojantys tradicinio Maroko gyvenimo vaizdus – kaimo vestuves, aviganį, nešiną sužeista avimi, Marakešo peizažą, kurio tolimajame plane kilo snieguotos kalnų viršūnės.

Sekretorė pasodino mane ir Zohrą ant minkštų importinių kėdžių, stovinčių šalia riešutmedžiu dailinto stalo. Pavaišino mus espreso kava su truputėliu citrinos ir juodu šveicarišku šokoladu. Aš pagyriau paveikslus.

– Jie parduodami, – atsakė sekretorė ir padavė man katalogą.

Palaukus dešimt minučių pro stiklo duris įžengė plačiapetis vyriškis glotniais juodais plaukais ir manikiūru. Jis vilkėjo rankomis siūtą gabardino kostiumą su monogramomis ant sagų. Buvo apsiavęs gyvatės odos batais, apsijuosęs plonu ryklio odos diržu. Jam iš paskos tarsi garai sklido cigaro dūmas. Karštai atsiprašinėdamas už pavėlavimą, architektas keikė jį užlaikiusį ministrą pirmininką.

Papasakojau jam apie Kalifo rūmus ir prisipažinau, o paskui dar pakartojau, kad turiu labai nedaug pinigų renovacijai. Architektas, vardu Muchamedas, nusijuokė, užsidegė naują Kubos cigarą ir giliai įkvėpė dūmų.

– Kas tie pinigai? – didingai ištarė jis aukštu balsu ir atsilošė krėsle. – Tik brangiai kainuojantis popierius.

Aš trečią kartą pakartojau, kad mano biudžetas labai ribotas, ir paaiškinau, kad esu neturtingas rašytojas, laukiantis savo laimės valandos. Architektas jau norėjo kažką sakyti, bet staiga suskambo jo mobilusis. Atsiprašęs jis atsiliepė telefonu ir greitai pakalbėjo prancūziškai su įnirtusia moterimi. Buvo aiškiai girdėti, kad ji iš pykčio nesitveria kailyje. Baigęs pokalbį architektas raustelėjo.

– Moterys nepaprastos, – nesmagiai ištarė jis, – *n'est ce pas?**

Mes susitarėme, kad jis rytoj popiet apžiūrės *Dar Khalifa*, ir išėjome iš paveikslų galeriją primenančio biuro. Pakeliui namo paklausiau Zohros, kaip ji sužinojo apie architektą Muchamedą.

– Per dantistą, – atsakė ji.

* Ar ne? (*pranc.*)

Kitą rytą nusiunčiau Zohrą į Žemės registro skyrių peržiūrėti *Dar Khalifa* archyvinių dokumentų. Norėjau išsiaiškinti pastato istoriją, sužinoti, kas jame gyveno prieš mus. Pirmomis savaitėmis Kasablankoje aš apklausinėjau apie Kalifo rūmus dešimtis žmonių. Beveik visi turėjo ką papasakoti. Vieni sakė, jog kitados tai buvo Kasablankos kalifo, kad ir kas jis būtų buvęs, vasaros rezidencija; kiti – kad pastatas priklausė įtakingam teisėjui, karaliaus patikėtiniui. Vienas senis, pardavinėjęs gatvėje prancūziškus laikraščius, tvirtino, kad šeštą dešimtmetį name buvo įrengtas aukštos klasės viešnamis. Tai prisiminęs, senis palaimingai prisimerkė.

– Merginos, kurios ten dirbo, buvo tikri angelai, – kalbėjo jis, spausdamas prie lūpų dešinės rankos pirštus, tarsi siųsdamas oro bučinį. – Deja deja, jos buvo skirtos tik prancūzų pareigūnams.

Dar kažkas man sakė, kad per 1943 m. sausio mėnesio Anfos vadovų susitikimą namą buvo išsinuomoję aukšti Amerikos diplomatai. Buvau skaitęs, kad prezidentas Ruzveltas ir Vinstonas Čerčilis, susitikę Kasablankoje, aptarė karo strategiją ir suplanavo išpuolį prieš Japoniją. Pokalbiai vyko netoliese, Anfos rajone, todėl visai tikėtina, kad personalo darbuotojai galėjo apsistoti Kalifo rūmuose.

Žemės registro skyriuje Zohra nerado jokios užuominos nei apie Anfos vadovų susitikimą, nei apie tai, kad name galėjo būti viešnamis. Net nepavyko tiksliai sužinoti, kada namas pastatytas.

– Tai kas gi buvo toje byloje?

Zohra nudelbė akis, svarstydama, kaip čia švelniau pranešus blogą žinią.

– *Dar Khalifa* bylos išvis nebuvo, – atsakė ji.

Kiekvienam dideliam pastatui Kasablankoje priklauso turėti

bylą, įrištą raudonu audeklu, saugomą Žemės registro skyriuje. Tačiau toje vietoje, kur turėtų būti mūsų byla, lentynoje žiojėjo lygiai keturių colių platumo skylė. Tarnautojas Zohrai pasakė, kad bylą kažkas pasiėmė ir nebegrąžino.

– Aš jo prašiau, kad pasakytų dar ką nors, – toliau kalbėjo Zohra, – ir jis man pasakė baisų dalyką.

– Kokį?

– Vienas žmogus davė dvidešimt tūkstančių dolerių kyšį, kad byla būtų pamesta.

– Kas galėjo taip pasielgti?

– Jūsų kaimynas, – atsakė ji.

Nesupratau jos. Kaimynystėje gyveno labai padori šeima iš Feso. Jie buvo kilę iš vienos seniausių tenykščių giminių. Jų protėviai kadaise pastatė *Palais Jamai*, kuriame dabar įsikūręs prabangus viešbutis. Su jais buvome susitikę vos kelis kartus, tačiau vos atvykusius jie apipylė mus sveikinimo dovanomis ir maloniai aiškino Maroko gyvenimo subtilybes. Laikėme juos tikrais, brangiais draugais.

Zohra perskaitė mano mintis.

– Ne Jamajai, – tyliai pratarė ji. – Jie geri žmonės.

– Tai kas tada?

– Kiti kaimynai. Eime, aš jums parodysiu.

Sargų sukaltomis kopėčiomis Zohra nusivedė mane ant stogo. Prisidengęs akis nuo spindinčios popietės saulės apžvelgiau susigrūdusias tarsi triušių būdas šlakbetonio lūšnas ir tolumoje blizgančias Atlanto bangas.

– Štai jūsų kaimynai, – pareiškė Zohra.

– Nemanau, kad kuris nors iš jų turi dvidešimt atliekamų tūkstančių kyšiams.

Zohra nusišluostė drėgną smakrą.

– Šitas turi, – tarė ji, mostelėjusi lūšnyno pusėn. Ji rodė didelį baltai tinkuotą namą milžiniškais langais ir žaliomis čerpėmis dengtu stogu. Namas stovėjo kitame lūšnyno gale, jį supo datulių palmės ir siena, kurios viršus buvo sutvirtintas spygliuota viela. Pastatas buvo taip toli nuo mūsų, kad jo gyventojų niekada nelaikiau kaimynais.

– Bet jis taip toli, – pasakiau.

Zohra šnirpštelėjo.

– Nepakankamai toli.

Osmanas man kartą pasakojo apie ten gyvenančią šeimą. Sakė, kad jie kilę iš Tanžero, kad yra neįsivaizduojamai turtingi, blogai elgiasi su tarnais ir kad jų geriau vengti. Kol kas nebuvau su jais nė susitikęs. Tik žinojau viena – lūšnyno gyventojai tuos žmones niekino. Tai buvo aiškiai matyti, nes kiekvieną rytą, kai vyras dideliu greičiu lėkdavo savo keturiais ratais varomu *Mercedes* lūšnyno keliuku, palei jį išsirikiuodavo būrys berniūkščių ir apmėtydavo jį akmenimis. Dar žinojau, kad jo žmonai netoli keturiasdešimties, kad plaukus ji dažosi purpuro spalva, be saiko mėgsta aukso papuošalus ir rengiasi kaip rusų naktinio klubo dainininkė.

– Gal man eiti ir jo tiesiai paklausti? – nedrąsiai sušnibždėjau.

Zohros veide sustingo siaubas.

– Nieku gyvu! – riktelėjo ji. – Nejau nežinote, kas jis toks?

Papurčiau galvą.

– Jis visos Kasablankos krikštatėvis, – paaiškino ji. – Jeigu jį užkabinsite, jis lieps pagrobti jūsų vaikus. Nė mirktelėti nesuspėsite, kaip pradėsite gauti paštu jų nukapotus pirštus.

Rytojaus dieną popiet labai dailiu juodu *Range Rover* atvažiavo architektas Muchamedas. Visos ketverios durelės buvo papuoštos jo inicialais, o ant oda aptraukto prietaisų skydelio puikavosi atidaryta cigarų *Montecristo Nr. 5* dėžė.

Bet šį kartą man nerūpėjo remontas. Jaučiausi sutrikęs ir nerimavau dėl turtingojo kaimyno. Zohra mėgino mane nuraminti, aiškindama, kad jis, nors būdamas gangsteris ir vietos krikštatėvis, vis dėlto neužsiima nei narkotikų, nei ginklų prekyba. Maroko gangsteriai, tvirtino ji, yra kontrabandos karaliai, valdantys nelegaliai įvežtų cigarečių, piratinių filmų ir Ispanijoje pavogtų automobilių imperijas.

Inicialais puoštos *Range Rover* durelės atsidarė ir ant žemės nusileido rankų darbo batu apauta architekto koja. Pasveikinau jį ir aprodžiau valdas.

– Keletą sienų reikės nugriauti, – atsainiai tarė jis, įsikandęs cigarą. – Štai tą, tą ir ana tą. Bus daug geriau, atsivers vaizdas. O štai ten iškirsime arkas, galėsite matyti kiaurai visą namą. Senus laiptus išmesime, pastatysime naujus, dailiai lenktus. Paskui išplėsime antro aukšto miegamuosius ir pridursime erdvią stogo terasą. Iš čia atsivers puikus vaizdas į jūrą.

Nors nerimavau, kaip mes išsimokėsime už visus darbus, vis dėlto buvau sužavėtas jo vizijos.

– Mūsų biudžetas labai menkas, – dar kartą sumurmėjau.

Architektas mostelėjo ranka ir išsklaidė mano abejones draugе su cigaro dūmais.

– Pinigai, – kandžiai ištarė jis. – Tai tik pinigai.

KETVIRTAS SKYRIUS

Kiekvienas patiekalas turi
savo skonį.

Didžiulė problema mums tapo kanalizacija. Trapus molinis nuotekų vamzdis, prijungtas prie Kalifo rūmų, buvo skirtas vienam tualetui. Metams bėgant ir namui plečiantis tualetų jame daugėjo. Mes, atvykę į *Dar Khalifa*, radome jų iš viso trylika. Siauras molinis kanalizacijos vamzdis, iš mūsų namų einantis į lūšnynus, ne kartą buvo suskilęs, nes lūšnynų gyventojai nesėkmingai mėgino prijungti savadarbius nuotekų vamzdžius prie mūsiškio. Padėtį dar blogino modernus išradimas – tualetinis popierius.

Pridėkime dar ir alinantį rugpjūčio vidurio karštį ir sausrą: kas kartą, mums žengus žingsnį iš namų, į nosį tvokstelėdavo siaubinga smarvė. Maža to, ją lydėjo galybės skaudžiai geliančių musių, kamuojančių mus ir dieną, ir naktį. Zohra pasakojo, kad naktimis primityvią Kasablankos lūšnynų kanalizacijos sistemą gana dažnai ištinka avarijos. Ji, kaip daugelis mano sutiktų vietos gyventojų, gerai nusimanė apie kanalizaciją, tačiau jos paviršutiniškas domėjimasis nė iš tolo neprilygo Hamzos profesionalumui. Labiau už kanalizaciją jam rūpėjo gal tik džinai. Kas kartą, kai su reikalu užsidarydavau tualete, jis imdavo daužyti į duris.

– Ne daugiau kaip dešimt centimetrų! – rėkdavo jis. – Maldauju! Neplėškite didesnio popieriaus gabaliuko!

Daugelį kartų esu jam per rakto skylutę prisiekęs, kad taupysiu popierių kaip įmanydamas. Niekada nesu jo taip šykštėjęs. Ir vis tiek Hamza nerimaudamas budėjo už durų ir garsiai šaukė įspėjimus apie artėjančią katastrofą. Taip pripratome prie jo kišimosi, kad po keleto savaičių sunerimdavome jo neišgirdę.

Vieną vėlų vakarą, kai mes jau ruošėmės miegoti, atvyko paštininkas. Apsvaigęs iš džiaugsmo, kad galiausiai rado reikalingą namą, jis įbruko mums pluoštą laiškų ir kukliai sustojo tarpduryje, apžiūrinėdamas savo nagus. Daviau jam daug arbatpinigių ir paprašiau mūsų nepamiršti. Paštininkas viską pažadėjo ir išnyko naktyje.

Rytojaus rytą, atplėšęs vokus – beveik visuose buvo sąskaitos iš Anglijos, – prisiminiau duotą pažadą pašto ženklų kolekcininkui Hichamui. Sargai sakė, kad jis gyvena lūšnyne, pašiūrėje už mečetės. Pasak jų, iškart rasiu tą vietą, nes lauke miegos šuva trimis kojomis. Aš patraukiau centriniu keliu, užsukau už mečetės ir ėmiau ieškoti trikojo šuns. Rankoje nešiau voką, o jame – penkis pašto ženklus su karalienės Elžbietos portretu.

Dulkėse aukštielninkas gulėjo stambus šuo. Suskaičiavau jo kojas. Vienos trūko. Peržengiau šunį ir pabeldžiau į skardines duris. Pasirodė filatelistas Hichamas, pasisveikino ir pakvietė mane užeiti. Vieno kambario pašiūrėje buvo labai tvarkinga; tokia tvarka pasiekiama tik pašto ženklų kolekcininkui. Vertingiausi daiktai – švytuoklinis laikrodis, arbatos servizas, nešiojamas televizorius, prijungtas prie automobilio akumuliatoriaus – buvo rūpestingai pridengti nuo dulkių. Ant tolimiausios sienos

kabojo išblukusi karaliaus Hasano II nuotrauka, o ant drožinėto medinio stovo greta durų stovėjo įspūdingo dydžio Koranas.

Padaviau pašto ženklus Hichamui, jis pašnibždomis paliepė žmonai atnešti arbatos. Padėkojo man kartą, paskui dar, galiausiai išsitraukė piniginę.

– Aš jums sumokėsiu, – tarė jis, traukdamas banknotą.

Pinigų atsisakiau. Jis neatlyžo. Aš atsisakiau dar kartą, ryžtingiau. Hichamo Haraso išdidumas buvo įžeistas. Jis nuliūdo.

– Tada negalėsiu jų paimti, – pasakė man.

Mudu sėdėjome tylomis, kamuojami išsiauklėjimo. Atnešė arbatą. Ji buvo karšta, saldi, patiekta mažytėse stiklinaitėse auksuotais raštais prie kraštų. Svarsčiau, kaip išsisukti iš padėties. Staiga man į galvą šovė puiki mintis. Hichamas renka pašto ženklus, o aš noriu daugiau sužinoti apie Maroką iš žmogaus, kuris gerai pažįsta šią šalį. Pasiūliau mainus. Susitiktume kartą per savaitę. Aš atiduočiau jam savo pašto ženklus, o Hichamas už juos mokėtų ne pinigais, bet pokalbiais.

Prieš atsikraustydamas į Maroką aš su dideliu malonumu svajojau turėsiąs daugybę tarnų, pildysiančių kiekvieną mano užgaidą. Pasisamdysiu jų tiek, kad pačiam nereikėtų nė piršto pajudinti, maniau aš: visi tik ir lakstys apie mane. Tikrovė pasirodė visiškai kitokia.

Vasarai įpusėjus Zohra rado mums tarnaitę, virėją ir auklę nefrito žalumo akimis. Maroke didžiulis nedarbas, todėl visi stengiasi kam nors pasisamdyti. Jei ieškai darbininkų, norinčių samdytis netrūksta. Nespėjome nė susivokti, o jau turėjome mokėti atlyginimus trims paveldėtiems sargams, tarnaitei, virėjui ir sodininkui, nekalbant apie pačią Zohrą.

Skaičiuojant atskirai, nė vienam iš jų nebuvo mokama daug. Valandos įkainis tikrai nedidelis. Bet sudėjus kartu, susidarydavo nemenka suma – tuos pinigus man reikėjo uždirbti ir kiekvieną penktadienį per pietus išdalyti, prieš tai iškeitus smulkiomis kupiūromis. Dar viena problema buvo ta, kad pasamdžius žmogų tapdavo iš esmės neįmanoma kada nors juo atsikratyti. Darbas užtikrino saugumą visam gyvenimui, ir visi darbuotojai puikiai tą žinojo. Tačiau užvis blogiausia pasirodė tai, kad name staiga atsirado žmonių, vieningai pasiryžusių mus kontroliuoti.

Pačioje griežtos hierarchijos viršūnėje buvo Zohra. Su manimi ji buvo švelnumo įsikūnijimas, bet visi kiti jos bijojo kaip maro. Žemiau – Hamza, Osmanas ir Lokys. Jie taip seniai gyveno *Dar Khalifa*, kad buvo įgiję teisę įsakinėti visiems kitiems tarnams. Dar žemiau – tarnaitė, paskui virėja ir galiausiai auklė. Pačioje hierarchijos apačioje buvo sodininkas. Vėliau sužinojau, kodėl visi jį taip niekino. Mat jo žmona buvo pabėgusi su kitu vyru.

Kiekvienas iš tarnų bandė įsitvirtinti savaip. Efektyviausias būdas pademonstruoti savo valdžią – elgtis priešingai, negu buvo liepta. Jei aš paprašydavau virėjos pagaminti kokį nors patiekalą, ji išvydavo mane iš virtuvės su šluota ir būtinai išvirdavo ką nors kita. Jei liepdavau tarnaitei pakloti lovą, ji imdavosi valyti langus, o jei prisakydavau sodininkui nupjauti žolę, jis puldavo karpyti gyvatvorę. Sargai elgėsi ne geriau. Jie tarnavo jau taip seniai, kad buvo puikiai išmokę vengti darbo. Iš tolo nujausdavo, kada sugalvosiu jiems ką nors prisakyti – pajusdavo tai iš mano eisenos – ir skubiai dingdavo arklidėse, apdairiai užšovę duris.

Didžiausią malonumą visiems šeimynykščiams teikė galimybė gaišinti mano laiką įvairiais savo reikalais. Dažniausiai

būdavo meldžiama pasamdyti kokį nors brolį ar pusbrolį arba paremti pinigais seniai nematytus dėdes bei tetas. Iš pradžių aš mykdavau, tęsdavau žodžius, rausdavau ir stengdavausi atsipirkti tuščiais pažadais. Staiga vieną rytą sugalvojau tinkamą elgesio būdą. Karštai sutikdavau priimti į darbą rekomenduojamą asmenį, jei tik jis ateis į rekomenduojančiojo vietą. Efektas buvo stebuklingas.

Dar labiau mane erzino nuolatiniai sargų kivirčai ir smulkios rietenos su kitais šeimynykščiais. Būdavo, tik atsisėsiu rašyti, o tarnaitė jau atlekia skųstis, kad Hamza atėmė jos šepetį arba Osmanas pila tirpiklį į kanalizacijos vamzdžius. Sodininkas skundė auklę, kam ši nedraudžia Arianei svaidyti sraigių į baseiną, o virėja niurnėjo ant Lokio, kad šis varsto ją geidulingais žvilgsniais.

Paskutinę rugpjūčio savaitę raukšlėtaveidis mečetės imamas prislinko prie mūsų namų ir vėl ėmė trinti dešinės rankos smilių ir nykštį. Jam reikia pinigų, pareiškė jis, nes mečetė esanti labai neturtinga. Man priklauso didžiausias namas lūšnyne, todėl aš privalau, pranešė jis, mokėti už mečetės išlaikymą. Paklausiau Zohros, ką daryti.

– Blogiausias sprendimas – duoti pinigų, – atsakė ji. – Jei šiandien duosite imamui bent vieną banknotą, rytoj prie jūsų durų stovės trijų mylių ilgio prašytojų eilė.

– Tai ką man daryti?

– Galite paremti lūšnyno mokyklą.

Prie mečetės buvo nedidukė belangė mokyklos patalpa. Joje stovėjo kelios apdaužytos kėdės, rankų darbo rašomieji stalai, buvo keletas Korano egzempliorių; viską valdė nusenusi mo-

kytoja, ginkluota oranžine gumine laistymo žarna. Nebuvo nei lentos, nei paveikslų, nei elektros. Kas dieną nuo pusės devynių ryto iki trečios valandos popiet tamsiame kambaryje sėdėdavo apie keturiasdešimt vaikų. Dukart per dieną eidamas pro šalį vis nugirsdavau žarnos švilpimą ore, o netrukus – šaižų vaiko verksmą.

Zohra sakė, kad fizinės bausmės vaikus stiprina, tačiau jų naudą jie supranta tik vėliau, jau paaugę. Pavyzdžiui, jos brolius mokykloje lupo be jokio gailesčio, ir dėl to vėliau jie tapo tikrais šventaisiais. Randai išliko iki šiol, prisiminė ji, kai mes išėjome į miesto centrą ieškoti mokyklinių reikmenų.

– Turi galvoje sielos randus? – paklausiau aš.

– Ne, ne, – atsakė Zohra. – Kalbu apie jų nugaras.

Senajame *art deco* stiliaus rajone stovėjo gigantiškas Besono statytas daugiabutis, o prie jo prilipdytas „Linkolno" viešbutis. Vienišas prancūzų viešpatavimo paminklas, pastatytas didingiausiu prancūzų – maurų stiliumi, Muchamedo V bulvare užėmė visą kvartalą. Pastate panaudotos visos tais laikais madingos puošybos priemonės: fasadą gražino įmantrios arkos ir subtiliausi geležies kaldiniai, dailūs karnizai bei didžiausi puošnios tapybos plotai. Vis dėlto Kasablankos aukso amžius jau belikęs tik atmintyje, o Besono pastatas – tiktai vieniša užsilikusi jo detalė. Jis buvo apleistas, nemylimas, laukė sugriovimo. Už jo stūksojo didysis Derb Omaro turgus.

Turgaus krautuvėlės buvo iki lubų prigrūstos pigių kartono dėžių. Jose galėjai rasti kiniškų vazų ir žaliosios arbatos, puošnių skulptūrėlių, nikeliuotų šviestuvų, rausvų plastiko lėlių ir mokyklinių prekių. Praleidau ten visą popietę, rinkdamasis spalvotus

pieštukus, kreideles, flomasterius, dažus, pratybų sąsiuvinius, bloknotus ir rašiklius. Dar nupirkau keturiasdešimt tvirtų mokyklinių portfelių, keletą plakatų ir žemėlapių klasei papuošti bei lentą mokytojai su oranžine žarna.

Kitą rytą, didžiausiam vaikų džiaugsmui ir imamo tūžmui, dėžes nugabenome į mokyklą. Imamas bedė į mane raukšlėtu smiliumi ir vėl patrynė jį į nykštį. Zohra ir aš nutempėme į klasę mokyklinę lentą, ir kaip tik tą akimirką lūšnynų keliuku murkdamas atriedėjo architekto *Range Rover*. Iš paskos važiavo apdaužytas japoniškas sunkvežimiukas nuplikusiomis padangomis, kurio priekinį stiklą tarsi voratinklis vagojo gausūs įskilimai. Kėbule tupėjo tuzinas visiškai laukinių vyriškių. Jie buvo randuoti nuo galvos iki kojų, neįprastai plačiais pečiais, žvėriškomis, sadizmu trykštančiomis akimis. Vyrai buvo panašūs į sunkiesiems darbams nuteistus katorgininkus ir laikė rankose kūjus – ne mažučius kūjelius, kurių namuose prireikia visokiems smulkiems darbams atlikti, o tikrus, sunkius vėzdus.

Architektas Muchamedas padavė man aksominę ranką. Ji buvo švelni ir šilta tarsi naujutėlaitė zomša. Eidamas prie namo durų, jis man ištiesė popierėlį su savo Paryžiaus banko duomenimis ir liepė pervesti į jo sąskaitą labai didelę pinigų sumą. Kai aš tai padarysiu, pasakė jis, visos mano problemos baigsis.

Mudu su Rachana stebėjome, kaip jis minkštais žingsniais plaukia per kambarius, o jam iš paskos kulniuoja griovėjai su kūjais. Dešinėje rankoje architektas laikė raudoną neištrinamą flomasterį, kairėje – mobilųjį telefoną. Prieš kiekvieną sieną jis sustodavo, gerai ją apžiūrėdavo, tada arba paženklindavo ją dideliu raudonu X, arba eidavo toliau. Eidamas kalbėjo telefonu – tiksliau, klausėsi, ką jam kalba garsus piktas balsas.

Kai tik jis baigė apžiūrą, griovimo komanda ėmėsi savo siaubingo darbo. Abejingai spoksodami stiklinėmis akimis, jie vėzdais daužė vieną sieną po kitos. Sušukau jiems, liepdamas liautis, kad galėtume aptarti tokį radikalų perstatymą, bet niekas manęs negirdėjo. Architektas buvo spėjęs pasitraukti į sodą, toliau nuo šiurpaus triukšmo. Piktas balsas toliau jį koneveikė. Išbėgau ir ėmiau jam moti, reikalaudamas dėmesio.

Jis užvertė telefono dangtelį.

– *Oui?*

– Tie bepročiai baigia sugriauti namus! – suriaumojau aš. – Liepkite jiems liautis.

Architektas išsiėmė iš vidinės švarko kišenės odinį dėklą, iškratė iš jo *Cohiba* cigarą ir jį užsidegė. Įnirtingai papsėdamas lūpomis, papurtė galvą.

– O, kad aš galėčiau, – ramiai atsakė jis. – Bet kai šitie žmonės pradeda dirbti, jų niekas nesustabdys.

Tą vakarą sargai pasipiktinę atėjo pas mane. Jie atrodė labai susijaudinę ir norėjo sužinoti, kodėl tuzinas mėsgalvių ištraiškė tiek daug namo sienų. Aš jiems papasakojau, kad ir pats buvau sukrėstas, bet užtikrinau, jog architektas puikiausiai valdo padėtį.

– Jis studijavo Paryžiuje, – pabrėžiau aš, tarsi tai viską paaiškintų.

– Bet jūs nesuprantate, – ištarė Osmanas.

– Ko aš nesuprantu?

– Kad pykdote Kandišą.

Rytojaus dieną Zohra visą valandą ramino sargus. Ji prisiekė savo močiutės kapu, kad namuose bus surengtos džinų pagerbimo apeigos. Dar pažadėjo, kad mes visi įeidami į kambarį

garsiai sušuksime savo vardus – tada Kandiša ir jo piktadariai giminiečiai mus išgirs ir spės pasitraukti iš kelio. Sargai truputį pralinksmėjo. Jie sakė, kad būtų dar geriau, jei kasnakt prieš užmigdami pabertume ant miegamojo grindų žiupsnelį druskos. Dar paprašė, kad vėl pradėčiau palikinėti džinams maisto. Atsakiau, kad darysiu ką galėdamas, bet maistui dabar pinigų nėra, nes architektui teko sumokėti labai daug.

Praėjo dvi dienos. Remonto darbai, paskatinti mano pervestų į Paryžiaus banką pinigų, nejuokais įsibėgėjo. Griovėjai, garsiai ūbaudami, išvažiavo trečią dieną sutemus. Jų darbo vaisiai atrodė iš tiesų siaubingi. Kai nusėdo dulkės, nutariau įvertinti nuostolius. Buvo baisu. Jie nugriovė dešimt sienų, o kitose žiojėjo daugybė skylių. Arianė manęs paklausė, kodėl blogi dėdės taip viską nusiaubė. Aš jai atsakiau, kad viskas išeis į gera, ir netrukus ji su Timūru galės laisvai visur lakstyti, nekliūdama už sienų.

– *Baba*, – atsakė ji, – tu man nesakai tiesos.

Po rugsėjo 11-osios ir savižudžių sprogdintojų išpuolių Kasablankoje gegužės mėnesį aš vengiau lankytis įstaigose, susijusiose su Amerika. Fransua, mano pažįstamas prancūzas emigrantas, įspėjo ypač saugotis *McDonald's* restoranų. Jų buvo gausu visoje Kasablankoje, ir jaunos marokiečių šeimos juos labai mėgo.

– Kai prasidės neramumai, savižudžiai juos puls pirmiausia, – pasakė jis.

– Bet Arianė taip mėgsta *McDonald's*.

– Jeigu jau negali neiti, – atsakė Fransua, – visada sėskis kuo toliau nuo įėjimo. Jei savižudis sugalvos sprogdinti užtaisą, jis veikiausiai nerimaus. Ištrauks saugiklį, vos įėjęs pro duris.

Kai rugpjūčio pabaigoje atėjo metas užrašyti Arianę į mokyklą, mes labai nenorėjome rinktis kurios nors iš trijų amerikietiškų įstaigų. Jos, kaip ir *McDonald's*, buvo pirmieji teroristų taikiniai. Bet netrukus išgirdome, kad netoli mūsų atidaroma nauja mokykla. Joje bus mokoma angliškai, arabiškai ir prancūziškai, siekiant visus moksleivius paversti trikalbiais. Arianei ten patiko nuo pat pirmos akimirkos. Ji susirado daug draugų ir aistringai susidomėjo vėžliais.

Vieną vakarą rugsėjo pradžioje mes pasikvietėme Zohrą vakarienės, norėdami jai atsidėkoti už darbus. Ji pasiūlė puikų restoraną *Sqala*, įsikūrusį medinos pakraštyje, buvusioje portugalų tvirtovėje. Maroko restoranuose maistas dažniausiai būna neįdomus, užtat privačiuose namuose jis pasakiškas. Reikia labai daug laiko ir pastangų, kad išgautum subtilų patiekalų skonį. Aplinka nė kiek ne mažiau svarbi už patį maistą, o svarbiausia – svečiui skiriamas dėmesys. Valgant vieną po kito skanumynus ir klausantis, kaip šeimininkas tyliai kužda liaupses, labai sunku išlaikyti sveiką protą.

Per šią vakarienę vėl prisiminiau juslinius tikro marokietiško maisto stebuklus. Mes užsisakėme įvairių patiekalų. Valgėme vištienos *tagine* su ciberžolėmis, medumi ir abrikosais; porą jūros ešerių, marinuotų šafranų padaže ir patiektų su kuskusu. Galiausiai atnešė *bistiya* – milžinišką saldų pyragą, kurio viduje slypėjo plonytėlaičiai balandienos, migdolų ir kiaušinių sluoksneliai.

Zohra mums papasakojo, kad Maroko gyvenimo centras yra šeima, o šeimos gyvenimo centras – maistas.

– O, jei mes pajėgtume viską daryti taip gerai, kaip gaminame maistą, – šypsodamasi tarė ji. – Būtume pasaulio valdovai.

Pokalbis nuo maisto nukrypo prie meilės.

– Kai aš ištekėsiu už Jusufo, – kalbėjo Zohra, – mes apsigyvensime mažame raudoname namelyje, o prie jo durų augs mažos raudonos gėlės. Turėsim du vaikus, mergaitę ir berniuką, ir... – ji trumpai nutilo ir atsigėrė apelsinų sulčių, – niekada nesiskirsime, nė vienai nakčiai.

– Tikra idilė, – pasakiau.

– O, taip ir bus, taip ir bus, – svajingai patvirtino Zohra.

Aš paklausiau, ką ji juto, kai juodu pirmą kartą susitiko.

– Juk sakiau, – atsakė ji, – mes susipažinome internete.

– Bet kaip tu jauteisi, kai pirmą kartą pamatei jį akis į akį?

Zohra, tarsi paspringusi, nurijo kąsnį ir išraudo.

– Mes su Jusufu niekada nebuvome susitikę, – atsakė ji.

Arianė buvo dar labai maža, tačiau atkakliai reikalavo nupirkti jai vėžlį. Norėjo tokio pat vėžlio, kokį jie turėjo mokykloje. Kiek įmanydamas ilgiau atsikalbinėjau, nes visas mano jėgas suėsdavo problemos, nuo ryto iki nakties išsakomos sargų. Dažniausiai jiems rūpėjo Kandišos gerovė ir netvarka bei griovimai, palikti namo griovėjų. Arianė nesiliovė kaulijusi vėžlio, ir galiausiai aš nebeatsilaikiau. Hamza irgi susižavėjo jos noru ir ėmė tvirtinti, kad niekas neatneš mūsų namui daugiau *baraka* už stiprų, sveiką vėžlį. Ropliai, pasak jo, iš visų Alacho sukurtų gyvūnų labiausiai neša sėkmę. Paprašiau Zohros pasiteirauti, kur jų galima nusipirkti. Po dviejų dienų ji pranešė apie paieškų rezultatus. Vienintelė verta dėmesio vieta, pasakė ji, yra Tantanas.

Pažvelgiau į Maroko žemėlapį, kabantį ant sienos. Tantano neradau.

– Nuleiskite pirštą žemiau, – patarė Zohra. – Ne, dar, gerokai žemiau.

Staiga aš ir pats pamačiau.

– Bet tai pats Sacharos dykumos vidurys!

– Žinoma, – sutiko Zohra.

– Nejau vėžlio negalima nusipirkti Kasablankoje, gyvūnų parduotuvėje?

Zohra pašaipiai išsiviepė.

– Ar jūs norite savo mažajai dukrelei nupirkti šlamštą? – paklausė ji. – Iškankintą vėžlį, visą gyvenimą praleidusį narve? O gal verčiau išdidžiai suvokti, kad davėte jai tai, kas geriausia ir kas atneš namams tikrą palaimą?

Mudviem su Rachana iki gyvo kaulo pakyrėjo Kasablanka ir nesiliaujančios kalbos apie vėžlius bei džinus, todėl susodinome vaikus į automobilį, lagaminus užkėlėme ant stogo ir pasileidome pietuosna ieškoti palaimą nešančio vėžlio. Dar nespėjus išvažiuoti iš Kasablankos, Arianė apsivėmė sau į sterblę. Prasidėjo jos marokietiška vaikystė.

Vengdami greitkelio, pasirinkome seną, apgriuvusį kelią, kuris iki pat Agadiro vingiuoja jūros pakrante. Paskui išvažiavome į dykumą. Praleidęs daugelį valandų nelemtajame mėsininko automobilyje, tvirtai prisiekiau sau, kad grįžęs namo tuojau pat nusipirksiu savo mašiną. Vienintelė alternatyva mintims apie pūvančias sėdynes buvo smėlis, dulkės ir voverėmis mosuojantys berniūkščiai. Pradžioje jų buvo vos pora, stovėjo sau pakelėje. Pamatę automobilį, jie staiga išmetė rankas virš galvos ir ėmė aukštai tarsi lasą sukti virves. Prie kiekvienos virvės buvo pririštas persigandęs kailinis žvėrelis. Aš staiga sustabdžiau mašiną, išbariau berniūkščius, nupirkau iš jų voveres ir paleidau jas už keleto mylių – prieš pat sutikdamas dar vieną berniūkščių

gaują su kitomis voverėmis. Kuo daugiau prakeiktųjų žvėriukų išgelbėjau, tuo daugiau jų nenaudėliai kankino, laukdami, kol jas išgelbės kvaili užsieniečiai.

Kelionėje Rachanai, Arianei ir mažajam Timūrui atsivėrė šiurkštus Šiaurės Afrikos grožis, kurį aš prisiminiau iš savo vaikystės. Tada mes važinėjome tais pačiais keliais raudonu *Ford Cortina*, vairuojamu persigandusio mūsų sodininko. Nuo to laiko beveik niekas nepasikeitė. Mėsininko automobilis, pagamintas kone tais pačiais metais kaip mūsų *Cortina*, buvo grūste prigrūstas bagažo ir vemiančių vaikų. Vinguriavome, vengdami kelio duobių, laukinių šunų ir asilų traukiamų vežimaičių, o aš džiaugiausi suvokimu, kad ratas vėl apsisuko.

Po dviejų dienų kelionės išvargę, tirtantys nuo sėdėjimo mašinoje atvykome į Tintaną. Tai buvo dulkėtas, visai neįdomus miestelis, pastatytas iš šlakbetonio blokų, pigaus cemento ir smėlio. Aš prisiekinėjau daugiau niekada niekur nevažiuosiąs automobiliu. Arianė tebezirzė savo vėžlio. Pasukau į turgų ir pradėjau klausinėti pirmą sutiktą žmogų. Pasitaikė mėsininkas. Jo marškiniai priekyje buvo aptaškyti krauju, o veide švytėjo plati, pilna dantų šypsena.

– Mums reikia vėžlio, – piktai pareiškiau aš.

– Kam?

– Kad galėtume važiuoti namo.

Mėsininkas paklausė, ar ketiname jį valgyti.

– Tikrai ne! – atkirtau.

– Vėžlių sriuba labai skani, – pasakė jis. – Tinka pietums.

Uždengiau Arianei ausis.

– Vėžlio mums reikia ne valgymui, – ištariau tik lūpomis. – Jis mergaitei.

Mėsininko išraiška pasikeitė.

– A, vėžliukas, mergaitė nori auginti vėžliuką.

– Taip, vėžliuką, – pritariau.

– Ne pietums, – dar pasitikrino mėsininkas.

– Ne, ne pietums.

Jis dar karą linktelėjo, toliau šiepdamasis.

– Aš jums parodysiu, – pasakė.

Daugiau netaręs nė žodžio, jis nuvedė mus į patį turgaus galą, kur vyriškis didelėmis pavandenijusiomis akimis laikė rankose dėžę. Mėsininkas parodė į dėžę. Nuo jos buvo nukeltas dangtis ir iškilmingai parodyta, kas yra viduje – trapus paaugęs vėžliukas. Vyriškis pavandenijusiomis akimis paaiškino, kad vėžliuką apkandžiojo šuo, todėl valgyti jo nebegalima.

– O, mes ir neketiname jo valgyti, – pakartojau aš. – Tai mūsų dukrelei. Ji jį išslaugys. Vėžlys atneš mūsų namams *baraka*.

Išsitraukiau piniginę ir paklausiau, kiek jis kainuoja. Buvau pasirengęs mokėti, kiek paprašys.

Vyriškis pavandenijusiomis akimis prisimerkęs nužvelgė Arianę, paskui vėžlį.

– Dovanoju, – ištarė jis, šluostydamasis akių kamputyje susitvenkusias ašaras, – nes nėra nieko malonesnio kaip suteikti džiaugsmą vaikui.

Hamza pasveikino mus grįžusius į *Dar Khalifa* ir paskelbė, kad atsitiko dar viena didi nelaimė. Pasirengiau klausytis istorijų apie Kandišą arba negyvas kates, bet šį kartą sargas, atrodo, visai pamiršo džinus.

– Tai *bidonville*, – pasakė jis, – lūšnynas.

– Ką lūšnynas?

– Vyriausybė rengiasi jį nugriauti.

Jau kelias dienas buvo svarstoma, ar gegužės 16-osios savižudžiai sprogdintojai suplanavo savo išpuolius Kasablankos lūšnynuose. Televizijos žinių laidose vis parodydavo įvairių *bidonville*, panašių į mūsiškį – su keletu žemų prekystalių ir negrabiai surėstomis pašiūrėmis, kuklia kalkėmis balinta mečete ir susiraukšlėjusiu imamu.

Nuo pat persikėlimo į Kasablanką aš slaptai vyliausi, kad *Dar Khalifa* supantys lūšnynai kada nors bus išgriauti ir vietoj jų bus pastatytos prabangios vilos. Atsiradus viloms, čia būtų ir naujas kelias, prekybos centras, kavinių bei parduotuvių. Drauge su lūšnynu dingtų dvokiančio vandens balos, uodai, negailestingai geliančių musių spiečiai, garsiai bliaunantys asilai, gatvėmis bėgančios nuotekos ir pūvančių šiukšlių krūvos.

Vyriausiasis sargas palinko į priekį ir truktelėjo mano marškinių rankovę.

– Jei lūšnyną nugriaus, – labai tyliai ištarė jis, – mes neturėsime kur gyventi.

Rytojaus dieną paskambinau architektui ir paklausiau, kada pasirodys jo darbininkai.

– Pro skyles, kurių prigamino jūsų atsiųsti griovėjai, laksto žiurkės, – papasakojau kiek įstengdamas mandagiau.

– Įsigykit šunį, – atsakė jis.

– Ar galėsit atsiųsti darbininkus šią savaitę?

Architektas atsiduso, tarsi aš jo prašyčiau neįmanomos paslaugos.

– Darbininkai atvyks, – pažadėjo jis.

– Kada?

– Atvyks.

– Bet *kada* atvyks? – paklausiau dar kartą, tik gerokai įtaigiau.

– Kai Dievas norės, – atsakė jis.

Praėjo savaitė, darbininkų – nė ženklo. Kelis kartus skambinau architektui, bet jo mobilusis telefonas buvo išjungtas. Galerijoje sėdinti sekretorė paaiškino, kad jis išvyko į Paryžių, o kada grįš – niekas nežino.

Žiurkės visai sujžūlėjo. Jos susisuko lizdus mūsų čiužiniuose, pragraužė skyles lentynose ir apkramtė mano knygas. Paskui suėdė visą muilą, kiek tik jo buvo namuose. Rachana tvirtino, kad žiurkės pavojingos sveikatai, ir paliepė man ką nors daryti, kol jos neapkandžiojo vaikų.

Pasitariau su Osmanu. Jis plačiai nusišypsojo ir iškėlė į orą abu nykščius.

– Tik nebarstyk nuodų, – įspėjau.

– Jokių nuodų, mesjė Tahirai.

– Ir nestatyk spąstų!

– Ne, mesjė Tahirai, jokių spąstų.

Jis patraukė savo keliais, o vakare grįžo, nešinas kartono lakštu ir tūtele klijų. Ant tūtelės radau nurodyta daug įvairių klijų naudojimo variantų. Buvo nupieštas namas, automobilis, laivas, vaiko žaislas, o apačioje – neryški, sunkiai atpažįstama žiurkė.

Osmanas išspaudė klijų ant kartono lakšto ir pastatė jį vienoje sienos skylėje. Vėl iškėlė į viršų abu nykščius ir nuskubėjo melstis. Kitą rytą didžiulei mano nuostabai parodė laimikį – prie lakšto, plačiai išskėtusios visas keturias letenas, buvo prilipusios trys didžiulės žiurkės.

Laikas ėjo, bet Hamza ir toliau atsisakė įleisti mane į užrakintą kambarį tolimajame kiemo gale. Aš mėginau prakrapštyti spyną, kartą net norėjau atplėšti langą dengiančias medines žaliuzes. Hamza manęs neužjautė. Jis ragino liautis galvojus apie tą kambarį ir atgaivinti tokią gerą tradiciją nakčiai palikinėti Kandišai pilnas lėkštes maisto. Jis dešimtą kartą pakartojo, kad raktas nuo kambario pamestas. Pasiūliau pakviesti šaltkalvį.

– Tas šaltkalvis blogas žmogus! – nukirto sargas.

– Kasablankoje tikriausiai yra ne vienas šaltkalvis.

Hamza susiraukė.

– Jie visi blogi, – apibendrino jis. – Pasidarys mūsų raktų kopijas, paskui naktį ateis ir mus apvogs.

– Bet juk namą saugo trys vyrai, – priminiau.

Sargas vėl prakeikė šaltkalvį ir visus jo profesijos brolius.

– Šitų durų šaltkalvis neatidarys, – pasakė jis.

– Kodėl?

– Todėl, kad jos užrakintos ne be reikalo.

Man atrodo, kad mano tėvas gėdijosi auginąs savo vaikus ramiame Anglijos kaime, nors niekam to nesakė. Jis pats vaikystę praleido Hindukuše, klajodamas Himalajų papėdėmis. Beveik nuo kūdikystės jis augo neįprastomis sąlygomis – gimė Indijos kalnų kurorte Simloje, kur jo tėvas dalyvavo sraigtaragių ožių medžioklės ekspedicijoje. Jo škotė motina, irgi kupina drąsos, sutiko keliauti drauge, nors jau buvo devintą mėnesį nėščia. Galiausiai sulaukęs savo vaikų mano tėvas pamatė, kad jam visai nelengva suprasti jų mokyklinį gyvenimą. Dažnai mums primindavo, kad mes buvome pirmieji vaikai visoje šeimos istorijoje, kurie išvis lankė mokyklą. Visų kitų kartų atstovus auklėjo įvairaus plau-

ko poetai, filosofai, mistikai ir kariai. Mano tėvui išsilavinimas reiškė, kad devynerių metų vaikas moka joti ir medžioti gazeles, dvylikos – amintinai išmoksta visą Saadi, persų poeto, kūrybą ir geba žaisti šachmatais su didmeistriais. Jis raukydavosi išgirdęs, kad jo vienatinis sūnus mokosi lotynų kalbos, šuolių į tolį ir groti fleita.

– Kada ketini mokytis laukinių žvėrių medžioklės? – paklausė jis manęs per dešimtą gimtadienį.

– Bet *Baba*, pas mus mokykloje nėra laukinių žvėrių, – nedrąsiai atsakiau.

Tėvas dirstelėjo į mane iš aukšto, jo aukšta kakta buvo išvagota raukšlių.

– Tikrai nėra? – atsainiai pasiteiravo jis.

Marokas tapo jo atpildu už šią gėdą. Tai kas, kad jo vaikai mokykloje mokosi visokių niekų, užtat kelionėse į kalnų karaliją jiems atsiskleis tikroji pasaulio tvarka. Mano tėvui kalnų gyvenimas buvo nelygstamos svarbos. Mes klaidžiodavome po derlingus Maroko slėnius, ieškodami *Fantasia,* gentinių narsumo protrūkių – tokių kaip tuzinas šuoliuojančių raitelių, šaudančių į orą iš senovinių savo šautuvų ir garsiai šūkaujančių.

Vos tik šeimyninis *Ford Cortina* pasiekdavo kalnų kaimą, tėvas imdavo moti rankomis ir liepdavo sodininkui sustoti. Jis atidarydavo dureles ir tarsi Hamelno žiurkininkas vesdavosi mane su seserim į artimiausią arbatinę. Kojomis jis lietė Atlaso kalnus, bet siela jautėsi esąs gimtajame Hindukuše. Arbatinė jam buvo afganų karavanserajus, mėtų arbata – *chay sabs*, žalioji arbata, o berberai – jo mylimojo Nuristano piemenys.

– Štai Maroko širdis! – paskelbdavo jis. – Pamiršk tuos paistalus, kurių jus moko mokykloje. Štai kur reikia mokytis.

– Bet ko mes galime čia išmokti, *Baba?*

Tėvas nutildavo, vienu gurkšniu išgerdavo arbatą ir stipriai trinktelėdavo į stalą tuščią stiklinaitę.

– Mano vaikai, – sakydavo jis, – tik čia jūs sužinosite, kodėl širdis plaka taip, kaip girdite.

Vieną ankstyvo rugsėjo popietę aš pasiunčiau Zohrą į Žemės registro skyrių ieškoti dingusios bylos, o pats nuėjau į miesto centrą pasivaikščioti aplink „Linkoln" viešbutį. Man atrodė, kad čia yra miesto branduolys – vieta, į kurią kitados krito Kasablankos sėkla. Žmonės čia buvo kitokie. Krautuvininkams nelabai rūpėjo, pirksi tu ką nors ar ne. Jie neskubino pirkėjų ir labiau mėgo tuos, kurie pasilikdavo pasikalbėti. Ilgas popietes būdavo šnekučiuojamasi apie senus laikus.

Įsitaisiau maisto krautuvėlėje ant juodos vinilu aptrauktos sofos ir, ranka baidydamas muses, klausiausi istorijų apie gyvenimą po karo. Krautuvininkas Otomanas buvo apskritas, žilas, akiniuotas vyriškis plaukuotų rudų apgamų gausiai nusėtu veidu. Jis pasakojo apie tuos laikus, kai Kasablanka garsėjo visame pasaulyje ir jos vardas buvo siejamas su šiuolaikiškumu ir egzotika.

– Parduotuvėse buvo pilna brangiausių prekių iš Paryžiaus, Londono ir Romos, – kalbėjo jis, ranka glostydamas glotnią rainą katę, susirangiusią jam ant kelių. – Vyrai tada nešiojo skrybėles, o moterys vaikščiojo su aukštakulniais bateliais. – Jis nutilo ir įkvėpė oro, norėdamas sustiprinti įspūdį. – Gatvės buvo švarios, ryškiai apšviestos, niekas nieko nebijojo. Kasablanka buvo tikras rojus.

– Kodėl miesto centras persikėlė į Maarifą? – paklausiau aš.

Krautuvininkas pakrapštė nosies šnervę nykščio nagu.

– Kiti marokiečiai vertina tai, kas sena, – atsakė jis, – jie supranta, kad seni dalykai geriausi. Bet Kasablankos gyventojai panašūs į vaikus. Jie nepastovūs. Jiems gražu tik tai, kas blizga, kas nauja. Šitas miesto rajonas anksčiau spindėjo kaip deimantas, bet kai spindesys nublanko, visi perbėgo į Maarifą.

– Girdėjau, Kasablankos restoranai kadaise buvo geriausi pasaulyje, – tariau.

Krautuvininko veidas sustingo, senas akis užklojo prisiminimų migla.

– O, taip, – atsiliepė jis. – Taip, tai tiesa! Vienas restoranas stovėjo štai ten... – jis nutilo ir parodė ranka pro langą. – Jis vadinosi *Au Petit Poucet*. Koks restoranas! Kokie ten žmonės rinkosi! Kai mes su žmona buvome jaunavedžiai, kartą ją ten nusivedžiau. Ji apsivilko juodą suknelę, aš – savo vestuvinį kostiumą. Buvau sutaupęs pinigų, mudu pavalgėme kaip karaliai. Matau viską kaip dabar. – Otomanas vėl nutilo ir įsmeigė akis į pilną musių saulės spindulių pluoštą krautuvėlės gale. – Kvepėjo lelijos, buvo girdėti liūliuojantys arfos garsai, – toliau pasakojo jis. – Padavėjo prijuostė buvo tokia balta, kokios daugiau niekur nemačiau. O skruostai švarutėlaičiai, net rausvi.

– O kaip maistas?

– O, maistas, maistas! – svajingai atsiliepė jis. – Dar dabar juntu burnoje jo skonį! Mano žmona užsisakė antienos. Ją patiekė su žaliais žirneliais ir šparagais, kurie tirpte tirpo burnoje. – Krautuvininkas dar kartą patylėjo ir vėl paniro į prisiminimus. – Aš valgiau žlėgtainį, – švelniai ištarė jis. – Jis buvo iškeptas su krauju, o prie jo patiekė bulvių *dauphin*.

PENKTAS SKYRIUS

Abrikosų bus rytoj.

Atėjo ruduo. Sušvelnėjo negailestinga vasaros kaitra, sode užsiplieskė spalvų vaivorykštė – raudonos kinrožės, švelniai rausvos mimozos, geltoni jazminai, subtilių atspalvių pasifloros akinamo raudonumo bugenvilijų fone. *Dar Khalifa* tapo oaze, šventove, apsupta realybės. Parėjusi iš mokyklos Arianė ganydavo pievoje savo vėžlį, pavėsyje čepsėdamas gėrė pieną mažasis Timūras, o aš kupina dėkingumo širdimi sėdėjau ir žiūrėjau į juos. Taip, mums čia kyla aibės smulkių problemų, tačiau kokia palaima, kad esame taip toli nuo buvusio gyvenimo.

Telefono skambutis reiškia, kad skambina giminaitis ar draugas, o ne koks nors erzinantis balsas mėgina įsiūlyti atostogas arba pensijų planą. Nebereikia grumtis su telefonų dispečeriais, automobilių stovėjimo vietų automatais, dingo transporto spūstys ir trikampiai sumuštiniai prabangiais pavadinimais. Be abejo, liko kalbos ir kultūros barjeras, bet vis dėlto jau daugel metų nesu jautęsis toks laimingas.

Vieną vėlyvą vakarą paskambino draugas ir pasiskundė, kad jo namai Kalifornijoje sudegė iki pamatų. Neliko ničnieko. Din-

go visą gyvenimą kauptas turtas, visi dokumentai. Rytojaus rytą paprašiau Zohros, kad pratęstų mūsų draudimo nuo gaisro sutartį. Jos rasta bendrovė plėšė nežmoniškus pinigus, bet aš laikiau tai protinga investicija.

Išgirdęs, kiek mes sumokėjome už draudimą, Osmanas suklykė iš juoko.

– Visi žino, kad gaisro draudimas – tuščias daiktas, – tarė jis.

– Kodėl tuščias daiktas?

– Nuo gaisro apsisaugoti yra tik vienas būdas, – tvirtino jis. – Reikia varlės.

Aš kilstelėjau antakį.

– Varlės?

– *Oui*, mesjė Tahirai.

– Gal gali paaiškinti?

Osmanas ne tik paaiškino, bet ir parodė rankomis.

– Reikia sugauti varlę, ją užmušti, išdžiovinti, ištrinti druska ir pakabinti lauke, prie įėjimo durų.

– Bet kokia iš jos bus nauda, jei namas užsidegs?

Atrodo, mano klausimas Osmaną nustebino.

– Jei namas užsidegs, – dalykiškai paaiškino jis, – reikia nutraukti varlę nuo durų ir įsidėti į kišenę.

– Ir kas?

– Ir tada galite ramiai eiti vidun – liepsna jūsų nepalies.

Žmogus su vežimaičiu, traukiamu asilo, įprato prie mūsų durų pardavinėti kaktusų vaisius. Apie prekiautojo atvykimą praneš-davo jo šauksmas, primenantis cikadų svirpimą. Jis buvo kažkoks jaukus. Sėdėdami verandoje ir svarstydami, ar kada nors pagaliau atvyks architekto žadėti statybininkai, mes paeiliui

mėgdžiodavome šį šauksmą. Popiet, kai pradėdavo temti, aukštai virš mūsų galvų praskrisdavo pulkai baltų ibių. Jie plasnojo jūros link, į besileidžiančią saulę, kuri auksu dažė jų sparnus. Niekada nebuvau matęs nieko gražesnio.

Vieną rudens rytą nuo Atlanto, tarsi slibino kvėpavimas, atslinko tirštas sūrus rūkas. Jis prarijo Kalifo rūmus, sodą, pritildė lūšnyno garsus. Hamza tuojau pat ėmė lakstyti ir kuo plačiausiai atidarinėti visas duris bei langus. Migla tyliai skverbėsi į namus. Aš prausiausi duše, kai jis įlėkė vidun ir atlapojo langą.

– Rūkas atneš *baraka!* – šūktelėjo jis, skubėdamas į kitą kambarį. – Jis apvalys namus! Tai palaima!

Po pietų rūkas išsisklaidė, neatlaikęs karštos saulės. Tarsi būtų pradingę kerai ir vėl grįžusi tikrovė. Mano akimis, namai atrodė lygiai tokie pat, bet Hamza nė kiek neabejojo įvykus dievišką perkeitimą.

– Kvepia visai kitaip, – aiškino jis. – Aš jau labai seniai čia dirbu, aš užuodžiu.

Aš jam pasakiau, kad nesutinku. Sakiau, kad rūkas – tai tik vandens garai, jis neturi nieko bendra nei su apvalymu, nei su *baraka*, nei su džinais.

Šiaip sargas be ginčų nepasiduodavo. Bet šį kartą jis susikišo rankas į kišenes, skubiai įkvėpė oro ir atsakė:

– Be jokios abejonės, mesjė Tahirai. Jūs absoliučiai teisus.

Rytojaus dieną Zohra atvyko į *Dar Khalifa* apsiašarojusi. Jos akys buvo paraudusios nuo verksmo. Paklausiau, kas atsitiko. Ji numojo ranka.

– Viskas gerai, – atsakė, šniurkščiodama į nosinę. – Neverta jaudintis.

Kai paklausiau dar kartą, sielvartas galiausiai išsiliejo.

– Jis mane metė, – pratarė ji raudodama man ant peties. – Jusufas mane pametė. Jis nutraukė mūsų sužadėtuves ir susirado kitą merginą.

Aš sumurmėjau kelis užuojautos žodžius. Zohra nusišluostė veidą šaliu.

– Nereikėjo man juo tikėti, – pasakė ji. – Amina juk mane įspėjo.

– Kas ta Amina?

Zohra pakėlė akis į mane ir staiga sustingo, tarsi per klaidą būtų prasitarusi ką nors slapta.

– A, e, mmm, – sutrikusi sumurmėjo ji. – Ji mano draugė, labai gera draugė.

Paklausiau, ar ji iš Kasablankos.

Ir vėl Zohra keistai sutriko.

– Tai ne paprasta draugė, – paaiškino ji.

– Ką reiškia – ne paprasta?

Zohra liovėsi verkusi ir trumpai sulaikė alsavimą.

– Ji ne paprasta draugė, – pakartojo, – nes ji džinė.

Hichamas Harasas atsikraustė gyventi į Kasablanką prieš dvidešimt metų, kai jo trys vaikai jau buvo užaugę, o pašto darbuotojo karjera baigėsi. Per tuos metus jis pamilo miestą, tačiau, kaip visi jo gyventojai, nuolatos dėl jo atsiprašinėjo.

– Tai prancūzų kūrinys, – pasakė jis man per vieną pirmųjų mūsų pokalbių. – Čia viskas prancūziška, nuo vonios čiaupų iki ilgųjų bulvarų. Miestas malonus, – pripažino jis, – tačiau tai ne tikras Marokas.

Aš paklausiau, kur rasti tikrą Maroką. Hichamo akys įsižiebė.

– Tikrasis Marokas, – atsakė jis, suvilgęs lūpas liežuvio galiuku, – yra pietuose, toli pietuose, ten, kur aš gimiau.

– Kokia tai vietovė?

– Trys dienos kelio pėsčiomis nuo Agadiro.

– Kodėl iš ten išvykote?

Filatelistas patrynė ištinusias rankas.

– Dėl raganos, – atsakė jis ir plačiai nusišypsojo.

Vaikystėje Hichamas Harasas dulkėtoje dykvietėje, apsuptoje kaktusų, ganė šeimos avis. Jis su tėvais, penkiais broliais, seserimi ir trimis šunimis gyveno lūšnoje, suręstoje iš Atlanto vanenyno išmestų pliauskų. Gyvenimas buvo paprastas ir vienodas. Bet štai vieną dieną pasirodė *sehura*, žiniuonė.

– Ji pasakė, kad aš mirsiu, dar mėnuliui nepradėjus pilnėti, – mirkčiodamas aiškino Hiramas, – jei tėvai neatiduos manęs pirmam sutiktajam. Žinoma, jie nuliūdo, nes man buvo tik septyneri. Tačiau jie ja patikėjo. – Hichamas nutilo ir ėmė stebėti, kaip trikojis šuo prišlubuoja artyn ir išsitiesia prie jo kojų. – Todėl mane atidavė, – pabaigė jis.

– Kam?

– Tokiam žmogui, vardu Aimanas. Jis prekiavo metalo laužu ir kaip tik keliavo pro mūsų kaimą. Jam reikėjo pagalbininko, ir aš patraukiau su juo.

Pašto ženklų kolekcininkas vėl trumpam nutilo. Jis atidžiai pažvelgė į mane, tarsi ketindamas pasakyti kai ką labai svarbaus.

– Diena, kai aš išvažiavau iš savo kaimo metalo laužo prikrautame vežime, – tarė jis, – buvo pirma mano gyvenimo diena.

Vėlyvą rugsėjo rytą aš pro didžiules raižytas kedro duris žiūrėjau į lauką iš kambario, kuris kada nors bus mano biblioteka. J

kieme augantį sodą galėdavau spoksoti ištisas valandas. Stebėdavau, kaip pro palmių lapų vėduokles skverbiasi šviesa, kaip vijokliai įveikia visas jiems pasitaikančias kliūtis. Sodo centre augo puiki datulių palmė. Jos aukštis siekė daugiau negu aštuoniasdešimt pėdų, o didžiuliai plačiai pasklidę lapai metė šešėlių zigzagus ant kalkėmis balintų sienų. Po palme stovėjo sodininkas, mojuodamas kirviu. Jis arabiškai kažką šaukė medžiui.

– Nedrįsk kirsti palmės! – užrikau aš.

Sodininkas, kuris vienintelis iš mano pasamdytų žmonių nuoširdžiai manęs bijojo, išmetė iš rankų kirvį ir ėmė įnirtingai moti abiem rankom.

– Mesjė Tahirai, – baugščiai sušnibždėjo jis, – aš nė neketinau jos kirsti – norėjau tik pagąsdinti.

– Bet kam?

– Darau tai dėl jūsų, – atsakė jis.

Nesupratau jo.

– Kokia man iš to nauda?

– Jei medis manys, kad jį ketinama nukirsti, – gudriai paaiškino sodininkas, – jis užsimanys išsigelbėti ir pradės vesti tokias puikias datules, kokių jūs gyvenime nesate valgęs.

Tą akimirką iš kiemo atbėgo Hamza, rankomis prisidengęs galvą.

– Prasidėjo! Prasidėjo! – rėkė jis.

– Kas prasidėjo?

– Pradėjo griauti lūšnyną!

Aš užlipau ant stogo ir apžiūrėjau, kas vyksta. Centriniu lūšnyno keliuku čiaudėdami riedėjo du persenę buldozeriai. Jiems iš paskos baltu automobiliuku su arabiškais užrašais ant durelių važiavo pareigūnas. Šiaip jau taikūs lūšnynų gyventojai tarsi pa-

šėlo. Moterys skubiai traukė nuo virvių džiūstančius skalbinius, daržovių pardavėjai krovėsi prekes, o visi vaikai lėkė siaurais keliukais, įspėjamai rėkdami.

Susisukėlis imamas stovėjo prie savo mečetės, iškėlęs rankas į orą, tarsi kas nors būtų įrėmęs į jo krūtinę revolverį. Už keleto pėdų buldozeriai rengėsi griauti pirmą namų eilę. Juose gyvenančios šeimos negalėjo apsispręsti, ar geriau bėgti lauk su visu turtu, ar likti viduje, viliantis taip sulaukti pasigailėjimo. Baltasis automobiliukas pasipurtęs sustojo prie pirmos pašiūrės, pareigūnas išlipo, po pažastimi pasikišęs lentelę su prisegtais popieriaus lapais. Ant įvairių keliukų pasirodė gal penkiasdešimt vyrų ir ėmė jam grūmoti kumščiais. Jis iškėlė lentelę į orą, vėjelis sušiuršeno dokumentus. Paskui pareigūnas parodė į buldozerius. Šie, tarsi tik to ir laukę, garsiai suurzgė.

Tarp žmonių buvo Hamza, Osmanas ir Lokys. Nebūčiau galėjęs pasakyti, kurioje vietoje jų namai, bet puikiausiai žinojau, kad visi trys gyvena lūšnyne. Jei visas tas skarda dengtas pašiūres sulygins su žeme, jie ir jų šeimos liks benamiai. Ir tada man, jų darbdaviui, teks rasti jiems naujus namus.

Susidūrimas truko gal kokią valandą: pareigūnas mojo lentele, vyrai grūmojo kumščiais, o tarp jų grėsmingai urzgė buldozeriai. Galiausiai sėkmė nusišypsojo liaudies pajėgoms. Vyrams kažkaip pavyko įtikinti pareigūną, kad šis lieptų buldozeriams atsitraukti. Gyvenimas lūšnyne akimirksniu grįžo į seną vagą – moterys ėmė kabinti atgal skalbinius, seniai sutūpė dulkėse, kalbėdamiesi apie seniai praėjusius laikus, šunys rausėsi šiukšlių krūvose, vaikai smailiomis lazdomis baksnojo asilus.

Tą vakarą susitikau Hamzą, akylai apžiūrinėjantį sodą su namų gamybos kalaviju rankoje.

– Jie mums liepė išsikraustyti per savaitę, – stoiškai pareiškė jis. – Paskui pradės griauti mūsų namus.

– Kur žmonės eis? – paklausiau.

Hamza atsikrenkštė.

– Mums pasiūlė butus Kasablankos priemiestyje, – pasakė jis. – Bet niekas neturi pinigų pradiniam įnašui.

– Kokio jis dydžio?

– Keturiasdešimt tūkstančių dirhamų.

– Tai keturi tūkstančiai dolerių, – paskaičiavau.

– Mes negalime tiek mokėti, – pakartojo jis. – Niekas negali. Atsisakysime iš čia išsikelti.

Būti Kalifo rūmų savininku – tikra svajonė, bet kartais ji apkarsta. Mums priklausė dešimtys kambarių, milžiniškos virtuvės, daugybė miegamųjų su greta įrengtais vonios kambariais, turėjome karštą vandenį, elektrą, begalinius sodų plotus, arklides, teniso aikštę ir įspūdingo dydžio plaukymo baseiną. O čia pat, visai greta mūsų, lūšnose, pasišviesdami žvakėmis gyveno Hamza, Osmanas, Lokys ir tūkstančiai kitų. Jie neturėjo nei šaldytuvų, nei elektrinių viryklių, nei tekančio vandens, nei normalių tualetų, nei asmeninės erdvės. Net ir tam, ką jie vis dėlto turėjo, dabar iškilo pavojus.

Prieš Hamzai ištirpstant tamsioje naktyje, aš paklausiau, ką jis galvoja apie ateitį.

– Ką jūs darysite?

Jis caktelėjo liežuviu.

– Mes visi Dievo rankose.

Po kelių dienų nusipirkau tamsiai žalią džipą, gamintą Korėjoje. Pakeisti juo mėsininko automobilį buvo neapsakomai ma-

lonu. Nebeliko pūvančio kraujo dvoko, išnyko musės. Pastebėjau, kad mums važiuojant per lūšnyną žmonės mesdavo visus darbus ir imdavo spoksoti. Zohra paaiškino, kad džipas turi *baraka*, nes jis esąs žalias, islamo spalvos. Anot jos, todėl žmonės į jį ir žiūri. Tai labiausiai vykęs pirkinys mano gyvenime, sukuždėjo ji.

– Iš kur gali taip tiksliai žinoti? – nepatikėjau.

– Amina man sakė.

Tai buvo gera proga šiek tiek daugiau sužinoti apie džinus.

– Sakyk, Zohra, o kur yra Amina? – paklausiau.

– Ji gyvena ant mano kairio peties, – atsakė ji.

– Tu ją matai?

– O, be abejo, matau.

– Kaip ji atrodo?

Zohra neilgam susimąstė.

– Jos labai gražus veidas, – pasakė ji. – Ji atrodo kaip angelas ir...

– Ir ką dar?

– Ir yra šimto pėdų ūgio.

Trečią rugsėjo savaitę sėdėjau prieplaukos kavinėje, laukdamas Zohros, ir pamačiau gretimo staliuko link artėjantį liesą, susikaupusį užsienietį. Eidamas jis truputį kūprinosi ir žiūrėjo į žemę, tarsi būtų pratęs prie aplinkinių nepalankumo. Siaubinga prancūzų kalba užsisakė kapučino kavos ir išsitraukė sulamdytą laikraštį *Herald Tribune*.

Taip retai galėjai sutikti angliškai kalbantį užsienietį, kad pajutau nenumaldomą norą jį užkalbinti. Pasilenkiau ir nutariau pralaužti ledus.

– Ar buvote šunų lenktynėse? – paklausiau. – Girdėjau, jos čia labai įdomios.

Jaunuolis paleido laikraštį kristi ant stalo.

– Neturiu laiko šunims, – tęsiama Teksaso tarme atsakė jis.

– Ak, – atsiliepiau. – Kaip gaila.

Amerikietis prisidėjo delną prie kaktos, dengdamasis nuo saulės, ir atidžiai pažvelgė į mane.

– Tikiuosi Kasablankoje užtrukti ne ilgiau, negu būtinai reikės, – tarė jis.

– Jūs čia verslo reikalais?

Užsienietis nuleido akis.

– Beveik.

Palaukiau, kol jis paaiškins.

– Aš kai ko ieškau, – tarė jis.

– A.

– Taip, ieškau merginos.

Kaip mat pagalvojau apie Zohrą, kuriai, neseniai pamestai internetinio Jusufo, dabar labai reikėjo vaikino.

– Gal aš galėsiu jums padėti, – pratariau. – Turiu vieną pažįstamą...

Amerikietis tuojau pat mane pertraukė.

– Jūs nesupratote, – skubiai tarė jis. – Ieškau merginos, su kuria susipažinau Valstijose. – Jis nulaižė nuo viršutinės lūpos pieno putas. – Na, labai menkai susipažinau.

– Ir atvykote taip toli, į Maroką, pas žmogų, kurį menkai pažįstate?

Jis ištiesė ranką.

– Aš Pitas.

Kadangi vis dar laukiau Zohros, paklausiau, ar jis negalėtų

šiek tiek papasakoti apie savo paieškas. Teksasietis išgėrė kapučino kavą iki dugno ir papasakojo savo istoriją. Viskas prasidėjo Teksase, Amarilyje, žmonių prisigrūdusiame naktiniame klube, į kurį jis nuėjo pašokti su koledžo draugais. Kitoje šokių aikštelės pusėje jis pastebėjo spindulingą merginą pilnomis lūpomis, aukštais skruostikauliais ir ilgais kaštoniniais plaukais. Nė minutės negaišdamas Pitas pribėgo prie jos, ir jie pradėjo šokti. Atrodo, jis merginai irgi patiko. Kai jie nutarė padaryti pertrauką ir atsigerti, mergina pasisakė esanti iš Maroko, vardu Jasmina, savaitės pabaigoje visam laikui išvykstanti namo.

Pitas ją nufotografavo mobiliuoju telefonu. Staiga telefonas suskambo. Jis gestu paprašė Jasminos palaukti prie baro, o pats išbėgo į lauką pakalbėti. Kai pasisuko grįžti atgal, jį sulaikė durininkas. Nepadėjo jokie įkalbinėjimai.

– Kai galiausiai šiaip taip įlipau per tualeto langą, – toliau pasakojo Pitas, – Jasminos neberadau. Visur jos ieškojau. Tikriausiai ji išėjo per fasadines duris, kol aš kepurnėjausi pro langą. – Jis nusišluostė plonus šokolado ūsus. – Turiu ją surasti, – tarė.

– Atvažiavote tokį kelią ieškoti merginos, su kuria tik vieną kartą šokote?

Jis patvirtino.

– Jei nepamėginsiu jos surasti, – atsakė, – nebegalėsiu ramiai miegoti.

– Tai kokių žinių apie ją turite?

Pitas išsitraukė amerikietišką mobilųjį telefoną ir parodė man neryškią tamsiaplaukės merginos nuotrauką.

– Ar žinote jos pavardę?

Pitas papurtė galvą.

– Kas diskotekoje pasisako pavardę?

– Tai gal turite dar kokios nors informacijos?

Jis dar kartą papurtė galvą.

– Nieko, tiktai...

– Tiktai ką?

– Gal jums tai pasirodys nesąmonė, bet naktiniame klube Jasmina užsisakė apelsinų sulčių. Ji sakė, kad Maroke, jos kaime, auga skaniausi apelsinai pasaulyje. Jei rasiu tą kaimą, tikrai rasiu ir Jasminą.

Netrukus po to, kai nuaidėjo kvietimas į popietės maldą, kažkas pabeldė į fasadines duris. Hamza visad įnirtingai reikalavo, kad tik jam vienam būtų suteikta teisė įleisti lankytojus į Kalifo rūmus. Jis aiškino, neva Maroko kultūroje įtakingas žmogus niekada nenusileisiąs taip žemai, kad atidarinėtų savo paties namų duris. Vien prisilietęs rankenos aš užtraukiu namams gėdą. Jau ėjau koridoriumi, bet sargas nustūmė mane į šalį ir liuoktelėjo prie durų.

Už jų stovėjo moteris ir laukė, kol bus pakviesta vidun. Atpažinau gangsterio žmoną. Ji vilkėjo glaudžiai prigulusį paltą leopardo kailio raštais, buvo užsidėjusi tokią pat skrybėlę, apsiavusi dramblio kaulo spalvos batais iki kelių. Akių vokus svarino kailiuką primenančios dirbtinės blakstienos, o veidas buvo taip storai nupudruotas, kad galėjai pagalvoti, jog ji pasirengusi vaidinti kabukio teatre. Viešnia prisistatė kaip madam Nafisa al-Maliki.

Norėjau paklausti, kodėl jos vyras sumokėjo dvidešimt tūkstančių dolerių tiems, kurie paslėpė arba sunaikino mūsų pastato bylą, bet kažkas mane sulaikė. Oficialiai ją pasveikinau ir nuvedžiau į vidų. Mums einant į tuščią svetainę, Hamza garsiai sušnypštė. Tarsi kailiu apvedžiotos moters akys apmetė kambarį.

– Matau, pradėjote remontą, – šaltai ištarė ji.

– Šiokį tokį, – atsakiau.

– Ar turite valdžios leidimą?

– O, e, mmm, – sumurmėjau, – taip, žinoma, turime.

– Tai gerai, – atsakė ji, – nes Maroke valdžia kartais būna labai griežta.– Ji garsiai atsikrenkštė, tarsi norėdama pabrėžti savo žodžius. – Jei dokumentai nesutvarkyti, jie gali atimti namus.

– Neabejoju, kad taip neatsitiks, – atsakiau.

Stojo neilga tyla, gangsterio žmona užsidegė cigaretę ir įkišo jos galą į labai ilgą kandiklį.

– Ką gali žinoti, – ištarė ji.

Rytojaus dieną, vos išaušus, atvyko keturiasdešimt darbininkų, vadovaujami darbų vykdytojo, kuriam buvo mažiausiai aštuoniasdešimt metų. Visi buvo su kostiumais, tarsi susirengę į vestuves. Šiaip už tokį ankstyvą atvykimą bet ką būčiau išbaręs, bet jais taip apsidžiaugiau, kad nusivedžiau į virtuvę ir pavaišinau mėtų arbata.

Darbininkai ėmėsi griauti medinius laiptus, vedančius į mūsų miegamąjį. Pakopas pameistrys sukapojo malkoms ir labai tvarkingai sukrovė prie sienos. Vietoj laiptų, Rachanos pykčiui ir didžiuliam Arianės džiaugsmui, atsirado netašytos, skubomis sukaltos kopėčios. Penki vyrai užlipo jomis, įžengė į miegamąjį ir išmetė mūsų patalynę į terasą.

Nuėjau pasižiūrėti, kuo užsiima kiti. Netrukus mane parviliojo įnirtingas kūjų bildėjimas. Vos galėjau patikėti savo akimis – vyrai, kurie pasisakė esą mūrininkai, griovė vieną iš pagrindinių miegamojo sienų. Primityvia gestų kalba jie man paaiškino, kad

miegamąjį reikia išplėsti, todėl sienos teks atsisakyti. Miegoti turėsite kur nors kitur, pareiškė jie.

Pirmame aukšte kiti vyrai ėmėsi ardyti grindis. Aš užprotestavau sakydamas, kad kai kurios plytelės galėtų pasilikti.

– Jos sudužusios, – tarė senolis darbų vykdytojas.

– Na, taip, juk jūsų vyrai jas sudaužė!

Vidurdienį namai atrodė taip, tarsi juos būtų nusiaubusi Čingischano gauja. Grindys išardytos, visur primėtyta sudaužytų plytelių, beveik visi langai dėl nežinomų priežasčių iškulti. Darbininkai rado ir nukapojo vandens vamzdžius bei elektros kabelius, nebeliko nė vienos sveikos sienos. Jie patys atrodė labai patenkinti savo darbo rezultatais. Po pietų iš sukapotų į malkas laiptų susikūrė laužą ir išsivirė milžinišką katilą vištienos troškinio. Apgraužę ir aplaižę paskutinius kaulus, išsitiesė svetainėje ir giliai it kūdikiai sumigo.

Sukaupęs drąsą paskambinau architektui. Sodrus jo balsas pasiteiravo, kaip jaučiuosi, ir pagyrė, kad man pakako proto nesijaudinti.

– Pirmomis dienomis visada pasitaiko netvarkos, – pasakė jis.

– Jūsų darbininkai pridarė begalę žalos, – piktinausi aš. – Jie sugriaus mano namus.

– Tai tik remontas, – nuskambėjo atsakymas. – Pasitikėkit manim. Ir dėl nieko nesijaudinkit.

Nerimą man kėlė ne tik darbininkai. Zohra, pamesta savo mylimojo Jusufo, pradėjo vis keisčiau elgtis. Ji ėmė rengtis tik juodai, apvedžiojo akis anglimi ir susuko plaukus ant pakaušio į kuodą kaip senė. Maniau, kad taip daro iš sielvarto. Kai paklausiau, kaip ji laikosi, Zohra užsipuolė mane.

– Iš kur jums suprasti! – riktelėjo ji. – Jūs tik kvailas vyras!

Ji pradėjo rečiau rodytis darbe, o kai paprašydavau ką nors padaryti, atsakydavo esanti užsiėmusi. Nebežinojau, ko griebtis. Sargai visad mielai gelbėdavo patarimais, bet jų pasiūlymus pernelyg veikė tvirtas tikėjimas dvasių pasauliu. Todėl susitariau papietauti su Fransua. Valgant jis kantriai išklausė apie mano problemas su darbininkais ir sargais, nerimaujančiais dėl džinų. Atnešus desertą, pasiguodžiau Zohra ir jos šimto pėdų ūgio drauge.

– Kai prasideda kalbos apie džinus, – pasakė Fransua, – būtinai lauk bėdos.

– Ką man daryti?

Prancūzas atsiduso.

– Teks atleisti asistentę, – patarė jis. – Atsikratykite ja tuojau pat. Jei to nepadarysite, vėžys išplis ir viskas bus daug blogiau.

Fransua patarimas mane pasiekė labai keistu metu. Tą vakarą ketinau susitikti su Zohra kavinėje ir aptarti darbus, vykstančius namuose. Ji dažnai vėluodavo, todėl ne itin nustebau, kai teko laukti keturiasdešimt minučių. Jau norėjau paprašyti sąskaitos ir eiti namo, tik staiga gavau žinutę telefonu. Ją parašė Zohra.

„Jūs blogas žmogus, – rašė ji. – Džinai jus nužudys. Jums nesiseka. Teišgelbsti jus Dievas."

Pamėginau jai paskambinti, tačiau niekas neatsakė. Rytojaus dieną ji man atsiuntė elektroninį laišką. Tai buvo šešių puslapių ilgio paistalas apie apgaules ir melą. Zohra rašė pranešusi policijai, kad aš esu teroristas, o pati pasislėpusi kalnuose su „tuo, kas jai teisėtai priklauso". „Amina žino tiesą, – grėsmingai tvirtino ji laiško pabaigoje, – ir ta tiesa skaidri nelyginant stiklas."

Patraukiau tiesiai į banką pasižiūrėti, ar iš mano sąskaitos nedingo pinigai. Žinoma, dingo. Trūko daugiau kaip keturių tūkstančių dolerių.

Spalio pradžia buvo baisi. Kiekviena diena atnešdavo naujų problemų, ir aš pradėjau galvoti, kad persikelti į Maroką buvo blogiausias sprendimas mano gyvenime. Paprasčiausi veiksmai – bandymas apmokėti sąskaitas ar bendrauti su valdžios pareigūnais – tapo didžiule našta, gyvenimas pasidarė labai sunkus. Dingusi namo byla tapo dar viena problema, kurios nebuvo įmanoma spręsti neišmanant vietos gyvenimo. Negalėčiau pasakyti, kad paleidau vadžias, nes niekada jų nė nelaikiau. Graužiausi dėl to, kad anksčiau buvau toks geras. Iš anksto mokėjau visiems, kas tik manęs paprašydavo, tikėdamasis, kad taip problemos bus išspręstos.

Daug mąsčiau apie Zohrą, spėliojau, kas ją privertė pabėgti. Šis nutikimas, užuot privertęs mane kunkuliuoti pykčiu, iš tikrųjų labai nuliūdino. Jutau, kaip mane apima depresija. Pasiilgau paprasto gyvenimo Anglijoje – šalyje, kur niekada nevyksta nieko ypatinga. Pasiilgau niūraus pilko dangaus, atsainių pokalbių apie nieką, o labiausiai apstulbau suvokęs, kad pasiilgau net maisto.

Pasibaigus pirmai spalio mėnesio savaitei, Lokys įsibrovė į miegamąjį, kuriame tuo metu mes glaudėmės tarsi pabėgėliai. Buvo vėlyvas rytas, aš vis dar tūnojau po antklode, nes nenorėjau keltis ir matyti to, ką man šiandien pasiūlys gyvenimas.

– Mesjė Tahirai, – baimingai ištarė jis, – atsitiko nelaimė.

Iššokau iš lovos ir nuskubėjau ilgu koridoriumi į verandą, čia

būriavosi grupelė darbininkų. Jos viduryje, ant grindų, persikreipęs gulėjo žmogus. Jis kvėpavo, tačiau net iš tolo buvo matyti, kad lūžusi viena jo koja ir veikiausiai ranka. Nukriošėlis darbų vykdytojas pirštu parodė stiklo stogą penkiolikos pėdų aukštyje. Sudužusiame stikle aiškiai įžvelgiau žmogaus pavidalo skylę. Ji priminė karikatūrą.

– Jis nukrito iš ten, – paaiškino jis.

– Stebuklas, kad žmogus dar gyvas, – atsakiau. – Greičiau pakvieskite architektą.

– Jau pakviečiau, – pasakė darbų vykdytojas.

Po dešimties minučių išgirdome murkiant *Range Rover*, artėjantį per lūšnyną. Architektas įlėkė į namus ir pažvelgė į sužeistą darbininką. Paskui griausmingai aprėkė darbų vykdytoją, tol pliaukšėjo rankomis, kol šios paraudo, ir apsvaidė visus įsakymų papliūpomis.

– Blogai, ar ne? – bailiai paklausiau.

– O ne, – atsakė jis. – Visiškai neverta jaudintis. Tokių smulkmenų kartais pasitaiko.

Aš pasiskundžiau, kad saugumo per mažai. Niekas neturėjo nei šalmų, nei pirštinių, nei apsauginių akinių ar kitokių saugos priemonių, o prireikus kopėčių, darbininkai jas susikaldavo vietoje iš visokių medgalių.

– Maroke mes taip dirbame, – atsakė architektas, pirštu lygindamasis antakį. – Pasitaiko sužeidimų, tačiau čia nieko nepadarysi.

– Jis neduos mūsų į teismą? – neramiai sušnibždėjau.

– Žinoma, ne, – atsainiai atkirto architektas. – Čia juk Kasablanka, ne Kolorado valstija.

– Na, gerai, tada aš norėčiau jam dovanoti kokį nors radiją

ar ką panašaus, – pasakiau. – Jis ilgai gulės ligoninėje. Noriu parodyti, kad mums ne vis vien.

Architekto veidas suvirpėjo.

– Ne, ne, ne. Nedarykite to, – įspėjo jis. – Jei taip pasielgsite, visi kiti pradės šokinėti nuo stogų. Jūs visiškai nesuprantate marokiečių.

Kitą savaitę nemalonumai nesiliovė. Pirmadienį virėja peiliu vaisiams pjaustyti persirėžė riešą. Ištryškęs kraujas aptaškė virtuvės sienas tarsi siaubo filme. Per stebuklą ji išliko gyva. Rytojaus dieną sodininkas, karpęs gyvatvorę, nukrito nuo kopėčių, o trečiadienį aš pats gavau stiprų elektros išlydį, kai jungiau virtuvės šviesą. Ketvirtadienis praėjo ramiai, tiesa, būsimame valgomajame radau kraujo klaną. Nepaisant atkaklių kamantinėjimų, niekas neprisipažino jo netekęs. Na, o penktadienį sulaukėme programos perlo...

Buvome ką tik baigę pietauti terasoje, kai išgirdome, kaip kažkas kumščiais daužo į sodo duris. Netrukus pasigirdo garsūs arabiški šūksniai, panašūs į grasinimus. Hamza ir Osmanas išdygo tarsi iš po žemių. Jie prišoko prie durų, užšovė sklendę ir pasiuntė Lokį pakviesti darbininkų. Po minutėlės mūsų pusėje duris laikė gal dvidešimt žmonių.

Aš priėjau prie Hamzos ir paklausiau, kas ketina iš gatvės pas mus įsibrauti.

– Policija, – atsakė jis.

– Ar nereikėtų jų įleisti? – pasiteiravau.

– *Monsieur Tahir, s'il vous plaît!* – atrėžė jis. – Žinoma, kad jų negalima įsileisti.

Mes stovėjome, užrėmę duris valdžios pareigūnams, o aš su-

pratau, kiek mažai dar išmanau apie Maroką ir apie tai, kaip čia gyvena žmonės. Anglijoje mes visi išauklėti gerbti policiją. Galime jos nemėgti, tačiau norom nenorom jaučiame pareigą klausyti policininkų paliepimų. Beveik kiekvienas šeimininkas, į kurio duris pradėtų laužtis būrys anglų policininkų, jaustų pareigą jas atidaryti ir pasiteirauti, ko šiems reikia.

– Hamza, – paklausiau aš, – kodėl policija stengiasi įsilaužti pro duris?

Sargas pažvelgė į mane iš padilbų.

– Jūs neturite statybų ir remonto leidimo, – atsakė jis.

– Neturiu?

– Ne, žinoma, neturite. Niekas tokių dalykų neturi.

– Tai normalu, kad policija braunasi pro duris?

Hamza pralinksmėjo.

– O taip, mesjė Tahirai, – atsakė jis. – Visiems taip būna.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Apšlubęs krabas vaikšto tiesiai.

Nelaimės ir toliau mus persekiojo. Nelaimingų atsitikimų sumažėjo, užtat atsirado kitokių nesmagumų. Iš pradžių įsiveisė skėrių. Dėl maskuojamosios spalvos juos įžiūrėti buvo nelengva, bet netrukus ėmiau pastebėti paskirus skėrius visame sode. Jais buvo aplipusios gyvatvorės ir krūmokšniai, vijokliai ir žemutinės medžių šakos; mažulyčiais nasreliais jie ėdė viską, ką tik pasiekė. Skėriais apkrėsta teritorija išplito nuo sodo galo iki pat namo viršaus. Nespėjome atsikvošėti, o jų jau buvo pilna sandėliukuose, spintose ir mūsų lovose, skalbiniuose ir net maisto produktuose.

Tačiau gamtoje visada egzistuoja pusiausvyra, ir skėrius netrukus išnaikino žiurkės. Baigiantis antrai spalio savaitei, nuožmūs kresni graužikai užėmė beveik visas erdves, kuriose iki tol klestėjo skėriai. Prisiėdusios lengvai gautos skėrienos žiurkės sutvirtėjo ir išdrąsėjo. Jos darė begalę žalos. Mano dokumentai ir visos knygos buvo sugraužti į skutelius, lygiai kaip Arianės žaislai, Timūro antklodėlė ir beveik visos maisto atsargos virtuvės podėlyje. Be to, žiurkės pragraužė skyles cemento maišuose

ir susisuko lizdą mūsų antklodėje. Per naktį jos sukrimto minkštus odinius Arianės batukus. Liko tik sagtys.

Liepiau Hamzai nupirkti dešimt tūtelių klijų žiurkėms gaudyti. Jis papurtė galvą ir pasakė, kad vienintelis būdas nusikratyti tokia žiurkių gauja – įsigyti piktą šunį. Kuo didesnį, pabrėžė jis, tuo geriau.

– Kaip manote, kodėl lūšnyne tiek daug šunų? – pasiteiravo jis.

– Žiurkėms gaudyti? – atspėjau aš.

– Būtent.

– O gal pakaks katės? – paklausiau aš. – Žiurkės bijo kačių.

Hamza prapliupo kvatotis.

– Maroke, – pasigyrė jis, – žiurkės ėda kates pusryčiams.

Aš dar kartą paliepiau pridėlioti visur klijais išteptų kartono lakštų. Buvau spėjęs įsitikinti šio metodo veiksmingumu.

– Juk sakiau, – nesutiko Hamza, – klijams jau per vėlu. Reikia sodą išpurkšti nuodais! – patenkintas sušuko jis. – Kiekvieną žolelę, kiekvieną namo paviršiaus centimetrą!

Baimindamasis dėl vaikų, aš jam uždraudžiau griebtis nuodų. Užtat pažadėjau surasti patį pikčiausią šunį.

Rytojaus dieną vaikų saugumo tema vėl pasikartojo. Virėja rado Arianę smarkiai vemiančią po virtuvės stalu. Jos veidas buvo išraudęs, kvėpavimas tankus ir negilus. Greta gulėjo atidaryta tūtelė riebaus balto tepalo. Nuo jos sklido aitrus kvapas, primenantis kanalizacijos vamzdžių valiklį. Etiketė buvo arabiška: joje pavaizduota besišypsanti šviesiaveidė moteris marokietiška suknele. Laukdami atvažiuojant gydytojo pasistengėme Arianę priversti kuo daugiau vemti. Virėja, tamsiaveidė moteris išspro-

gusiomis akimis, be paliovos vaikščiojo pirmyn atgal. Aš jos paklausiau, kam skirtas tepalas.

– Aš irgi noriu turėti šviesią odą, kaip jūs ir madam, – teisinosi virėja.

Aš pakartojau klausimą:

– Fatima, kam skirtas šitas tepalas?

– Veidui šviesinti, – atsakė ji.

Visą savaitę ieškojau šuns. Gyvūnų parduotuvėse galėjai įsigyti mandagių mažyčių pekinų, gauruotųjų bišonų ir virpulingų pudelių, apraišiotų šilko kaspinais.

– Šitie netinka, – aiškinau aš pardavėjams. – Man nereikia kišeninio šunyčio. Ieškau ugnimi alsuojančio kraugerio šuns, kuris nieko nepaisydamas išpjautų gaują žiurkių!

Po ilgų ieškojimų gavau telefoną žmogaus, kuris neva laikąs namie vokiečių aviganių kalę. Jis gyveno bute ir nerimavo, kad gyvulys visą dieną praleidžia uždarytas. Kalei buvo septyni mėnesiai. Paklausiau, ar ji pikta.

Savininko balsas suvirpėjo.

– Žinoma, ne, mesjė, – drąsinamai atsakė jis. – Ji labai miela.

– Kaip gaila, – tariau aš. – Suprantate, man reikia nepaprastai pikto šuns. Kuo nuožmesnis, tuo geriau.

Vyriškis susimąstė.

– Na, – kandžiai tarė jis, – jei norėsite ją įsiutinti, turbūt teks labai blogai su ja elgtis.

Po pietų nuvažiavau pas savininką į jo namus madingame Maarifo rajone. Jis išvedė vokiečių aviganę. Vos išvydusi mane ji padavė leteną ir palaižė veidą. Paskui krito aukštielninka ir suinkštė.

– Aš neturiu pasirinkimo, – pasiaiškinau. – Imu.

Grįžęs namo, paleidau naująją žiurkžudę į sodą. Bet visos žiurkės jau buvo negyvos arba kaip tik dvėsė, paslaptingos ligos pakirstos pačiame jaunystės klestėjime. Vaizdas buvo klaikus. Visur voliojosi dvesiančios žiurkės. Negalėjai paeiti nė dviejų jardų, kad ant kurios nors neužliptum. Arianė garsiai bliovė. Ji jau buvo spėjusi prie jų prisirišti.

Pasivedėjęs Hamzą nuošaliau, ėmiau jį kamantinėti.

– Mestelėjau porą kruopelių nuodų, – prisipažino jis.

– Pora kruopelių nebūtų sukėlusios šitokių kruvinų žudynių, – atsakiau aš. – Kiek nuodų sunaudojai?

Sargas pasitrynė akis.

– Penkis pakelius, – atsakė.

Tą akimirką vokiečių aviganė ėmė pievelėje kažką krimsti. Padvėsusią žiurkę. Liuoktelėjau artyn ir ištraukiau ją šuniui iš nasrų. Laimė, ji dar nebuvo spėjusi perkąsti skrandžio. Liepiau Hamzai surinkti visus nuodus iki kruopelės ir sudeginti žiurkių lavonus. Jis norėjo jas išmesti per sieną į lūšnyną, kaip kasdien mesdavo šiukšles. Jei būtų įvykdęs savo planą, lūšnyne nebebūtų likę nė vieno gyvo šuns.

Hamza jau žiojosi manęs kažko paklausti, bet staiga plekštelėjo delnu sau per sprandą.

– Bitė, – ištarė jis. – Ji man ką tik įgėlė.

Netrukus kolonomis papuoštas koridorius buvo pilnutėlis bičių. Jos spietė. Negalėjau patikėti savo akimis. Iš pradžių skėriai, paskui žiurkės, dabar dar bitės – viskas per vieną savaitę.

– Kas čia darosi? – ištariau. – Nieko panašaus gyvenime nesu patyręs.

Bet Hamza manęs nesiklausė. Jis šoko.

– Ar tau vėl įgėlė?

– Ne, mesjė Tahirai, – atsakė jis, – aš džiaugiuosi. Bitės – Alacho atsiųsta palaima!

Po kelių dienų į *Dar Khalifa* grįžo ramybė. Dingo skėriai, dingo žiurkės ir bitės. Liko vienintelė neganda – milžiniški uodai. Jie apniko visus namus ir labiausiai nuo jų kentėjo Arianė. Ji buvo jiems alergiška. Kai įgeldavo, jos akys užtindavo kaip teniso kamuoliukai. Pediatras pasiūlė išpurkšti sodą vabzdžių nuodais.

Kai mes atsikraustėme į Maroką, aš nebuvau labai prietaringas, bet laikui bėgant ėmiau svarstyti, ar tik nebus kas nors mūsų prakeikęs. Tai būtų paprasčiausias visų nelaimių paaiškinimas. Gyvenant Šiaurės Afrikoje, neįmanoma neapsikrėsti visuotiniu prietaringumu. Prietarai tiesiog tvyro ore. Kuo daugiau apie juos mąstai, tuo giliau jie skverbiasi. Aš buvau pratęs prie nesėkmių, bet dažniausiai tarp įvairių blogų nutikimų būdavo bent šiokių tokių tarpų. Kasablankoje nelaimės plūdo be paliovos, visom kryptim.

Vieną vakarą kaip tik apie tai galvojau, kai prie mano rašomojo stalo nedrąsiai pritipeno Osmanas. Rytojaus dieną mes esame kviečiami pas juos, pasakė jis. Padėkojau.

– Kokia proga?

Sargas nulenkė galvą.

– Mano sūnaus apipjaustymas.

Tą naktį negalėjau miegoti. Gal mane kamavo gamtos nelaimių ir įvairių keistų nutikimų derinys, o gal didesnis rūpestis – kad kažkas siekia mus iš čia išbaidyti. Galvoje šmėkščiojo kraujo klanai, negyvi graužikai ir gangsterio žmona slyvų raudonumo plaukais. Atsisėdau lovoje. Arianė ir Timūras saldžiai miegojo,

bet Rachanos šalia nebuvo. Neradau jos nė vonioje, todėl per visą namą tyliai patraukiau į virtuvę. Ji buvo tuščia.

Naktimis sargai budėdavo paeiliui, nešiodamiesi Hamzos pagamintą kalaviją. Tačiau jie, regis, irgi buvo dingę. Švietė priešpilnis mėnulis, šiltoje tamsoje krebždėjo šikšnosparniai, iš lūšnyno sklido nakties garsai – pjovėsi sulaukėję šunys, bliovė asilai ir mulai. Perėjau visus namus, šaukdamas Rachaną. Sunerimau, kai ji neatsiliepė. Užlipau palaikėmis kopėčiomis, apieškojau viršutinį aukštą ir terasą. Paskui nuėjau į kiemo pastatus, apžiūrėjau sodą. Staiga prisiminiau neužsukęs į kiemą. Nubėgau ten, basų kojų padais trypdamas dulkes.

– Rach! Rach! – pašaukiau. – Ar tu čia?

Verandoje prie užrakintų durų nejudėdama stovėjo figūra baltu plevenančiu drabužiu. Tai buvo Rachana.

– Man reikia ten įeiti, – labai tyliai ištarė ji.

– Ką čia veiki? Einam miegoti.

Ji nesileido nutraukiama.

– Ne, tu nesupranti. Man reikia ten įeiti.

– Kam?

– Nežinau.

– Raktas pamestas, – pasakiau.

– Tai išlaužk duris. Dabar pat.

Pašaukiau sargus. Kurį laiką niekas nesirodė. Paskui terasoje už namo išgirdau sunkius Lokio žingsnius.

– *Oui, Monsieur*, – nedrąsiai atsiliepė jis. – Kas atsitiko?

– Mums būtinai reikia tuojau pat įeiti į tą kambarį, – pasakiau. – Atnešk laužtuvą.

Lokys prapliupo aiškinti, kodėl tai neįmanoma.

– Nėra rakto, – kalbėjo jis. – Tik Hamza gali ten įeiti.

– Man nerūpi. Aš šitų namų šeimininkas ir aš ten įeisiu, supratai?

Lokys garsiai nurijo seilę ir dingo, bet netrukus grįžo nešinas laužtuvu. Apšviestas jo žibinto spindulio, aš įkišau plieninio laužtuvo galą į plyšį ir kiek įmanydamas patraukiau. Spyna nukrito. Pastūmiau duris, jos atsidarė vidun. Šviesa nedegė. Įslinkome į vidų, aš žibintu apšviečiau sienas. Jos buvo apėjusios dumbliais. Kambarys buvo labai šaltas ir atsidavė mirtimi.

– Užuodi? – paklausė Rachana.

Aš krenkštelėjau.

– Eime iš čia, – pasiūliau.

– Ne, dar ne.

Rachana pasuko į prieškambarį kairiau durų. Paėmusi žibintą, nukreipė spindulį viršun. Lubos buvo labai aukštos, mažiausiai dvidešimt penkių pėdų. Paskui ji apšvietė grindis. Aš priėjau arčiau, norėdamas geriau įsižiūrėti.

– Ar matai? – paklausė ji.

– Dieve mano, ten laiptai, vedantys žemyn.

Į apipjaustymo apeigas kukliuose Osmano namuose susirinko visi svarbiausi lūšnyno gyventojai. Buvo ir Hamza, Lokys bei sodininkas su žmonomis. Osmano žmona lakstė aplink svečius ir rūpinosi, kad visi gautų saldžios mėtų arbatos. Ji ryšėjo margą skarelę ir buvo pasipuošusi gražiausia dželaba – violetine su rausvais siuvinėjimais aplink kaklą.

Achmedas buvo mažo kambario viduryje. Neseniai sulaukęs penkerių metų, berniukas buvo pasirengęs islamiškoms įšventinimo į vyrus apeigoms. Jis buvo aprengtas dangaus žydrumo kostiumu su liemene, prie jo priderinta peteliške ir išeiginiais

marškiniais. Ant vaiko galvos buvo uždėta žalia kepuraitė *tarboosh*, kojos apautos blizgančiais juodais batais.

Achmedas pasigyrė nauju tėvo dovanotu dviračiu ir netrukus buvo išstumtas į dulkėtą gatvę. Priešais lūšną skardiniu stogu stovėjo vyras, laikantis už pavadžio grakštų širmą žirgą. Nustebau, iš kur jie gavo tokį nuostabų gyvulį. Osmanas užkėlė sūnų į balną ir pradėjo žirgą vedžioti aplink pūvančių šiukšlių krūvas. Mudu su Rachana, nesuvokdami, kaip elgtis, ėmėme ploti.

– Šiandien bus laimingiausia jo gyvenimo diena, – pasakė Osmanas, o jo šypsena po vešliais ūsais buvo dar platesnė negu visada.

Nebuvau visiškai linkęs su juo sutikti. Po kelių sekundžių Achmedą nukėlė nuo žirgo, parnešė atgal į namus ir nutraukė nuo jo mažytes kostiumo kelnes. Virš vaiko, paguldyto ant žemo stalo, palinko stambus nesiskutęs vyras. Atpažinau, kad tai barzdaskutys iš lūšnyno. Osmanas liepė sūnui būti drąsiam. Aš nurijau seilę. Rachana irgi. Arianė prapliupo verkti, o barzdaskutys žirklėmis apipjaustė vaiką.

Šeimos nariai ir svečiai prisigrūdo arčiau, norėdami geriau įsižiūrėti, o mažasis Achmedas giliai įkvėpė oro. Iš pradžių nebuvo girdėti jokio garso. Paskui jis pradėjo klykti. Klykė ilgai, nenutildamas, vis garsiau, tarsi aiškiai suprasdamas, kas jam padaryta.

– Ak, – šūktelėjo Osmanas, žiūrėdamas į besiraitantį iš skausmo vaiką, – šiandien tikrai laimingiausia jo gyvenimo diena.

Ne iš karto išdrįsau paklausti Rachanos, kodėl jai taip prireikė eiti į užrakintą kambarį. Bijojau išgirsti jos atsakymą. Kitą rytą apie tai nesikalbėjome. Kai pamačiau Hamzą, grėbiantį sode la-

pus, jis man irgi nieko nesakė. Aš priėjau prie jo ir paklausiau, kur veda tie laiptai.

– Jums nereikėjo ten eiti, – atsakė jis.

– Kodėl?

Sargas neatsakė. Nuleido akis į lapus ir vėl ėmė grėbti. Palikęs jį dirbti darbo, nuėjau prie užrakintojo kambario. Nustebęs pamačiau, kad spyna pakeista.

Rachana aiškiai matė, kad aš mąstau apie tai, kas nutiko vakar naktį. Visą dieną ji man nežiūrėjo į akis. Galiausiai vakare, kai vaikai sumigo, ji atsigręžė į mane.

– Man būtinai reikėjo ten įeiti, – virpančiu balsu ištarė ji. – Nežinau kodėl, nežinau, kas man užėjo. Bet ten kažkas atsitiko. Tu nejutai?

Atsakiau, kad jutau šaltį ir pavojų.

– Taip, – sutiko ji ir pridūrė: – Tai ir buvo pavojus. Gryniausia baimė.

– Neabejoju, kad Hamza žino apie tą kambarį, – pasakiau po ilgos tylos.

– Bet jis nieko nesakys, – atsiliepė ji, – bent kol pats nebus tam pasirengęs.

Atidžiai pažvelgiau į Rachaną, į jos juodų plaukų apsuptą veidą.

– Ar tau baisu čia gyventi? – paklausiau.

Ji atsakė ne iš karto, tarsi svarstytų.

– Nežinau, – galiausiai atsiliepė, – nežinau.

Po dviejų dienų gavau atvirlaiškį nuo Pito, amerikiečio, kuris įsimylėjo marokietę merginą, sutiktą Amarilio naktiniame klube. Atviruke buvo nufotografuota giraitė apelsinmedžių, aplipusių

vaisiais, ir tamsiaodis žmogus, apžiūrinėjantis derlių. Juodu tušinuku kitoje pusėje buvo parašyta: *Jūs nepatikėsite! Radau Jasminą! Ji mane myli! Iki pasimatymo, Pitas. P. S. Yra problemų su jos šeima.*

Kita savaitė slinko neapsakomai lėtai. Darbininkai atvykdavo kasdien aštuntą valandą ryto. Juos, visada apsirengusius kostiumais, į namus įleisdavo kriošena darbų vykdytojas. Jis kaskart išbučiuodavo mane į abu skruostus, o darbininkai tuojau pat imdavosi virti įmantrius pusryčius ant dujų plytelės, pastatytos pagrindinėje svetanėje. Jei primindavau jiems apie gaisro pavojų, jie tik grėsmingai kikendavo. Buvo įsitikinę, kad saugumo taisyklių laikosi tik lepūnai.

Mūsų miegamojo remontas vyko be galo lėtai, tačiau vis dėlto vyko. Lubos buvo paremtos ištisa medinių ramsčių giria. Pameistriai tampė savadarbėmis kopėčiomis begalę prastos kokybės plytų.

– Jie labai sunkiai dirba, – pasakiau aš darbų vykdytojui.

– Tegu žino, kas yra vargas, – piktdžiugiškai pareiškė šis. – Tik tas, kas paragavo vargo, žinos gyvenimo vertę.

Pirmojo aukšto salone milžiniškas sienų skyles, kurių prigamino ḍarbštieji griovėjai, darbininkai vertė apskritomis arkomis. Jų darbą prižiūrėjo vyriškis raudona fetro kepuraite. Užbaigti vieną arką visai miniai mūrininkų truko maždaug savaitę. Pasirodė, kad tai nepaprastai sudėtinga. Pirmiausia reikėdavo sukalti arkos ertmės formą, tada jį apjuosti pačia arka, ir tik tada buvo galima pašalinti formą.

Ėmė materializuotis ir didingas architekto sumanymas – plačiais, lenktais laiptais sujungti naujus miegamuosius antraja-

me aukšte su apatine svetaine. Tam prireikė paaukoti porą nemenkų sandėliukų ir skalbyklą. Paklausiau, kodėl teko atsisakyti tokių naudingų patalpų. Į visas mano abejones architektas tik mojo ranka dailiai sutvarkytais nagais.

– Kam jums ta nereikalinga erdvė? – purkštavo jis. – Tik dulkes rinks.

Kadangi už viską sumokėjau iš anksto, architektas Kalifo rūmuose ėmė rodytis labai nedažnai. Retsykiais jis užsukdavo penkiolikai minučių, griausmingai aprėkdavo darbininkus ir atskleisdavo kitą didingojo plano etapą. Nė vienas iš darbininkų nė karto nedrįso nieko paklausti, be to, mano nuostabai, jie negavo jokių brėžinių. Išvis nebuvo jokių dokumentų.

Per vieną iš tokių žaibiškų apsilankymų man pavyko architektą pagauti.

– Ar jūsų darbininkams nereikia remonto planų? – paklausiau.

– Maroke, – tvirtai atsakė architektas, – mes dirbame ne taip.

– Nejaugi jūs taip jais pasitikite?

Muchamedas, architektas, atidarė savo automobilio dureles ir užsidegė cigarą.

– Nepasitikiu nė vienu, – tarė jis. – Vagių gauja.

– Iš kur žinote, kad jie jūsų neapvaginėja?

– Nes turiu savo šnipą, – atsakė jis.

– Senąjį darbų vykdytoją?

Architektas nusijuokė.

– Ne. Jis blogiausias iš visų. Žmogų su raudona kepure. Jis man papasakoja, kas iš tikrųjų čia vyksta.

Sužinojęs apie informatorių sistemą, šiek tiek pralinksmėjau. Grįžau į saloną ir mirktelėjau žmogui raudona kepure. Šis atsa-

kydamas man irgi pamerkė ir jau norėjo kažką sakyti, bet darbų vykdytojas kaukštelėjo jam per pakaušį ir liepė imtis darbo.

Tai atlikęs senis nužingsniavo prie laiptų, jau įgijusių lenktą pavidalą. Jis nusitraukė nudėvėtą tvido kepurę ir pasikasė pakaušį. Aplinkui laiptus buvo surėstos penkios naujos sienos, į jas ir žiūrėjo darbų vykdytojas. Jis vėl pasikasė galvą ir kažką suriko vienam iš pameistrių. Vaikinas jam padavė plaktuką ir kaltą. Kaip reta atsargiai darbų vykdytojas pridėjo kaltą prie vienos sienos ir pradėjo švelniai jį kalti. Jau norėjau sustabdyti jį, kad negadintų vienintelio iki šiol tinkamai atlikto darbo. Bet vos tik prasižiojau protestuoti, kalto galas dingo sienoje.

– Kas yra? – neramiai paklausiau. – Kas ten?

Darbų vykdytojas atidžiai apžiūrėjo skylę, ne didesnę už rakto skylutę.

– Ten kambarys, – atsakė jis.

– Atrodo, jūs nustebote.

– Mes apie jį nieko nežinojome, – paaiškino jis.

Kažkas man padavė žibintą. Iš jaudulio net skrandį suspaudė. Pridėjau prie sienos žibintą ir pažiūrėjau pats. Pasijutau taip, tarsi žvelgčiau į Tutanchamono kapą. Šviesos spindulys ištirpo erdvioje patalpoje.

– Jis didžiulis, – nustebau.

– Jį dovanojo Dievas, – tarė vienas pameistrys.

– *Allahu akbar!* – sušuko kitas. – Viešpats didis!

Trečią spalio savaitę pradėjo lyti. Vėsūs Šiaurės Afrikos musoniniai lietūs niekaip nesiliovė. Viešpats, dovanojęs mums prarastojo kambario stebuklą, dabar nutarė mus nuskandinti. *Dar Khalifa* buvo kiauri kaip rėtis. Vanduo sruvo per atviras durų

angas bei išdaužytus langus, varvėjo į svetainę nuo stogo. Kambarį, kuriame miegojome mes su Rachana ir vaikais, apsėmė. Buvome priversti persikelti į viršutinį aukštą.

Dėl nesiliaujančio lietaus nebuvo galima maišyti ir lieti betono. Mano nuostabai, darbininkai nesiliovė triūsę. Vieną rytą jie nuėmė medinius ramsčius, prilaikiusius mūsų naujojo miegamojo stogą. Tai buvo nepagrįsto optimizmo išraiška. Cementinės lubos įgriuvo po kokių trisdešimties sekundžių.

Policija mus aplankė dar kartą, po to pasipylė naujos traumos. O lietus vis pylė. Nė pats nežinau, kaip sugebėjau išsilaikyti ir negrįžti su visa šeima atgal į Angliją. Nebebijojau nei pašaipų, nei erzinimo. Širdies gilumoje suvokiau, kad viską lems ištvermė. Man atrodė, jei įstengsiu ištverti tada, kai nebegalioja jokie proto argumentai, sušvis menkutė viltis. Todėl pasiryžau nepasiduoti tarsi nuo smūgių apsvaigęs boksininkas, kuris tiesiog negali parpulti ir turi nugalėti. Reikia laikytis, ir juodosios dienos (tikėkimės) galiausiai praeis.

Sunkiausia buvo kasdien susikalbėti su žmonėmis. Aš vis dar prastai kalbėjau prancūziškai, o arabiškai visai nemokėjau. Sargai ir kai kurie darbininkai išmoko mane suprasti, bet labai daug Kasablankos gyventojų kalba tik arabiškai. Todėl nutariau pasieškoti naujo asistento.

Įdėjau skelbimą į vietos interneto svetainę. Reikalavimai buvo du: gebėjimas spręsti problemas ir entuziazmas. Niekas neatsiliepė. Jau norėjau atsisakyti tos minties, bet staiga man paskambino vyriškis. Buvo trečia valanda nakties, skambintojas domėjosi, ar vieta dar laisva. Jo balsas skambėjo ramiai, buvo girdėti amerikietiškas akcentas.

– Dar labai anksti, – pasakiau, negrabiai ieškodamas laikrodžio.

– Tiesą pasakius, vėlu, – pataisė mane balsas.

Aš pamačiau, kiek valandų.

– Nepaprastai anksti! – šaltai pakartojau.

Stojo tyla.

– Labai vėlu, – atsakė balsas. – Kada galime pasimatyti?

Susitarėme susitikti vidudienį netoli *Dar Khalifa, Suisse* viešbutyje. Aš prisistačiau laiku, perbridęs lūšnyno purvus negailestingos liūties merkiamas. Kandidato į asistentus nebuvo nė ženklo. Laukdamas jo, prisirašiau į sąsiuvinį klausimų būsimam pokalbiui. Pusvalandį palaukiau, supratau, kad jis nepasirodys, ir grįžau namo.

Hamza tupėjo sodo gale, purvyne, ir maišė cementą su smėliu. Greta stovėjo Osmanas ir laikė virš abiejų skėtį. Priėjau paklausti, ką jie čia veikia.

– Tai staigmena, – droviai atsakė Hamza.

Name ant grindų sėdėjo darbininkai ir valgė kuskusą. Pamatęs mane darbų vykdytojas atsistojo, prišlepsėjo artyn ir išbučiavo.

– Jūs geras žmogus, – pasakė jis ir pabučiavo dar kartą.

Aš jam padėkojau už komplimentą.

– Tesulauksite jūs tūkstančio sūnų! – sušuko jis ir vėl mane pabučiavo.

Aš dar kartą padėkojau.

– Te jūsų kojos visada vaikščios rožių žiedlapiais!

Jis pasilenkė dar vieno bučinio. Aš užsidengiau skruostus ir prisimerkiau.

– Ko jums reikia? – įtariai paklausiau.

Darbų vykdytojas nusitraukė tvido kepurę ir prisispaudė ją prie krūtinės.

– Tik norime jums patikti, – atsakė jis.

Po pietų vyras, kalbėjęs su amerikietišku akcentu, paskambino dar kartą. Jis pasakė, kad pakeliui į pokalbį jo automobilį sudaužęs girtas vairuotojas.

– Jūs sužeistas?

– Manęs tuo metu nebuvo automobilyje, – atsakė jis.

– A, – ištariau, visai susipainiojęs.

Sutarėme susitikti tame pačiame viešbutyje vėlyvą popietę. Ir vėl laukiau pusę valandos, ir vėl vyriškis nepasirodė. Iškeikiau jį, kad gaišina mano laiką, ir per purvus parklampojau namo.

Buvo jau tamsu, bet Hamza tebetriūsė sodo gale. Lietus užtvindė ochros raudonumo molį. Hamzos drabužiai buvo juo išterlioti, bet jam tai nerūpėjo. Jis buvo pagaminęs kažką panašaus į plataus cementinio vamzdžio gabalą, kuris stačias gulėjo ant žemės. Viršuje buvo pritaisyta savadarbė rankena ir guminis kibiras.

– Tai šulinys, – paaiškino jis.

Aš pažvelgiau vidun.

– Jame nėra vandens, – pasakiau. – Net skylės nėra.

Hamza numojo į mano pastabas ranka.

– Jis skirtas džinams, – pasakė jis.

Man susiruošus miegoti, vėl paskambino kandidatas į asistentus. Jau norėjau piktai jį aprėkti ir mesti ragelį, bet dar man neištarus nė žodžio, jis paklausė adreso.

– Būsiu po dešimties minučių, – pažadėjo jis.

– Jūs mūsų nerasite. Mes gyvename vidury lūšnyno.

Lygiai po dešimties minučių pasigirdo beldimas į duris. Kandidatas ramiai įžengė į namus, padavė man ranką ir nusuko žvilgsnį šalin. Jo vardas buvo Kamalis Benabdula – liesas, praplikęs, dvidešimt penkerių metų. Atrodė mažiausiai dešimčia metų vyresnis. Jo akys buvo gilios ir susimąsčiusios, liesą veidą kirto plonyčiai ūseliai. Sėdėjome salone ant plastikinių sodo kėdžių ir klausėmės, kaip lauke lyja. Laukiau atsiprašymo, tačiau nieko panašaus neišgirdau.

– Mes darome remontą, – pasakiau, apžvelgęs netvarką.

Kamalis nužvelgė sienas, paskui krūvą maišų.

– Jie naudoja trisdešimt penkių procentų cementą, – pasakė jis. – Čia reikėtų tvirtesnio – bent keturiasdešimt penkių. Kitaip stogas sugrius.

– Jau sugriuvo, – pasakiau.

Neprašiau Kamalio genealoginio medžio. Paklausinėjau apie jo gyvenimą.

– Aš gimiau mažame miestelyje Rytų Maroke, – tyliai papasakojo jis. – Bet užaugau Kasablankoje. Septynerius metus gyvenau Valstijose, daugiausia Atlantoje ir Niujorke. Pakeičiau tūkstantį darboviečių – dirbau *Arby*'s, *Hardee*'s, *Dairy Queen*. Maniau, kad nebegrįšiu namo.

– Kodėl grįžote?

– Aplinkybės. – Kemalis suvilgė lūpas liežuvio galiuku. – Niekad nežinai, ką gyvenimas tau iškrės, – pasakė jis.

SEPTINTAS SKYRIUS

Avių kariuomenė, vedama liūto,
įveiks liūtų kariuomenę, vedamą
avino.

Nutrūktgalvių berniūkščių gauja pradėjo siaubti lūšnyną. Jie vogė mažesnių vaikų namie gamintus žaislus, svaidė akmenimis į šlubus šunis, smailiomis lazdomis badė asilus ir kaišiojo kojas senoms moterims, sunkiai nešančioms namo vandenį iš bendro šulinio. Mokytoja pasakė, kad jei tik juos pagautų, negyvai užplaktų savo oranžine gumine žarna. Raukšlėtaveidis imamas garsiai pliaukštelėjo rankomis:

– Jei aš juos pagaučiau, – pasakė jis, – pakarčiau už ausų.

Kadangi Kamalis buvo vienintelis pretendentas į mano siūlomą darbą, aš jį priėmiau. Nuo pat pradžių jaučiausi, tarsi jam kur nors ant sprando būtų neregimu rašalu ištatuiruota galiojimo data. Nesitikėjau, kad jis ilgai išsilaikys. Po istorijos su Zohra ir jos džine ne kažin ko ir tikėjausi.

Didelei mano nuostabai, pirmą dieną Kamalis buvo punktualus. Jis atvyko apsivilkęs anglies pilkumo kostiumu, ant kairio riešo užsisegęs didžiulį itališką nardytojams skirtą laikrodį. Lūpos buvo tvirtai suspaustos. Kai aš ko nors paklausdavau, atsakydavo labai apgalvotai ir tuojau pat vėl užsičiaupdavo. Ne-

atrodė, kad jis mėgsta tuščiai paplepėti. Gavęs spręsti problemą jis tiesiog pražysdavo. Iš pirmo žvilgsnio jis man pasirodė vienišius, žmogus, kuriam gyvenime teko per daug matyti.

Daviau jam keletą nurodymų.

– Reikia išpurkšti sodą vabzdžių nuodais, – išvardijau, – paskui išrinkti dalimis seną vėjo malūną virš šulinio ir išvežti iš daržo krūvą pliauskų.

Kamalis nieko neužsirašinėjo. Tyliai sekė paskui mane kietai sučiaupęs lūpas, susidėjęs rankas už nugaros.

– Ką dar?

– Na, darbų yra daugybė, – atsakiau. – Pavyzdžiui, reikia nusipirkti vonią, palydovinę anteną, paskui rasti žmogų, kuris sutvarkytų baseiną. Dar reikia užsakyti saugos turėklus, nusipirkti gesintuvų ir įstiklinti langus.

Buvau susitaręs susitikti su pareigūnu iš Britanijos konsulato, todėl palikau Kamalį darbuotis, o pats nulapnojau per lūšnyno purvą ieškoti taksi. Korėjos gamybos džipas nevažiavo. Sustojo variklis.

Kai po trijų valandų grįžau namo, visur buvo pilna žmonių. Kur kas labiau netikėta buvo tai, kad visi jie dirbo. Dešimt vyrų nešiojo sodo malkas; kuopa kareivių, apvynioję vėjo malūną virvėmis, išrinkinėjo jį gabalais; inžinierius taisė baseino siurblį; vienas meistras tvarkė palydovinę anteną, o kitas stiklino langus. Pašaukiau Kamalį. Jo galva kyštelėjo nuo stogo.

– Aš čia, – pašaukė jis.

Po akimirkos jis jau išsitempęs stovėjo priešais mane, kietai sučiauptomis lūpomis, susidėjęs rankas už nugaros.

– Kaip sekasi? – paklausiau.

– Padėtis valdoma, – atsakė jis. – Susitariau su lūšnyno ke-

pykla, jie pasiima pliauskas. Už visas sumokės du šimtus dolerių. Klausė, ar mums tiks.

– Jie mums sumokės?

– Žinoma.

– O kaip kareiviai?

Kamalis prisimerkė.

– Visi kiti užsiprašė labai daug, – paaiškino jis, – tai aš pasiūliau kareiviams vietoj karo pratybų išrinkti vėjo malūną. Dar susitariau su metalo laužo supirkėju. Jis paims viską už šimtą penkiasdešimt žalių. Už tuos pinigus sutvarkysim baseiną.

– Tai nuostabu, – ištariau.

– Ne, nuostabu štai kas...

Kamalis paėmė televizoriaus nuotolinio valdymo pultelį ir paspaudė mygtuką. Pasigirdo traškėjimas, ant stogo ėmė suktis palydovinė antena. Kai ji sustojo, televizoriaus ekranas atgijo ir ėmė rodyti žinias iš kokio nors Peru.

– Turėsite du tūkstančius kanalų, – pasakė Kamalis. – Susitariau su tokiu vyruku, jis įvedė už dyką.

– O vonia?

Kamalis truktelėjo sau už ūso.

– Šitą sutvarkysim vėliau.

Sargams dienos darbų mastas nepadarė jokio įspūdžio. Jų lydimas, apėjau visus namus, rodydamas pataisytą baseino siurblį, išrinktą vėjo malūną ir tūkstančius televizijos kanalų. Sargų veidai buvo niūrūs ir šalti, tarsi aš būčiau juos išdavęs.

– Mesjė Kamalis nėra geras žmogus, – pašaipiai ištarė Hamza.

– Jis atims iš jūsų paskutinius marškinius, – pridūrė Osmanas.

– Ir namus pavogs, – užbaigė Lokys.

– Ką gi, matyt, teks pasisaugoti, – atsakiau. – Bet jeigu jis įstengia per vieną dieną padaryti šitiek darbų, aš negaliu be jo apsieiti.

Tą naktį niekaip negalėjome užmigti, nes lūšnyne kažkas kankino asilą. Nelaimingas gyvulys bliovė taip, tarsi būtų atėjusi pasaulio pabaiga. Įtardamas, kad tai naktinės jaunųjų padaužų pramogos, aš išslinkau į sodą, pakviečiau Hamzą ir paliepiau juos išvaikyti. Naktis buvo tamsi, apniukusiame danguje ryškėjo tik siaurutis mėnulio pjautuvas. Sargas tupėjo prie savo dekoratyvinio šulinio. Saujomis mėtė į jį, atrodo, žalią mėsą.

– Prišauksi žiurkes, – pasakiau, tolumoje skausmingai bliaunant asilui.

– Tai mus apsaugos, – atsakė jis.

Abu nusijuokėme. Pirmą kartą pajutau mudu siejantį šiltą jausmą. Aš netikiu džinais, tačiau gerbiau jo prietarus kaip senos kultūros išraišką.

– Ką darysime su džinais? – paklausiau.

Hamza sumetė į sausą šulinį paskutinius mėsos gabalėlius. Asilo bliovimas pritilo, galiausiai visai liovėsi.

– Jie gyvena *Dar Khalifa*, – atsakė jis. – Jie čia visada gyveno.

– Galėtume atlikti egzorcizmą, – pasiūliau. – Išvaryti juos iš čia.

– Negalima išvaryti iš namų senelio vien už tai, kad jis senas, – atsakė jis.

Mudu nutilome. Tyla labiau pritiko už kalbas. Įkvėpiau nakties jazmino aromato ir įsiklausiau į nedarnų sulaukėjusių šunų balsų chorą. Mus abu ribojo mūsų įgytas auklėjimas. Mane varžė vakarietiški mokslo idealai, o Hamzą – jo kultūros tradicijos. Jo tvirtą įsitikinimą džinų egzistavimu atspindėjo ne mažiau

tvirtas mano netikėjimas jais. Pagalvojau, ar kada nors mums pavyks susikalbėti, susitikti kokioje nors neutralioje teritorijoje, kurioje žmogus gali tikėti netikėdamas.

Šunų skalijimas liovėsi, nutilo vėjelis. Neatsimenu, kada *Dar Khalifa* buvo apėmusi didesnė ramybė. Rytuose tyla laikoma auksu, o ne nesmagia pauze tarp pokalbių, kaip pas mus. Mane nutrūkęs pokalbis baugina, stengiuosi kiek įmanydamas greičiau įveikti tylą. Bet dabar pirmą kartą po ilgo laiko ja džiaugiausi.

Galiausiai vis dėlto pirmas prabilau aš.

– Kodėl tas kambarys visada užrakintas?

Hamza nusišluostė į marškinius rankas.

– Negaliu pasakyti, – atsakė jis.

– Kodėl?

– Apie vienus dalykus galima kalbėti, apie kitus – ne.

– Kas ten nutiko? Kas nors mirė? Taip? Jutau viduje šaltį. Baimę. Mirties kvapą.

Sargas atsiduso.

– Negaliu apie tai kalbėti, – atsakė jis. – Jei norite sužinoti apie *Dar Khalifa*, gyvenkite čia. Namas jums pats viską pasakys.

Praėjo viena ar dvi dienos. Vieną rytą, apsiblaususiomis nuo miego akimis slinkdamas koridoriumi į virtuvę pusryčiauti, susidūriau su žmogumi, užsidėjusiu apsauginius akinius, mūvinčiu gumines pirštines ir vilkinčiu apsauginį kostiumą. Ant jo nugaros kabojo suspausto slėgio balionas, o rankoje jis laikė prie baliono prijungtą žarną.

– Eikit vidun, – ramiai patarė jis. – Čia nuodai.

Jis energingai pamojo ranka kitam vyriškiui, įsitaisiusiam sodo gale, vilkinčiam tokį patį kombinezoną ir su tokiu pat ba-

lionu ant nugaros. Abu darbininkai įjungė savo balionus ir iš žarnų parūko juodi riebūs dūmai. Juodu iš pradžių išpurškė gėlių lysves, paskui krūmokšnius, galiausiai medžius. Po trijų minučių nebuvo matyti ničnieko. Pasijutau tarsi patekęs į pramoninės katastrofos zoną. Paukščiai iškrito iš medžių ir apsvaigę gulėjo ant žemės. Užsimerkiau ir apgraibomis patraukiau atgal į miegamąjį įspėti Rachanos ir vaikų, kad nežengtų nė žingsnio laukan.

Lindėjome miegamajame gal kokią valandą, kol atvyko Kamalis. Pesticidų purškėjus pavyko pasamdyti labai pigiai, pranešė jis. Jie valstybės darbuotojai, bet prieš darbą užsuko pas mus, padarė paslaugą.

Ėjo dienos, ir mano naujasis asistentas sprendė problemas vieną po kitos. Pradėjau dėkoti Apvaizdai už Zohros pabėgimą. Jos įpėdinis dirbo kur kas geriau. Jis su manimi elgėsi oficialiai, visada kreipėsi: „pone" ir regimai nuliūsdavo pasibaigus kiekvienos dienos darbams.

– Amerikoje išmokau sunkiai dirbti, – vieną popietę pasakė jis man. – Ten žmonės negaišta laiko veltui. Nesėdi dejuodami, neieško dingsčių tingėti, nesigaili savęs ir visą dieną negeria mėtų arbatos. Jei Amerikoje sunkiai dirbsi, gali gerai uždirbti, o be to, – pridūrė jis, – tave visi gerbs.

Tačiau nuo pat pradžios suvokiau, kad tai negali ilgai trukti. Taip nebūna.

Mudu sėdėjome taksi, įstrigę Kasablankos transporto spūstyje, kai aš paklausiau Kamalio, kodėl jis apskritai išvyko į Jungtines Valstijas. Jis nenuleido akių nuo kelio. Stebėjau jo profilį. Jis sunkiai nurijo seilę.

– Įvyko nelaimė, – pradėjo jis. – Didelė nelaimė. Mano mo-

tina ir jauniausioji sesuo važiavo automobiliu per Ispaniją. Į jų automobilį trenkėsi sunkvežimis. Abi mirė – pirma motina, po kelių dienų sesuo.

Išreiškiau jam užuojautą.

– Kai tėvas man pranešė šitą žinią, – toliau kalbėjo jis, – aš nė kiek neverkiau. Tiesiog sustingau.

– Kada tai nutiko?

– Prieš devynerius metus.

– Ir tada tu išvažiavai į Valstijas?

– Mano šeima subyrėjo, – atsakė jis. – Jai buvo išplėšta širdis. Nemokėjau nė žodžio angliškai, bet privalėjau ištrūkti. Todėl sėdau į lėktuvą ir nuskridau į Džordžiją – pietietiško svetingumo gimtinę.

Vėl prasidėjo lietūs, o architekto atsiųsti darbininkai slampinėjo apsvaigę, tarsi lotosų valgytojai saulėkaitoje. Man pasidarė baugu eiti per centrinę namų dalį. Ten niekas nesikeitė. Grindys išlaužtos, durys nukeltos nuo vyrių, elektros jungikliai sutraiškyti, nuo lubų ir sienų tabaluoja laidai, tarsi užuomina į giliau slypintį chaosą. Baigta tik pusė visų arkų ir nematyti nė mažiausio ženklo, kad kada nors pavyks baigti antrą pusę.

Retkarčiais darbų vykdytojas pasičiupdavo mane, kai bėgdavau per saloną prisidengęs rankomis akis. Jis pakšnodavo lūpomis man į skruostą ir, atplėšęs nuo akių dešinę ranką, ilgai spausdavo ją savąja.

Kamalis, pamatęs senio sveikinimus, kažką griežtai arabiškai jam šūktelėjo.

– Jis taip elgiasi iš draugiškumo, – švelniai tariau aš.

– Jam reikia jūsų pinigų, – atrėmė Kamalis. – Kitą savaitę

prasideda šventasis ramadano mėnuo. Jis tikisi, kad šitaip pataikaudamas pelnys jūsų malonę.

Kamalis ėmė klausinėti apie architektą. Aš jam atsakiau, kad tai puikus žmogus, mėgstantis gerus kubietiškus cigarus.

– Neduokite jam pinigų, – įspėjo jis.

– Aš jam už viską sumokėjau iš anksto, – sumurmėjau. – Jis paprašė.

– Ar davė jums kvitą?

– Ne. Pervedžiau pinigus į jo Paryžiaus banko sąskaitą.

Kamalis pakėlė akis į dangų.

– Marokiečiui mokama tik tada, – pasakė jis, – kai norima kuo greičiau pamatyti jo nugarą.

Prieš persikeldamas į Kasablanką aš, rytais maudydamasis vonioje, dažniausiai svarstydavau, kaip būtų galima pabėgti kuo toliau nuo Anglijos krantų. Mėgstu ilgai mirkti vonioje, kojos nykščiu sukioti karšto vandens čiaupą ir mąstyti apie gyvenimą. Dabar, kai pabėgti pavyko, panorau turėti vonią, kurioje galėčiau ilgai pagulėti ir pamąstyti apie ateitį. Vonia turi būti prašmatni, meistro pagaminta tais laikais, kai žmonės puikiai išmanė, kaip malonu joje mirkti.

Kai paklausiau Kamalio, kur galima gauti senovinę vonią, jis pažadėjo nusigabenti mane į geriausią vonių parduotuvę mieste. Paklausiau, ar ji madingajame Maarifo rajone.

Kamalis suraukė nosį.

– Maarifas skirtas spekuliantams, – atsakė jis.

Prieš leisdamasis į vonios paieškas, parodžiau Kamaliui korėjietiškąjį džipą. Nuo to laiko, kai sugedo jo variklis, automobilis stovėjo uždarytas garaže. Kamalis atidarė variklio gaubtą,

apžiūrėjo mechanizmus, patikrino dokumentus ir nuvažiuotų mylių skaičių. Paskui pasiuntė pakviesti mechaniko – tvirto sudėjimo žmogaus, tamsiomis žmogžudžio akimis ir netvarkinga žila barzda, apsirengusio tokiu purvinu kombinezonu, kad neįmanoma buvo nustatyti jo pirmykštės spalvos.

– Maroko mechanikai yra patys didžiausi nenaudėliai, – pasakė Kamalis. – Daugelis jų nusuks žmogui sprandą ir nė nemirktels.

– Jie visi nenaudėliai? – paklausiau.

Kamalis užsidegė cigaretę ir linktelėjo pro dūmus.

– Iki vieno, – patvirtino jis. – Išskyrus šitą. – Kibirkščiuojančiu cigaretės galu jis mostelėjo į vyriškį žmogžudžio akimis. – Huseinas vienintelis, kuriuo galima pasitikėti.

– Kur tu jį radai?

– Jis iki paskutinio siūlo prasilošė kortomis, – paaiškino Kamalis. – Jo šeimai grėsė badas. Mano tėvas padėjo jam pradėti savo verslą. Jis niekada mums nesmogs iš pasalų.

Kol mechanikas žiauriomis akimis apžiūrinėjo variklį, aš paklausiau, ką reiškia tas smūgis iš pasalų.

– Nereikia ypatingos priežasties, – išmaniai atsakė Kamalis. – Ką nors staiga apims pavydas, kad jūs turite tai, ko neturi jis, arba jis dėl ko nors įsižeis. Jei taip atsitiks, jūsų laukia nemalonumai.

– Kokie nemalonumai?

– Jums tikriausiai atrodo, kad Kasablanka – šiuolaikiškas miestas, nes jame pilna prašmatnių parduotuvių ir blizgančių automobilių, – pasakė jis, – bet po šituo fasadu slypi laukinė prigimtis. Tai Afrika. Pirmykščiai žmonės. Niekada to nepamirškite. Pakanka tik paslysti, ir prieš jus stos visa gentis.

Mintyse pasižadėjau niekada to nepamiršti.

Mechanikas pakėlė galvą. Tamsios jo akys pusiaumirka žvelgė į Kamalį, o balsas ištarė kelis žodžius.

– Aš taip ir spėjau, – pasakė Kamalis.

– Ką?

– Variklis ne šito automobilio. Džipas trejų metų, o tas mėšlas po variklio gaubtu – mažiausiai dešimties. – Kamalis išsitraukė kitą cigaretę ir lyžtelėjo jos kraštą. – Jūs praradote budrumą. Senasis mašinos šeimininkas pardavė tikrąjį jos variklį už krūvą pinigų, o jums įkišo kledarą. – Jis užsidegė cigaretę ir giliai užsitraukė dūmą. – Klasikinis atvejis, variklių sukeitimas.

– Variklių sukeitimas?

– Žinoma. Pradinukų pokštai.

Jungtinės Valstijos padarė Kamaliui labai didelį įspūdį. Grįžęs į Maroką likus keliems mėnesiams iki antrojo Persijos įlankos konflikto, jis turėjo vėl iš naujo pratintis gyventi namie. Valstijose buvo spėjęs priprasti, kad viskas daroma greitai ir veiksmingai. Pats kuo puikiausiai išmoko suktis, išgauti iš visko naudą, greitai kalbėti ir niekada nežiopsoti. Gyvenimas Maroke jam pasirodė inertiškas, nesikeičiantis tūkstančius metų. Jau pats spėjau įsitikinti, kad jei nesibrausi pirmyn tarsi įnirtęs bulius, reikalai išvis nepajudės. Net grumdamasis su kliūtimis ištisą dieną negalėjai nė akimirkos atsipalaiduoti.

– Pakanka trumpam prarasti budrumą, – mėgo kartoti Kamalis, – ir galima viską prarasti.

Jo įžvalgumas mane žavėjo, juo labiau kad dar nė nebuvau papasakojęs apie problemas, kilusias dėl dingusios pastato bylos. Kai papasakojau, kokia padėtis, jis neatrodė nustebęs.

– Šitas namas metų metus stovėjo tuščias, – tarė jis. – Stebiuosi, kaip vilkai jo neištąsė.

– Jie bijojo džinų, – sarkastiškai pastebėjau.

– Ko gero, jūs teisus, – sutiko jis. – Klausinėjau lūšnyne apie *Dar Khalifa*. Visi apie jį kalba. Sako, kad čia knibždėte knibžda džinų, tiesiog šimtai. Neįsivaizduojate, kaip jie bijo džinų. Jei ne tai, viskas čia būtų seniausiai išvogta.

Aš tęsiau pokalbius su pašto ženklų kolekcininku Hichamu. Kiekvieną savaitę ateidavau prie jo lūšnos, peržengdavau trikojį šunį ir iškeisdavau saują pašto ženklų į pokalbį. Mes kalbėjomės apie jo vaikystę, apie metus, kuriuos jis praleido kelyje, prekiaudamas metalo laužu iš asilo traukiamo vežimaičio. Kalbėjomės apie Maroko praeitį, ateitį ir apie jaunystės svajas.

Hichamas buvo iš tų žmonių, kurie mėgsta, kad pokalbis turėtų pradžią, vidurį ir pabaigą. Jis nevertino tuščių plepalų. Man pasirodė, kad į mūsų pokalbius žvelgia itin rimtai, nes laiko juos savotiško verslo susitarimo dalimi. Savo žodžius jis lygino su mano atneštų pašto ženklų – spalvotų popierėlių, priklijuotų dešiniajame viršutiniame voko kampe, – verte.

Kartą aš paklausiau, ar jis tiki džinais.

– Be abejo, tikiu, – nė nesusimąstęs atsakė jis. – Jie mus supa. Jų pasaulis formuoja mūsiškį.

– Ar jums jie patinka?

Senis nepatikliai pažvelgė į mane.

– Jei tik jie įstengtų, kaipmat perrėžtų mums gerkles, – atsakė jis. Paskui paėmė nuo grindų pašto ženklų albumą ir atvertė.

– Ar iššudytų visus?

– Taip. Todėl mes ir saugomės! – sušuko jis. – Prieš ką nors darydami, būtinai pasakome *Bismillah*, „Viešpaties vardu".

Dabar supratau, kodėl šią frazę girdžiu tūkstančius kartų per dieną. Marokiečiai ją ištaria lipdami į automobilį, prieš valgydami, gerdami, net prieš atsisėsdami.

– Mūsų džinas vardu Kandiša, – pasakiau. – Sargai jo mirtinai bijo. Tai didelis vargas.

– Jie teisingai daro, kad bijo, – tarė Hichamas, dėliodamas pašto ženklus. – Girdėjau, kad Kandiša labai stiprus, mėgsta žmonių vaikus. Jūsų vaikai nesaugūs. Bet kurią akimirką juos gali pagrobti. Todėl sargai ir bijo.

Hichamas pasakė, kad visiems žinoma, kad džinai naktimis vagia žmonių vaikus ir kartais juos pakeičia savo vaikais.

– Džinų vaikas užauga toks pat kaip jūsiškis, – pasakojo jis. – Jūs nieko nė neįtariate. Staiga vieną naktį jis nusimeta žmogaus apvalkalą, virsta siaubinga trijų šimtų pėdų ūgio pabaisa ir suėda visą jūsų šeimą. Patikėkite, aš sakau tiesą.

– O kaip galima nuo to apsisaugoti?

Senis padėjo pašto ženklų albumą atgal.

– Yra vienas būdas, – rimtai ištarė jis.

– Koks?

– Džinus galima apgauti. Paguldykite į vaikų lovelę lėles, o vaikams liepkite miegoti krosnyje. Tada visi būsite saugūs.

Kai pradėdavau Kamalio prašyti, kad eitume pirkti vonios, jis mane įtikinėdavo, kad aš pernelyg skubu. Vonią reikia pirkti paskiausiai, sakydavo jis, o mes dar toli gražu nebaigėme. Jis buvo teisus. Per visą Kalifo rūmų remonto laiką aš nesugebėjau perprasti įvykių perspektyvos. Šiaip jau neblogai suvokiu smulkmenas,

bet man labai sunku, beveik neįmanoma apžvelgti viso projekto. *Dar Khalifa* sandėliukas buvo pilnutėlis daiktų, kuriuos derėtų pirkti paskiausiai. Jie jau buvo nupirkti ir laukė savo valandos. Ten buvo kokybiškas teniso tinklas, nors teniso aikštė dar atrodė kaip tikra dykvietė, pilna šiukšlių, butelių šukių ir pūvančių žiurkių maitų. Šalia teniso tinklo stūksojo trisdešimt įrėmintų valgomajam skirtų paveikslų, vaizduojančių Indijos maharadžas; greta – lagaminas su pagalvėlių užvalkalais, dar vienas lagaminas, su kaupu prikrautas šviestuvų, muilo gabalų ir telefonų. Tačiau didžiausias mano pirkinys buvo dvidešimties pėdų ilgio konteineris indiškų baldų, kuriuos buvau užsakęs prieš kelis mėnesius. Jie kaip tik dabar buvo jūra plukdomi į Kasablanką.

Nuoširdus noras pagaliau panaudoti visus susikaupusius daiktus galiausiai paskatino mane paskambinti architektui. Maldavau atsiųsti daugiau darbininkų, kurie pajėgtų užbaigti pradėtus darbus. Papasakojau apie konteinerį su baldais, kuris tuojau atvyks, apie tūkstančius kitų parengtų naudoti mažmožių. Buvau jam tapęs tik dar vienu piktu mobiliojo telefono balsu, kuriam pakako kvailumo už viską susimokėti iš anksto. Per trumpą mūsų pokalbį pajutau, kad architektas jau ėmėsi kito, turtingesnio kliento iš užsienio.

– Nesijaudink, bičiuli, – lengvabūdiškai tarė jis. – Atsipalaiduok. Darbai vyksta puikiai.

– Kada jie galiausiai pradės kloti grindų plyteles?

Architektas sušuko, kad jo automobilis įvažiuoja į tunelį, ir telefonas nutilo.

Kitą rytą į namus atvyko apdriskusių amatininkų būrelis. Jie, kitaip negu kiti darbininkai, buvo ne su kostiumais. Todėl man pasirodė tarsi ne visai apsirengę. Paklausiau darbų vykdytojo, kas jie tokie.

– Plytelių klojėjai, jie klos grindis, – atsakė šis.

Aš svajojau atkurti buvusią Kalifo rūmų didybę, tų laikų vaizdą, kai namai būdavo puošiami tradiciniu arabišku stiliumi. Griovėjų gauja man pagelbėjo sunaikinti visus europietiškumo likučius. Ketinau atgaivinti senuosius Maroko amatus – degto molio plytelėmis klotas grindis iš Feso, vadinamas *bejmat*, spalvotą mozaiką, vadinamą *zellij*, ir stebuklingą Marakešo tinką iš marmuro dulkių bei kiaušinių baltymų – *tadelakt*.

Užsienietis, norintis sužinoti apie Maroką, netrunka aptikti, kad ši šalis – meninių amatų tradicijų lobynas. Vakarų knygynuose pilna gražiausių fotografijų albumų, kuriuose šlovinami karalystės menai ir amatai. Nesunku įsivaizduoti, kad visi čia naudoja tuos amatus taip pat, kaip prieš tūkstantį metų. Tai nė iš tolo nepanašu į tikrovę.

Ištisos Maroko karališkosios šeimos kartos globojo tradicinius karalystės amatus. Su globėjų pagalba buvo pastatyta stulbinamo grožio mečečių, įkurta visiems prieinamų sodų ir prašmatnių rūmų. Finansuodami šiuos projektus, monarchai išsaugojo amatininkystės dvasią ir užtikrino tradicijų išlikimą – kitaip negu kitose arabų pasaulio šalyse.

Dauguma marokiečių gerbia savo kultūros paveldą, tačiau šiais laikais jie renkasi modernumą. Savo namus puošia kilimine danga ir blizgančiomis fabrikinėmis plytelėmis, masinės gamybos šviestuvais ir baldais. Jų namai jaukūs, juos nesunku valyti. Be to, kaip netrukau suvokti, pasirinkę vakarietiškas interjero medžiagas, jie sutaupo begalę laiko ir pinigų.

Tą savaitę radau Hichamą Harasą vienišą, sėdintį savo pašiūrėje už mečetės, paskendusį sielvarte. Paklausiau, ar nutiko kas bloga.

– Gyvenimas blogas, – niūriai atsakė jis. – Žuvo mano sūnus. Jis buvo beveik jūsų metų. Žvalus, kupinas gyvybės. Tik staiga automobilis pasuko ne ten, kur reikia, ir mano berniuko gyvybė užgeso. Jis nebegyvas. Viskas. Negyvas.

Hichamas pakėlė ranką, ketindamas nusišluostyti ašaras. Sakoma, kad vienintelis atvejis, kai arabas gali verkti, neprarasdamas garbės, yra sūnaus mirtis. Aš pasilenkiau ir paėmiau jo ranką. Jis ištiesė kitą ranką ir suspaudė mano petį.

– Greitai pasikalbėsime, – pažadėjo.

Meistrai, atvykę kloti plytelių, įnešė į saloną dvidešimt maišų ir sviedė juos ant grindų. Dūžtančių plytelių aidas nuskriejo per nebaigtus remontuoti kambarius. Meistrai pareiškė esą tikri amatininkai, ir jų tėvai buvę tikri amatininkai, ir jų seneliai buvę tikri amatininkai. Visi iki vieno gyrėsi priklausą amatininkų giminėms, menančioms mažiausiai dvidešimtą meistrų kartą. Aš tuo susižavėjau ir sveikindamas pavaišinau juos ypatingo saldumo mėtų arbata iš mažų išmargintų stiklinaičių. Senolis darbų vykdytojas anaiptol nesidžiaugė mano svetingumu. Jis narsiai priėjo prie meistrų, ištraukė iš jų rankų stiklinaites ir arabiškai juos aprėkė. Tada nunešė padėklą su arbata savo darbininkams murzinais kostiumais ir prišlubavo išbučiuoti manęs į skruostus.

– Čia jau bus ne šiaip problemos, – pažadėjo Kamalis. – Čia bus sprogimas.

Praėjus kelioms dienoms po Hichamo Haraso sūnaus mirties, senasis pašto ženklų kolekcininkas netikėtai užėjo pas mane. Jis buvo apsirengęs oficialiai – tvido švarku, su išblukusia gelumbės kepure. Pakviečiau jį užeiti, nuvaliau dulkes nuo žalios plastiko kėdės, stovinčios įšalusiame salone. Tylėdami sėdėjome gal dešimt minučių. Nežinojau, ką jam sakyti. Labai nesmagiai jaučiuosi, kai reikia reikšti užuojautą. Kartais draugiška tyla įsimena labiau už gyviausią pokalbį. Hichamas porą kartų dirstelėjo į mane ir pasistengė nusišypsoti.

– Gal jums tai pasirodys keista, – galiausiai tarė jis, – bet aš noriu šio to paprašyti.

– Be abejo. Ko tik norite.

– Gal galėčiau palaikyti ant rankų mažąjį Timūrą, kaip kadaise, prieš daug metų, laikiau savo sūnų?

Nuėjau į kambarį, kuriame miegojo Timūras, iškėliau jį iš lovelės ir padaviau seniui. Šis priglaudė vaiką prie širdies ir užsimerkė.

– Privalote branginti kiekvieną akimirką, – pasakė jis.

Tą naktį giedrame danguje buvo pastebėta mėnulio jaunatis, ir prasidėjo šventasis ramadano mėnuo. Musulmonams ramadano laikymasis yra vienas iš pagrindinių tikėjimo priesakų. Tai maldų ir griežto, visą dieną trunkančio pasninko laikas, kai atsiveria dangaus ir užsiveria pragaro vartai. Per ramadaną musulmonams negalima meluoti ir turėti blogų minčių, o visi jų veiksmai privalo būti kuo tyriausi.

Žmogui, gyvenančiam Maroke, niekaip nepavyks išvengti šventojo mėnesio, ir jokiame kitame mieste jo kontrastas su įprastu gyvenimo ritmu nėra toks stulbinamas, kaip Kasa-

blankoje. Nemažai miesto merginų kasdien vaikštinėja gausiai išsidažiusios, jaunus kūnus aptempusios nieko neslepiančiais drabužiais. Jos dienų dienas sėdinėja gatvės kavinėse, šukuojasi plaukus, plepa ir rūko importines cigaretes. Per ramadaną joms tenka atsisakyti kosmetikos ir seksualių drabužių, apsivilkti plačias dželabas su nugaroje kabančiais kutais papuoštais gobtuvais. Dieną kavinės uždarytos, o rūkyti išvis draudžiama.

Prancūzų emigrantas Fransua paskubėjo mane įspėti apie ramadano pavojus. Pasak jo, tai trisdešimt sielvarto dienų, kai visi marokiečiai dvigubai piktesni negu įprastai. Tačiau blogiausia, pasakė jis, kad per tą mėnesį niekas nieko nedaro.

– O kaip remontas? – liūdnai paklausiau.

– Pamirškit! – sušuko jis. – Geriausia bus, jei susikrausite daiktus ir važiuosite namo.

– Bet mano namai *čia*.

– Ką gi, – kandžiai tarė Fransua, – tada likite namie.

Kaip ir visi kiti, Kamalis stengėsi susilaikyti nuo ydų, kurios sudarė jo kasdienės egzistencijos pagrindą. Jis negėrė, išnyko nuolat jį lydintis cigarečių dūmų kamuolys. Be to, nuo priešaušrio iki sutemų susilaikė nuo bet kokių valgių ir gėrimų, ir kiek įmanydamas stengėsi vengti netyrų minčių. Prasidėjus šventajam mėnesiui jis atvyko į Kalifo rūmus juodu *Mercedes* limuzinu su vairuotoju. Automobilį puošė geltoni diplomatiniai numeriai ir miniatiūrinis vėliavėlės stiebas.

– Paprašiau, kad man atlygintų už paslaugą, – paaiškino jis.

– Kas?

– Mauritanijos ambasadorius.

Paprašiau Kamalio man plačiau papasakoti apie ramadaną.

– Pirmiausia visus priveikia miego trūkumas, – atsakė jis. –

Vidurnaktį pavalgai pietus, tris valandas pamiegi, tada eini į mečetę, suvalgai dar saujelę maisto, truputį pamiegi ir vėl keliesi.

– Ramadanas mūsų darbininkus pribaigs, – pasakiau.

– Bet yra ir privalumų, – pastebėjo Kamalis.

– Kokių?

– Pavyzdžiui, dabar daug patogiau pirkti vonią.

Juodasis limuzinas pakilo į kalvą šalia jūros ir pasuko dešinėn, į naują gyvenamąjį Hai Hasani rajoną. Čia stovėjo šimtai paprastų, tinkuotų daugiabučių, išraižytų prikabinėtomis skalbinių virvėmis, pilni žmonių, kurie įgyvendino savo didžiausią svajonę.

– Mano dėdė buvo šito rajono meras, – pasakė Kamalis, kai *Mercedes* suvingiavo, norėdamas apvažiuoti kelio duobę. – Jis čia viską pastatė tuščioje vietoje.

– Kokie žmonės čia gyvena?

– Tie, kurie sugebėjo išsilaisvinti ir ištrūkti iš lūšnynų.

Limuzinas išsuko kairėn iš pagrindinio kelio ir nusileido šlaitu žemyn. Pravažiavome žmogų su namų darbo vežimėliu, prikrautu visokių smulkmenų. Ten buvo kavavirė, virvių ryšulys, dėžė svogūnų ir kita dėžė, pilna spyruoklių. Piramidės viršų vainikavo didelis stiklinis akvariumas. Jis patraukė mano akį. Akvariumas buvo pilnas teliūškuojančio vandens ir išsigandusių žuvų.

Palei gatvę stovėjo dar keletas eile surikiuotų žemų vežimėlių. Prie kiekvieno iš jų energingi vyriškiai pardavinėjo apdaužytas daržoves ir vaisius. Gatvės gale buvo matyti stulbinamo dydžio sendaikčių turgus. Kamalis liepė vairuotojui sustoti. Mes išlipome, ir jis pirmas nuėjo į turgų. Kiekviena tuščia vietelė čia

buvo užpildyta senais niekniekiais. Pamačiau krūvas televizorių išluptais viduriais, dvidešimties pėdų aukščio krūvas vaizdo kasečių sudaužytuose dėkluose, pramoninio suvirinimo aparatą ir milžiniškus spygliuotos vielos ritinius. Buvo ir šūsnys senų žurnalų, tūkstančiai durų staktų bei unitazų, sraigtinių laiptų, marmuro fontanų ir senų batų.

Garsiai nusistebėjau, kiek daug čia visko yra.

Kamalis gestu liepė nutilti.

– Tik prabilk angliškai, – pasakė jis, – ir kainos išaugs keturgubai.

– Bet mums nieko čia nereikia, – atsakiau.

Pasukome šoniniu takeliu ir praėjome vėsiu šešėliu, kurį metė, jei teisingai supratau, į eilę sukrauti laivų katilai. Takelio gale kėpsojo krūva supelijusios duonos. Po ją bėgiojo naminių kačių dydžio žiurkės ir godžiai ėdė. Už duonos krūvos mirgėjo begalė senų drabužių, dar daugiau batų ir ištisa stiklo duženų jūra. Ėjome toliau. Dar krūva televizorių, paskui duonos, batų ir žurnalų; galiausiai takelio gale pamatėme miegantį senį. Jis gulėjo vonioje, o jam ant krūtinės snaudė rudas katinas.

Vonia buvo prancūziška, pagaminta iš ketaus, lengvai išlenkta nugarėle ir dailiomis, liūto letenas primenančiomis kojelėmis. *Art deco*, gal kokių aštuoniasdešimties metų senumo. Londone šitoks perlas puikuotųsi prašmatnios Kings Roudo parduotuvės vitrinoje.

Pašnibždomis paprašiau Kamalio, kad paklaustų kainos. Jis truktelėjo prekiautoją už rankovės. Katinas pabudo, pasirąžė ir išleido nagus. Pasigirdo skausmo aimana, vėliau pokalbis. Pardavėjas buvo pavargęs, alkanas ir norėjo kuo greičiau vėl ramiai užmigti. Tačiau – ir tai netrukus įrodė Kamalis – ramadanas geras

bent tuo, kad Maroko prekiautojai neturi jėgų įnirtingoms derybom, kuriomis garsėja visame pasaulyje. Be to, jiems labai reikia pinigų. Per ramadaną niurgzlės žmonos niurzga dar pikčiau.

– Ji kainuoja du šimtus dirhamų, – sukriokė pardavėjas, o jo sunkūs vokai kriste krito ant vynuoges primenančių akių.

– Duosiu tau pusę, – pasiūlė Kamalis.

– Ne, – atkirto pardavėjas. – Už tokią vonią aš visada imu du šimtus.

Kamalis mane kumštelėjo, kad paduočiau pinigus. Pardavėjas giliai įkvėpė, nušveitė nuo krūtinės katiną ir išlipo iš vonios. Jis pabučiavo banknotus ir padėkojo Dievui. Vonia buvo uždėta ant vežimaičio. Trys vyrai ėmė jį stumti Kalifo rūmų link. Mes ėjome drauge, o iš paskos lėtai važiavo *Mercedes*. Saulė kaitino, ir vyrai, stūmę vežimėlį, netruko apsipilti prakaitu. Po pusvalandžio buvome jau netoli namų. Staiga išgirdau už nugaros basų kojų tapsėjimą. Tai buvo prekiautojas, pardavęs mums vonią. Jis atrodė labai susijaudinęs.

– Sustokite! Sustokite! Prašau sustoti! – pašaukė jis.

– Kas atsitiko?

Vyriškis pamojo sauja apšiurusių banknotų. Pasirengiau išklausyti, kaip mes jį apmovėme.

– Privalėjau jus pasivyti, – pasakė jis. – Bėgau visą kelią. Reikėjo jus sulaikyti.

– Kodėl?

Pardavėjas regimai sutriko.

– Pasakiau jums, kad vonia kainuoja du šimtus dirhamų, – tarė jis, šluostydamasis kaktą rankove, – bet tai netiesa. Tokios vonios visada kainuoja šimtą dirhamų. Tad būkite malonus, priimkite atgal šitą šimtą dirhamų ir atleiskite man.

– Iš kur toks netikėtas sąžiningumas?

– Dabar ramadanas, – paaiškino žmogus, – man užginta meluoti.

AŠTUNTAS SKYRIUS

Prapliupo lietus, sukilo vėjas,
užslinko nelaimės.

Baigiantis pirmai ramadano savaitei, gavau dar vieną Pito atvirlaiškį. Raizgiais juodais rašmenimis jis pranešė apie pažangą. *Jos tėvas man liepia atsiversti,* rašė jis. *Nori, kad nusipjaučiau gabalėlį. Žada pats tai padaryti. Turi labai aštrų peiliuką. Jei tai reiškia, kad pagaliau galėsiu būti su Jasmina, auka ne tokia jau ir didelė.*

Įsivaizdavęs, kaip būsimas uošvis atlieka suaugusiam žentui apipjaustymą, nebenorėjau pietų. Tupėjau virtuvėje po stalu su šalto kuskuso lėkšte ant kelių. Namai buvo pilni darbininkų. Jie nuožmiai viepėsi kiekvienam, išdrįsusiam dieną įeiti į virtuvę. Puikiai žinojo, kad į virtuvę einama valgyti, o valgyti per ramadaną buvo nesuvokiama šventvagystė. Darbininkai pastebėjo, kad aš dažnokai užsuku į virtuvę. Pradėjo dirsčioti pro langus. Aš nė kiek nebijojau atvirai jiems prisipažinti, kad nesilaikau pasninko, bet teisybės jie nenorėjo girdėti.

Darbininkai lengvai perėmė ramadano taisykles, kurios jiems reiškė progą dirbti dar mažiau negu įprasta. Jie slankiojo po na-

mus, gailėdamiesi savęs ir tikėdamiesi sulaukti mūsų užuojautos. Fransua man paskambino pirmos savaitės ketvirtadienį. Jo balsas buvo įsakmus.

– Privalau jus įspėti, – pasakė jis, – kad per ramadaną elgtumėtės labai atsargiai. Niekam neįsakinėkite. Kas nors gali neištverti ir pradėti siautėti. Supraskite, jie negauna nikotino. Visi jų kūno refleksai sutrikę.

Fone girdėjau šūksmus, atrodė, kad išerzintas bendradarbis pradeda ieškoti kliaučių. Fransua šūktelėjo kartą, kitą, ir ryšys nutrūko.

Bejmat klojėjai nepaklausė mano nurodymų ir pradėjo kloti plyteles bibliotekoje. Aš buvau jų prašęs pradėti kur tik nori, tik ne ten, nes biblioteką buvo galima užbaigti paskiausiai. Vėliau per ilgas remonto savaites suvokiau, kad Maroko amatininkai, lygiai kaip sargai ir visi kiti darbininkai, užtikrina savo viršenybę namuose ignoruodami visus užsakovo norus.

Kur buvęs, kur nebuvęs aš vis praeidavau pro biblioteką užmesti akį į įmantriai dėliojamas plyteles. Šviesiai rusvas *bejmat* plyteles, pagamintas iš Feso molio, darbininkai klojo zigzagais. Maroke šis ornamentas vadinamas *palmeraie*, nes primena zigzagus, kuriuos sukuria sudėti vienas greta kito palmių lapai. Meistrai pradėjo darbą tolimajame bibliotekos kampe, o jos ilgis buvo geros penkiasdešimt pėdų. Iš pradžių jie išlupo buvusias grindis ir uždrėbė naują cemento pamatą. Viename kampe stūksojo didžiulė degto molio plytelių krūva. Pastebėjau, kad beveik visos jos smarkiai suskeldėjusios ar išvis perskilusios pusiau. Man pasirodė, kad meistrų darbui trūko tikslumo, dažniausiai siejamo su marokiečių plytelių klojėjų amatu. Jie saujomis iš krūvos griebdavo apdaužytas plyteles, atsainiai

sviesdavo jas ant cemento pagrindo ir sustumdydavo apytikriais zigzagais.

Sustabdžiau meistrų vyresnįjį ir pasidomėjau, kaip jie užtikrina darbų kokybę – ar, tiksliau, kodėl jos neužtikrina.

Jis bedė pirštu į nuveiktą darbą, paskui patenkintas iškėlė abu nykščius aukštyn.

– *Très bien, non?!**

Aš papurčiau galvą.

– *Non, pas bien.***

Vyresnysis delnais plojo sau per krūtinę tarsi gorilos patinas, viliodamas patelę.

– *Je suis expert,****– užtikrino jis.

Iš prigimties esu ramus žmogus, bet tą akimirką pajutau troškimą išlupti visas plyteles ir sviesti jas į kitą kambario galą. Mane sulaikė Fransua įspėjimas. Įveikiau pyktį ir, užuot šaukęs, pasiunčiau meistrui oro bučinį, išslinkau iš bibliotekos ir paskambinau architektui.

– Darbas niekam tikęs, – ramiai pasakiau jam. – Visiškai niekam tikęs.

– Mano drauge, – nuskambėjo švelnus it šilkas jo balsas, – pasikliauk manimi. Mudu broliai.

Tada jis vėl netikėtai įvažiavo į tunelį ir ryšys nutrūko.

Rytojaus dieną atvyko nauji amatininkai: šeši vyrai tamsiais, paniurusiais veidais, suplyšusiais drabužiais ir tamsiai rudomis kepuraitėmis, pasiūtomis iš fetro. Jie pasisakė esą atsiųsti parengti

* Labai gerai, ar ne? (*pranc.*)

** Ne, negerai.

*** Aš ekspertas.

tadelakt, sienų tinko, pavyzdžių. Per kelias valandas būsimame vaikų kambaryje prilipdė gal tuziną nedidelių tinko gabalėlių. Iš pradžių tinkas, užteptas plačiomis, plokščiomis mentelėmis, atrodė labai gražiai, tarsi glajus ant kalėdinio pyrago. Bet rytojaus rytą tinkas jau buvo suskeldėjęs tūkstančiais mažulyčių plyšelių. Tai pamatęs Kamalis mane aprėkė.

– Jums teks atleisti šitą architektą, – šaukė jis. – Mums reikia meistrų, o jis siunčia juokdarius.

– Tai tik sunki pradžia, – atsakiau. – Netrukus jis viską sutvarkys.

Kamalis čiupo mane už parankės ir nusitempė į biblioteką. Darbininkai drybsojo ant grindų ir svaidėsi juokeliais. Keletas buvo nusimovę kelnes.

– Pažiūrėkite į jų darbą, – liepė jis. – Arianė sugebėtų geriau sukloti *bejmat*.

Kamalis dirbo pas mane dar visai neseniai, bet aš jau spėjau pastebėti, kad jis iš tų žmonių, kurie visada teisūs. Toks jau jo būdas. Su jo nuomone buvo galima mėginti kovoti, bet galiausiai vis tiek tekdavo pasiduoti. Kad ir kaip stengdamasis išlaikyti optimizmą, turėjau pripažinti, kad architekto atsiųsti darbininkai niekam tikę.

– Atleiskite architektą, – vėl paliepė Kamalis.

– Bet aš jam sumokėjau iš anksto.

– Pamirškite tuos pinigus, – tarė jis. – Surizikuokite jų neatgauti ir pamatysite, kaip pasijusite daug stipresnis.

Paskambinau į architekto biurą. Jo aksominis balsas ėmė suokti komplimentus.

– Jūs atleistas, – ištariau aš. – Jūs man siunčiate juokdarius, o aš ne cirko direktorius.

Architektas užspringo neištartais pasiteisinimais. Kamalis sugriebė telefoną, riktelėjo: „Mes įvažiuojame į tunelį“, ir išjungė ryšį. Per penkiolika minučių jis aprėkė visas tris meistrų brigadas, surinko jų atsineštus turtus ir viską išmetė iš namų. Meistrai baugščiai bėgo gatvele, kai kurie spausdami prie krūtinės kelnes, Kamalis juos vijosi, o aš sukalbėjau maldą. Meldžiausi, kad iš šito chaoso išeitų kas nors gera.

Per ramadaną lūšnynas naktimis gerokai pagyvėjo. Pavadinti tai karnavalo atmosfera būtų gerokas perdėjimas. Bet prie įprastų prekiautojų kioskelių, pardavinėjančių kelis kartus dėvėtus drabužius bei daržoves, prisidėjo dar geras pustuzinis. Sena moteriškė pradėjo pardavinėti rausvus ledinukus, surištus į ryšelius po tris. Greta jos sėdėjo vyriškis su narvu gyvų vištų, svarstyklėmis ir peiliu. Pirkėjas išsirinkdavo vištą pagal svorį, pardavėjas jai nukirsdavo galvą, ši pliumpteldavo į stovinčią ant žemės dėžę. Upeliais srūvantis kraujas viliojo šlubčiojančius šunis.

Vieną rytą asilas atitempė į lūšnyną tvirtai sukaltą priekabą ir paliko ją priešais mečetę. Priekaba buvo nudažyta baltai su juostomis ant šonų. Netrukus susirinko būrys vaikiščių pasižiūrėti, kokių gi viliojančių saldumynų jiems pasiūlys. Iš priekabos iššoko du vyrai su lazdomis ir juos išvaikė. Vyrai buvo su ilgomis juodomis barzdomis, apsitaisę plačiais, plevenančias Persijos įlankos gyventojų drabužiais. Paklausiau dėvėtų batų pardavėjo, kas tie atvykėliai ir kam jų priekaba. Pardavėjas atrodė labai susijaudinęs.

– Eikite namo, – patarė jis, – užsirakinkite duris ir pamirškite šituos vyrus. Iš jų sulauksite tik bėdos.

– Kas jie tokie?

Pardavėjas susigrūdo prekes į maišą ir nulingavo savo keliais. Netrukus pamačiau, kaip pasišalino saldumynų pardavėja. Per dešimt minučių lūšnynas vaiduokliškai ištuštėjo. Grįžau į *Dar Khalifa* ir paklausiau Hamzos, kas čia darosi.

– Tai blogi žmonės, – paaiškino jis. – Jie gali išpjauti jums liežuvį ir sušerti šunims.

– Kam jiems to reikia?

Hamza patrynė sugrubusius delnus.

– Mes neturtingi, – tarė jis, – bet mes musulmonai, tikri musulmonai. Skaitome Koraną ir jį suprantame. Alacho žodžiai mums visiškai aiškūs. O tie žmonės... – sargas nutilo nebaigęs sakinio. Jis giliai įkvėpė, paskui iškvėpė. – Tie žmonės iškreipia mūsų tikėjimą. Jie nesupranta Korano.

– Iš kur jie?

– Nuo Arabijos įlankos. Jie čia kartais atvažiuoja ir stengiasi prisivilioti žmonių, pritariančių jų keliui.

– O koks jų kelias?

– Islamo anarchija.

Kamaliui ramadano rytmečiai buvo labai sunkūs, jam trūko nuolatinės kofeino srovės kraujyje. Beveik neprisimenu, kada esu matęs tokį prislėgtą žmogų. Tačiau jis, tobulai mokėdamas spręsti problemas, netruko sugalvoti gudrų būdą palengvinti sau dienos pradžią. Svarbiausias pasirodė adrenalinas.

Kiekvieną rytą, įsisodinęs mane į savo pusbrolio pikapą, Kamalis važiuodavo tiesiai į Anfos kalvos viršūnę ir, sustojęs atokiau nuo pagrindinio kelio, sukalbėdavo trumpą maldą. Nuo kalvos atsivėrė platus vaizdas į Maarifą ir senamiestį. Aš gėrėdavausi vaizdais, o Kamalis ruošdavosi rungtynėms. Įkvėpęs į plaučius

kuo daugiau oro, jis tol laikydavo įjungtą variklį, kol automobilis paskęsdavo riebių dyzelino dūmų debesyje. Apgaubtas dūmų ir triukšmo, jis staiga atleisdavo rankinį stabdį. Varganas nusenęs pikapas stovėdavo ant nuokalnės. Laikydamasis savo sumanyto būdo prasimanyti adrenalino, Kamalis staiga pasukdavo vairą kairėn. Po akimirkos mudu paskęsdavome priešinga eismo juosta lekiančio transporto jūroje ir turėdavome ne juokais kovoti už savo gyvybę. Šitaip pavažiavęs bent mylią Kamalis, permirkęs prakaitu, sunkiai alsuojantis ir džiugiai rykaujantis, būdavo pasirengęs pradėti darbo dieną.

Namuose tvyrojo tyla. Neapsakomai prislėgtas klaidžiojau po tuščius kambarius. Darbininkai buvo sudaužę viską, ką tik buvo lietusios jų atžagarios rankos. Kanalizacijos ir elektros tiekimo tinklų nebeliko, arkų tebuvo tik griuvenos, o degto molio plyteles, regis, suklojo žaidžiančios beždžionės. Aš nieko nesupratau. Buvau skaitęs knygose ir matęs per televiziją, kaip kiti žmonės sugeba suremontuoti namus be jokių pastangų. Jiems ničnieko nereikėdavo daryti. Nekildavo jokių problemų derantis su apsileidusiais, lėtapėdžiais darbininkais. Jų darbininkai visad būdavo žvalūs, gerai nusiteikę, skaisčiaveidžiai ir išvis nedarė klaidų.

Vakare atvažiavo Kamalis. Jis pareiškė, kad dieną Maroke dirba tik kvailiai, o padorius darbininkus pavyks pasisamdyti tiktai naktį, juo labiau per ramadaną.

– O kaip tie, kurie dirba įstaigose? – paklausiau aš.

– Fu! Aš niekada nesitariu su žmonėmis susitikti įstaigose, – trumpai atkirto jis.

– Kodėl?

– Per daug ausų.

Paklausiau, iš kur mes gausime naujų darbininkų, pakankamai įgudusių atstatyti namo griuvėsius.

– Neskubėkite, – patarė Kamalis. – Jei skubėsite, įkrisite į duobę.

– Kur ta duobė?

– Aplink jus.

Rytojaus dieną Kamalis vėl pasiskolino *Mercedes* limuziną. Važiavome per visą Kasablanką ieškoti mano džipui naujo variklio. Diena buvo vaiski ir vėsi, iš vakarų pūtė stiprokas vėjelis. Uoste užuodžiau artėjančią žiemą. Guodė tik tai, kad Londone dabar apledėję visi šaligatviai ir tvyro kaulus stingdantis rūkas.

Kamalis man pasakė, kad jei norime pigiai gauti variklį, teks kreiptis į maitvanagius. Tik maitvanagiai, grėsmingai tarė jis, žinos, kur jį gauti.

– Tik pasakykite jiems, ko norite, jie visko gaus, – ištarė jis.

– Kaip jiems tai pavyksta?

– Jie turi savo paslapčių. Jei turite pinigų jiems sumokėti, jie nuleis automobilį nuo kelio ir parduos likučius į metalo laužą.

– Man tai atrodo neteisėta, – atsakiau. – O be to, nelabai turiu pinigų.

Kamalis plekštelėjo liežuviu.

– Nesijaudinkit, – patarė jis. – Aš pažįstu sąžiningą maitvanagį.

Gerokai nutolę nuo palmėmis apsodintų pakrantės bulvarų, atsidūrėme baisiuose griuvėsiuose. Dangus atrodė niūrus ir pilkas, nors dar nebuvo nė pietų; pastatus skardiniais stogais dengė dešimtmečiais susikaupęs purvas. Kelias buvo baisiai išmaltas, oras atsidavė atvirais kanalizacijos rezervuarais: tai buvo

įspėjimas padoriems piliečiams, kad nesiartintų. Privažiavome automobilių kapines. Jų čia kėpsojo krūvų krūvos, sulankstytų, išsiraičiusių, išdraskytų, virtusių niekingomis nuolaužomis.

Kartais nuo lūženų kalno nulipdavo žmogus, nešinas grobiu – vairu, variklio dalimi, nesuprantamos paskirties metalo gabalu. Atnešęs paduodavo jį kitam žmogui, kuris atskaičiuodavo šiek tiek aplamdytų banknotų ir išsinešdavo grobį.

Atsargiai priartėjome. Nuo aitraus nešvarumų dvoko man ašarojo akys. Kamalis vieno maitvanagio kažko paklausė. Tas parodė į kairę, kur stovėjo kresna pašiūrė, surėsta iš apdaužytos skardos lakštų. Priėjome prie jos. Iš vidaus išėjo dar vienas žmogus ir triskart pabučiavo Kamalį į abu skruostus. Jis buvo vidutinio ūgio, su kupeta vešlių oranžinės spalvos plaukų ir ilgomis žandenomis, suaugusiomis po smakru. Tai ir buvo sąžiningasis maitvanagis.

Kamalis papasakojo, ko mums reikia, pabrėždamas, kad variklis privalo būti geros būklės. Apie mūsų biudžetą netarė nė žodžio. Kai važiuojant namo paklausiau kodėl, jis atsakė:

– Valstijose visi pirmiausia klausia kainos. Kiek kainuoja tas? Kiek kainuoja anas? Bet Maroke apie pinigus pradedama kabėti paskiausiai. Pirma reikia išsirinkti, ką norėsi pirkti. Gerai pasižiūrėti, ar tikrai tiks. Ir tik tada tartis dėl kainos.

Šitoks požiūris man pasirodė keistas.

– Bet iš kur gali žinoti, ar galėsi tai įpirkti? – pasidomėjau.

– Negali, – atsakė Kamalis. – Tam ir reikalingos derybos.

Namuose radau nekantriai manęs laukiančius Hamzą ir Osmaną, vaikštinėjančius iš kampo į kampą. Jie pranešė, kad nori man parodyti kai ką svarbaus.

– Atsitiko dar kokia nors nelaimė?

– Ne, ne, jokių nelaimių.

– Dėkui Dievui. Tai kas gi yra?

– Eikite paskui mus.

Mes išėjome per terasą į kiemo sodą.

Hamza ištiesė ranką ir pirštu parodė į didelės palmės viršūnę.

– Žiūrėkit, – paliepė jis.

Nepamačiau nieko nepaprasto.

– Man atrodo, viskas gerai.

Hamza ir Osmanas pasibaisėję susiėmė delnais veidus.

– Ką jūs sakote?! – pratarė jie vienu balsu.

– Na, aš nieko keista neįžiūriu.

Dabar jau Osmanas bedė pirštu į palmę.

– Ten, aukštai! – nurodė jis.

Atidžiai įsižiūrėjau, stengdamasis neapakti nuo popietės saulės. Prisimerkiau, palenkiau galvą. Dar labiau prisimerkiau. Pagaliau įžiūrėjau, apie ką jie kalba. Greta datulių kekės ant virvagalio kadaravo kažkoks mažiukas negyvas padarėlis, panašus į žiurkę.

– Tai ežys, – pasakė Osmanas.

– Ką jis ten veikia?

Hamza išsivedė mane iš kiemo, per verandą, tolyn nuo namų. Perėjome lūšnyną, kuriame tebestovėjo fanatikų priekaba, kalvos šlaitu nusileidome prie jūros. Kelis kartus paklausiau, kur jis mane vedasi. Hamza neatsakė, tik prasitarė, kad reikia pasikalbėti saugioje vietoje.

– Ar namuose nesaugu? – paklausiau aš.

Hamzos veidu šmėstelėjo absoliučios baimės šešėlis. Jo įdegusi oda iš siaubo pasidarė panaši į dramblio kaulą.

– Ne, – pasakė jis ir dar kartą pakartojo: – ne, mesjė Tahirai, namuose nesaugu.

Pagrindiniu kalnų keliu Hamza patraukė prie paplūdimio aptvaro. Ant smėlio dužo niaurios žiemos bangos. Sargas sustojo ir įsmeigė žvilgsnį man tiesiai į akis.

– Turiu blogų žinių, – pasakė jis.

– Ar tai darbininkai? Dėl to, kad mes juos išvijome?

Hamza suraukė kaktą.

– Ne, ne, ne darbininkai, – atsakė jis. – Viskas daug rimčiau. Kai kas stengiasi jums padaryti žalos.

– Kandiša ir džinai?

Sargas nuleido akis.

– Tuoj papasakosiu, – tyliai tarė jis.

Mudu susėdome ant smėlio, ir Hamza įsižiūrėjo į bangas.

– Kartą gyveno vyras, kuris pamilo kito vyro žmoną, – nežiūrėdamas į mane, pradėjo jis. – Kiekvieno mėnesio pirmos dienos naktį jie slaptai susitikdavo po palme. Jis jai atnešdavo dovanėlių – rožę, saldumynų ar ką nors panašaus. Moteris irgi jį pamilo, jie pabėgo drauge. Moters vyras prisiekė juos abu nužudysiąs. Jo šeimai buvo nuplėšta garbė. Ieškojo jų savaites, mėnesius, metus.

Hamza pirštu ant smėlio nupiešė keturkampį.

– Galiausiai vyras juodu rado, – toliau pasakojo jis. – Jie laimingi gyveno namelyje prie jūros. Buvo susilaukę vaiko ir labai patenkinti. Tos moters vyras įsiveržė pro duris. Jau norėjo abu užmušti, tačiau kažkas jį sulaikė. Jis apsisuko, parėjo namo ir nusižudė.

Nesupratau, ką bendra turi ši istorija su negyvu ežiu.

– Tačiau nė vienas iš vyrų nežinojo apie tą moterį vieno dalyko, – pasakė Hamza.

– Kokio?

– Kad ji buvo džinė, vardu Kandiša.

– Kandiša – moteris džinė?

– Taip.

Paklausiau, kuo čia dėtas ežys.

– Tai ženklas, – atsakė jis. – Ženklas, kad Kandišai nepatinka, kai jos namuose gyvena žmonės.

– Na, tai ką man daryti?

Hamza stebeilijosi į vandenį. Prasižiojo kažką sakyti, bet žodžių nebuvo girdėti.

Aš pakartojau klausimą.

– Pasakyk, ką gi man daryti?

– Pasiimkite šeimą, palikite *Dar Khalifa* ir niekada daugiau čia nebegrįžkite.

Pasijutau pakliuvęs į keblią padėtį. Asistento palieptas, ką tik atleidau visus darbininkus, praradau begalę pinigų ir beveik neturėjau vilties nors dalį jų atgauti. Man grasino gangsteris, man priklausė namas be jokių dokumentų, stūksantis vidury lūšnyno, be to, orai ėmė blogėti. Ir štai dabar išgirstu, kad reikia visam laikui palikti naujuosius namus, nes gyvendami juose pykdome neregimą dvasią.

Rytojaus dieną pasiklausiau Kamalio nuomonės. Jis beveik neabejojo, kad negyvas ežys ir pasakos apie Kandišą – tai sudėtingo plano išgyvendinti mus iš Kalifo rūmų dalis.

– Tu manai, kad sargai nori patys perimti namą? – paklausiau.

Kamalis pasvarstė.

– Ne sargai, – pagaliau atsakė jis. – Namo gviešiasi kažkas kitas, ne jie.

– Kodėl tu taip manai?

Kamalis vėl nutilo.

– Todėl, – atsakė jis, gerokai patylėjęs, – kad *Dar Khalifa* jiems labai svarbūs.

Lūšnyno imamas atrodė susirūpinęs. Kai aš ėjau pro mečetę, jis man baikščiai nusišypsojo, bet šį kartą nepaprašė pinigų. Tik tada suvokiau, kad atsitiko kažkas tikrai negera. Lūšnyno keliukuose bei smulkiose krautuvėlėse, išeinančiose į centrinį kelią, tvyrojo įtampa. Aiškiai ją jutau. Visi juto.

Antrą dieną po priekabos pasirodymo staiga buvo nuleista jos lango užuolaida. Lange tiesiai sėdėjo abu barzdotieji vyriškiai. Jie buvo ant pakaušių užsidėję baltas vąšeliu nertas kepuraites, virš apsiaustų užsivilkę mėlynus megztinius. Eidami pro karavaną visi paspartindavo žingsnius, tarsi barzdočiai tik ir lauktų progos iškišti ranką pro langą, pačiupti praeivį ir perpjauti jam gerklę.

– Bombas metė tokie pat žmonės kaip šitie, – vakare sušnibždėjo man Osmanas. – Kai jie čia, mums nieko gera. Jei vyriausybė juos pamatys, sugriaus mūsų namus. Sakys, kad mes padedame radikalams.

– Tai kodėl visi bendromis jėgomis jų neišvejate? Juk čia jūsų *bidonville*, ne jų.

Osmano šypsena sustingo, paskui virto nuožmia grimasa.

– Jei mes juos išvysime, – atsakė jis, – jie sudegins mūsų namus.

Ramadanas tęsėsi. Kiekvieną dieną palaikoma regimybė, kad visi su malonumu laikosi griežto pasninko, atrodė vis labiau abejotina. Kiekvieną dieną Kamalis ateidavo pas mane vis vėliau, o

vieną dieną išvis nebepasirodė. Sunerimau. Pamaniau, kad jis žuvo per rytinį adrenalino kupiną pasivažinėjimą ar buvo partrenktas pakvaišusio, nikotino ištroškusio vairuotojo.

Vėlyvą popietę į Kasablankos gatves būdavo baisu išeiti. Automobiliai vinguriavo iš vienos eismo juostos į kitą dar pavojingiau negu paprastai, tarsi vairuotojams būtų nusispjauti, susidurs jie su kuo nors ar ne. Visi važiavo atsidarę langus – ne dėl oro, o kad galėtų iki soties vieni kitus plūsti. Penktą valandą *Boulevard d'Anfa*, pagrindinė miesto gatvė, priminė mūšio lauką, knibždantį apdaužytų, susidūrusių automobilių ir įsiutusių vairuotojų.

Praėjo dar viena diena – Kamalio nė ženklo. Paskambinau jo mobiliuoju telefonu, bet šis buvo išjungtas. Pasiskundžiau Rachanai, paskui ėmiau niršti, retoriškai klausinėdamas, kaip galima taip neatsakingai elgtis. Praėjo dar dvi dienos, mano pyktis augo.

Ketvirtą dieną nutariau atleisti Kamalį, jei tik kada nors jį dar pamatysiu. Nė kiek tuo neabejojau. Išrikiavau sargus ir pranešiau jiems apie savo sprendimą. Šie džiūgavo. Hamza pareiškė, kad Kamalis man nešė tik nelaimes ir stengėsi užvaldyti mano pinigus. Lokys atsisakė formalumų ir paplojo man per nugarą. Kikendamas sau po nosimi, jis patraukė į arklides atšvęsti draugе su kitais.

Septintą valandą vakaro mobiliajame telefone radau žinutę: „Tuojau pat atvykite į didžiąją policijos nuovadą Zerktunio bulvare." Smarkiai plakančia širdimi perbėgau lūšnyną ir taksi nuvažiavau į miesto centrą. Policininkas nuvijo mane nuo nuovados vartų. Liepė laukti už kampo.

Laukiau ilgai. Penkiolika po devynių pasirodė Kamalis. Jis

vilkėjo tais pačiais drabužiais, su kuriais jį mačiau prieš penkias dienas. Galva nuleista, pasitikėjimas savimi palaužtas.

– Kur tu buvai?

– Kalėjime, – atsakė jis.

DEVINTAS SKYRIUS

Aklųjų šalyje vienakis – karalius.

Blogiausia ramadano dalis buvo vagys. Jų knibždėjo visur. Nė minutės negalėjai palikti be priežiūros jokio daiktelio – tuojau pat nušvilpdavo. Vagys labiausiai kamavo dorus žmones, apdujusius iš alkio. Šiaip Marokas – saugi šalis, nusikaltimų čia labai nedaug. Bet vos tik prasidėjo šventasis mėnuo, pažįstami žmonės įspėjo mus užrakinti ar pritvirtinti visus turimus daiktus. Mes tik šaipėmės iš jų įspėjimų. Antrą ramadano savaitę buvo spėjusios dingti mano ir Rachanos piniginės, Arianės mokyklinis krepšelis, naujas mano fotoaparatas ir net keletas maišelių maisto produktų. Vietos laikraščiuose mirgėjo įspūdingų vagysčių aprašymai – vogė automobilius ir asilus, lagaminėlius su pinigais, papuošalus, baldus, net naminius gyvūnus.

Apskritai šventasis mėnuo turi būti skirtas maldingiems apmąstymams. Tačiau jis, kaip ir Kalėdos Vakaruose, pasidavė komercijos dvasiai. Kiekvieną vakarą šeimos išleisdavo daugybę pinigų *iftour* – pasninko pabaigos – skanėstams: migdoliniams pyragaičiams, šimtams įvairiausių rūšių sausainių, saldainių ir kitokių gardėsių, datulėms iš pietų oazių, sultingoms, iš kalnų

atgabentoms figoms, medaus skonio melionams, šviežiam jogurtui bei slyvoms.

Kas vakarą, muedzinui paskelbus dienos pasninko pabaigą, sargai paskubomis sukrimsdavo saujelę datulių, užgerdavo jas pienu ir išlėkdavo budėti. Užuot kimšte kimšę maistą, jie traukdavo medžioti vagių.

– Jie pasirodo, kai visi valgo *iftour*, – pasakė Lokys.

– Taip, sėlina nelyginant lapės, – pritarė Osmanas.

– Kaip jauni gudrūs lapiūkščiai, – pataisė jį Hamza.

– Ką darysite, jei pagausite vagį?

Visi trys sargai slapčiomis susižvalgė, paskui pažvelgė į mane ir garsiai nusikvatojo.

– Užspeisime jį į kampą ir apmėtysime akmenimis, – pasakė Hamza. – Paskui tol kulsime ilgomis lazdomis, kol ims verkti kaip moteris.

– Ar įduosite jį policijai?

Sargai tik nusišaipė.

– Nebūtų jokio smagumo, – išsišiepęs paaiškino Lokys.

Kamalis netarė nė žodžio, kol nesuvalgė didžiulės lėkštės kuskuso su moliūgo gabalėliais, bulvėmis ir sultinga aviena. Jis atrodė kaip nesavas. Pirmą kartą gyvenime elgėsi nuolankiai.

– Kas atsitiko?

– Baisus dalykas, – atsakė šis, rakinėdamas avienos mentę. – Labai baisus.

– Tu ką nors pavogei?

– Ne!

– Tai kas tada?

Jis atsilošė ir užsidegė cigaretę.

– Buvau valstybės įstaigoje, norėjau patikrinti keletą dokumentų, – pradėjo pasakoti jis, – ir tarnautojas mane įžeidė. Dabar ramadanas, jam neišlaikė nervai. Išvadino mane benosės kekšės vaiku! – Kamalis lėtai išpūtė dūmus. – Niekam neleisiu vadinti manęs benosės kekšės vaiku, – pasakė jis.

– Tai ką padarei?

– Pamačiau ant lentynos stovinčią didelę metalinę vazą. Sugriebiau ją ir smogiau jam į veidą.

Tik po dviejų dienų Kamalis pagaliau grįžo į normalią būseną, nors per ramadaną niekas nesielgė normaliai. Jo akis gaubė juodi ratilai, veidas išblyško ir pastiro. Kamalis sakė, kad tarnautojas atsisakė pateikti kaltinimus. Jie kažin kaip susitarė. Tai buvo gera žinia. Tačiau netrukus atėjo dar geresnė. Maitvanagis rado variklį. Kamalis tvirtino, kad variklis naujutėlaitis, tarsi vakar pagamintas: jis buvęs išluptas iš ką tik sudaužyto korėjietiško džipo.

– Kokia sėkmė, kad kaip tik dabar sudužo būtent toks automobilis, kokio mums reikia.

Man sėkmė pasirodė neįtikimai didelė.

– Ar galėtum prisiekti, kad niekas to automobilio nesudaužė tyčia?

Kamalis droviai nuleido akis į žemę.

– Neklauskite manęs šito, – paprašė jis. – Juk žinote, kad ramadanas, ir man negalima meluoti.

Buvau visiškai pasirengęs atleisti Kamalį, bet jam pasirodžius supratau, kad galime vėl imtis spręsti problemas. Susirašiau naują atliktinų darbų sąrašą. Pirmas buvo rasti tinklą baseinui

uždengti. Prieš kelias savaites Zohra buvo sužinojusi, kiek už tokį darbą prašytų didžiausia Kasablankos baseinų priežiūros bendrovė. Jų kaina siekė beveik tris tūkstančius dolerių. Kamalis pareiškė galįs parūpinti tinklą kone už dyką. Paskui paklausė, kokia antra problema.

– Šitie laiptai – tikri spąstai, – paaiškinau aš. – Jie be turėklų. Mums būtinai reikia mūrininko ir dailidės.

Kitą rytą Kamalis atsivedė į *Dar Khalifa* du apkūnius vyriškius, nešinus pūpsančiais maišais. Jie atrodė panašūs kaip broliai, buvo pasirišę storas gumines prijuostes ir apsiavę panašiais į žvejų guminiais batais. Kamalis palydėjo juos prie baseino ir mostu jį parodė. Paskui kažką ilgai ir nuodugniai aiškino arabiškai. Vyrai linktelėjo galvomis, atrišo maišus ir išvertė iš jų dvi krūvas vaiko piršto storumo rudo nailono virvės. Sulankstė maišus, įsitaisė ant jų, pasiėmė virves ir pradėjo nerti.

Po kelių minučių kažkas pakrebždeno į fasadines duris. Hamza nuskubėjo atidaryti. Tarpduryje stovėjo aukštas, stambus, plačiapetis vyras išsidraikiusia vešlia barzda. Jis atrodė kaip samdomas žudikas. Nutariau, kad jis dirba *bidonville* gangsteriui.

– Man atrodo, jis supainiojo namus, – tariau.

– Ne, ne, – atsakė Kamalis, sveikindamasis su vyriškiu. – Tai mūrininkas.

– O kur stalius? Mums reikia staliaus, kad pagamintų miegamojo durų staktas ir langų rėmus.

Žiemos lietūs pavertė belangį kambario kiautą ežeru, kuriame netrūko nė ančių šeimynos.

– Maroke visi staliai narkomanai, – atsakė Kamalis.

– Čia tai bent apibendrinimas.

– Visai ne. Jie niekam tikę, visi iki vieno.

– Negali būti, kad neatsirastų bent vieno sąžiningo staliaus. Neabejoju, kad gerai paieškoję mes būtinai jį rastume.

Kamalis staiga pastukseno pirštu sau į smilkinį.

– Na žinoma, – atsakė jis. – Vienas yra.

Žvejai ilgai nėrė, mūsų sodą pamažu užklojo didžiulis rudas tinklas. Jie tvirtino, kad geresnio tinklo nerasi visoje Kasablankoje: jis toks stiprus, kad išlaikytų banginį.

– Aš visai nesirengiu gaudyti banginių, – pasakiau.

Apkūnieji žvejai iš pradžių sutriko. Jie susižvalgė, tada vienas man pasakė:

– Šis tinklas turi *baraka*. Jis gali ne tik atimti gyvybę, bet ir ją apsaugoti.

Iki kitos dienos popietės jie nunėrė trisdešimt pėdų tinklo. Darbą buvo įpusėję, miklūs pirštai nepaprastu greičiu raizgė nailono virvę. Stovėjau ir žavėjausi jų darbu, kai prie manęs mano džipu privažiavo Kamalis. Maitvanagio rastas variklis buvo saugiai įtvirtintas.

Negaišdami laiko nudardėjome per lūšnyną toliau ieškoti padoraus elgesio staliaus. Važiuojant Kamalis prisiminė savo nuotykius Amerikoje. Pasakoti apie pietietiško svetingumo apgaubtus laikus, praleistus Valstijose, jam buvo vienas didžiausių malonumų. Kamalis pasakė, kad vos nuvykęs į Atlantą jis nuėjo į prekybos centrą ir jam net kojas pakirto, pamačius tokią gausybę lentynų su prekėmis.

– Tarsi sapnas. Pamačiau tokius turtus. Tokią prabangą.

– Prabangą? Prekybos centre?

– Taip! – susijaudinęs atsakė Kamalis. – Ten aš sutikau savo pirmąją meilę Amerikoje, tame prekybos centre, pačią pirmą dieną.

– Kur?

– *Safeway*, prie šaldytų žirnelių.

Džipas šokčiodamas riedėjo iš Kasablankos Marakešo link. Vilas pakeitė lūšnynai, šiuos – laukai. Valstiečiai ravėjo ir kaupė juose pasodintus svogūnus, melionus ir kukurūzus. Paklausiau Kamalio, kokia tai buvo mergina.

– Ji buvo labai graži, – atsakė jis, o balse nuskambėjo buvusi aistra. – Oda graikiškų riešutų spalvos, akys žalios kaip obuoliai, kabantys sodo pavėsyje. Mes taip ir sustojome prie tų žirnelių, įsmeigę akis vienas į kitą. Tai buvo meilė.

Aš prapliupau juokais.

– Jūs manimi netikite, – nusivylęs ištarė Kamalis, – bet tai tiesa. Mus labai daug kas siejo. Ji man davė savo nuotrauką. Aš prispaudžiau ją prie širdies. Išėjome iš *Safeway* jau susižadėję.

– Tai juk beprotybė!

– Kokia beprotybė? Tai buvo meilė.

– Ar tu ją vedei?

Kamalis nuožmiai nužvelgė kelią.

– Alachas nepanoro, – atsakė jis.

– Iš kur tu žinai?

– Palikau jos telefono numerį džinsų kišenėje, o džinsus nunešiau į savitarnos skalbyklą. Numeris švariai nusiplovė. – Kamalis įjungė ketvirtą pavarą. – Liko tik viena išeitis, – pasakė jis.

– Kokia gi?

– Grįžau atgal į *Safeway* ir ėmiau laukti. Laukiau, laukiau, bet ji daugiau nebeatėjo.

– Kiek laiko tu laukei?

– Savaitę.

– Visą savaitę laukei merginos, kurią prieš tai matei vos kelias minutes prie šaldytų žirnelių?!

Kamalis šniurkštelėjo tarsi nuoširdžiai sielodamasis dėl netekties.

– Jūs nesuprantate, – atsakė jis. – Mudu buvome susižadėję.

Staliaus dirbtuvė stovėjo atokiau nuo kelio, tiesiai priešais didžiausią Kasablankos sąvartyną. Į jį dieną naktį važiavo viso miesto šiukšliavežės. Po šiukšles kapstėsi gauja sulysusių šunų.

Dirbtuvė buvo vieno kambario pašiūrė su mediniu stogu. Ji niekuo neišsiskyrė. Viduje buvęs žmogus išgirdo privažiuojantį automobilį. Jis buvo senas ir sulinkęs kaip amžiaus susuktas pušies kelmas. Galva visiškai plika, akys mažos, tarsi kažin kokiu būdu susitraukusios nuo laiko. Mums artėjant jis prisimerkęs nužvelgė mus pro didelį didinamąjį stiklą, kurį laikė rankoje.

Pamatęs Kamalį, senis vos nepašoko iš džiaugsmo. Jis paleido iš rankų lęšį ir šis pakibo ant virvelės, apjuostos aplink kaklą. Prišlubavęs artyn išbučiavo Kamalį į abu skruostus.

Besiteiraujant apie gyvenimo naujienas, praslinko valanda. Stalius išklausinėjo apie visus Kamalio šeimos narius. Jis juos visus pažinojo – brolius, pusbrolius ir tetas, sūnėnus, dukterėčias, dėdes, senelius. Buvo ištartas, išgirtas ir palaimintas kiekvieno iš jų vardas. Pagaliau stalius ėmė atsiprašinėti.

Jei ne ramadanas, kalbėjo jis, tuojau pat mums iškeltų puotą. Kai atvyksime kitą kartą, jis mus pavaišins kuskusu su razinomis ir minkštutėle mėsa, saldumynais su apelsinžiedžių vandeniu, pagirdys saldžia mėtų arbata.

– Kitą kartą, *inshallah*, jei Viešpats panorės, – sutikau.

Praėjo dvi valandos, o mes dar nebuvome nė užsiminę apie darbus. Aš niuktelėjau Kamaliui į šoną.

– Senių nepaskubinsi, – sušnibždėjo jis.

Praėjo dar pusvalandis. Daugiau nebegalėjau laukti, juo labiau kad pasikeitė vėjo kryptis, ir mus ėmė dusinti sąvartyno šiukšlių smarvė. Galiausiai, kai visi gyvi ir mirę giminaičiai buvo po kelis kartus paminėti ir išgirti, senasis stalius nutilo. Kelias minutes jis meldėsi, susidėjęs į sterblę rankas.

Kamalis paaiškino, kad nori jo kai ko paprašyti. Mums reikia pagaminti keletą langų ir durų. Stalius pašoko ant kojų. Pakėlęs didinamąjį stiklą sau prie akių, jis prisiartino prie manęs, laikydamas stiklą tarsi mudu skiriantį langą.

– Aš padirbdinsiu geriausius langus ir duris, kokius tik įmanoma! – labai garsiai suriko jis. – Medis buvo stiprus ir aromatingas, pačios geriausios kokybės. Skaptuosiu jį su meile, rūpestingai glamonėdamas pirštais.

– Man atrodo, tai bus labai gerai, – atsakiau. – Kaip tik tai, ko mums reikia.

Matmenis užrašėme ant pušies pliauskos. Pasikeitę dar keliomis ilgomis mandagumo formulėmis, galiausiai išėjome. Pakeliui namo paklausiau Kamalio, iš kur jis pažįsta šitą stalių. Jis atsakė, kad netrukus man parodys. Mes vėl važiavome pro laukus, lūšnyną, pro vilas, įstaigų pastatus ir įsukome į Kasablankos centrą.

Kamalis sustabdė automobilį prie daugiaaukščio gyvenamojo namo. Apatiniame jo aukšte buvo įrengtas hamamas, turkiška pirtis, su dviem įėjimais – vyrams ir moterims.

– Šitame name aš gyvenu, – pasakė jis, – o hamamas priklauso mano šeimai.

Jis atidarė plienines duris ir įvedė mane į tamsų rūsį. Kai akys apsiprato su tamsa, pamačiau, kad prie vienos sienos, šalia katilo, tupi žmogus. Jis buvo visiškai plikas, be antakių. Kamalis jį pašaukė. Žmogus atidarė prakuros sklendę katilo šone ir įmetė į liepsnas saują kažkokių smulkių dulkių.

– Kas tai?

– Šitas katilas apšildo hamamą, – paaiškino Kamalis. – Vyrukas tupi čia dieną naktį ir vis mėto į ugnį saujas pjuvenų. Pjuvenų kas rytą atveža iš staliaus, kurį ką tik buvome sutikę. Perkame jas iš jo šeimos jau penkiasdešimt metų.

Kamalis dar kartą įspėjo mane, kaip pavojinga prarasti budrumą.

– Kadaise mums Kasablankoje priklausė dešimtys pastatų, – pasakė jis. – Turėjome ir fabrikų, ir ūkių. Bet dabar liko tiktai šis hamamas.

– Kur dingo visa kita?

– Po avarijos, – atsakė Kamalis, – mano tėvas prarado norą gyventi. Žuvo jo žmona ir vienintelė duktė, tad jis tarsi užsnūdo, ir visi tuo pasinaudojo. Kai pamatė, kad jis nesipriešina, atėmė viską iki paskutinio siūlo galo. Tarsi vilkai sudraskė gyvulio maitą.

Kamalis išvedė mane atgal į gatvę.

– Saugokitės, – patarė jis. – Tas pats gali ištikti ir jus. Jus iš visų pusių supa vilkai. Akimirką prarasite budrumą, ir Kalifo rūmų nebeliks.

Vienintelis namuose nuveiktas darbas buvo žvejų nunertas tinklas. Jo buvo mylių mylios. Hamzai ir kitiems sargams tai atrodė tuščias pinigų švaistymas. Jie sakė, kad geriau už tuos pinigus būčiau pasistengęs įsiteikti džinams. Jei taip padaryčiau, tvirti-

no jie, ir patį namą, ir visus jame gyvenančius žmones saugotų neregimos energijos gaubtas. Vakariečio protui tai skambėjo kaip gryniausia beprotybė – liepimas kliautis tik maldomis, aukomis ir įvairiais prietarais. Bet jei aš taip pasielgčiau, žadėjo sargai, galėčiau gyventi be jokios apsauginės įrangos.

– Norite pasakyti, kad nereikės nė durų rakinti? – pasitikslinau.

– Ne, – atsakė Lokys.

– O kaip gaisro draudimas?

– Ir jo nereikės, – atsiliepė Hamza.

– Jei aš įsiteiksiu džinams ir įgysiu jų globą, – tariau, – tai tada man nereikės nė sargų?

Hamza, Osmanas ir Lokys sustojo į eilę, petys prie peties. Jų veiduose atsispindėjo didžiulė baimė. Tai buvo baimė prarasti darbą. Juste jutau, kaip jie iš paskutiniųjų stengiasi sugalvoti atsakymą.

– Sargų jums reikės, – galiausiai pasakė Hamza.

– Kam?

– Juk tai mes bendraujame su džinais.

Trečią ramadano savaitę vis dar nebuvo nė ženklo naujų amatininkų, kurių atvykimą ne kartą žadėjo Kamalis. Kas kartą, kai apie tai paklausdavau, jis liepdavo neskubėti. Skubomis surasti amatininkai, aiškino jis, pridirbs dar daugiau nesąmonių.

– Čia jums ne kokie paprasti statybininkai, – paskelbė jis, – jie tikri menininkai. Pamėginkit paskubinti menininką, ir jis savo peiliu jus perrėš perpus.

– Bet man nebereikia psichopatų, – neramiai įspėjau. – Jau ir taip viskas gana blogai.

Kamalis pagrasė man pirštu.

– Jūs viską ne taip supratote, – atsakė jis. – Maroke kuo menininkas didesnis beprotis, tuo geriau išmano savo amatą. Reikia nemažai laiko, kad rasčiau tikrą pamišėlių gaują, tinkamą dirbti Kalifo rūmuose.

Fransua buvo man sakęs, kad tikrų amatininkų galima rasti senajame Kasablankos Habu kvartale. Kamaliu aš nepatikėjau, bet, privertęs penktadienio rytą mane ten nuvežti, pademonstravau savo valdžią.

Paskutinį ramadano penktadienį išvis niekas nedirbo jokio darbo. Tris savaites aš tyčiojausi iš amatininkų tinginystės, bet pasirodo, kad iš tikrųjų dar nieko nebuvau matęs. Žmonių mintys turėjo suktis apie maldą, bet visus viliojo tas pats miražas – milžiniška lėkštė kuskuso su aviena ir įvairiais pagardais.

Važiuojant į Habu Kamalis nešnekėjo. Jis buvo vos gyvas. Nemiga, alkoholio ir nikotino trūkumas bei adrenalino perteklius visiškai jį išsunkė. Jis nė iš tolo nenorėjo vežti manęs į akmeninį turgaus pastatą ieškoti darbininkų. Laimė, toks nusilpęs pasidarė lengviau valdomas. Kitaip negu jis – ir visi kiti, – aš valgiau tris kartus per dieną ir miegojau kasnakt po septynias valandas. Paskutinėmis ramadano dienomis jaučiausi kaip pasaulio valdovas.

Habu labai skyrėsi nuo puošnių prancūziškų vilų ir daugiabučių, kurių gausu Kasablankoje. Beveik visi namai čia pastatyti iš granito, o ne iš taip kitur mėgstamo betono. Smailios arkos veda į dešimtis mažų krautuvėlių, užstotų akmens kolonų. Atrodė, kad viskas čia stovi jau kelis šimtus metų, todėl labai nustebau sužinojęs, kad Habu apie 1930 m. pastatė prancūzai.

Krautuvėlės buvo grūste prigrūstos įvairių prekių – spal-

vingų dželabų, apkraštuotų šilko brokatu, *tarboosh* kepuraičių iš plono raudono fetro, geltonų *baboush* šlepečių, žvyneliais siuvinėtų kaftanų ir vestuvinių drabužių, tinkamų net pačiai puošniausiai nuotakai. Vienoje gatvėje buvo prekiaujama tik marokietiškais baldais, kitoje – vien žalvario indais, trečioje – kvepalais ir grožio produktais, rožių vandeniu, anodija, jazminų aliejumi, santalmedžiu ir muskusu.

Mes ėmėme ieškoti amatininkų, tačiau neradome. Visi, į kuriuos kreipėmės, arba nusišiepdavo, arba patardavo grįžti, kai baigsis ramadanas. Už tokius sumanymus paskutinėmis pasninko dienomis jie mane laikė bepročiu. Mums klajojant tarp portikų, už vienos arkos pamačiau kiemelį. Jame buvo įsikūrusios kelios antikvarų krautuvėlės. Visos jos prekiavo įprastais dalykais – *art deco* bronzos skulptūromis, prieškario baldais ir graviūromis. Visuose Kasablankos antikvariatuose pardavinėjami tik praėjusio šimtmečio pirmosios pusės daiktai – prancūzų palikimas.

Tačiau išimčių vis dėlto buvo. Vienos krautuvėlės gilumoje pastebėjau labai dailų valgomojo stalą. Jis buvo faneruotas riešutmedžiu, švelniai išlenktais šonais ir riestomis kojomis. Iš apdailos, medienos rūšies ir stiliaus buvo galima spėti, kad stalas ne prancūziškas, o ispaniškas. Mano nepatyrusiai akiai jis atrodė pagamintas gal XIX a. pradžioje, gerokai prieš Prancūzijai aneksuojant Maroko karalystę.

Stumtelėjau Kamalį priekin ir paprašiau, kad paklaustų kainos.

Krautuvėlės savininkas buvo toks išvargęs, kad nė nepradėjo įprastinių pagyrų savo prekėms. Sulinkęs dvilinkas, tarsi kamuojamas pilvo skausmo, jis sėdėjo senam pintame krėsle. Galvą laikė suėmęs rankomis. Kamalis pasiteiravo, kiek kainuoja stalas.

– *C'est cinq milles dirhams,** – atsakė jis.

– Penki šimtai dolerių, – tarė Kamalis. – Gerokai per daug.

– Galime pasiderėti, – žvaliai pasiūliau.

Kamalis pirmas išėjo iš krautuvės.

– Krautuvininkai per ramadaną darosi godūs, – pasakė jis.

– Tas žmogus peralkęs, – atsakiau, – aš jį kaip mat sudorosiu.

– Mes išeinam, – griežtai pareiškė Kamalis.

Gatvėje pamačiau elgetaujančią moterį. Ji buvo sena, gilių raukšlių išraižytas veidas priminė labirintą, o sukumpusį kūną dengė tamsiai žalia dželaba. Mano dėmesį patraukė ne jos drabužis ar išvaizda, o tai, ką ji nešėsi rankose.

Jos krepšyje puikavosi rinkinys pačių gražiausių vaisių, kokius tik esu kada nors matęs Kasablankoje. Stabtelėjau ir pradėjau stebėti, kaip ji eina nuo vieno prekiautojo prie kito. Pardavėjai neskubėdami išrinkdavo patį geriausią obuolį, apelsiną ar slyvą ir, tarę palaiminimus, paduodavo senei. Aš labai nustebau, nes Vakaruose žmonėms, negalintiems susimokėti už prekes, įprasta palikti tai, kas prasčiausia. Priėjau prie vieno vaisių prekiautojo ir paklausiau, kodėl jis ką tik elgetai išrinko patį geriausią persiką.

Prekiautojas paglostė ranka barzdą.

– Jei žmogus elgetauja, – atsakė jis, – ar tai reiškia, kad jam reikia duoti tik tai, kas prasta? Mes Maroke taip nesielgiame.

Dar po dviejų dienų šventasis mėnuo baigėsi. Griežtą ramadano tvarką staiga pakeitė nesaikingos Eido linksmybės. Kiekvieno

* Penki tūkstančiai dirhamų (*pranc.*).

marokiečio veide buvo matyti neslepiamas džiūgavimas. Paaugliai važinėjosi pajūrio bulvaru tėvų automobiliais, išsisvėrę pro langus, garsiai signalizuodami ir modami rankomis. Viduriniosios klasės šeimos vaikštinėjo gatvėmis, tėvai rūkė, vaikai šlerpė rausvus ledus. Iš visų restoranų ir kavinių sklido garsi muzika, visur buvo pilna lankytojų.

Aš ta proga dovanojau sargams savaitės atlyginimo dydžio premijas. Jie plačiai išsišiepė ir išskubėjo namo įduoti pinigų žmonoms. Tą naktį lūšnyne gyvenimas virte virė. Pagrindiniame kelyje ant anglimis kūrenamų krosnelių kepė aviena, o žiežirbos tarsi šviečiančios kulkos kilo į žvaigždes. Keliukais vaikštinėjo grupė muzikantų, jų švelni, tęsiama melodija kilo virš surūdijusių skardinių stogų. Pagrindinės gatvės vidury imamas kiek įmanydamas naudojosi švenčiančiųjų labdaringomis nuotaikomis. Kitapus mečetės baltoji priekaba buvo uždaryta nakčiai. Jame gyvenę fanatikai dingo.

Vidurnaktį Osmanas pasibeldė į mūsų miegamojo duris. Priekin buvo išstumti trys jo vaikai, jie įteikė savo darytų dovanų Arianei ir Timūrui. Tėvo niuktelti į mentes, vaikai nenoriai paniūniavo marokietišką vaikišką dainelę. Vakaruose nėra šventesnės apeigos, kaip laiku paguldyti vaikus miegoti; Rytuose vakaro pramogos laikomos nebaigtomis, kol vaikai neišbudinami iš gilaus miego ir nepriprašomi palinksminti svečių.

Kai Osmanas išėjo, o mūsų vaikai garsiai knarkė, aš pasukau į verandą ir atsisėdau į pintą krėslą. *Bidonville* šventė tęsėsi, nakties orą šildė muzika ir juokas. Aplink mane miegojo Kalifo rūmai. Mąsčiau apie tai, ką man buvo pasakęs Hamza, – kad tik pats namas gali atskleisti savo paslaptis, tik jis papasakos man apie savo praeitį.

Taip sėdėdamas labai aiškiai pajutau, kad *Dar Khalifa* turi sielą. Jo sienos buvo ne tik plytos ir skiedinys – namas, sakytum, suprato, kas mes tokie ir kodėl čia esame. O gal, pamaniau sau, aš jaučiu ne namo sielą, o Kandišą ir jos bičiulius džinus.

Kamalis atvyko praėjus dviem dienoms po ramadano pabaigos. Jo akys vėl blizgėjo, pasitikėjimas savimi grįžo.

– Radau jums *moualem*, meistrą, kuris suklos degto molio plyteles, – pareiškė jis.

– Iš kur žinai, ar jis geras?

– Nes jis beprotis, – atsakė Kamalis.

Tą naktį gerai miegojau. Pajutau, kad mūsų nesėkmių ruožas baigėsi. Buvau įkalbėjęs savo banką Londone suteikti man paskolą, o ramadanas liko atmintyje. Patogiai pasidėjau galvą ant pagalvės ir padėkojau Dievui už sėkmę, o džinams – už tai, kad paliko mus ramybėje.

Tą pačią akimirką, kai panirau į gilų, malonų miegą, pajutau ant peties kažkieno ranką. Pašokau.

– Kas čia?

– Tai aš, – atsakė balsas.

– Kas?

– Aš... Kamalis.

Sugraibiau laikrodį.

– Trys valandos nakties.

– Žinau.

– Na, tai ko nori?

– Apsirenkite, – paliepė Kamalis. – Reikia važiuoti pirkti smėlio.

Bet kurioje kitoje pasaulio šalyje žmonės pirktų smėlį tada,

kai atidarytos parduotuvės. Dažniausiai tai būna ne vidurnaktį. Priminiau Kamaliui šį faktą, kai mudu važiavome pro priemiesčius, o vėliau pakrantės keliu.

– Niekam dar nėra pasisekę ką nors sėkmingai nusipirkti parduotuvėje, – atsakė jis man.

– O kam mums išvis reikia smėlio?

– Kloti *bejmat*.

Dar vienas keistas Maroko ypatumas yra statybinių medžiagų pirkimo tvarka. Visur kitur darbų vykdytojas nuperka viską, ko jam reikia darbams atlikti, ir pateikia užsakovui sąskaitą. Tačiau Kamalis paaiškino, kad Maroke tik kvailys leis kam nors kitam pirkti smėlį, cementą, metalo ramsčius, vamzdžius ar medieną.

– Bet architektas man visa tai pirko, – pasakiau.

Kamalis užsidegė cigaretę ir giliai ją užsitraukė.

– Tai jūs tikras kvailys, kad jam tai leidote, – atsakė jis.

Pirma priežastis, dėl kurios statybines medžiagas reikia pirkti pačiam, yra ta, kad taip galima įsigyti geresne kaina. Antra – užtikrinti kokybę. Pavažiavus ilgiau kaip valandą, Kamalis man parodė, ką turėjo galvoje. Jo bendrininkas laukė šalutiniame keliuke. Jo sunkvežimis buvo senas, sužalotas daugelio kelyje praleistų metų. Degalai iš jo varvėjo, visi žibintai sudaužyti. Kabinoje buvo matyti vairuotojo siluetas. Pasirodė, kad jis ne vienas. Mums prisiartinus, išgirdau aistringą šnopštimą.

– Ar ten su juo moteris? – paklausiau.

– Jis sunkvežimio vairuotojas, – atsakė Kamalis.

– Ir ką?

– Tą, kad jis daro tai, ką ir visi sunkvežimių vairuotojai.

– Ką būtent?

– Šliundrinėja.

DEŠIMTAS SKYRIUS

Dievu tikėk, bet kupranugarį pririšk tvirtai.

Kamalis garsiai pabeldė į kabinos duris. Viduje pasigirdo šnaresys, kažkokie judesiai, tada baimės šūksnis. Keleivio durelės staiga atsidarė ir iš kabinos iššoko gal penkiolikos metų mergina. Ji buvo apsirengusi juodai ir bėgo labai greitai.

Lange išniro blizgantis barzdotas veidas.

– Tai aš, – kimiai pratarė Kamalis.

Viduje esantis vyriškis piktai mus nužvelgė.

– Aš už ją sumokėjau iš anksto!

– Atvažiavom smėlio.

Kamalis atitraukė brezentą ir parodė krovinį.

– Pačiupinėkite, – paliepė jis.

Taip ir padariau. Smėlis buvo drėgnas, palietus vėsus.

– Aukščiausia kokybė, – tarė Kamalis, – ir už pusę kainos.

Pamatęs parvežtą smėlį, Hamza pareiškė, kad tokios prastos kokybės smėlio dar gyvenime nematęs. Jis gyrėsi gimęs dykumoje ir dėl to galįs vien iš kvapo atskirti gerą smėlį nuo blogo. Kiti du sargai irgi labai kritiškai atsiliepė apie tamsios spalvos milžinišką krūvą, atsiradusią greta namo.

– Susilauksite bėdos, – pažadėjo Lokys.

– Be to, jis į namus atneš nelaimių, – pridūrė Osmanas.

Buvo aiškiai matyti, kad sargai niekina smėlį vien dėl to, kad jį į *Dar Khalifa* atgabeno Kamalis. Jų tvirtu įsitikinimu, visi mano asistento veiksmai buvo grandiozinio plano – atimti iš manęs pinigus – dalis. Jie jo tiesiog nekentė. O labiausiai nepakentė, kad aš klausiau jo patarimų.

Aš pats niekaip neįstengiau perprasti Kamalio. Jo buvo neįmanoma nuspėti – vieną akimirką sugalvos ką nors stebėtinai protinga, kitą pasielgs visiškai be atodairos. Kol Kamalis dirbo pas mane, aš vertinau jo gebėjimus spręsti problemas ir įveikti sunkias kliūtis. Vis dėlto tikrųjų jo motyvų taip ir nesupratau.

Vieną gruodžio pradžios rytą mes vėl nuvažiavome aplankyti staliaus. Buvo savaitės vidurys, ketinome patikrinti, kaip jam sekasi gaminti langus. Stalius išbučiavo Kamaliui skruostus, išgyrė jo protėvius ir pasodino mus pavėsyje. Buvo atneštas arbatinis mėtų arbatos, ją išpilstė į stiklines, paskui tuojau pat supylė atgal į arbatinį ir tik tada išpilstė antrąkart. Keli berniukai atnešė langus ir iškėlę laikė juos tarsi aliejiniais dažais tapytus paveikslus aukcione. Langai atrodė puikiai. Stalius buvo patenkintas, kai aš gyriau jo darbą. Jis kažką sušuko arabiškai.

Kamalis išvertė.

– Jis pasakė: „Žvelgdamos pro šiuos langus, jūsų akys atskirs tikrovę nuo iliuzijos."

Grįžtant atgal į Kasablanką aš mąsčiau apie šią pastabą. Rytas buvo stebėtinai vaiskus, daug vėsesnis negu anksčiau. Pakelėje buvo gausu pardavėjų, prekiaujančių kaktusų vaisiais ir slyvomis. Kamalis visą kelią nieko nekalbėjo. Jo lūpos buvo kietai sučiauptos. Kvėpavo per nosį, prunkšdamas nelyginant eržilas

prieš lenktynes; atrodė apimtas pykčio. Paklausiau, gal jam dėl ko nors neramu. Jis neatsakė. Staiga jis išsuko iš pagrindinio kelio į vieškelį, ir mus apgaubė dulkės. Nustebau.

– Kur mes važiuojam?

– Taip greičiau, – atsakė jis.

Trisdešimt minučių važiavome tolyn nuo Kasablankos. Abipus vieškelio driekėsi laukai, sodria raudona Afrikos žeme kur ne kur vaikštinėjo varnos. Aš tylėjau. Visiškai nesuvokiau, kokioje vietoje esu.

Privažiavęs vieškelio ir kito kelio sankryžą, Kamalis paspaudė stabdžius. Džipas sustojo, sukeldamas pavėjui pasklidusį debesį dulkių. Kamalis išlipo iš automobilio. Pasakė norįs patikrinti išmetamąjį vamzdį. Tą akimirką iš už krūmo pasirodė du vyrai. Jie buvo panašūs į mieste gyvenančius darbininkus. Kamalis pasisveikino su jais kaip su senais draugais. Aš pajutau adrenalino antplūdį. Pirmą kartą išsigandau Kamalio. Pamaniau, kad štai čia ir dabar jis mane nužudys. Automobilio raktelis tebebuvo įkištas. Jau norėjau šokti į vairuotojo vietą, paspausti pavarą ir lėkti iš čia. Tačiau Kamalis grįžo atgal į automobilį, įjungė variklį ir pasuko miesto link.

– Kas jie tokie? – paklausiau.

– Norėjo, kad pavežtume iki Kasos, – atsakė jis.

– Man pasirodė, kad tu juos pažįsti.

Kamalis atsisuko į mane. Jo neįžvelgiamos rudos akys įsmigo į manąsias. Burna buvo kietai sučiaupta, dantys sukąsti. Spoksojo į mane taip ilgai, kad pasidarė nesmagu. Kalbėti nesinorėjo. Neabejojau, kad jis jaučia mano baimę. Tikėjausi, kad netrukus prapliups juokais, plekštels man per nugarą arba atskleis paslaptį. Bet jis nieko nepasakė.

Tą savaitę gavau dar vieną Pito atvirlaiškį. Šį kartą jo rašysena atrodė neaiški, tarsi būtų rašęs žmogus, neseniai patyręs skausmą. Štai ką jis parašė: *Mane apipjaustė. Dabar mokausi rasti kelią pas Alachą.* Apačioje buvo nurodytas adresas Šefšuene, mažame miestelyje piečiau Tanžero. Parodžiau atvirlaiškį Rachanai.

– Manau, tau reikėtų nuvykti pasižiūrėti, ar jam viskas gerai, – pasakė ji.

– Bet aš jo beveik nepažįstu.

– Tai kas?

Turėjau ir kitą, kur kas svarbesnę priežastį nukeliauti į šiaurę. Norėjau rasti namą, kuriame mano senelis praleido paskutinius dešimt savo gyvenimo metų.

Kamalio rastieji meistrai netrukus turėjo pasirodyti *Dar Khalifa*. Negalėjau nė pagalvoti apie susitikimą su jais, net pats nežinau kodėl; gal buvau absoliučiai tikras, kad jie sukels man daugiau problemų, negu išspręs.

Rytą sėdau į traukinį *Casa Voyageurs* ir netrukus jau važiavau šiaurėn palei pakrantę. Palikęs Kasablanką ir Kalifo rūmus, pajutau netikėtą energijos antplūdį, tarsi nusimetęs nuo pečių didžiulę naštą. Žvelgiau į kamštinių ąžuolų giraites ir giliai, lėtai alsavau. Jei dar įstengsiu truputį išsilaikyti, pamaniau sau, yra šansas, kad pavyks atlaikyti audrą.

Ketinau važiuoti tiesiai į Tanžerą ir ten porą dienų pašniukštinėti tyrinėdmas mįslingus paskutinius senelio gyvenimo metus. Paskui trauksiu į Šefšueną ieškoti neseniai apipjaustyto amerikiečio.

Mano senelis buvo Sirdaras Ikbalis Ali Šachas, afganų vado sūnus, išaugęs jo genčiai priklausančioje Hindukušo teritorijoje.

Kaip mūsų šeimoje įprasta, jis buvo mokomas domėtis įvairiais mokslais, gyventi ne vieną, o kelis gyvenimus. Jis buvo medicinos daktaras ir diplomatas, filosofijos profesorius, folkloro, misticizmo ir politikos mokslų ekspertas. Jis buvo gero pustuzinio valstybės vadovų patarėjas ir patikėtinis, parašęs per šešiasdešimt knygų apie poeziją, politiką, literatūrą, religiją ir keliones, taip pat biografijų.

Sulaukęs dvidešimt trejų metų, jis buvo išsiųstas į Edinburgą studijuoti medicinos. Labai susižavėjo Škotija, vėliau rašė, kad jos kalnai, pilys ir griežta gimininė klanų sistema priminė jam gimtąjį Afganistaną. Buvo 1917 metai, vyko Didysis karas. Ištisa jaunuolių karta buvo iššudyta Flandrijos ir Prancūzijos apkasuose.

Vieną pavasario dieną mano senelis buvo pakviestas į labdaros arbatėlę, kurią rengė grupė jaunų moterų, stengdamosi surinkti lėšų kariuomenei remti. Kitame kambario gale jis pamatė vienišą santūrią jauną škotę, pakėlusią prie lūpų porceliano puodelį. Mergina buvo pravarde Bobo, o jos šeima priklausė Edinburgo aukštuomenei. Jai buvo tik septyniolika. Jos brolis ką tik žuvo mūšyje Prancūzijoje, ir ji gedėjo.

Bobo pamatė, kad Ikbalis į ją žiūri. Ji jam atsakė nedrąsiu, viltingu žvilgsniu, ir juodu pamilo vienas kitą. Rytojaus dieną ji paklausė tėvo, ar galima jai išgerti arbatos su Afganistano vado sūnumi. Tėvas uždraudė ir užrakino ją kambaryje. Bobo leido širdžiai įveikti protą, pabėgo su Ikbaliu, slapta susituokė ir drauge su juo iškeliavo į senovinę jo šeimos tvirtovę Hindukuše.

Jų santuoka truko per keturiasdešimt metų, iki Bobo mirties. Jie gyveno Vidurinėje Azijoje, Artimuosiuose Rytuose ir Europoje. 1960 metais, likus kelioms savaitėms iki šešiasdešimtojo gimtadienio, Bobo staiga mirė nuo vėžio. Mano senelis vos pa-

jėgė ištverti sielvartą. Jis prisiekė niekada nebegrįšiąs ten, kur jie yra buvę kartu, ir niekada nebežiūrėsiąs į tai, kas jam galėtų priminti velionę mylimą žmoną.

Maroke jie nebuvo lankęsi. Senelis buvo girdėjęs apie šios karalystės kalnus, miestų bendruomenes ir išdidžių genčių saugomas tradicijas. Tokia vietovė jį viliojo. Tą pačią vasarą jis sukrovė į laivo konteinerį keletą knygų bei drabužių ir išplaukė į Tanžerą.

Nėra geresnio būdo keliauti po Maroką negu traukiniu. Kelionė iš Kasablankos į Tanžerą trunka apie šešias valandas, kartais kiek ilgiau: priklauso nuo to, kiek laiko mašinistas pietauja Sidi Kaceme. Žiemą keliautojai sėdi susisupę į sunkias vilnones dželabas, kurias dėvi vietoj paltų, tarsi vagonus smelktų atšiaurus arkties vėjas. Bet taip niekada nebūna.

Vyriškis, sėdintis kupė priešais mane, pastebėjo man ant kaklo kabantį veršio odos amuletą. Jis buvo kokių šešiasdešimties metų, apsirengęs blyškios spalvos dželaba juodais apvadais, įsispyręs į rudas *baboush* šlepetes. Jo veidas buvo ištinęs, apaugęs nelygia barzda ir nusėtas žaizdomis. Paaiškinau, kad amuletą man dovanojo draugas.

– Kam?

– Nuo džinų, – atsakiau.

Vyriškis pasikasė veidą.

– Tik įsileiskite juos į savo galvą, kaip mat sulauksite bėdos, – atsakė jis.

– Jie ne čia, – atsakiau, pastuksenęs pirštu į smilkinį, – bet mano namuose. – Nusijuokiau. – Be to, didžiausias vargas ne džinai, o žmonės, kurie man dirba.

– O kas negerai?

– Jie tiki džinais, – paaiškinau aš. – Štai kas negerai.

Vyriškis labai ilgai nieko neatsakė. Aš žiūrėjau pro langą į suartus laukus, apsodintus kaktusais. Maniau, kad pokalbis baigtas. Bet pakeleivių pokalbiai kartais būna fragmentiški, padriki tarsi geležinkelio mylios. Vyriškis atsikrenkštė.

– Priešais save, – prakalbo jis, – aš matau balto popieriaus lapą. Ant jo nieko neparašyta, ničnieko. Popierius ką tik pagamintas. Jis naujutėlis. Jis turi didelių vilčių. Gal ant jo bus parašytas nuostabus eilėraštis – įkvepiantis, stebuklingas. O gal jame bus nupieštas pasakiškas paveikslas, pavyzdžiui, vaiko veidas.

Pažvelgiau į vyriškį, pastebėjau jo žaizdas, pavargusį veidą ir nesupratau, apie ką jis kalba.

– Tačiau kaip gaila, kad šis popieriaus lapas niekada nepažins grožio, – pasakė jis. – Kodėl? Todėl, kad jis juo netiki.

Aš turėjau tik kelis senelio laiškus, kuriuos jis atsiuntė mano tėvams paskutiniais gyvenimo metais. Jie buvo parašyti tamsiai mėlynu rašalu ant plono, lengvo popieriaus, tikslia ir santūria rašysena. Laiškai pasakojo apie vienatvės, nuosaikumo kupiną gyvenimą, apie laukimą, kol vėl susitiks su Bobo. Visų laiškų viršuje buvo adresas – *21 rue de la Plage.*

Atvykęs į Tanžerą, tabako krautuvėlėje nusipirkau miesto planą ir radau Paplūdimio gatvę, einančią nuo uosto centro link. Artimiausias viešbutis buvo *Cecil.* Žinojau apie jį iš senelio laiškų. Jis labai gyrė šį viešbutį, laikė jį panašiu į rūmus ir vadino tikros prabangos oaze. Iš geležinkelio stoties nuėjau į pakrantę. Ant šaligatvio gelsvoje popietės šviesoje grupelė vaikų žaidė akmenukais. Paklausiau jų, kaip rasti *Cecil.* Vienas berniukas, nepakeldamas galvos, ranka mostelėjo atgal.

Nebuvau pastebėjęs jam už nugaros stovinčio baltai tinkuoto viešbučio, pastatyto atokiau nuo esplanados. Nesunku buvo įžvelgti jo ankstesnį žavesį. Pastatas buvo platus, bet neaukštas, dviejų aukštų, prilipdytų ant cokolinio aukšto stogo. Laiptai iš gatvės vedė į dengtą įėjimą, virš kurio kabojo erdvus balkonas. Visi langai turėjo medines žaliuzių tipo langines; vienos jų buvo atidarytos vėjo, kitos tvirtai užvertos. Viešbutis priminė vieną iš tų tvirtų, patrauklių brangakmenių, apie kuriuos rašoma Grehemo Grino romanuose.

Laikas *Cecil's* nebuvo maloningas. Net saldžioje it sirupas vėlyvos popietės šviesoje buvo sunku rasti pagyrų jo dabartinei būklei. Balkonus kirto skalbinių virvės, tinkas buvo purvinas ir pūslėtas nuo drėgmės. Priėjau prie paradinių durų ir užlipau laiptais.

Viduje registratorius kaire akimi žiūrėjo televizorių; kitą jo akį dengė savadarbis odos aprišalas. Laikydamas rankoje televizoriaus anteną, jis iš paskutiniųjų mėgino įžiūrėti egiptietišką muilo operą. Jam už nugaros kresnas vyriškis rūkė hašišą. Abu apstulbę pakėlė galvas. Buvo aišku, kad jau daugelį metų čia niekas nebuvo užėjęs.

Įėjimas buvo niūrus, sienos lipnios ir drėgnos. Jas puošė tik aštuntojo dešimtmečio turistiniai plakatai ir kartoninė „Aerofloto" stiuardesės figūra. Buvo justi, kad kadaise, turbūt labai seniai, tarp šių sienų įvyko kažin kas neregėtai siaubinga.

Pasiteiravau, ar jie turi vienvietį kambarį vienai ar dviem naktims. Hašišo rūkytojas nusikvatojo; jo draugas paleido iš rankų anteną ir nuskubėjo prie registracijos knygos. Jis atskleidė sausio mėnesio puslapį ir ėmė versti po savaitę. Pervertęs daugybę tuščių lapų, galiausiai atrado gruodį.

– *Oui, Monsieur*, – dvejodamas atsakė jis. – Manau, turėsime jums vietos.

Jis pirmas nuėjo dailiais dvipusiais laiptais, kurie kitados tikrai turėjo daryti didžiulį įspūdį. Antrame aukšte pamačiau dar keletą apipelėjusių plakatų su gražiausiais Maroko vaizdais ir begalinę daugybę ant pastovų sustatytų ledo kibirėlių, pilnų cigarečių nuorūkų.

Pasigrūmęs su kiniška pakabinama trečio kambario spyna, registratorius pastūmė duris. Jis mirktelėjo man vienintele akimi, tarsi siūlydamas pasirengti viduje manęs laukiančiai prabangai. Peržengiau slenkstį. Nuo kelionių po atokiausias Indijos vietas laikų nebuvau matęs šitaip apleistos patalpos.

Langų stiklai buvo suskeldėję ar visai išdužę, iš dalies pridengti supuvusių užuolaidų. Grindų linoleumas nusėtas tamsiomis dėmėmis, rodančiomis, kuriose vietose ankstesni gyventojai gesino cigaretes; vietoj lovos – vienoje pusėje sugriuvusi pakyla. Vonios nebuvo. Keistu murmesiu tarnautojas paaiškino, kad viešbutis ne visada tinkamai aprūpinamas vandeniu.

– Tai čia visai nėra tualetų?

Registratorius atsakė neigiamai. Jis užsiminė, kad be tualetų daug geriau, ir suraukė nosį vien pagalvojęs apie juos. Paskui ištiesė ranką ir pareikalavo sumokėti iš anksto. Atskaičiavau keletą banknotų ir padaviau jam.

– Kur galiu nusiprausti po dušu?

– Gretimame restorane, virtuvėje, yra dušas.

Paskutinį kartą Tanžere lankiausi prieš trisdešimt penkerius metus, man tada buvo treji. Ryškiausias miesto prisiminimas liko apelsinų žiedų kvapas. Iki šiol jį užuodžiu. Kvapas buvo ait-

rus, svaiginantis. Dienų dienas laksčiau po miesto parkus, apsirengęs šiurkščia kupranugario vilnos dželaba, ir uodžiau orą. Dar atsimenu saulę, šildžiusią nugarą, pilnas žmonių kavines, pačius žmones. Tada čia jų buvo tiek daug.

Septintojo dešimtmečio Tanžerą išgarsino jame prisiglaudę užsienio rašytojai, bėgę nuo griežto ir konvencionalaus gyvenimo Europoje bei Jungtinėse Valstijose. Garsiausias iš jų buvo Polas Baulzas, kuris persikėlė į Tanžerą po karo ir gyveno ten iki pat savo mirties 1999 metais.

Dabar klaidžiojant miesto gatvėmis man rodėsi, kad anuometinę gyvybę pakeitė nykuma, melancholija, tarsi linksmybės būtų persikėlusios kur nors kitur. Tai liudijo ir pastatai. Jų niekas nebemylėjo. Pasakiškos vilos ir teatrai, viešbučiai ir kavinės buvo užkalti lentomis arba vos gyvaliojo, kaip *Cecil*.

Jau temo, kai pasiekiau Paplūdimio gatvę. Stovėjau kalvos papėdėje ir žvelgiau į siauras gatveles. Prisipažinsiu – man buvo nejauku. Ir baisu. Net nežinau kodėl. Kartais taip atsitinka, kai nukeliauji į kokią nors nepaprastą vietą ar ketini susitikti su nepaprastu žmogumi. Paskutinę akimirką stabteli. Kilo pagunda apsisukti ir kitu traukiniu grįžti į Kasablanką. Senelis man buvo įkvėpimą teikianti asmenybė, pavyzdys, be to, ir mitas. O čia tikrovė – vieta, kurioje jis gyveno ir kurioje mirė.

Eidamas šaligatviu, ėmiau kopti į kalvą. Abiejose gatvės pusėse mačiau smulkių krautuvėlių, bet visos pardavinėjo tuos pačius niekniekius: skutimosi peiliukus, dantų pastą, batų tepalą ir skardinėse uždarytą sūrį. Apžiūrėjau keturkampius emaliuotus namų numerius, kabančius ant krautuvėlių. Širdis krūtinėje ėmė smarkiai daužytis. Štai 17, paskui 18, 19, toliau 20... dar vienas... *21 rue de la Plage*.

Pasiekiau tikslą. Stovėjau prie lauko durų, toje pačioje vietoje, kurioje 1969-aisiais mano senelį partrenkė apsisukantis sunkvežimis, vežiojantis kokakolą. Tada šioje gatvėje buvo dvipusis eismas: neįtikėtina, nes joje vos pakanka vietos vienam automobiliui. Gatvė tokia stati, kad ne kiekvienas automobilis įstengia užsiropšti iki viršaus. Vietos taksi vairuotojai išmoko įnirtingai lėkti pirmyn, tvirtai spausdami pavarą ir sukiodamiesi tai į kairę, tai į dešinę, kad nuplikusios padangos geriau sukibtų su asfaltu.

Nusisukau nuo gatvelės ir įsižiūrėjau į namą. Išorinė jo siena buvo iš didelių keturkampių akmenų. Ji buvo aukšta ir slėpė viską, kas stovėjo toliau. Vartų anga arkinė, varteliai mėlynos kaldintos geležies, sustiprintos plieno lakštais. Virš jų kukli marmuro lentelė su išraižytu pavadinimu *Villa Andalus*.

Giliai įkvėpęs paspaudžiau skambutį. Palaukiau. Niekas neatsiliepė. Paskambinau dar kartą. Vis tiek nieko. Jau norėjau nusisukti ir kalvos šlaitu pareiti į *Cecil*, bet gatvele artėjo moteris. Jai buvo kokie penkiasdešimt metų, vešlūs žili plaukai susukti į mazgą. Veidas geraširdiškas, motiniškas, dideli akiniai raginiais rėmais. Iškart pajutau šilumą ir dosnumą, skliste sklindančius nuo jos. Moteris nešėsi pintinę. Joje gulėjo Siamo katė.

Akimirka buvo kebli. Laužyta prancūzų kalba pradėjau aiškinti jai, kad aš esu anūkas afganų vado sūnaus, kadaise gyvenusio „Andalūzijos viloje".

– Ar jūs kalbate angliškai? – amerikiečių tarme paklausė moteris.

– Taip.

– Eime vidun.

Į vilą vedė statūs laipteliai. Pakopos buvo apdėtos apvaliais akmenukais. Senas nervingas aviganis puolė prie durų, bet buvo griežtai sutramdytas. Į kairę nuo įėjimo buvo priestatas. Jame ir gyveno amerikietė, vardu Pamela. Laiptų viršuje stovėjo vila, prie jos vedė vijoklių šešėlio gaubiamas takelis.

Pamela pasakė man, kad šeimininkas gyvena viloje. Ji pasiūlė susitarti su juo, kad galėčiau susitikti rytoj rytą. Truputį pasikalbėjome apie knygas. Pamela buvo daug skaičiusi. Ji žinojo mano knygą apie Etiopiją, apie karaliaus Saliamono kasyklų paiešką, buvo skaičiusi mano senelio knygų apie Afganistaną ir net žinojo senelės biografiją – pasakojimą apie tai, kaip ji iš Škotijos persikėlė gyventi į Hindukušą.

Po dvidešimties minučių mudu su Pamela sėdėjome nedidelėje kavinėje ir valgėme ant grotelių keptą žuvį. Paklausiau, ar seniai ji gyvena šioje gatvėje.

– Jau dvylika metų, – atsakė ji.

– Jūs gyvenate viena?

– Ne, – atsakė ji. – Su katėmis ir penkiais šimtais kaftanų.

– Kaip jūs čia atsidūrėte?

Pamela įsmeigė žvilgsnį į vietinio raudonojo vyno taurę.

– Jaunystės klajonės, – atsakė ji nenukreipdama akių. – 1965-aisiais gyvenau Brukline, tik staiga sužinojau, kad jugoslavų krovininis laivas netrukus išvyks į Rytų Europą. Nė akimirkos nesvarsčiusi įsiprašiau į jį. Pirmas sustojimas buvo Tanžere. Man tai buvo egzotiškieji Rytai. Ketinau praleisti ant kranto dvi dienas, bet išbuvau du mėnesius. Kvapai, garsai, spalvų siautulys – visa tai mane sukrėtė.

Pamela pasakojo daug metų gyvenusi Vidužemio jūros pakrantėse ir klajojusi po Šiaurės Afriką. Ji buvo regėjusi daug ša-

lių, bet Marokas taip ir liko jos pirmoji meilė. Grįžusi į Jungtines Valstijas, ji Los Anžele atidarė marokietiškų patiekalų restoraną, tačiau ir to pasirodė per maža.

– Vieną rytą ėmiau ir viską užbaigiau, – tyliai pasakė ji. – Nusipirkau bilietą į vieną pusę ir atvykau čia, pasiėmusi porą lagaminų ir savo mylimą kelionių katę. Nė karto nepasigailėjau.

Papasakojau jai apie savo senelį, kuris atvyko į Tanžerą po žmonos mirties.

– Kad ir kas tu būtum, – atsakė Pamela, – Marokas priima visus. Nespėsi nė apsidairyti, o jau turi čia namus, draugų, pamiršai visus rūpesčius.

Paklausiau Pamelos, ką pamanė jos draugai, kai ji apsigyveno Tanžere.

– Jie mėgino mane sustabdyti, – atsakė ji.

– Kodėl?

Ji pažvelgė į mane ir atsiduso.

– Nes patys bijojo taip pasielgti, – paaiškino.

Kitą rytą prabudau anksti. Miegoti ant nuožulnios pakylos buvo nepatogu, tačiau šis jausmas nė iš tolo neprilygo nenumaldomam naktį apėmusiam norui šlapintis viešbutyje, kuriame nėra tualetų. Kaip lieptas, apsitryniau vandeniu greta stovinčio restorano virtuvėje knibždančioje tarakonų. Tikiuosi, kada nors įstengsiu pamiršti šį išgyvenimą.

Pamela man buvo sakiusi į susitikimą su vilos šeimininku ateiti pusę dešimtos. Ji dėl visko sutarė ir išėjo į darbą, nešina savo mylima kelionių kate.

Duris man atidarė lieknas, tiesus kokių šešiasdešimties metų vyriškis. Jo juodai dažyti plaukai, kruopščiai sušukuoti su sklas-

tymu kairėje keturkampės galvos pusėje, ryškiai blizgėjo. Vyriškis prisistatė: Davidas Rebibo. Jis pasisakė esąs vienas iš paskutinių dar gyvų likusių Maroko žydų. „Andalūzijos vila" jau daugiau kaip šimtą metų priklauso jo šeimai. Paklausiau, ar jis prisimena mano senelį.

– Kas galėtų pamiršti tokį žmogų? – tuojau pat atsakė jis. – Jis čia gyveno seniai, aš buvau daug jaunesnis, bet pamenu, kaip sėdėdavome balkone ir jis man pasakodavo apie savo keliones.

Ponas Rebibo nusivedė mane į vilą. Perėjęs visterijomis apaugusius pinučius, pirmą kartą pamačiau nepaprastą pastato fasadą. Jis buvo dviejų aukštų, kuriuos jungė riesti dvipusiai laiptai, kylantys iš akmenimis grįsto kiemelio. Visur, kur tik akys užmato, moliniuose puoduose augo gėlės ir paparčiai.

Įėjome į vidų. Vilos kambariai buvo nedideli, bet gražiai įrengti. Juose kabojo aukšti veidrodžiai, kuriantys didesnės erdvės įspūdį, ir labai daug paveikslų – indiškų, europietiškų, kiniškų. Ant visų palangių ir stalų stovėjo vazonai su orchidėjomis. Nepaprastai jaudinausi, kad esu name, kuriame mano senelis praleido paskutinius gyvenimo metus. Apžiūrinėjau detales, kurias tikrai turėjo įvertinti jo pastabi akis, – karnizus, lubų rozetes, šviestuvus ant miegamojo sienų, raižytas žalvarines durų rankenas. Tačiau džiaugsmą, kad esu čia, temdė liūdesys: čia jis visą laiką laukė mirties, ilgėdamasis savo mylimosios Bobo.

Grįžome į kiemelį ir susėdome prie kaldintos geležies stalo, apšviesti ryškios žiemos saulės. Šeimininkas ranka prispaudė blizgančius plaukus, gal baimindamasis, kad dažai neatlaikys kaitros.

– Jūsų senelis rytais čia sėdėdavo, – tarė jis. – Skaitydavo, rašydavo laiškus. Rašė parkeriu ant labai plono popieriaus.

Išsitraukiau pluoštelį laiškų.

– Štai keletas iš jų, – tariau.

Ponas Rebibo pasilenkęs dirstelėjo į lakštus.

– Tai jo rašysena, – ramiai patvirtino jis. – Pažvelkite, koks tikslumas. Jis buvo pats kruopščiausias žmogus, kokį tik esu matęs.

Iš antro aukšto nusileido tarnaitė ant sprando surišta skarele. Ant stalo ji pastatė sidabrinį padėklą su arbata.

– Ar pas jį ateidavo svečių? – paklausiau.

Vilos šeimininkas pripylė man porceliano puodelį arbatos ir stumtelėjo artyn.

– O taip, – atsiliepė jis. – Labai įtakingų žmonių. Jis pažinojo ir velionį karalių, ir jo tėvą. Žinoma, prisimenu ir jus, ir abi jūsų seseris. Jūs buvote visai maži. Jus atsivežė tėvas.

Pamaišiau šaukšteliu arbatą ir įkvėpiau garų.

– Kai pirmą kartą susitikau jūsų tėvą, – toliau kalbėjo šeimininkas, – jis buvo ką tik grįžęs iš Arabijos, kur viešėjo pas karalių Ibn Saudą. Jis sėdėjo toje pat vietoje, kurioje dabar sėdite jūs. Labai aiškiai prisimenu.

Ponas Rebibo pasišaukė savo senąjį šunį.

– Jis man papasakojo istoriją, kurios iki šiol nepamiršau, – pasakė.

Paklausiau, kokia ji.

– Jūsų tėvas buvo pakviestas audiencijos į rūmus Mekoje, – pradėjo jis. – Bet pamiršo pasiimti dovaną. Staiga atsidūręs sosto salėje, senojo karaliaus akivaizdoje, jis žemai nusilenkė, pabučiavo dešinę Ibn Saudo ranką ir tarė: „Jūsų didenybe, norėčiau jums kai ką padovanoti. Dovana prieš jus. Tai aš. Laikykite mane savo tarnu iki pat mano gyvenimo pabaigos." Ibn Saudas

pažvelgė į jį ir atsakė: „Dėkoju už tokią puikią dovaną ir grąžinu ją jums atgal. Dabar ateikite čia, sėskitės ir pasikalbėkime."

Šeimininkas nusijuokė, gurkštelėjo arbatos ir vėl nusijuokė.

– Negaliu jums apsakyti, kaip mes liūdėjome, kai įvyko ta nelaimė, – tarė jis. – Jūsų senelis buvo ką tik parėjęs kalvos šlaitu iš *Café de France*, kaip kiekvieną rytą. Stovėjo prie durų ir ieškojo rakto, tik staiga ant jo užvažiavo tas sunkvežimis. Jis krito be sąmonės.

– Ar jūs pats tai matėte?

– Ne. Tą dieną buvau išvykęs. Kai grįžau, jūsų senelis jau buvo miręs.

Kelias minutes pasėdėjome tylėdami. Vijokliai aplink vilos duris mirgėjo nuo šešėlių ir skambėjo nuo paukščių balsų.

– O dabar, – rimtai ištarė šeimininkas, – atiduosiu jums tai, ko čia atvykote. Stebėjausi, kodėl niekas iš jūsų šeimos iki šiol neatėjo jų pasiimti.

– Ko pasiimti? – sutrikęs paklausiau.

– Kaip ko – jūsų senelio dienoraščių.

VIENUOLIKTAS SKYRIUS

Namas vertingas gyventojais.

Autobusas riedėjo į pietus, Šefšueno link, dienoraščiai tvirtai gulėjo man ant kelių. Jie buvo du – abu įrišti išblukusia raudona medžiaga, prirašyti su niekuo nesupainiojama mano senelio rašysena. Autobusą labai kratė, todėl negalėjau skaityti, tik žiūrėjau pro langą. Pro šalį lėtai slinko šiaurės Maroko kraštovaizdis – nedideli laukai, nusėti kaktusais ir avimis, surukę seniai ant asilų, apelsinų giraitės, sodybos ir žiemą perregimi upeliai.

Blėstant popietės šviesai ir tirštėjant prieblandai, aš galiausiai pamačiau Šefšueną. Jis buvo įsikūręs kalvos šlaite, uolėtame ir niūriame tarsi pasaulio galas. Virš jo lyg tamsi užuolaida kybojo Rifo kalnynas. Pastatai buvo balti, stogai degto molio raudonumo, visiškai nepanašūs į tuos, kuriuos iki šiol buvau matęs Maroke. Autobusu važiavęs pakeleivis paaiškino, kad šiame mieste prieš penkis šimtus metų apsistojo musulmonai, pabėgę iš Andalūzijos.

Užsisakiau kambarį niūriuose svečių namuose greta medinos, patrauktas jų pavadinimo – *Hotel Paradise*, „Rojaus viešbutis“. Prieblandoje oras staiga atvėso. Gatvelės buvo pilnos žmonių,

įsisupusių į vilnones dželabas. Išsitraukiau Pito atvirlaiškį, padaviau jį pirmam sutiktam vaikui ir parodžiau apačioje užrašytą adresą. Berniūkštis linktelėjo. Nepatogiais pėsčiųjų laiptais ir siaurais skersgatviais tarp tinkuotų namų, kur kepamos mėsos kvapas maišėsi su jazminų aromatu, jis vedė mane kokias penkiolika minučių. Paskui sustojo. Pirštu parodė atvirlaiškį, tada bedė į žemą angą, kurioje buvo įtaisytos apdaužytos medinės durys. Daviau jam monetą ir vaikas nubėgo atgal į gatvelių labirintą. Pagalvojau, ar tikrai čia ta vieta, kurioje teksasietis atrado tikrąją meilę. Garsiai pabeldžiau. Viduje pasigirdo čiūžčiojimas, tarsi prie durų būtų artinęsis labai senas ir pavargęs žmogus. Netrukus dunkstelėjo atstumiama sklendė ir sugirgždėjo neteptі vyriai.

Tarpduryje stovėjo barzdotas senis, dešinę jo veido pusę apšvietė žvakigalis. Iš tamsios gilumos sklido sugedusios žuvies kvapas. Nuoširdžiai tikėjausi, kad supainiojau adresą.

– Piteris Viljamsas? – ištariau.

Senis kūktelėjo. Aš pakartojau vardą.

– *Nam*, taip, – atsakė jis arabiškai. – *Bienvenue*, sveiki atvykę.

Paskui blykčiojantį žvakigalį nusekiau į namo vidų, kur gendančios žuvies kvapas dar sustiprėjo. Sienos buvo pajuodusios, tarsi namus neseniai būtų nusiaubęs gaisras. Išgirdau monotoniškai kartojamus žodžius. Juos visai arti, paslaptinguose šešėliuose, tarė vyriški balsai. Barzdočius stumtelėjo duris. Iš pradžių jos neatsidarė. Jis stumtelėjo dar kartą. Duryse pasisuko raktas ir jos prasivėrė vidun.

Kambaryje ant grindų, sukryžiavę kojas, sėdėjo septyni vyrai ir prodainiu kartojo Korano suras. Šviesą skleidė tik tarp jų ant grindų pastatyta žvakė. Buvo taip tamsu, kad negalėjau pasakyti,

kokio dydžio kambarys. Man įėjus niekas nepakėlė galvos. Vyrai buvo panirę savo pasaulyje. Nužvelgiau jų veidus. Visi, nuo seno iki jauno, buvo barzdoti.

Pritūpiau ant grindų laukdamas, kol kas nors atsitiks. Jei būčiau galėjęs paprastai išeiti, būčiau taip ir padaręs. Tačiau pašaukęs amerikietį balsu būčiau sutrukdęs juos visus. Teko palaukti.

Po valandos vyrai ėmė skirstytis. Šeši išėjo. Paskutinis likęs pažvelgė pro tamsą į mane. Jis buvo liesas ir susikūprinęs.

– Pitas? – tyliai pasitikslinau.

– Taip.

– Aš Tahiras, – pasakiau.

Figūra prisislinko arčiau.

– *Allahu akbar!* – tarė jis. – Viešpats yra didis.

Nekantravau ištrūkti iš šitų namų. Sumurmėjau kažką apie klaustrofobiją ir išsivedžiau Pitą į gatvę. Po penkių minučių mudu sėdėjome kavinėje ir gėrėme mėtų arbatą. Ilgai ir labai atidžiai jį apžiūrinėjau, tarsi mėgindamas suprasti, kaip jis šitaip įkliuvo. Jo veidas buvo įdegęs, barzdotas, smarkiai sukandžiotas uodų. Ant pakaušio bolavo nerta kepuraitė, akys atrodė padūmavusios ir šaltos.

– Norėjau pasižiūrėti, ar tau nieko neatsitiko, – pasakiau. – Nerimavau.

– Šlovė Alachui, kad tave čia atvedė, – atsakė jis. – Man viskas gerai. Pats matai.

– O kaip Jasmina?

– *Alhamdulillah*, dėkui Viešpačiui, – atsakė jis, – jai irgi viskas gerai. Prieš mėnesį mudu susituokėme.

Aš jį pasveikinau.

– Ar ketini grįžti į Teksasą?

Pitas užsitraukė ant galvos dželabos gobtuvą.

– Aš musulmonas, – tarė jis. – Niekada nebegrįšiu į Valstijas.

– Kodėl?

– Amerikietiška svajonė, – paaiškino jis, – yra gryna propaganda, paistalai! – Pitas pateliūskavo stiklinėje arbatos likučius. – Alachas man parodė kelią.

– Koks gi jis?

– Pasaulis be Amerikos, – atsakė jis.

Kitos dienos vakare grįžau į Kalifo rūmus. Man įėjus pro sodo vartelius, sargai visi kaip vienas puolė manęs pasitikti. Nebuvau tik dvi naktis, tačiau per tą laiką daug kas įvyko. Arianę sugėlė vapsvos, per audrą apsėmė namą, o lūšnyno gangsteris vėl iškvietė policiją.

– Kur Kamalis? – paklausiau Rachanos.

– Tikriausiai bare, – atsakė jis. – Jis geria nuo tada, kai tu išvažiavai.

Kažką į tai atsakiau, tačiau Kamalis man nelabai rūpėjo. Mąsčiau apie Pitą ir jo kelią į fanatizmą. Jis atvyko į Maroką ieškoti tikros meilės, o tapo suklaidintos brolijos vilionių auka. Beveik nepažinojau jo, tačiau kažkodėl supratau privaląs įsikišti.

Gavau laišką iš Tailando nuo studento, kuris buvo skaitęs mano knygas ir norėjo gauti darbą. Voką puošė įmantrus pašto ženklas su rubino raudonumo rože. Pasiėmęs jį nuskubėjau pas Hichamą. Senis pasidėjo ženklą ant delno ir su meile jį apžiūrėjo. Ilgai netarė nė žodžio. Galiausiai lėtai padėjo ženklą ir padėkojo.

– Kokiu pokalbiu galima atsilyginti už šitokį grožį? – paklausė jis.

Atsakiau, kad norėčiau pasikalbėti apie fanatikus.

Hichamas šūktelėjo žmonai Kadijai, kad išvirtų saldžios arbatos. Jis įsitaisė savo mėgstamame krėsle, pasitrynė rankas ir pažvelgė į grindis.

– Jie mano, kad viską labai aiškiai mato, – prakalbo jis, – bet iš tiesų yra akli. Akli ir nesupranta nieko, išskyrus mirtį. – Senasis pašto ženklų kolekcininkas prisidėjo ranką prie krūtinės. – Aš greitai mirsiu, – pasakė jis, – mano širdis silpna. Bet dėl ateities aš bijau. Apie tai reikės galvoti jūsų kartai, jums teks spręsti šitas problemas. Tai karas. Privalote tai suprasti. Ne metas gražioms kalboms. Šiuos žmones reikia rasti ir nužudyti. Tai vienintelė išeitis.

Hichamo žmona atnešė padėklą su arbata, išpilstė ją ir vėl dingo šešėliuose.

– Kai į kaimą atklysta pasiutligė, – tarė senis, – niekas daug negalvoja. Reikia užmušti pasiutusį šunį. Jis inkščia, kelia gailestį, bet nereikia į tai kreipti dėmesio. Jį reikia nušauti. Jei nenušausi, kils pavojus visuomenei. Tas pats ir su fanatikais. Arba juos nužudysi, arba jie nužudys tave. Mano akimis, kito kelio nėra.

Kamalis nesirodė tris dienas. Mobilusis jo telefonas buvo išjungtas, nors jis žinojo, kad aš to negaliu pakęsti. Kai jis dingdavo, niekada nebūdavau tikras, kad dar sugrįš. Imdavau svarstyti, ar nebus vėl atsidūręs kalėjime. Galiausiai jis parspūdindavo į *Dar Khalifa* ir niekam nieko neaiškindavo.

Kuo ilgiau gyvenau Maroke, tuo aiškiau mačiau, kad čia beveik niekas nesiaiškina. Jei ir pasako ką nors, tai tik norėdami

primesti kaltę kam nors kitam. Didžiausia šios srities profesionalė buvo virėja. Kas savaitę ji sudaužydavo daugybę lėkščių ir puodelių. Pirmą kartą sudaužiusi porceliano arbatinuką ji apkaltino muilą rankoms plautis – jis esąs prastas, daug slidesnis negu įprastai. Sudaužiusi naują molinį indą troškiniams gaminti, apkaltino mane, kam nupirkau tokį prastą. Vėliau, nušveitusi ant grindų stiklo vazą, paaiškino, kad tai džinų darbas.

Kai nelaimė atsitinka Vakaruose, žmonės mėgina logiškai išsiaiškinti jos priežastis. Vaza sudužo, nes buvo neatsargiai nustumta. Automobilis atsitrenkė į medį, nes kelias buvo šlapias. Šuo įkando vaikui, nes yra piktas ir kelia pavojų padoriems žmonėms. Pastebėjau, kad Maroke į tokias kasdieniškas nelaimes žiūrima visai kitaip. Jos aiškinamos antgamtinių galių, o dažniausiai – džinų veikimu.

Neregimų dvasių ir jų gyvenamo alternatyvaus pasaulio idėja mane domino, tačiau netrukau pastebėti, kad keikiu ją kiekvieną dieną. Tai buvo patogus būdas dailiai apeiti visus kaltinimus ir užmesti juos kam nors kitam. Sargai puikiausiai mokėjo visus nesmagumus suversti džinams. Jų gyvenamame pasaulyje visos klaidos – nukirsti ne tą medį, sudeginti žoliapjovę – tuojau pat būdavo permetamos kitiems. Paaiškinimas visad galiojo tas pats: „Aš nekaltas. Tai džinų darbas."

Kai Kamalis galiausiai atvyko, aš tūžmingai užsipuoliau šį metodą aiškinti visas nelaimes antgamtinėmis jėgomis. Nebegalėjau susivaldyti.

– Marokas niekada nepažengs į priekį, – kaltinau aš, – kol žmonės neatsikratys prietarų. Prietarai juos luošina.

Kamalis nieko neatsakė, kol mano įsiūčio audra aprimo. Paskui, po ilgos pauzės, tarė:

– Džinai – Maroko kultūros šerdis. Jei apsimesite, kad jie neegzistuoja, nieko nepasieksite.

– Tu gyvenai Jungtinėse Valstijose, – atsakiau aš. – Esi šiuolaikiškas žmogus. Nesakyk man, kad tiki džinais.

– Žinoma, tikiu, – atsakė jis. – Jie mūsų kultūros pagrindas ir islamo tikėjimo dalis.

Tuo metu buvau beveik patikėjęs, kad džinai susimokė su fanatikais ir bendromis jėgomis stengiasi iškreipti tikrąjį vaizdą. Prieš akis stovėjo susitikimas su Pitu. Papasakojau Kamaliui, ką matęs.

– Jam išplovė smegenis, – pasakiau. – Dėl Dievo meilės, jis tapo fanatiku.

– Tai ne tikras islamas, – atsakė man Kamalis. – Tai apgaulė, iliuzija. Tai anarchija.

– Na, Vakarų akimis arabų pasaulis ir yra islamo anarchija.

Kamalis prikando apatinę lūpą. Jo akys buvo šaltos.

– Jūs nežinote, ką reiškia atsidurti Jungtinėse Valstijose su pasu, išmargintu arabiškais rašmenimis, – tarė jis. – Kas tik jį pamato, iškart suklūsta. Pirma jų mintis: „teroristas“. O tu nieko negali atsakyti. Tik melstis, kad tave įleistų.

– Bet kaip, tavo manymu, amerikiečiai turėtų elgtis po rugsėjo vienuoliktosios?

– Žinoma, įtariai, – atsakė jis. – Bet neturėtų nekęsti visų musulmonų.

Kamalis buvo teisus. Be abejo, tik maža dalis musulmonų yra fanatikai. Bet jų balsai garsūs ir darosi vis garsesni. Dar blogiau: jų veiksmai kalba garsiau už žodžius. Kiekvieną rytą prieš pusryčius aš perskaitydavau naujienas internete. Labiausiai bijojau pamatyti antraštėse žodį „Marokas“, susietą su įvairiais baisumais. Sprogimai Kasablankoje šių metų pradžioje primi-

nė, kad islamo ekstremizmas plinta nesulaikomai tarsi miško gaisras.

Po poros dienų Hamza labai mandagiai paprašė dviejų šimtų dirhamų. Jis paaiškino, kad šių pinigų, apie dvidešimties dolerių, jam reikia ne paskolai, bet labdarai. Geri darbai, užtikrino jis mane, labai iškels mane Dievo akivaizdoje.

– Duokite juos man, – įtikinamai tarė jis, – ir Paskutinio teismo dieną jums buvo atleistos visos nuodėmės.

Aš suraukiau kaktą, daviau jam pinigų ir grįžau atgal į terasą skaityti. Po pietų pamačiau, kad Hamza kasa duobę vidury pievelės. Jis buvo visas apsipylęs prakaitu, akys paraudusios. Niekaip nesupratau, ką ten veikia. Nebegalėdamas suvaldyti smalsumo, nusileidau nuo terasos. Duobė jau buvo gal trijų pėdų gylio ir perpus tokio pločio. Greta pūpsojo šiaudų krūva. Jau norėjau pašiuršenti juos koja, bet Hamza mane sulaikė.

– Atsargiai! – skubiai ištarė jis. – Dar sudaužysite.

– Čia juk tik šiaudai, – tariau.

– Ne, ne tik!

Sargas sviedė šalin kastuvą ir panėrė rankas į šiaudus. Iš jų ištraukė stručio kiaušinį. Pažvelgiau į milžinišką kiaušinį, paskui į duobę, tikėdamasis kaip nors suvokti juos siejantį ryšį. Hamza nusišypsojo.

– Du šimtai dirhamų, – gudriai pasakė jis. – Štai kam aš juos išleidau.

– Stručio kiaušiniui? – paklausiau. – Labdarai?

– Taip, taip, visiškai teisingai!

Hamza paklojo į duobę šiaudų, padėjo ant jų kiaušinį ir užpylė žemėmis. Laukiau, kol jis man viską paaiškins. Jis tylėjo.

– Kokia iš to bus nauda? – paklausiau.

– Jūs man davėte pinigų ir neklausėte, kam jie, – atsakė sargas. – Jūs pasitikėjote manimi. Už šį pasitikėjimą jums bus atlyginta Paskutinio teismo dieną.

– Bet kam bus naudos iš to kiaušinio?

– Žinoma, jums, – atsakė Hamza. – Jis suteiks jums pagalbą.

Nėra tokio dalyko kaip remontas, kuris baigiasi laiku. Vis dėlto man sunku patikėti, kad kieno nors darbai truko ilgiau negu mūsų. Mes ir toliau gyvenome viename didžiulio namo kambaryje, pirmame aukšte. Visa kita Kalifo rūmų teritorija arba netiko žmonėms gyventi, arba joje buvo tiesiog nesaugu.

Architekto atsiųstieji darbininkai visai pakenčiamai nuveikė kai kuriuos darbus, bet po jų liko sumaištis ir suirutė. Nepaisant Kamalio pažadų, jo meistrai pasirodė tik trečią gruodžio savaitę. Kai tik jo paklausdavau, kas atsitiko naujiesiems darbininkams, jis imdavo džiūgauti, kad jiems vadovauja labiausiai pamišęs, o tai reiškia – talentingiausias *moualem* nuo Kasablankos iki pat Marakešo. O bepročių, kaip labai dažnai primindavo Kamalis, skubinti negalima.

Mažas, paprastas meistrų vagonėlis pasirodė likus trim dienoms iki Kalėdų. Į duris kažkas tyliai pasibraižė ir po akimirkos Hamza jau vedė meistrą vidun. Meistras atrodė labai santūrus, sudėtas kaip sumo imtynininkas; didžiulį kūną laikė dailios miklios kojytės. Man jis nepasirodė labai pamišęs.

Kiek vėliau pasidalijau šia įžvalga su Kamaliu.

– Nesileiskite apkvailinamas, – atsakė jis. – Azizas didesnis pamišėlis už pasiutusį šunį. Bet savo beprotybę jis išreiškia darbe.

Visą popietę sėdėjau su jais gerdamas mėtų arbatą, aptarinėdamas įvairius *bejmat* variantus ir galimus ornamentus. Atnešė dėžę plytelių, ant grindų išdėliojo keletą pavyzdžių. Azizas pasakojo apie įvairių molio rūšių spalvas ir kietumą.

– Štai čia raudonasis Mekneso molis, – kalbėjo jis, rodydamas man rožių spalvos degto molio kvadratėlį. – O šitas molis iš Feso, daug blyškesnis, kaip šviežia duona.

Meistro parankinis vėl įkišo šiurkščią ranką į dėžę.

– *Bejmat* galima kloti iš tokių plytelių, – kalbėjo Azizas, – bet galima jas išdegti dar kartą, nuspalvinus įvairių spalvų glazūra – mėlyna, žalia, geltona, raudona. – Azizas gurkštelėjo arbatos. – Dar visai neseniai neglazūruotas molis nebuvo naudojamas namo viduje. Laikyta, kad jis pernelyg primityvus. Bet dabar jis, galima sakyti, madingas.

Paprasto molio plytelės man priminė Meksiką, kur jomis išklojamos hasjendų grindys ir dengiami stogai. Tai anaiptol ne sutapimas, nes molio apdirbimo būdus prieš penkis šimtus metų į Naująjį pasaulį nugabeno ispanų konkistadorai. Patys ispanai to išmoko iš Andalūzijos maurų, o šie atvyko į Europą iš Maroko.

Visuose svarbesniuose karalystės pastatuose neglazūruotas molis nenaudojamas. Juo grindžiamos tik verandos ar sodo takeliai. Mudviem su Rachana jis atrodė tiesiog nuostabus, rūstaus ir paprasto grožio, kurį galima kur ne kur papildyti *zellij* mozaikomis.

Gal Azizas ir jo bendrai buvo bepročiai, tačiau tikrai ne kvailiai. Vis šaižesniais balsais jie ragino mane ieškoti sudėtingiausių variantų. Suprantama, kuo įmantresnis ornamentas, tuo didesnė kaina.

– Mes galime jums sukurti spalvų ir ornamentų labirintą, – pažadėjo Azizas. – Jūs apaksite įžengęs į miegamąjį, apsvaigsite atsidūręs svetainėje. Kiekvienai dienai baigiantis, jūsų galva pulsuos tarsi garvežys, lekiantis naktyje!

Pirmoji diskusijų diena baigėsi labai vėlai, o kitą dieną popiet prasidėjo tikslinimai. Azizas sėdėjo prieš mane, stambų kūną apsisiautęs balta dželaba, ant galvos užsismaukęs gobtuvą. Nepaisant kartais prasiveržiančio tramdomo įkarščio, jis man pasirodė ramus žmogus, labai rimtai žvelgiantis į savo darbą. Mes prakalbėjome visą antros dienos popietę, aptarėme visus plytelių pavyzdžius. Kai atėjo laikas spręsti, pasirinkome paprasčiausius ornamentus, kuriuos išryškins kiekviename kambaryje pritvirtintos raižytos grindjuostės. Per daugelį pokalbio valandų niekas nė karto neužsiminė apie pinigus. Rinktis tai, kas tau patinka, o ne tai, ką gali sau leisti, man pasirodė labai civilizuota. Tačiau mane kaip visada graužė baimė, kiek visa tai kainuos.

Niuktelėjau Kamalį.

– Paklausk kainos.

– Ša, – atsiliepė šis.

– Jau matau, kad Azizui aš neišsimokėsiu, – sušnibždėjau. – Gal reikia paieškoti ne tokio pamišėlio?

Mano asistentas nieko neatsakė. Bet kai galiausiai buvo užsiminta apie pinigus kaip apie vieną baigiamųjų detalių, Azizas įteikė man lapelį su skaičiais. Bendra suma pasirodė stebėtinai nebaisi.

– Viš tiek pamėgink nusiderėti, – liepiau Kamaliui.

Jis ir Azizas truputį patylėjo.

– Azizas sąžiningas *moualem*, – tarė Kamalis. – Tokia yra jo kaina. Jis jos nekels, bet ir nemažins.

Meistras vienu gurkšniu baigė arbatą ir mudu paspaudėme vienas kitam rankas, o paskui prispaudėme jas prie krūtinės.

Kas kartą, kai primindavau Kamaliui, kad reikia susigrąžinti architektui sumokėtus pinigus, šis numodavo ranka. Man kilo įtarimas, kad jam tai nerūpi. Ėmiau maldauti. Jei neatgausime pinigų, kalbėjau, teks sumažinti jam atlyginimą. Kamalis regimai sunerimo. Jam ant kaktos pasirodė vienintelis prakaito lašas ir nuvarvėjo nosimi.

Pasiūliau pasamdyti advokatą ir parašyti oficialų laišką.

– Architektas mirs iš juoko, – atsakė Kamalis. – Yra tik vienas būdas atgauti pinigus.

– Koks?

– Surengsime puotą.

Tą naktį pasigirdo griaustinio grumėjimas. Pribėgęs prie lango pamačiau, kad dangus visiškai giedras. Grumėjimas pasikartojo, garsiai ir aiškiai. Jam pavymui lūšnyne nuaidėjo klyksmai ir šūksniai. Paskui išgirdau bėgančio žmogaus žingsnius ir beldimą į miegamojo duris.

– Buldozeriai grįžo! Greičiau ateikit! – sušuko balsas.

Šaukė Hamza. Jis buvo apimtas isterijos. Jo namus tuojau nušluos nuo žemės paviršiaus. Įsispyriau į batus ir nubėgau paskui jį į tolimąjį lūšnyno galą. Ten jau buvo susirinkusi minia žmonių – vyrų ir moterų, tvirtai rankose laikančių kūdikius. Pora geltonų buldozerių kaip tik pradėjo griauti sieną, palei kurią buvo pastatytos lūšnos. Aplink buvo pilna šiukšlių, kilo dulkių debesys, žmonės laikė skubiai susirinktus daiktus, surištus į skudurus.

Nors Hamza buvo mano kaimynas, jo šeimos dar nebuvau matęs. Įprastas darbdavio ir darbuotojo santykių oficialumas trukdė mums suartėti. Jo žmona ir penki vaikai minios pakraštyje tempė į lauką per ilgą laiką užgyventus rakandus. Hamzos veidas buvo pilkas kaip pelenai, galva nuleista, pasitikėjimo savimi nelikę nė lašo.

Pamėginau jį guosti.

– Viskas bus gerai, – pasigailėtinai ištariau.

Sargui pakako mandagumo nesmogti kumščiu man į veidą. Atsidūręs jo padėtyje, aš būčiau pasielgęs ne kitaip. Man priklausė akro ploto oazė, jam – kukli dviejų kambarių lūšna, kurią tuoj pradės griauti vyriausybės atsiųstos mašinos.

Mano bičiulis Fransua ne kartą buvo įspėjęs pernelyg nesusidraugauti su sargais. Jis pasakojo begales istorijų apie naivius atvykėlius, suteikusius prieglaudą nelaimingoms marokiečių šeimoms. Visos šios istorijos baigėsi vienodai: „Tai buvo didžiausia tokio ir tokio žmogaus gyvenimo klaida."

Taip ir stovėjome, apgaubti šaltos žiemos nakties tarsi laidotuvių drobulės, o Hamzos daiktai kėpsojo šalia. Giliai įkvėpiau. Buvau jo darbdavys, tai yra – ne tik žmogus, kiekvieną penktadienį įteikiantis jam pinigų. Iš manęs buvo tikimasi pagalbos šeimynykščiams, pakliuvusiems į bėdą. Prieš akis iškilo Fransua veidas. Jis grūmojo man pirštu ir garsiai, įspėjamai šaukė. Papurčiau galvą. Tik atvykėlis stengsis išvengti savo pareigų, pamaniau.

Po valandos Hamza ir jo šeimos nariai jau buvo įkurdinti svečių namelyje tolimajame daržo gale. Ten buvo du miegamieji, tualetas ir dušas. Svečių kambariai buvo apšiurę, bet ne labiau už pagrindinį pastatą. Pasveikinau šeimą ir pasakiau, kad gali

čia pasilikti, kol susiras, kur gyventi. Hamzos veide pražydo plati šypsena. Jis stipriai sugniaužęs papurtė mano ranką, priglaudė mane prie krūtinės ir prispaudė prie skruosto lūpas.

Visame arabų pasaulyje po penktadienio maldų valgomi sočiausi savaitės pietūs. Marokiečių šeimos susiburia draugėn, susėda aplink avienos bei kuskuso lėkštes ir pradeda puotauti. Šia proga visi darbdaviai būna dosnūs ir gausiai vaišina darbininkus. Tie, kurie neturi šeimos arba darbo, skuba į mečetę ieškoti labdaros.

Penktadienio rytą Kamalis manęs paprašė pinigų produktams. Jis nupirko tris maišus įvairių daržovių, penkiolika vištų, kuskuso ir šviežių vaisių. Viską nunešė savo močiutei, o ši paruošė karališką puotą. Lėkštes sukrovėme į mano automobilį ir prieš pat penktadienio maldą nuvažiavome į Maarifą.

Maldoms pasibaigus ir pradėjus iš mečetės eiti maldininkams, Kamalis išskėstomis rankomis prisiartino prie grupelės elgetų. Kelias minutes pakalbėjo su jais, ranka parodė kryptį ir grįžo prie džipo. Įsiliejome į eismo srovę.

– Kur mes vežame visą šitą maistą? – paklausiau.

– Į architekto biurą, – atsakė jis.

Galerijoje buvo iškabinti nauji abstrakčiojo meno kūriniai – milžiniškos drobės, tarsi aptaškytos įvairiaspalvėmis dėmėmis. Tvarkinga administratorė sėdėjo prie stalo viena ir dildė nagus. Ji pasakė, kad architekto nėra.

– Mes jo nė neieškome, – pareiškė Kamalis ir įnešė maistą.

Jis sukrovė lėkštes vidury galerijos, tiesiai ant grindų. Administratorė paklausė, kas čia vyksta.

Kamalis nusišypsojo.

– Puotausime, – atsakė jis.

Po penkių minučių pasirodė pirmieji elgetos. Jie nedrąsiai įslinko vidun, padėkojo Viešpačiui ir kibo į maistą. Dar po penkiolikos minučių jų jau buvo gal šešiasdešimt, visi godžiai valgė ir svaidė ant grindų vištų kaulus. Architekto padėjėja susijaudinusi telefonu kažką pasakojo viršininkui. Žinia apie puotą pasklido plačiau, pasivaišinti rinkosi vis daugiau benamių.

Kamalis atrodė patenkintas.

– Tuojau jis pasirodys, – tarė jis.

Po akimirkos pamatėme architekto *Range Rover* ir išgirdome prie durų artėjančius itališkais batais apautų kojų žingsnius. Pasigirdo užgauliojimai, paskui grasinimai. Architekto veidas iš įtūžio taip išraudo, kad aš išsigandau, jog jį ištiks priepuolis.

Paprašiau jo grąžinti man pinigus. Jis pabėrė virtinę išsisukinėjimų.

– Mūsų bičiuliai norėtų pačiupinėti paveikslus, – pasakė Kamalis.

Architektas nužvelgė taukuotus elgetų pirštus, šiukšlyną ant grindų ir delnais susiėmė skruostus. Paskui priėjo prie stalo ir išrašė čekį.

Artėjo Kalėdos. Aš augau ne krikščioniškoje aplinkoje, bet buvau pratęs vertinti vartotojiškus švenčių privalumus. Arianei jau buvo beveik treji, ir aš labai norėjau jai nupirkti eglutę.

Išgirdęs mano planus, Kamalis surimtėjo.

– Čia musulmoniška šalis, – tarė jis. – Pas mus Santa Klausas neateina.

Uždengiau Arianės ausis ir nužvelgiau jį lediniu žvilgsniu.

– Santa Klausas ateina pas visus vaikus, – pajuokavau. – Kad ir kur jie gyventų!

Leidomės ieškoti eglutės. Pirmiausia nuvažiavome į madingąjį Maarifą. Kur jau kur, o čia tikrai rasime ką nors kalėdiško. Vakaruose savaitę prieš šventes visi kaip išprotėję perka dovanas ir be saiko valgo, o televizija kartoja senas laidas. Kalėdų savaitę Londono gatvės būna taip prisigrūdusios žmonių, kad vos įmanoma pajudėti. Jei ir pavyksta įsibrauti į kokią nors parduotuvę, joje viskas būna išpirkta, tarsi išnešiota maitvanagių.

Pasirengiau panašiam reginiui Maarife. Didelei savo nuostabai nepamačiau jokių šventės apraiškų – nei dirbtinio sniego, nei giesmių, nei Santa Klauso ir jo elnių, nei mėsinių vitrinose kabančių kalakutų. Ir nė vienos eglutės. Gatvės buvo tuščios.

– Jei norite Kalėdų, – tarė Kamalis, – grįžkite į Europą.

– Neketinu grįžti namo be eglutės, – atsakiau jam. – Negalėsiu Arianei į akis pažiūrėti.

Kamalis pasuko vairą ir stipriai paspaudė greičio pedalą. Išriedėjome iš Maarifo ir atsidūrėme prabangiame gyvenamajame rajone. Po kelių minučių Kamalis nuvedė mane į sodinukų parduotuvę, kur ant kėdės miegojo vienarankis žmogus.

– Ar turite kalėdinių eglučių? – paklausė Kamalis, bakindamas jį, kad prabustų.

Žmogus atmerkė vieną akį, strampu pasitrynė nosį ir mostelėjo į keletą gležnučių medelių.

– Štai ten, – pasakė jis. – Tai eglutė.

Nusekiau akimis, kur rodė jo strampas. Ten žaliavo palmė.

– Tai ne eglutė, – tariau. – Tai datulių palmė. Man labai reikia eglutės, bet dar nesu išprotėjęs.

Žmogus užmerkė akis ir, mums dar nespėjus išeiti pro duris, jau vėl knarkė.

Džipe įtampa augo. Aš buvau pažadėjęs Arianei aukštą, kve-

pančią eglutę. Ji buvo dar maža, bet vaikiškas jos protelis jau buvo užkrėstas Kalėdomis. Jos manymu, svarbiausia jų dalis yra eglutė. Be jos nebus nei elnių, nei kojinių su dovanomis, nei Santa Klauso.

– Yra dar viena vieta, – pasakė Kamalis, vėl spausdamas greičio pedalą. – Tai paskutinis šansas.

Lėkte perlėkėme per Kasablanką, jos priemiesčius ir pasiturinčių žmonių gyvenamus naujus rajonus. Modernius pastatus pakeitė *art deco* namai. Kamalis paspaudė stabdžius. Džipas sustojo kaip įkastas. Visur, kur tik akys užmato, žmonės krovė paprastas dėžes. Jų buvo tūkstančiai, ir ant visų kažkas užrašyta kiniškais rašmenimis. Pasijutau tarsi atsidūręs aštuntojo dešimtmečio kinų filme apie kovos menus. Atpažinau šią vietą: čia mes su Zohra pirkome mokyklinius reikmenis.

Kamalis dingo ir po kelių minučių grįžo nešdamas plokščią kartono dėžę. Ant vieno jos galo buvo užrašyta kiniškai. Ant kito nupiešti sukryžiuoti kaulai ir kaukolė įkypomis akimis. Atidarėme dėžę. Viduje buvo prasčiausia, dygiausia sintetinė eglutė. Kamalis išmetė pro langą cigaretę.

– Pakaks vienos kibirkšties, – pasakė jis, – ir čia bus pragaras.

Prieš grįždami namo įteikti Arianei gaisringąją dovaną, sustojome Habu kvartale. Norėjau vaikams nupirkti dželabas. Tai labai universalus drabužis. Jis vilkimas lauke kaip paltas, kaip dienos drabužis ar net kaip chalatas. Nuskubėjome palei dželabomis prekiaujančių krautuvėlių eiles, žiūrinėdami spalvas ir stengdamiesi įspėti kainas. Vos tik aš rasdavau man patinkančią minkšto audeklo dželabą, Kamalis triukšmingai išgriūdavo iš krautuvės, garsiai užgauliodamas pardavėją.

– Jis tikras vagis! – rėkdavo jis. Arba: – Tegu jam demonai išlupa liežuvį už tai, kad jis tiek daug prašo!

Rytuose derėjimosi tradicija yra sena ir garbinga, o Maroko visuomenė turi bene labiausiai išsivysčiusią mainų ekonomiką. Aš dažniausiai mieliau pridedu keletą monetų, jei taip galiu sutaupyti laiko ir įsigyti tai, ko noriu. Bet tikram marokiečiui vengti derybų reiškia pabėgti nuo atsakomybės. Tai garbės klausimas. Tas, kuris nesidera, užtraukia krautuvei nešlovę.

Kelionių vadovuose rašoma, kad Maroke einant ko nors pirkti geriausia pasiimti drauge vietos gyventoją. Bet juose nieko nesakoma apie tai, kad tas gyventojas išvis uždraus jums pirkti ir net pradės kumščiuotis su pardavėjais, taip stengdamasis apginti jūsų garbę.

Kamalis tą popietę atsisakė man leisti nusipirkti dželabų. Jis įspėjo krautuvininkus, kad sumuš tą, kuris nepaklausys jo paliepimo ir be jo leidimo parduos man dželabą.

– Kai sumušiu jį patį, – žadėjo jis, – imsiuosi šeimos. Sumušiu juos, paskui dar jų draugus.

Kamalis man patiko ir labai daug padėjo, bet šitokia kontrolė jau buvo nepakenčiama. Liepiau jam atsipalaiduoti.

– Jūs nesuprantate, – tarė jis. – Tik tokiu būdu mūsų visuomenė išliko tūkstančius metų. Jei leisite bent vienam krautuvininkui be saiko užkelti kainas, visa šalis grius kaip kortų namelis.

Prieš išvažiuojant iš Habu aš kažkokia dingstimi įlindau į kiemą, kuriame prisiminiau per ramadaną matęs gražų ispanišką stalą. Apžvelgiau krautuvės galą ir pamačiau, kad stalas tebestovi tarp įvairių niekniekių. Neverta į tai įtraukti Kamalio. Jo nuotaika labai netikusi. Pats paklausiau kainos. Krautuvininkas išsitiesė pintame krėsle ir atsikosėjo.

– Jums jis labai patinka? – paklausė jis.

– O taip, – atsakiau. – Jį įsigijęs tapsiu laimingiausias žmogus Maroke.

Prekiautojas patrynė pirštų galiukus.

– Kadangi stalas jums taip patinka, jis kainuos daugiau, – tarė jis. – Dabar jo kaina šeši tūkstančiai dirhamų, šeši šimtai dolerių.

DVYLIKTAS SKYRIUS

Šuo loja, karavanas eina.

Naujųjų metų išvakarės buvo pilnos vilties. Kaip gyvatė nusimeta seną, sudūlėjusią odą, taip ir mes, rodos, palikome senąsias problemas ir nusiteikėme žengti į naujų galimybių metus. Aš pasiryžau per ateinančius dvylika mėnesių tapti savo žodžių ir Kalifo rūmų šeimininku. Slenkant paskutinėms gruodžio akimirkoms, paisčiau Rachanai, kaip daugiau nesileisiu stumdomas sargų, imamo, Kamalio ar meistrų.

Atėjo vidurnaktis. Mes susidaužėme taurėmis, išgėrėme po gurkšnį aitraus marokietiško vyno ir išsakėme savo troškimus. Aš meldžiau, kad kiti metai būtų be nuotykių ir be staigmenų.

Po dešimties minučių pasirengėme eiti miegoti. Palindau po antklode ir užsimerkiau. Už lango lūšnyne tvyrojo tyla. Nebliovė net asilai. Girdėjau tik jūros vėją, šiugždenantį eukaliptų lapus ir pelėdos patiną, ilgesingai šaukiantį patelę. Niekam lūšnyne nerūpėjo Naujųjų metų šventė. Tokios pramogos skirtos tiems, kurie ir šiaip per daug visko turi.

Sausio dar buvo praėjusios tik penkiolika minučių, kai staiga

suskambo mano mobilusis. Skambino Kamalis. Iš balso atrodė, kad jis labai girtas. Kilo problema, pareiškė jis.

– Kokia?

– Sunkvežimio vairuotojas.

– Kas jį ištiko?

– Jis suimtas.

– Ir kas?

Kamalio balsas suvirpėjo.

– Pas jį mūsų smėlis, – atsakė jis.

Šiaip jau žinia apie tai, kad vidury nakties staiga suimtas sunkvežimio vairuotojas su visu kroviniu, man nekelia didelio rūpesčio. Bet Kamalis išaiškino, kad šitas vairuotojas yra viso mano būsimojo gyvenimo pagrindas. Tai jo dėka visi šio gyvenimo elementai laikosi draugėje. Be jo negausime pigaus smėlio, o be smėlio negalėsime iškloti *bejmat*. Neiškloję plytelių, negalėsime tvarkyti sienų, o kol nebus sienų, santechnikai negalės įrengti vonios kambario. Neilgai trukus, neaiškiai murmėjo Kamalis, žlugs visas remontas. Jei taip nutiks, įspėjo jis, mano vaikai susirgs, o Rachana galiausiai su manimi išsiskirs. Tokia išvada man pasirodė radikali.

– Yra tik vienas būdas užkirsti kelią jūsų skyryboms, – niūriai pareiškė jis. – Reikia ištraukti vairuotoją iš kalėjimo.

Baigiantis pirmai Naujųjų metų valandai mudu su Kamaliu sėdėjome džipe ir važiavome iš Kasablankos tuščiu pakrantės keliu. Naktis buvo tamsi ir vėjuota, palanki siausti blogio galioms. Kamalis buvo gerokai per girtas vairuoti, bet vis tiek vairavo. Jis gyrėsi pažįstąs kiekvieną kelio posūkį ir tvirtino galįs juo važiuoti užsimerkęs. Mums vinguriuojant pietiniais miesto rajonais, jis man papasakojo apie sunkvežimio vairuotoją, vardu Abdulas Hakas.

– Mūsų šeimai jis dirba nuo vaikystės, – kalbėjo Kamalis. – Mums dirbo jo tėvas, o dar anksčiau – senelis. Mus sieja tvirti ryšiai. Jeigu jis pakliuvo į bėdą, garbė mums liepia padėti.

– Kodėl jis kalėjime?

– Dėl to paties kaip visada, – atsakė Kamalis.

– Ko gi?

– Šliundrinėjimo.

Kamalis išvirto iš visureigio ir šlitiniuodamas patraukė į kalėjimą. Aš nedrąsiai nusekiau iš paskos. Budintis pareigūnas pranešė, kad Abdulą Haką išleis po mėnesio. Iš jo bus atimtas vairuotojo pažymėjimas, sunkvežimis pateiktas varžytynėms, o vertingasis smėlio krovinys parduotas. Padėtis atrodė labai prasta, bet Maroke kartais net didžiausios nesėkmės išnyksta vos spėjus mirktelėti.

Baigiantis antrai Naujųjų metų valandai mes jau buvome sumokėję sargybiniams, išlaisvinę Abdulą Haką ir atgavę smėlį. Tai buvo šlovinga akimirka, ir aš ją dažnai prisimenu. Tikėjausi, kad taip anksti aplankiusi sėkmė žada gerus metus.

Antras mus ištikęs pirmosios naujųjų metų dienos įvykis buvo susijęs su Hamza. Jis su šeima jau buvo kuo puikiausiai įsikūręs svečių kambariuose daržo gale. Jo žmona nuolatos arba virdavo didžiausius puodus mėsos troškinio, arba it vergė velėdavo didžiausias skalbinių krūvas. Kad ir kaip ji triūstų, krūvos nemažėjo. Penki jų vaikai buvo nuo kokių devynerių iki nepilnų vienų metų. Visi buvo berniukai, tikslios tėvo kopijos, tik be vešliųjų ūsų.

Tą naktį, kai jie rado prieglobstį *Dar Khalifa*, aš iš paskutiniųjų pasistengiau Hamzai išaiškinti, jog gyventi įsileidžiu lai-

kinai, kol jis pasistatys lūšnyne naują pašiūrę. Jis pažadėjo išsikraustyti tuojau pat, kai tik šeima kiek atsipeikės. Tačiau laikas ėjo ir man pasidarė visiškai aišku, kad akmeninį svečiams skirtą pastatą su elektra, normaliu tualetu bei privačiu sodu jis laiko savo nuolatiniais namais. Tvoroje iškirto skylę, kad pro ją galėtų lengviau įeiti jo bičiuliai, gyvenantys lūšnyne. Nespėjome nė mirktelėti, kaip pro tą skylę ėmė slankioti sulaukėję šunys, asilai, žiurkės ir gatvių prekiautojai. Kas dieną į mūsų sodą ir namus prasisunkdavo vis daugiau *bidonville* dvasios. Sukandau dantis ir pasiryžau laikytis iki Naujųjų metų ryto.

Mudu su Rachana sėdėjome balkone, skaisčioje saulėkaitoje. Džiaugiausi sausio ramybe. Staiga tylą sudrumstė kažkokia suirutė. Iš pradžių atsklido garsūs smūgiai, paskui šūksmai, galiausiai – sielvarto aimanos.

– Kas čia? – paklausė Rachana.

Man dar nespėjus atsakyti, prie namo atbėgo Osmanas. Jam iš paskos plumpsėjo Lokys.

– Greičiau ateikite, – vienu balsu tarė jie. – Mūsų namus sugriovė.

Išėjome pasižiūrėti. Aplink mūsų sargų gyvenamą vietą buvo susibūrusi nedidelė minia žmonių. Jie slankiojo aplinkui, tarsi kieno nors paprašyti iš čia nesitraukti. Kitaip negu tada, kai sugriovė Hamzos namus, nebuvo justi nei baimės, nei sutrikimo.

Osmanas nuvedė mane prie savo būsto griuvėsių.

– Čia stovėjo mano namai, – gedulingai ištarė jis. – Juose aš gyvenau su žmona ir keturiais vaikais. Buvome čia tokie laimingi.

Jis parodė į akmenų, plytgalių ir geležies lakštų krūvą.

– O čia gyvenau aš, – nuolankiai priminė Lokys.

Dirstelėjau į beveik taip pat atrodančią nuolaužų krūvą. Negalėjau nepastebėti, kokios abi krūvos tvarkingos. Jos nė iš tolo nepriminė chaotiškų, išdraikytų buldozerio darbo liekanų. Veikiau galėjai pagalvoti, kad būstų stogus ir sienas kažkas dailiai išardė ir tvarkingai sudėjo ant žemės.

– O kur buldozeriai? – paklausiau.

– Jau išvažiavo, – atsakė Lokys.

– Aš jų negirdėjau.

– Jie buvo atvažiavę naktį, – įsikišo Osmanas. – Kaip buvo baisu.

– Naktį aš nemiegojau, – atsakiau, – bet negirdėjau buldozerių.

Osmanas ir Lokys neramiai susižvalgė.

– Tai buvo specialios paskirties buldozeriai, – gerą minutę pamąstęs, atsiliepė Osmanas. – Jų varikliai buvo apvynioti skudurais, kad nuslopintų garsą.

Šalia menamų būsto griuvėsių pūpsojo dvi tvarkingos daiktų krūvelės – palaikiai baldai, antklodės, pagalvės, puodai, keptuvės ir vaikų žaislai. Prie vienos krūvelės išsitempusi stovėjo Osmano šeima, prie kitos – Lokio. Žmonų veiduose buvo matyti lūkestis ir drovumas, o išsirikiavę vaikai spinduliavo viltį, tarsi laukdami prieš akis atsiveriant naujo pasaulio.

Paklausiau, kur jie visi ketina gyventi. Atsakymas į šį klausimą buvo paruoštas. Sargų šeimos jau buvo spėjusios pasidalyti teritoriją.

– Pastatas sodo kampe stovi tuščias, – pasakė Osmanas.

– Taip, ir kitas pastatas netoli teniso aikštės, – pridūrė Lokys.

– Mūsų abiejų žmonos laukiasi, – bejėgiškai užbaigė Osmanas ir nuleido galvą.

Atidžiai nužvelgiau abu sargus, jų šeimas ir turtą. Paskui dirstelėjau į *Dar Khalifa,* stovinčius man už nugaros. Erdvūs rūmai priminė saugią tvirtovę, pabėgėlių prieglaudą. Mintyse iškoneveikiau save už silpnumą.

– Gerai, – tariau, – eime vidun.

Sausio ketvirtą pasirodė Kamalis. Jo akys buvo pasruvusios krauju, rankos virpėjo. Pasiaiškino, kad kažkas jam pardavęs padirbto romo butelį.

– Tris dienas gulėjau kaip negyvas, – karštligiškai ištarė jis. – Kontrabanda iš Ispanijos... Kasablankoje jos pilna.

– Kol tu miegojai, aš priėmiau naujų gyventojų, – pasakiau.

Nusivedžiau jį į terasą. Abu pažvelgėme į sodą. Visur lakstė vaikai, berniukai mušėsi ir svaidėsi purvo gurvuoliais, mergaitės pavėsyje, ant grįstų takelių šokinėjo klases. Sargų žmonos mėsai kepti skirtą kampą pavertė bendra skalbykla. Viena po kitos velėjo ant skalbimo lentos muilinus drabužius. Aplinkui sukiojosi įvairūs tolimesni giminaičiai bei šeimų nariai. Vieni valė daržoves, kiti šnekučiavosi, treti tiesiog sėdėjo saulėkaitoje.

– Ką dabar daryti? – neramiai paklausiau.

– Padarėte didžiulę klaidą, – atsakė Kamalis. – Jie čia įsikraustė ir dabar niekada nebeišeis.

– Tai kaip man juos išprašyti?

Kamalis pasitrynė akis ir susmuko kėdėje.

– Ką nors sugalvosiu, – atsakė jis.

Pirma sausio savaitė buvo beveik pasibaigusi, kai aš galiausiai radau laiko paskaityti senelio dienoraščius. Arianė raudojo, nes sargų sūnūs atėmė jos lėles ir nutraukiojo joms rankas bei ko-

jas. Rachana siuto, kad mūsų namus okupavo svetimi žmonės. Ji mane aprėkė ir išjuokė kaltės sukeltą mano dosnumą. Išsliūkinau iš Kalifo rūmų į lūšnyną ir prisėdau artimiausioje prirūkytoje kavinėje.

Atverčiau pirmą audeklu įrištą sąsiuvinį. Man prieš akis pasirodė nepriekaištingos mėlynos eilutės, tarsi pasirengusios atskleisti pamokomą gyvenimo istoriją.

Afifa, tarnaitė, vėl savavaliauja, pradėjau skaityti. *Nešasi mano daržoves namiškiams, o vietoj jų padeda savo nupirktų prastų produktų. Kažkodėl mano, kad aš nieko nepastebėsiu. Tai mane labiausiai įžeidžia. Gal aš ir esu senas, trumparegis, bet juk ne aklas!*

Skaičiau puslapių puslapius hipochondrijos smulkmenų, begalinius paties susigalvotų vaistų sąrašus, tolesnius skundus tarnaitės elgesiu.

Girdėjau, kaip ji giriasi draugėms tvirtai mane laikanti. Sakė, kad aš kaip vaikas, su kuriuo būtina elgtis griežtai. Nieko sau! Mielai ją atleisčiau, bet ji būtinai man atkeršys.

Paskui vėl pasakojimai apie sveikatos būklę, apie drėgnas Tanžero žiemas. Paskui štai kas:

Galiausiai atradau Afifos Achilo kulną! Žinau, kaip ją prigąsdinti. Įvaryti tikros baimės. Aptikau ją mėginančią skaityti ir suprasti šitą dienoraštį. Tačiau, dėkui Dievui, ji nemoka nė žodžio angliškai. Nežino, kad aš perpratau jos baimę – kad supratau, jog ji bijo džinų.

Antrą sausio savaitę pas mus iš Londono atvyko draugai. Visus savo tenykščius pažįstamus meldžiau kol kas nesilankyti, aiškindamasis pasibaisėtinomis mūsų gyvenimo sąlygomis. Įspėjau,

kad trūksta tinkamų gyventi kambarių, nėra karšto vandens, remonto darbai sustojo, aplink plyti purvinas lūšnynas. O dabar, negana to, dar užklupo sargų šeimos bei giminaičiai.

Išvažiavau iš Europos norėdamas pabėgti nuo netikrų draugų. Jų turi visi londoniečiai – tai žmonės, kurių iš tiesų visai nenorėtum matyti, bet jie nieku gyvu nepalieka tavęs ramybėje. Turėjau jų šimtus. Jų pasaulyje buvau didžiai vertinamas, nes esu ne kartą rodęsis per televiziją. Kiekvieną mėnesį mes įkliūdavome į kokią dešimtį ar dar daugiau beprasmių socialinių įsipareigojimų. Buvau susidaręs išgalvotų pasiteisinimų sąrašą, prilipdžiau jį prie telefono. Tačiau netikri draugai turi nuojautą. Jie iškart užuodžia, kad pasiteisinimas nerimtas. O dabar, kai įsigijome didelį namą egzotiškoje šalyje prie jūros, žinia apie tai pasklido žaibo greičiu.

Tikrieji mūsų draugai buvo pernelyg gerai išauklėti, kad patys prašytųsi į svečius. Jei ir pasisiūlydavo atvykti, visada įspėdavo apsistosią vietos viešbutyje. Užtat netikrieji neturėjo jokių skrupulų. Dažniausiai jie atvažiuodavo automobiliu, apsikrovę lagaminais ir vaikais. Visi ieškojo to paties idealo: apsistoti už dyką ir iki soties pasidžiaugti vietos maistu, vynu, saule, smėliu bei jūra. Deja, visi tikėjosi, kad jiems atvykus mesime savo darbus ir pulsime vykdyti kiekvieną svečių įnorį.

Pirmieji naujaisiais metais mus aplankė Frenkas ir Lulu. Su jais aš susipažinau prieš kelerius metus, kai susidomėjau „džiovintomis galvomis“, kurias moka gaminti Peru gyvenanti šuarų gentis. Frenkas buvo baikštus anglas, jo žmona – griežta, šluba bavarė. Juodu drauge susilaukė keturių šviesiaplaukių dukterų, kurių nė vienai dar nebuvo dešimties metų. Jie visur keliavo japonišku mikroautobusiuku.

Buvo ankstyvas rytas, Rachana su tarnaite išėjo apsipirkti. Mudu su Ariane sodo kieme slapstėmės nuo neklaužadų sargų vaikigalių, tik staiga lūšnyno šurmulį perskrodė bavarų *Hausfrau* balsas. Po kelių akimirkų į keliuką prie mūsų namo įsuko glotnus aerodinamiškas mikroautobusas.

Lulu išlipo pirma. Aš atidariau vartelius, jai dar nespėjus paskambinti. Ji nepasisveikinusi prasibrovė pro mane, pakeliui kyštelėjusi į rankas porą buteliukų kūdikių maisto.

– Pienas, – paliepė. – Pašildyk. Kad būtų šiltas kaip kraujas!

Pradėjau negarsiai sveikintis, bet Lulu patraukė į kambarius, vesdamasi iš paskos mažėjimo tvarka surikiuotas dukteris, tarsi rusiškas *matrioškas*. Frenkas, užguitas vyras, neskubėjo lipti iš automobilio. Pervažiavęs Angliją, Prancūziją, Ispaniją ir pusę Maroko su įsikibusiu gerklėn pitbuliu, jis neatsidžiaugė gavęs akimirką ramybės. Atidariau automobilio dureles ir jis paspaudė man ranką.

– Sveikas, seni, – silpnu balsu ištarė. – Na, tai va, čia mes.

Pašaukiau Osmaną, kad padėtų sunešti bagažą, bet jis neatsiliepė, nes su savo šeima kažką įnirtingai aiškinosi. Tad mudu įsvirduliavome į namus, apsikrovę įvairiais lagaminais, kelioninėmis vaikiškomis lovytėmis, žvejybos įranga, sulankstomomis paplūdimio kėdėmis, golfo lazdomis ir riedučiais. Kai jau beveik pusė daiktų buvo sunešta į saloną, mane užsipuolė Lulu.

– Čia ne namai, o kiaulidė, – suurzgė ji. – Nesuprantu, kaip jums užtenka drąsos kviesti žmones į svečius, kai patys taip gyvenate.

Jau ketinau sumurmėti, kad nieko pernelyg nekvietėme, bet palaužtas Frenkas suraukė kaktą ir greitai patraukė mane šalin.

– Deja, kol kas pas mus visur vyksta remontas, – paaiškinau, – bet mes jums apvalėme porą kambarių. Tik miegoti teks ant grindų.

Pitbulis nuožmiai, plačiai nusišiepė.

– Aš jau apsižvalgiau, – pranešė ji, – ir to ilgo koridoriaus gale radau jaukų miegamąjį.

– Jame miegame mes, – atsakiau.

– Tikrai? – suurzgė Lulu. – Na, dabar jame miegosime mes.

Ji pamojo Frenkui, liepdama nešti krepšius tolyn. Po penkių minučių Lulu, jos dukterys, pusė bagažo ir kankinys vyras palaimingai įsitaisė mūsų kambaryje. Aš svarsčiau, ką pasakysiu žmonai. Kaip tik tada ji grįžo namo.

– Jie atvyko, – linksmai pasitikau aš ją. – Ir tiek daug!

– Ar gerai įsikūrė?

– O taip, – užtikrinau. – Man atrodo, jiems labai patogu. – Trumpai patylėjau. – Jie užėmė mūsų kambarį, – pabaigiau.

Santuoka – tai gerų ir blogų akimirkų virtinė. Reikia iš paskutiniųjų stengtis kuo labiau išnaudoti geras ir nekreipti dėmesio į blogąsias. Bet akimirka, kai aš stovėjau už užrakintų mūsų miegamojo kambario durų, buvo blogiausia iš visų, kurias teko išgyventi. Rachana žvelgė į mane tokiu lediniu žvilgsniu, kad tarp mūsų sustingo oras.

– Aš jos bijau, – pasakiau. – Padarė viską taip, kaip jai geriausia. Negalėjau nė piršto pajudinti.

– Tuojau pat kraustomės į viešbutį, – tarė Rachana.

Kol Lulu ir Frenkas miegojo, pavargę po kelionės, mes patyliukais išsliūkinome iš namų. Po pusvalandžio jau stovėjome prabangaus *art deco* stiliaus viešbučio apartamentuose. Čia buvo minkštos lovos, pūkų pagalvės, dailūs kvepiančio muilo

gabalėliai, chalatai su išsiuvinėtomis monogramomis ir kiek nori karštutėlio vandens.

– Gyvenkime čia amžinai, – pasiūliau.

– Na, bent kol svečiai išvažiuos, – pataisė Rachana.

Taip ir padarėme.

Penkias dienas ir naktis pagyvenę kambariuose su kilimais, pasimaudę karštoje vonioje ir pasinaudoję kambarių tarnybos paslaugomis, mes parslinkome į Kalifo rūmus. Aš nuėjau pirmas pažiūrėti, ar jau išvažiavo safyrų mėlynumo mikroautobusas. Jo nebebuvo. Nebuvo matyti ir Lulu, Frenko ar linaplaukių mergaičių. Jų buvimą priminė tik paliktas raštelis, parašytas įpykusio žmogaus ranka.

Kur jūs dingot??? Čia tikras pragaras, perskaičiau aš. *Iš mečetės nuolat kažkas rėkia, šunys ir asilai nesiliauja kelti triukšmo, be to, aidi kūjo dūžiai. Nėra karšto vandens, o sode pilna laukinių. Mes pas jus daugiau NIEKADA neatvažiuosime! – Lulu.*

Kitą dieną pasirodė Kamalis. Jau gal savaitę nebuvau jo matęs. Kaip paprastai, nepasisakė nei kur buvęs, nei kodėl man nepaskambinęs. Iš pradžių man tai atrodė keista, bet vėliau pastebėjau, kad taip elgiasi visi marokiečiai. Jei žmogus, ilgai nebuvęs, pasirodo darbe, jis niekada neatsiprašinėja ir nesiaiškina. Aš pasakiau Kamaliui, kad Europoje įprasta stengtis paaiškinti nebuvimą, net jei visiems aišku, kad jis melagingas. Kuo ilgiau darbuotojo nebūta, dėsčiau aš, tuo sudėtingesnio reikia paaiškinimo. Jis linktelėjo galva ir pažadėjo ateityje atsižvelgti į mano patarimą.

– Ką darysime su sargais? – nekantravau. – Jų šeimos baigia mus išvaryti iš proto.

Kamalis trakštelėjo krumpliais.

– Aš galvoju apie tai, – atsakė jis.

Sargams ir jų gausių šeimų nariams apsigyvenus *Dar Khalifa*, aš gavau progą tiesiogiai susidurti su Rytuose veikiančiu senu įdarbinimo principu, kartais vadinamu „gyventi iš Abdulos darbo". Kai tik vienas šeimos narys susiranda darbą, visi kiti meta savuosius ir prisisiurbia prie jo tarsi dėlės. Taip sukuriama situacija, kurioje normalaus atlyginimo niekada nepakanka. Kuo ilgiau žmogus dirba, tuo daugiau pinigų jam reikia vien tik išlaikytiniams paremti. Tie, kurie turi gerus namus ir normalų darbą, išlaiko daugybę artimų ir tolimų giminaičių.

Sulig kiekviena diena, sargų ir jų šeimos narių praleista mūsų namuose, žinia apie juos aplankiusią sėkmę sklido vis plačiau. Nepraėjus nė porai trejetui dienų, visi jų giminaičiai spėjo apsilankyti, apsižvalgyti ir grįžti į savo lūšnas *bidonville*.

Per savaitę žinios apie tai, kad sargai gavo geresnį būstą, paplito po visą karalystę. Pas mus ėmė plūsti giminės. Iš Nadoro, esančio šiaurės rytuose, iki kurio visą dieną reikia važiuoti autobusu, atvyko keturi Osmano pusbroliai. Paskui nuo Atlaso kalnų atvažiavo Hamzos dėdė iš motinos pusės, dar vėliau pasirodė Osmano žmonos dėdė. Per kelias dienas žinia pasiekė tolimiausius Maroko kampelius. Giminės ėmė tvinti nebe srovele, o nevaldomomis bangomis. Kiekvieną dieną mūsų kieme išdygdavo dešimtys naujų draugų ir giminaičių, priviliotų mito apie prabangų būstą. Jie plaukė į Kasablanką aplūžusiais kaimo autobusais, asilų traukiamais vežimaičiais, šieno vežimais ir pėsčiomis.

Nuolatinis svečių srautas įpareigojo sargus parūpinti jiems maistą ir pastogę. Jeigu jie to nepadarytų, užtrauktų nešlovę visai šeimai. Gausūs lankytojai ėmė trukdyti ne tik sargams, bet ir mums, jų šeimininkams.

Viena iš nerašytų arabų pasaulio taisyklių skelbia, kad darbdavys privalo rūpintis saviškiais. Niekas už tai pernelyg nedėkoja, niekas nė nesitiki padėkos. Kai sargams prireikdavo pasiskolinti pinigų, jie ateidavo pas mane ir prašydavo, nė kiek nesidrovėdami. Jie turėjo teisę prašyti, turėjo teisę gauti pinigų skolon. Bet dabar, prireikus gausiomis vaišėmis maitinti gausybę šeimos narių ir draugų, jie patys pajuto artėjančią finansinę katastrofą.

Pasitaikydavo, kad aš sargų nematydavau ištisas dienas. Jie buvo taip užsiėmę šeimos rūpesčiais, kad nebeturėjo laiko atlikti įprastų pareigų. Mūsų oazės sienų niekas nebesaugojo, lapai gulėjo nesugrėbti, o vokiečių aviganė likdavo nepašerta. Aš nieko nesakiau, nes pats buvau atsikandęs nekviestų svečių malonumo.

Tačiau gyvenimas, kuris sukuria problemas, dažniausiai pasiūlo ir jų sprendimą. Vieną puikų, skaistų trečios sausio savaitės rytą Hamza, Osmanas ir Lokys įslinko į kambarį, kuriame buvau įsirengęs savo kabinetą. Jie paskelbė, kad žinia apie puikų naują būstą priviliojo pas juos gaujas dykaduonių.

– Kalbos apie *Dar Khalifa* pasklido plačiai, – tarė Lokys, mosuodamas ranka ir rodydamas į tolį.

– Iš pradžių mus aplankė artimi giminaičiai, – pratęsė Hamza.

– Bet dabar pradėjo rinktis žmonės, kurių mes patys beveik nepažįstame, – pasakė Osmanas. – Mūsų žmonos labai pyksta. Joms tenka dieną naktį gaminti maistą atvykėliams. Šokinėjame apie juos kaip tarnai, atidavėme jiems net savo lovas.

– Taigi, – apibendrino Hamza, – mes nutarėme grįžti atgal į lūšnyną.

– Ten gyvenome ramiau, – pridūrė Osmanas.

– Bet jūs juk neturite namų, – nustebau. – Juos sugriovė.

Sargai pliaukštelėjo liežuviais.

– *Mishi mushkil*, tai ne problema, – atsakė jie. – Mes gyvenome ne rūmuose. Iki vakaro pasistatysime naujus.

Rytojaus rytą aš pažvelgiau žemyn nuo viršutinės terasos, norėdamas patikrinti, ar sargai ir jų giminės tikrai išvyko. Galėjai pagalvoti, kad iš miesto išvažiavo cirkas, palikęs tuščią vietą. *Dar Khalifa* gaubė reta, maloni tyla. Mudu su Rachana papusryčiavome verandoje, garsiai svarstydami, ar praėjusios dvi savaitės mums neprisisapnavo.

Popiet nuėjau į *bidonville* apžiūrėti sargų naujų namų. Sklypelyje, toliausiame nuo tos vietos, kurioje buldozeriai pradėjo griauti, jie buvo surentę tris neaukštus keturkampius pastatus. Statyboms panaudojo senas plytas, duris ir plyteles, nušvilptas iš *Dar Khalifa* statybinių šiukšlių krūvos. Osmanas stovėjo prie naujojo būsto. Jo veide švietė plati šypsena.

– Kaip tylu pasidarė, išvykus jūsų giminaičiams, – pasakiau.

– Garbė Alachui, – atsakė jis. – Kuklus gyvenimas irgi malonus.

Praėjo dvi ar trys dienos. Vieną vakarą išgirdau, kaip Kamalis įnirtingai kumščiu daužo lauko duris. Atidaręs pamačiau jį svyruojantį, pasruvusį prakaitu, raudonomis akimis. Pamaniau, kad vėl pradėjo gerti.

– Turiu naujieną, – ištarė jis.

– Blogą?

– Ne, ne! Pačią geriausią.

– Kokią?

Kamalis pabučiavo savo dešinės rankos pirštų galiukus.

– Žemės registras, – pasakė jis. – Atsimenate dingusią bylą?

– Taip.

– Tai štai, – kalbėjo Kamalis. – Aš žinojau, kad tarnautojui buvo liepta ją paslėpti arba sunaikinti. Bet jis išėjo į pensiją. Tad patraukiau jo ieškoti. Žinojau tik jo pavardę ir apytikriai numaniau, kur gyvena. Ieškojau keturias dienas.

– Ar radai?

– Palaukite. Tuoj viską papasakosiu. – Kamalis nusišluostė veidą marškinių apačia. – Galiausiai radau jo namus, bet jo paties nebuvo, tik duktė. Palikau jai dovanų – miltų, cukraus ir aliejaus. Maroke įprasta parodyti, kad atėjai su gerais ketinimais. Vakar vakare tarnautojas man paskambino. Mes susitikome, aš jo paklausiau, ką jis žino apie *Dar Khalifa*. Vos išgirdus šiuos žodžius, jo akys nušvito.

– O kaip byla?

– Tuojau papasakosiu ir apie ją, – atsakė Kamalis. – Šiandien Žemės registre vyko streikas. Jie reikalauja daugiau pinigų. Tarnautojas mane ten nusivedė. Jis pyksta už tai, kad buvo per anksti išleistas į pensiją, todėl išeidamas išsinešė įstaigos raktus. Atrakino šonines duris ir mes įsmukome į vidų. Jis mane nuvedė į rūsį, kur saugomos bylos. Ten jų ilgiausios eilės – tūkstančių tūkstančiai, kiekvienam Kasablankos pastatui. Tarnautojas užsimerkė, paėjėjo septynis žingsnius į dešinę ir du žingsnius į kairę. Tada sustojo, atsimerkė ir išsitraukė mažą žalvario raktelį. Priešais jį bolavo užrakinta plieno dėžė. Jis įkišo raktelį į spyną ir jį pasuko.

– Kas buvo dėžėje?

– *Dar Khalifa* dokumentai, – užbliovė Kamalis, – Kalifo rūmų byla!

TRYLIKTAS SKYRIUS

Akmuo iš draugo rankų prilygsta obuoliui.

Ekstazė, apėmusi sužinojus apie atsiradusią *Dar Khalifa* bylą, buvo stipri, bet neilgalaikė. Netrukus ją pakeitė nauja dilema, kuri, pasak šiaip jau šaltakraujiško Kamalio, gali mane galutinai pribaigti.

– Pilietybė, – neramiai ištarė jis. – Kol neturite vietos registracijos, esate labai pažeidžiamas.

– Tai ką daryti?

Kamalis porą kartų trakštelėjo krumpliais.

– Tuoktis, – atsakė jis.

– Bet aš jau susituokęs.

– Jūs nieko nesuprantate, – prisimerkęs tarsi iš skausmo atsiliepė jis.

– Ko aš nesuprantu?

Kamalis trečią kartą labai garsiai trakštelėjo krumpliais.

– Jums teks vesti antrą žmoną.

Tą popietę į centrines duris garsiai pabeldė. Tai buvo madam Nafisa, gangsterio žmona. Ji rūkė cigarilę ir buvo užsimetusi ant

pečių prancūziškus lapės kailinius. Jai einant, gyvūnų uodegos vilkosi iš paskos, o pora išsišiepusių galvyčių buvo prisiūtos ant pečių tarsi epoletai.

Gangsterio žmona giliai įtraukė cigarilės dūmus.

– Lūšnyno greitai neliks, – pranešė ji. – Jį sugriaus.

– Kur pasidės žmonės?

– Ras sau kokį kitą šiukšlyną.

– Bet jie neturi pinigų.

– Kam tai rūpi?

Nesupratau, kur link krypsta pokalbis.

Madam Nafisa nubraukė nuo vienos lapės snukio įsivaizduojamą dulkelę.

– Kai tos žiurkės išsiskirstys, – pasakė ji, – šita žemė bus labai labai brangi. Galėsite ją parduoti ir tapti tikru turtuoliu.

– Mes neketiname nieko parduoti, – atsakiau. – Mums patinka čia gyventi.

Gangsterio žmona nukratė ant grindų cigarilės pelenus.

– Marokas pavojinga šalis, – pratarė ji, – ypač tiems, kurie jos nesupranta.

– Tikrai?

Madam Nafisa primerkė akis, o jos skruostai nuo šio judesio taip įsitempė, kad, rodėsi, sprogs it pernokę pomidorai. Laukiau, ką dar pasakys, bet ji tik apsisuko ant aukštakulnio bato ir iššygiavo laukan, vilkdama žeme lapių uodegas.

Man nepatiko pasiūlymas susituokti dar kartą, juo labiau kad jau buvau laimingai vedęs Rachaną. Šis klausimas taip mane trikdė, kad neprisiverčiau jai apie tai papasakoti. Nežinojau, kaip pradėti kalbą. Bet Kamalis paaiškino, kad santuoka su ma-

rokiete leistų man greitai ir paprastai perplaukti šalies biurokratijos vandenyną.

– Tikrai galėtume rasti labai gražią merginą, – kalbėjo Kamalis, – gal kalnietę. Leiskite man tuo pasirūpinti.

– Tu nesupranti, – sakiau aš. – Rachanai tai nepatiks.

– Pirmosioms žmonoms dažniausiai tokie dalykai nepatinka, – sutiko Kamalis.

– Jei nebėra jokios kitos vilties, – inkščiau aš, – tai mergina turėtų būti bent jau neapsakomai bjauri, kad Rachanai nekiltų jokių įtarimų.

Kamalis pasitrynė nosį.

– Ar verta praleisti tokią progą? – paklausė jis. – Galėtumėte labai neblogai prasisukti.

Molinės grindų plytelės buvo sudėtos į specialias pintines, po du šimtus kiekvienoje. Jos buvo sausos, trapios, blausiai rausvos atšaldyto rožinio vyno spalvos. Azizas nurodė nešti krovinį į garažą. Pintinių buvo gal du šimtai, ir kiekviena buvo atsargiai iškrauta iš ryškiai oranžinio sunkvežimio, ką tik atvykusio iš Mekneso.

Pameistrių armija ėmėsi atidarinėti pintines ir rūšiuoti plyteles. Jos buvo kvadratinės, kiek daugiau negu trijų colių ilgio, pusės colio storio. Rankomis gamintos *bejmat* plytelės, kitaip negu mašininės gamybos, niekada nebūna visiškai vienodos. Jų pasitaiko įvairių atspalvių, nuo blyškaus rausvumo iki sodresnio slyvų raudonio. Pameistriai užmerkė pirmą plytelių partiją. Tam tikslui į namus buvo įridentos keturios keturiasdešimties galonų talpos aliejaus skardinės ir iki kraštų pripiltos vandens. Plytelės paliktos mirkti tris keturias dienas. Per tą laiką buvo

lyginamos grindys, liejamas cemento sluoksnis, ruošiamasi kloti molį.

Didžiausias skirtumas tarp statybos darbų Rytuose ir Vakaruose – tai įrankių naudojimo būdai. Prieš šimtą metų Vakarų amatininkai neturėjo jokių galingų įrankių. Jie turėjo kliautis savo rankų miklumu ir įgūdžiais, kuriuos išsiugdydavo per ilgus pameistrystės metus. Galingi įrankiai suteikė galimybių dirbti ne taip atidžiai ir leido imtis darbų, kurių kitokiu būdu atlikti beveik neįmanoma. Maroke retai pamatysi meistrą, darbe naudojantį elektrinį pjūklą, grąžtą, poliruoklį ar kitą į elektros lizdą jungiamą įrankį. Čionykščiai meistrai pasikliauja tik savo gebėjimais. Gal jų darbo rezultatai ne visada tobuli, tačiau žavūs, unikalūs ir su niekuo nesupainiojami. Subtilūs plytelių nelygumai man be galo patiko, nė nemaniau jų laikyti trūkumais. Trūkumu galima būtų vadinti nebent tai, kad darbas rankomis trunka dešimt kartų ilgiau.

Stebėdamas Azizą ir jo bendradarbius jaučiausi taip, tarsi gavęs progą dirstelėti į atgijusį viduramžių medžio raižinį. Jų metodai nesikeitė penkis šimtus metų. Tokiu pat paprastu darbu ir atida buvo kadaise sukurti Granados, Feso ir Marakešo rūmai, o kiek vėliau – Kasablankoje stovinti didinga Hasano II mečetė.

Grindų lygumui tikrinti Azizo pameistriai naudojo paprasčiausią U raidės pavidalo vamzdelį iš skaidraus plastiko, pripiltą vandens. Vamzdelis ištiesiamas ant grindų, galai pritvirtinami prie sienų ir pamatuojamas vandens lygis. Britų meistras tam pačiam tikslui veikiausiai pasitelktų lazerį.

Kai grindys jau buvo lygios, jas užliejo plonu cemento sluoksniu ir vėl patikrino vamzdeliu. Paskui pameistriai paklojo pirmą partiją tamsaus, drėgno smėlio, sumaišyto su cemento milteliais,

ir išlyginto ilga medine lazda. Molinių plytelių ir garsiosios marokietiškos *zellij* mozaikos klojimas yra nepaprastai tikslus darbas, prilygstantis meno kūrimui. Architekto atsiųstų darbininkų nemokšiškumas rėžte rėžė akį, užtat likau pakerėtas Azizo *moualem*, plytelių klojimo meistrų, atliktų darbų kokybės, kurią jie pasiekė naudodami paprasčiausius įrankius ir medžiagas.

Kai paklausiau Azizo, kaip pasiekti tokio tikslumo be elektros įrangos ir sudėtingų prietaisų, jis man atsakė:

– Jei nori užmušti musę, gali iš sudėtingų chemikalų sukurti nuodingas dujas arba išrasti prietaisą, sugebantį musę pagauti. Tačiau egzistuoja visiškai kitoks požiūris. Galima išmokti mąstyti kaip musei. Žinoma, tam prireiks daug metų, bet kai suprasi musės mąstymą, galėsi ją visiškai valdyti. Mūsų įrankiai iš pirmo žvilgsnio neįspūdingi, bet jie sukurti *moualem*, kurie moka jais naudotis. Panašiai kaip žmogus, kuris išmoko mąstyti kaip musė, jie įgijo būdą valdyti savo amatą. Todėl gali sukurti tobulus kūrinius – jie turi vidinės išminties.

Blogiausias Kamalio bruožas buvo jo įprotis vis kur nors dingti. Jo nebūdavo po kelias dienas. Kas kartą imdavau nerimauti tarsi paauglės, kuri po vakarėlio naktį negrįžo namo, motina. Nerimą man kėlė ne tiek prisirišimas prie Kamalio, kiek baimė likti be jo.

Per kelias darbo pas mane savaites Kamalis mane nustebino originaliu mąstymu. Jis sprendė problemas geriau už bet kurį mano pažįstamą žmogų, be to, puikiai pažinojo tamsiąją Kasablankos gyvenimo pusę. Kai nebūdavo dingęs, mielai imdavosi visko, ką tik aš jam užkraudavau – ieškodavo pigaus šunų ėdalo, dingusios pastato bylos, smėlio juodojoje rinkoje. Jam esant

greta aš jaučiausi ramus ir tvirtas, buvau tikras atlaikysiąs visus iššūkius. Labiausiai nerimavau dėl to, kad kada nors Kamalis dings – pavyzdžiui, bus užmuštas pakeliui namo iš baro, kuriame beveik kas vakarą prisigerdavo iki sąmonės netekimo.

Laikui bėgant Kamalis sužinojo daug smulkmenų apie Kalifo rūmų dokumentus. Jis geriausiai suprato visas smulkmenas ir, pasinaudodamas šešėliniais savo ryšiais, stengėsi stumti reikalus į priekį. Dažniausiai aš nė nežinojau, ką jis slapčia veikia mano labui. Kamalis nebuvo iš tų, kurie mielai dalijasi informacija. Ko nors jo paklausęs, beveik visada mainais išgirsdavai kitą klausimą.

Mano būgštavimą, kad Kamalis vieną dieną dings visiems laikams, pranoko tik baimė, kad jis iš manęs perims Kalifo rūmus. Juo geriau jį pažinau, juo aiškiau suvokiau, kad šiuo žmogumi negalima pasitikėti.

Sausio pabaigoje Kamalis man atsiuntė žinutę, kad ateičiau susitikti su juo į kavinę priešais griūvantį „Linkolno" viešbutį. Žinutė atrodė skubi. Kavinė skendo popietiniame cigarečių dūmų rūke. Jis buvo toks aitrus, kad nustelbė net tamsios arabiškos kavos, neklausinėjant paduodamos kiekvienam užėjusiajam, aromatą. Pro dūmus įžiūrėjau daugybę ūsuotų vyrų su vilnonėmis dželabomis ir smailiomis geltonomis šlepetėmis. Kamalio nebuvo nė ženklo. Pasitikrinau laikrodį. Jis ėjo gerai, o Kamalis visad vėluodavo, kad ir kiek kartų jį meldžiau būti punktualų. Atsisėdau, išgėriau stiklinę *café noir* ir įsistebeilijau į gatvę. Praėjo valanda. Paskui kita. Būčiau jau grįžęs namo, bet kažkas mane laikė – suvokimas, kad sėdžiu čia savo paties labui.

Man begeriant ketvirtą espreso kavos puodelį, į kavinę įsi-

veržė Kamalis. Jis vedėsi iš paskos žemaūgę, šydu apsigaubusią moterį ir buvo išsišiepęs nuo ausies iki ausies. Beveik visose Maroko kavinėse lankosi tik vyrai. Moterys kavinių vengia ir niekina, laikydamos pasigailėtinomis įsivaizduojamo vyriškumo tvirtovėmis.

Todėl storu šydu susisupusios moters, besibraunančios pro tirštus cigarečių dūmus, vaizdas prilygo sensacijai. Visi nuolatiniai ūsuoti klientai pakėlė akis. Kai kuriems iš rankų iškrito laikraščiai. Kiti ėmė bilsnoti į grindis lazdomis, reikšdami pasipiktinimą. Kamalis prisėdo prie manęs ir pritraukė viešniai kėdę.

– Štai ji, – pasakė jis.

– Kas?

– *Chica*.

– Kokia *chica?*

– Ta, kurią jūs vesite.

Man dar nespėjus ištarti žodžio, jis atmetė šydą. Iš po jo išniręs veidas buvo toks šiurpus, kad aš nevalingai atšlijau. Moters skruostai buvo randuoti, išsekę tarsi nuo sunkios ligos. Nosis apirusi, galva plika, be to, trūko dešinės akies.

– Vajetau, – išspaudžiau, stengdamasis atrodyti draugiškas.

– Sakėte, kad norite bjaurios.

– Aš išvis nesakiau, kad ko nors noriu!

– Jai jūsų reikia ne mažiau, negu jums – jos, – pareiškė Kamalis.

– Ką reiškia – „jai manęs reikia"?

– Ji turi du mažus vaikus. Kaip juos išlaikys be jūsų pagalbos?

Moteris, kurios vardas, kaip sužinojau, buvo Kenza, nusišypsojo. Aš atsakiau šypsena, nenorėdamas jos skaudinti.

– Jūs jai patinkate, – pareiškė Kamalis.

– Teks ieškoti kito sprendimo, – sušnypščiau aš. – Neketinu imti antros žmonos.

– Jūs pamiršote, kad taip bus daug greičiau, – tarė jis.

– Nesvarbu. Tegu būna lėčiau.

Kamalis piktai pažvelgė į mane, vėl užmetė šydą Kenzai ant veido, išvedė ją iš kavinės ir pargabeno namo pas vaikus. Vėl likęs vienas susiėmiau rankomis galvą ir per dūmus pažvelgiau į gatvę. Susitikimas su nepageidaujama žmona sukėlė man stiprią melancholiją. Sėdėjau, kol sutemo, mąstydamas, kiek daug mūsų sprendimams apie žmones reiškia keleto colių odos plotelis kaukolės priekyje.

Hamza ir kiti sargai užuodė Kamalio planus rasti man marokietę žmoną. Jie susirinko, prirėmė mane prie sodo tvoros ir ėmė godžiai klausinėti smulkmenų.

– Ar ji iš pietų? – paklausė Hamza. – Pietietės geriausios. Jos mažai kalba ir klauso kiekvieno žodžio.

– Hamza teisus, – patvirtino Osmanas. – Pietų moterys pačios geriausios, jums juk nereikia niurgzlės.

– Aš neketinu imti antros žmonos, – atsakiau.

– Kodėl?

– Aš ir taip patenkintas.

– Bent pagalvokit! – sušuko Lokys. – Mes visi vestume po antrą, trečią ir ketvirtą žmoną, jei tik turėtume pinigų.

– Tikrai?

– Žinoma! – sutartinai atsiliepė visi trys sargai.

– Bet tai labai brangu, – pridūrė Osmanas.

– Kiekvienai žmonai reikia atskiro namo, – pradėjo vardyti Lokys, – lovos, antklodžių, puodų, keptuvių.

– Ir tai tik pradžia, – įsiterpė Hamza. – Suprantate, kai atsiranda kelios žmonos, jos ima viena kitai pavydėti. Visada. Jei vienai žmonai ką nors dovanoji, privalai tą patį dovanoti ir kitai.

– Man tai atrodo siaubinga, – atsakiau.

– O ne, tai nuostabu, – rausdamas paprieštaravo Hamza. – Jei turi tris žmonas, kasnakt labanakt tau sakys šešios lūpos.

Kamalio buto durys visada būdavo tvirtai uždarytos. Jos nuo žmonių akių slėpė vaikinų bendrabučiams būdingą kiaulidę. Svetainė buvo erdvi ir tuščia, jei neskaitysime keleto paveldėtų baldų ir krūvos tuščių degtinės butelių. Kampe stovėjo dėmėta sofa sulaužytomis spyruoklėmis. Visi bent kiek tinkami indai buvo per girtą galvą panaudoti kaip peleninės – kiaušinių taurelės, šaukštai, senas sportbatis. Kamalis niekada neatidarydavo durų lankytojams, net savo šeimos nariams, kurie kalbėdavosi su juo per laiškams skirtą plyšį. Jis įsileisdavo tik moteris, dažniausiai profesionales, kurias atsiviliodavo iš skersgatvių už *Marché Central*. Aš patekau į jo būstą vienintelį kartą, kai atgabenau jam dovanų žalių plastiko kėdžių komplektą. Jis ne kartą buvo garsiai pasvajojęs, kaip gražiai jo viengungio bute atrodytų plastikinės sodo kėdės.

Sustatęs kėdes Kamalis nuėjo į miegamąjį degtukų. Dideliam jo nepasitenkinimui, aš įslinkau iš paskos. Nelengva tiksliai aprašyti, koks šlykštus buvo tas kambarys. Užuolaidos buvo užtrauktos, tačiau net prieblandoje įžvelgiau vešlų grybelį ant tolimesnės sienos. Lova buvo be patalynės ir dvokė išmatomis. Prie pat durų pamačiau žemą lentyną. Nustebau išvydęs joje tvarkingai sudėtą krūvelę knygų. Dar labiau nusistebėjau perskaitęs pavadinimus. Tai buvo klasika – Aristotelio, Platono ir Plinijaus

rinktiniai raštai, graikų mitai, „Vargdieniai“ ir įspūdinga Einšteino biografija.

Bakstelėjau pirštu į lentyną.

– Ji čia atrodo ne vietoje, tiesa?

– Kaip tai?

– Na, šitam lauže tai vienintelis kokybiškas daiktas.

Kamalis išdidžiai purkštelėjo.

– Aš jomis naudojuosi, – atsakė jis.

– Tu jas skaitai?

– Ne, žinoma, ne!

– Tai kam jos tau?

– Knygos daro įspūdį merginoms.

Naujieji metai atnešė mažytę vilties kibirkštėlę. Oras gerokai atšalo, tačiau sykiu išnyko musės ir nelemti tarakonai. Dienos buvo vaiskios ir tyros, skaisčiai švietė saulė, kartais nugriaudėdavo audra, atėjusi nuo Atlanto vandenyno. Labiausiai mano nuotaiką taisė meistrų, klojančių grindis, reginys. Negalėjau atsidžiaugti, kad galiausiai pradėta daryti šis tas gera.

Sargai, pasistatę lūšnyne naujus būstus, atrodė daug labiau patenkinti. Jie dažnai apgailestaudavo visi padarę tą pačią klaidą – nevedę moterų, kilusių iš dykumos. Jų žmonos, nepailsdami kartojo sargai, yra irzlios, reiklios pabaisos, kurios nenusipelnė nieko gera.

Galų gale, prabėgus gerokai laiko, ėmė rodytis, kad namuose įsivyravo šiokia tokia tvarka. Rytą Arianė išeidavo į darželį ir grįždavo po pietų. Rachana rytą padėdavo man nudirbti įvairius darbus, o turėdama laiko mokydavosi prancūzų kalbos. Kamalis tai pasirodydavo, tai dingdavo, girtas arba pagiriotas, dažniau-

siai pusiaukelėje nuo vienos būsenos prie kitos. Gangsteris ir jo gražuolė žmona tylėjo, netrukdė nė fanatikai lūšnyne. Tylėjo ir sargai. Jie prižiūrėjo grindų klojėjus, it pamišę nuolat grėbė lapus ir beveik neužsimindavo apie džinus.

Staiga vieną rytą, kai debesis nuspalvino pirmieji ryto saulės spinduliai, Hamza ėmė belsti į mūsų miegamojo duris.

– Mesjė Tahirai, mesjė Tahirai!

– Kas atsitiko? – pašnibždomis paklausiau pro rakto skylutę.

– Tuojau pat ateikit, – liepė jis.

Užsimečiau ant pižamos lietpaltį ir išėjau į lauką.

– Didžiajame kieme, – paaiškino Hamza.

Mes perėjome ilgą koridorių, verandą ir atsidūrėme kieme. Hamza atidarė duris į kambarį, kurį visada laikė užrakintą. Įėjau vidun jam iš paskos. Kambaryje tvyrojo gana aitrus kvapas, primenantis citrinas. Pauosčiau orą kartą, kitą.

– Žiūrėkit, – parodė Hamza.

Jis rodė į sieną virš laiptų, vedančių į niekur. Dalį sienos gana aukštai virš turėklų dengė paslaptingas vyšnių rausvumo glitėsis. Jis buvo apytikriai pagalvės dydžio; regis, nuo jo kažkas varvėjo.

– Tai ne šio pasaulio daiktas, – tarė sargas.

– Egzistuoja ir mokslinis paaiškinimas, – atsakiau aš. – Neabejoju, kad šitas daiktas iš kažkur atsirado. Vėliau pasiimsiu kopėčias ir gerai viską apžiūrėsiu.

Tikėjausi, kad Hamza pareikš, jog glitėsis – Kandišos darbas ir žada mums neabejotiną pragaištį. Bet jis tylėjo.

Maža to, kai per pietus vėl atėjau, jis rodė glitėsį kitiems dviem sargams. Po pietų jo apžiūrėti slaptai prasmuko ir sargų šeimos. Man tai nepatiko, nes siena buvo mūsų namų dalis, o ne

turizmo objektas. Nuėjau padirbėti. Kai vakare grįžau į kiemą, radau aplink slampinėjančius gal trisdešimt ar keturiasdešimt žmonių. Hamza vedžiojo ekskursijas pasižiūrėti paslaptingojo glitėsio.

Aš visiškai nenorėjau, kad mus vėl apniktų sargų draugai ir giminaičiai. Pasivedėjau Hamzą nuošaliau ir ryžtingai paliepiau visus išvaryti. Jis regimai nusivylė.

– Visiems taip įdomu, – paaiškino jis.

– Įdomus rausvas glitėsis?

– Taip – juk supraskite, tai *baraka*, palaima.

Kitą dieną Kamalis mane nusivedė aplankyti savo senelio. Jis buvo senas, jau peržengęs septynias dešimtis, vešliais žilais plaukais ir veidu žmogaus, kitados vedusio imperijas į mūšį. Nelaimė, po neseniai ištikusio insulto iš jo beliko tik šešėlis. Kamalio šeimos namų *salon marocain** susėdome ant ilgų sofų, pastatytų palei tris sienas. Atnešė sidabru apkraštuotas stiklinaites su žaliąja arbata. Sėdėjome tylėdami, ramiai ir pagarbiai. Tik kai senis išsitiesė ant sofos ir užmigo, Kamalis prakalbo.

– Jei norite gyventi Maroke, – sumurmėjo jis, – turite jį suprasti. O jei norite jį suprasti, turite pasikalbėti su senais žmonėmis. Tik jie jums papasakos apie tradicijas.

– Bet tavo senelis visą laiką tyli, – atsakiau.

– Jis patyrė insultą ir nebegali kalbėti.

Mes vėl sėdėjome tylėdami. Buvo malonu, atrodė, kad tai tikrai svarbus užsiėmimas.

* Marokietiškoje svetainėje (*pranc.*).

– Kaip aš sužinosiu apie tradicijas, jei negirdėsiu jo apie jas kalbant? – paklausiau.

– Žinojimas savaime persisunks į jus, – atsakė Kamalis. – Prisėskite arčiau ir pats pajusite.

Prisitraukiau kėdę arčiau senio ir tylėdamas sėdėjau. Į kambarį įskubėjo sena moteris ir vėl pripildė mūsų stiklinaites. Po kelių minučių pasirodė antra, daug jaunesnė. Ji atnešė padėklą su sausainiais.

– Tai mano senelės, – galiausiai ištarė Kamalis. – Ar matote, kaip gerai jos prižiūri senelį? Jis protingai padarė: vedė dvi žmonas. Pinigų išleido daugiau, bet užtat patyrė dvigubą džiaugsmą.

Palikome senį miegantį ir grįžome į visureigį. Papasakojau Kamaliui nutikimą su rausvuoju glitėsiu. Neabejojau, kad kas jau kas, o jis tikrai ras patikimą paaiškinimą.

– Hamza sako, kad tai *baraka*, – tariau, – Viešpaties palaima. Tai juk kvailystė, tiesa?

– Kur gėris, ten ir blogis, – mąsliai atsiliepė Kamalis, – o kur blogis, ten bus ir gėris.

Man tai priminė frazę iš trečiarūšio indiško filmo.

– Nesąmonė, – atsakiau. – Tai rausvas glitėsis, kuris persisunkė per sieną. Neabejoju, kad galėsiu tai įrodyti.

Į *Dar Khalifa* Kamalis važiavo aplinkiniu keliu. Jis kirto geležinkelio bėgius ir įsuko į rajoną, vadinamą Ermitažu. Jame stovėjo eilės erdvių vilų, pastatytų ketvirtajame dešimtmetyje. Pastatų apybraižos buvo lanksčios, elegantiškos, aplink augo dideli medžiai. Sustojome prie vienos iš prabangesnių vilų. Ją supo siena, apsivijusi bugenvilijomis. Langinės buvo uždarytos, sodas prižėlęs piktžolių.

– Mums priklauso šitas namas, – pasakė Kamalis.

– Bet jis užkaltas.

– Iš baimės, – atsakė jis.

– Kokios baimės?

– Jūs juoksitės.

Pažadėjau nesijuokti.

– Bijota džinų, – paaiškino jis.

Aš nuslėpiau šypseną.

– Vieną dieną mano teta gulėdama lovoje skaitė, – pradėjo pasakoti Kamalis. – Į kambarį įėjo džinas, pačiupo knygą ir išplėšė visus lapus. Paskui užsikimšo tualetas, ir niekas negalėjo suprasti kodėl. Tada ant sienų pasirodė keisti rašmenys.

– Kada tai buvo?

– Seniai, man buvo kokie septyneri, aštuoneri.

– Tai kodėl jie nepardavė to namo?

– Nes nebuvo *baraka*, – atsakė jis. – Niekas nedrįs parduoti namo, kuriame gyvena pikti džinai.

– O kodėl negalima atlikti egzorcizmo?

– Laikas buvo netinkamas, – atsakė Kamalis.

Mes važiavome atgal į Kalifo rūmus, o mane kamavo daugybė klausimų. Iš kur Hamza taip tvirtai žino, kad rausvasis glitėsis – tai palaima? Koks laikas yra tinkamas atlikti džinų egzorcizmą? Kaip gali Kamalis, šiuolaikiškas žmogus, tikėti tokiomis nesąmonėmis? Gyvendamas Europoje, būčiau tol kamavęsis spręsdamas šiuos klausimus, kol rasčiau tinkamus atsakymus. Bet kultūrų skirtumas didžiulis. Jau buvau spėjęs suprasti, kad žmonės nesistengia manęs apgauti, tyčia slėpdami atsakymus. Tiesiog į kai kuriuos klausimus atsakymų nėra.

Vienintelis kelias į pagarbą ir pripažinimą Kasablankoje – nusipirkti keturiais ratais varomą automobilį tamsintais stiklais ir plačiais ratais. Kuo esi turtingesnis (ar nori būti tokiu laikomas), tuo didesnio reikia automobilio, tamsesnių stiklų, platesnių ratų.

Vieną rytą tolimajame lūšnyno gale pasigirdo sodrus variklio urzgimas ir griaudėjimas. Jis buvo toks garsus, kad suerzino asilus ir šunis. Aš mūsų gatvelės gale iš savo korėjietiško džipo kroviau plytas, tad galėjau kuo patogiausiai stebėti naują gangsterio žaislą. Pagrindine gatve atriedėjo glotnus, blizgantis juodas automobilis, milžiniškas kaip jūrų laivas. Ant priekinių grotelių tarsi šlovės medalis spindėjo *Cadillac* firmos ženklas. Limuzinas prislinko artyn ir stabtelėjo prie pasigailėtino mano visureigio. Pajutau, kaip smarkiau suplakė širdis, instinktyviai ragindama bėgti arba stoti į kovą. Kol stovėjau, stebėdamas automobilio lange atsispindintį savo veidą, galinis lango stiklas lėtai ėmė slinkti žemyn, tarsi pirmą kartą nuimamas nuotakos šydas. Į mane stebeilijo tamsūs *Gucci* akinių stiklai, dengiantys Maroko dono Korleonės akis. Pavaliau purvinas rankas sau į krūtinę ir žengtelėjau arčiau, ketindamas prisistatyti. Krikštatėvis sėdėjo nejudėdamas tarsi vaško figūra. Jo veidas buvo glotnus ir kupinas pasitikėjimo savimi, šnervės išsiplėtusios. Jis ištiesė ranką. Pasilenkiau prie automobilio, ketindamas ją paspausti. Tačiau man dar nespėjus to padaryti, gangsterio pirštai spragtelėjo, duodami ženklą vairuotojui. Juodo stiklo lakštas pakilo aukštyn, aš skubiai atitraukiau ranką ir atsilošiau. Po akimirkos kadilako jau nebebuvo matyti.

KETURIOLIKTAS SKYRIUS

Ramybė yra tylos vaisius.

Praėjus dviem dienoms po rausvojo glitėsio istorijos, mane ėmė kamuoti stiprus įtarimas, kad prieš mane rezgamas sąmokslas. Neaiškūs gangsterio žmonos grasinimai, kalbos apie *baraka* ir džinus, galiausiai pats glitėsis įvarė man paranoją. Neabejojau, kad prieš mus sukilo tamsos jėgos. Neketinau kaltinti šmėklų, užtat buvau įsitikinęs, kad visi aplinkiniai susimokė išguiti mus iš Kalifo rūmų.

Visi trys sargai veikiausiai pajuto mane apėmusį nesmagumą. Tą vakarą jie atėjo pas mus nešini dovanomis. Osmano žmona atsiuntė kietą apvalų *khobz*, namuose keptos anyžiais pagardintos duonos kepaliuką. Hamza dovanojo Arianei ir Timūrui naujus amuletus vietoj senųjų. Jis sušnibždėjo, kad abu vaikai gyvens tūkstantį metų. O Lokys man įteikė popierių slėgtuvą, kurį pats pagamino iš šlifuoto akmens.

Po dovanų buvo įspėjimai.

– Kamalis blogas, labai blogas, – pasakė Osmanas, ir jo nuolatinė šypsena neilgam išblėso.

– Jis stengiasi atimti iš jūsų *Dar Khalifa*, – pridūrė Lokys, – jis išmano apie dokumentus.

– O kaipgi Krikštatėvis? – paklausiau. – Ar jis nepavojingesnis?

Hamza iškėlė pirštą sau prieš nosį.

– Aklas vagis namuose blogiau, negu vienakis už durų, – pasakė jis.

Pasirodęs Kamalis įspėjo mane apie sargus. Pasakė, kad šie susidėję su lūšnyno gangsteriu ir teikia jam žinias apie smulkiausias mūsų gyvenimo detales.

– Hamza ir tie kiti yra Trojos arklys, – pareiškė jis.

Nebežinojau, kuo tikėti, todėl nutariau netikėti niekuo. Gangsteris ir jo žmona, sargai ir Kamalis man pradėjo rodytis tos pačios priešiškos jėgos atstovais. Neabejojau, kad jie visi kažkokiu būdu prieš mane susimokė.

Paguodą rasdavau senelio dienoraščiuose. Jo Trojos arklys buvo tarnaitė Afifa.

Ji kaip Birmos katė, rašė jis. *Gauna maisto, prieglobstį ir draugiškumo – atrodytų, turėtų prisirišti prie šeimininko. Tačiau iš tikrųjų yra priešingai. Niekas neįžvelgs jos išdavystės gelmių. Jei žinotų, kad išsisuks nenubausta, atimtų iš manęs viską iki paskutinio siūlo.*

Nesunku buvo įžvelgti padėties ironiją. Mirus seneliui, Afifa pasinaudojo proga ir išsinešė iš vilos visus daiktus. Pasiėmė net kišeninį laikrodį, kurį seneliui apie 1930 m. buvo dovanojęs Atatiurkas. Paspruko į kalnus ir, žinoma, išsisuko nenubausta.

Ėmiau vis daugiau laiko leisti vienas, atokiau nuo *Dar Khalifa*. Atrodė, kad namuose kiekvieną mano judesį stebi per daug akių, per daug lūpų kuždasi apie tai, ką aš darau. Rachana niekaip nesuprato, ko jaudinuosi. Ji sakė dar niekada gyvenime nesijautusi tokia saugi. Aš, norėdamas nusiraminti, tyrinėjau *art deco* kvartalą miesto centre, ieškodamas prarastų lobių.

Viename sename Kasablankos vadove, parašytame prancūzų valdymo ir miesto klestėjimo laikais, buvo be saiko giriamas kino teatras *Rialto*. Jis pastatytas 1930 m., kai Kasablanka buvo prancūzų modernizmo perlas. Mano vadove jis aprašytas kaip „nuostabiai šlifuotas deimantas, kurio spindesys akina visą Šiaurės Afriką". Šalia teksto buvo nuotrauka. Joje jauna pora pozavo priešais ryškiai apšviestą, ką tik atidarytą *Rialto*. Vyriškis dėvėjo skrybėlę, atsmauktą ant pakaušio, o jo dama nuo galvos iki kojų buvo įsisupusi į audinės kailinius.

Vadove nebuvo parašyta, kur rasti kino teatrą, tarsi kiekvienas ir taip turėtų tai žinoti. Maniau, kad pastatas bus sugriautas ar bent jau visai apleistas. Tačiau vieną rytą, žingsniuodamas gatvelėmis, vedančiomis nuo senojo *Marché Central*, aš jį aptikau.

Didžiausiai mano nuostabai, *Rialto* neseniai buvo suremontuotas ir vėl atidarytas. Atrodė, tarsi ką tik būtų buvusi iškilmingai perkirpta juostelė ir išsiskirsčiusi atidarymo proga susirinkusi minia. Pastatas atrodė naujutėlaitis.

Centrinės durys buvo iš šlifuoto tiko medžio, įstiklintos vitražais. Vestibiulyje kabojo rankomis gludinto krištolo šviestuvai, sienos išmuštos kaštonmedžio spalvų plokštėmis. Grindys Kararos marmuro, o nuo sienų žvelgė Holivudo žvaigždžių veidai: Rudolfas Valentinas ir Čarlis Čaplinas, Džeimsas Kagnis, Džindžer Rodžers ir Fredas Asteras.

Visai nenustebau pamatęs, kad pirmas filmas, rodomas vėl atidarytame kino teatre, buvo „Kasablanka“. Netrukus turėjo prasidėti popietės seansas. Nusipirkau bilietą ir įsmukau vidun.

Salėje tvyrojo prieblanda ir jaukaus laukimo nuotaika. Ant raudonai apmuštų kėdžių sėdėjo tik saujelė žiūrovų. Aš atsisėdau gale greta kito užsieniečio. Jis buvo užsidėjęs beisbolo kepuraitę su užrašu „Kasablanka“. Norėjau jį užkalbinti, bet šviesos ėmė gesti, užuolaidos lėtai prasiskyrė.

Maniau, kad bus labai keista Kasablankoje žiūrėti „Kasablanką“, nors ir dubliuotą prancūziškai. Visuose vadovuose rasite parašyta, kad šis filmas, bene geriausiai žinomas iš visų pasaulyje sukurtų filmų, visas nufilmuotas Holivude. Seniai stebėjausi, kodėl jis sulaukė tokio didžiulio pasisekimo, išgarsėjo tuo, kad yra garsus. Žiūrėdamas pirmus kadrus negalėjau nepastebėti, kad ekrane rodoma Kasablanka neturi beveik nieko bendra su miestu, kuriame aš gyvenu. Net pagalvojau, ar išvis mėginta siekti panašumo. Filme karo metų Kasablanka virto paslaptinga užuovėja, kurioje įstringa pabėgėliai, besistengiantys pasiekti Ameriką. Gal siužetas ir buvo pagrįstas kokia nors iš dalies tikra istorija, bet miestas, sugalvotas *Warner Brothers* studijose, atrodė slogus visų iš eilės arabiškų stilių mišinys; o juk tų laikų Kasablanka buvo absoliučiai europietiška.

Filmui pasibaigus šviesos užsidegė ir žmogus su „Kasablankai“ skirta beisbolo kepuraite ėmė skubiai kažką rašytis į bloknotą. Pasilenkiau prie jo ir paklausiau, ar jam patiko filmas.

Jis pažvelgė tiesiai man į akis, o putliame veide buvo matyti sumišimas.

– Žinoma, patiko, – atsakė jis amerikietiška tarme. – Tai didingiausias visų laikų filmas.

– Ar jūs tikrai taip manote?

Vyriškis nusitraukė nuo galvos beisbolo kepuraitę ir pasikrapštė plonų žilų plaukų kuokštą.

– Tai holivudiška tobulybė, – atsakė jis ir ištiesė man lipnią ranką. – Aš Kenis, – prisistatė jis. – Priklausau „Kasablankos" mėgėjų grupei", arba, trumpiau, KMG.

Palikau Kenį rašytis pastabų ir išėjau į ryškią popietės šviesą. Po filmo atsidūręs tikrovėje pasijutau tarsi pabudęs iš sapno, gimusio sumišusiame prote. Užtat pirmą kartą po labai ilgo laiko buvau ramus. Privažiavo mažiukas raudonas taksi. Atidariau dureles ir jau norėjau lipti, tik staiga kažkas sugriebė mane už rankos. Atsisukau. Tai buvo Kenis.

– Ar turite laiko išgerti kavos? – paklausė jis.

Mes prisėdome nuošalioje gatvės kavinėje netoli nuo *Rialto*. Padavėjas numetė ant stalo porą peleninių, tarsi tikėdamasis, kad kiekvienas iš mūsų surūkys po pakelį cigarečių. Kenis paprašė atnešti jam *Dr. Pepper*, tačiau galiausiai pasitenkino visur patiekiama *café noir*. Ji, kaip įprasta, buvo tiršta nelyginant nafta ir jau pirmas gurkšnis sutraukė burną: pasidarė sunku kalbėti.

Kenis nelaukė, kol aš pradėsiu pokalbį. Smiliaus nagu jis pabarbeno į stalo viršų.

– Aš keliauju aplink pasaulį, – pasakė jis. – Tai savotiška piligrimystė.

– Jūs keliaujate vienas ar su grupe?

– Ne, ne, vienas.

– O kur dar ketinate apsilankyti?

Kenis išsitraukė bloknotą ir pervertė puslapius.

– Iš čia keliausiu į Atėnus, – pasakė jis, – paskui į Keiptauną,

toliau į Nairobį ir Katmandu. Iš viso penkiolika miestų penkiuose žemynuose.

– Jūs lankote šventoves?

– Ne visai, – atsakė Kenis. – Matote, aš keliauju ten, kur rodoma „Kasablanka".

Tik po kelių akimirkų suvokiau Kenio kelionės mastą.

– Jūs keliaujate aplink pasaulį ir visur žiūrite tą patį filmą?

– Aha.

– Bet... bet...

– Bet ką?

– Bet tai beprotybė, – išrėžiau.

Stojo nejauki tyla. Nebuvau ketinęs Kenio įžeisti. Jis pasidėjo bloknotą, veide išnyko šypsena.

– Na gerai, tai beprotybė, – tariau, – tačiau geniali beprotybė!

– Tikrai taip manote?

Prisimerkiau.

Kenio nuotaika pasitaisė. Akyse vėl įsižiebė kibirkštėlės.

– Noriu jums kai ką papasakoti, – pasakė jis.

– Gerai.

– Tai mano svajonė. Suprantate, aš turiu svajonę.

– Aha.

– Pradedu mąstyti apie ją vos pramerkęs akis, – karštai pasakojo jis, – ir liaujuosi tik užmigęs.

– Aha, – dar kartą pakartojau.

Kenis linktelėjo. Akiniai nuslinko jam nuo nosies.

– Jūs gyvenime neatspėsite, kokia ji, – tarė jis.

– Neabejoju.

– Aš svajoju apie pramogų parką – čia, Kasablankoje.

– Aišku, – atsakiau.

– Bet ne šiaip kokį. Tai bus „Kasablankai" skirtas pramogų parkas!

Kenis smulkiau papasakojo apie savo svajonę. Jis sumanė įkurti visų pasaulyje gyvenančių garsiausio filmo gerbėjų susirinkimo vietą. Joje bus Riko *Café Americain* su lošimo stalais, vyks dainininkų ir šokėjų pasirodymai, bus specialūs maršrutai, viktorinos, originalių filmo relikvijų muziejus, saldainiai „Kasablanka", be to, be pertraukos rodys patį filmą.

– Tai nemažai atsieis, – pasakiau.

– Dešimt milijonų dolerių.

Vienu gurkšniu pabaigiau savo kavą.

Kenis palinko prie manęs ir timptelėjo už riešo.

– Aš jus ką tik sutikau, – prakalbo jis, – bet jūs man atrodote valingas ir sąžiningas žmogus, kaip tik toks, kokio seniai ieškojau.

– Jūs norite pasakyti...

– Taip! – sušuko Kenis, pašokdamas nuo stalo. – Taip! Noriu pasakyti, kad siūlau jums važiuoti drauge. – Jis sunkiai nurijo degutą primenančias kavos nuosėdas. – Gerai pagalvokite, – pasiūlė. – Ar nenorėtumėte būti mano partneris?

Grįždamas namo padariau lankstą ir patraukiau per Habu rajoną, nes norėjau dar kartą pasižiūrėti į ispanišką stalą. Stengiausi išmesti iš galvos Kenį ir jo svajonę. Iš patirties žinojau, kad geriausia yra neleisti tokioms idėjoms įsišaknyti. Kitaip ji be saiko išvešės ir viską užgoš. Nespėsi nė susivokti, o jau būsi jos užvaldytas ir apsėstas nė kiek ne mažiau negu žmogus, kuris pirmasis ją sugalvojo. Ir nieko nebepadarysi.

Habu buvo tuščia – taip tuščia, kad aš net sunerimau, ar ne-

buvo įspėjimų apie galimus bombų sprogimus. Visų krautuvių langinės buvo uždarytos. Gatvėse nemačiau nė vieno žmogaus, pirkti irgi nebuvo ko. Net pats nežinau, kodėl nepasukau namo, bet vis dėlto įžengiau į kiemelį, kur kitados mačiau parduodamą stalą.

Krautuvės langinės buvo tvirtai užsklęstos. Pamėginau pasižiūrėti pro plyšį. *Art deco* stiliaus laikrodžius bei rašomuosius stalus, paveikslus, lempas ir žurnalus gaubė tyla. Apsisukau ir jau norėjau išeiti. Pamačiau priešais stovintį žmogų, tarsi atsiradusį iš niekur. Jis pasisveikino su manimi, ir tik tada atpažinau krautuvės savininką. Paklausiau, ar galima pasižiūrėti į stalą.

– Jūs ateinate jau dešimtą kartą, – pasakė jis.

– Man labai gera į jį žiūrėti.

Krautuvininkas atrakino spyną ir užkėlė viršun plieno žaliuzes.

– Pats žinote, kur jis, – pasakė.

Atsargiai braudamasis tarp įvairių antikvarinių daiktų, priėjau prie stalo ir ėmiau jį apžiūrinėti. Parduotuvės gale buvo tamsu, tačiau iš kažkur smelkėsi saulės spindulys. Jis apšvietė riešutmedžio faneruotę. Tą akimirką supratau, kad tai likimas. Šitas stalas būtinai bus mano.

Krautuvininkas buvo atsisėdęs savo pintame krėsle. Pajutęs adrenalino antplūdį, žvaliai prisiartinau prie jo.

– Aš rašytojas, – energingai prakalbau. – Ant šito stalo rašysiu knygas, knygas apie Maroką. Jas skaitys visame pasaulyje, jos įkvėps žmones atvykti į jūsų šalį. Žmonės, kurie čia atvažiuos, turės pinigų, daug pinigų. Jie skubės į Kasablanką ir į jūsų krautuvėlę. Nė pats nepastebėsite, kaip susikrausite turtus, ir tik dėl to, kad jums užteko proto parduoti man šį stalą už gerą kainą.

Krautuvininko akys suspindo, tarsi išvydus regėjimą. Tikrai

manau, kad gerklėje jis pajuto gumulą. Atsakė ne iš karto, pasėdėjo žvelgdamas į tolį.

– Mano drauge, – po ilgos pauzės ištarė jis. – Kam kitam jūsų nupieštas miražas pasirodytų bevertis, bet man jo vertė didžiulė. Tiesą sakant, jis vertas pusės stalo kainos. Parduosiu jį jums perpus pigiau.

Kokių dešimties metų berniukas ginė lūšnyno gatve juodų avinų bandą. Jis buvo apsiavęs suskilusiais plastiko sandalais ir mojavo smailia lazda. Kartais prie jų prieidavo žmonės ir apžiūrėdavo kurią nors avį – pražiodę tikrindavo dantis arba pirštais baksnodavo užpakalį.

– Po kelių savaičių bus švenčiamas Eidas, – pasakė Kamalis, mums važiuojant pro šalį. – Žmonės jau ruošiasi. Kiekviena šeima nusiperka po aviną ir namuose jį pjauna.

– Tas vaikas per mažas ganyti avis, – pasakiau.

– Cha! – atsiliepė Kamalis. – Būdamas jo amžiaus, aš jau dirbau visą dieną.

– Nejau nelankei mokyklos?

– Lankiau, – atsakė jis. – Ten ir dirbau. Nusipirkdavau pas didmenininką saldumynų ir pardavinėdavau juos mokyklos kieme. Paskui pasamdžiau vaikų, kad pardavinėtų mano saldumynus kitose mokyklose, visoje Kasablankoje. Kai man buvo vienuolika, uždirbdavau šimtą dolerių per savaitę. Saldumynai buvo tik pradžia.

– Kas buvo po jų?

Kamalis pakėlė antakius.

– Išsinuomojau garažą prie savo namų, – atsakė jis, – pasamdžiau keturis ar penkis vyrukus ir užsukau keletą verslų.

Gaminau pigius kvepalus, juos pardavinėjau merginoms, iš ūkinių prekių parduotuvės pirkau alyvą ir pardavinėjau vaikinams – plaukams tepti. Jie pirko viską, svarbu, kad būtų gražiai įpakuota. Paskui supirkinėjau ir pardavinėjau vištas, kiaušinius, net avis. Daugiausia darbo būdavo per Eidą, – kalbėjo jis. – Nusipirkau juodojoje rinkoje du sunkvežimius avinų iš Alžyro ir pardaviau juos mokinių tėvams. Kai ištaikydavau laisvą minutę, per pertraukas pats stodavau už prekystalio.

– Ką pardavinėjai?

– Patarimus. Mokiau vaikinus, kaip susipažinti su merginomis, o merginas – kaip susipažinti su vaikinais.

– Kaip rasdavai laiko pamokoms?

Kamalis sušnirpštė.

– Mokykla man buvo kaip turgus, – atsakė jis. – Eidavau ten tik tada, kai turėdavau ką parduoti.

Kamalis iš prigimties mokėjo daryti pinigus, ir aš niekaip nesupratau, kodėl jis dirba man. Įsteigęs savo verslą, jis būtų galėjęs užsidirbti dešimt kartų daugiau už atlyginimą, kurį jam mokėjau. Tai suvokdamas, dar labiau įtarinėjau jį turint slaptų kėslų: išstumti mane iš Kalifo rūmų.

Beveik kiekvieną savaitę jis ateidavo pas mane su nauju verslo pasiūlymu. Pirmasis buvo susijęs su daugiaaukščiu gyvenamuoju namu *art deco* kvartale.

– Jame septyniolika butų, – kalbėjo Kamalis. – Nusipirksime visą namą, nudažysime ir parduosime butus po vieną.

– Kur čia kabliukas?

– Nėra jokio kabliuko. Namas priklauso senam bevaikiam ispanui, – atsakė Kamalis. – Jis greitai mirs. Gal net labai greitai. Truputį paspaudus, parduos namą visiškai pigiai.

Nuvykome apžiūrėti pastato. Jis buvo nuostabus. Fasadą puošė apskriti balkonėliai ir dailios *azuelo* plytelės iš Andalūzijos. Butai buvo aukštomis lubomis, grindys išklotos parketu, o voniose išlikusi originali įranga. Vienintelis trūkumas buvo tas, kad namas bjauriai dvokė. Kodėl, netrukome suprasti apžiūrėję pirmą aukštą: nuožmios išvaizdos mėsininkas turėjo čia įsirengęs krautuvėlę, kurioje prekiavo *cheval* – arkliena.

Po ketinimo pirkti namą Kamalis pasiūlė pardavinėti Maroko datules Persijos įlankos arabams; paskui – įkurti privačią greitosios pagalbos įmonę. Vėliau jis sumanė sukurti kraujo banką tiktai moterims, o dar vėliau pasigavo idėją eksportuoti į Gvatemalą beduinų gaminamas ožkų vilnos palapines.

Man dar nebuvo tekę sutikti žmogaus, taip puikiai sugebančio rasti įvairiausių produktų. Mokyklos jis nelankė, tačiau jau vaikystėje išsiugdė kūrybišką mąstymą, neįkainojamą gebėjimą žmogui, ieškančiam ką nors pigiai nusipirkti.

Ryškiausiai šis mąstymas pasireiškė, kai mums prireikė įsigyti penkis tūkstančius kiaušinių.

Grindų klojimas vyko taip, kaip ir buvo numatyta, tad pradėjome galvoti apie sienas. Aš labai norėjau panaudoti *tadelakt*, Marakešo tinką, kuris gaminamas iš kiaušinių baltymų ir marmuro dulkių, o paskui nugludinamas plokščiais upės akmenimis. Šis tinkas iš pradžių buvo naudojamas hamamuose, garinėse pirtyse, kur metų metus atlaikydavo karštus garus. Neseniai iš pirčių jis perkeltas į svetaines ir šiuo metu yra labai mėgstamas naujųjų Marakešo aristokratų europiečių. Tradicines *tadelakt* spalvas – sodrią raudoną ir blyškią rausvą – papildė dešimtys naujų atspalvių, sukuriamų pridėjus keletą lašų sintetinių dažų.

Visiems gerai žinoma, kad tinkamai iškloti *tadelakt* labai sunku: štai kodėl daugelio užsieniečių namuose sienos smarkiai suskeldėjusios, o tinkas byra nuo mažiausio prisilietimo. Mes ketinome *tadelakt* padengti šešiolika tūkstančių kvadratinių pėdų sienų ploto, daugiausia rausva, Marakeše nuo seno mėgstama spalva.

Kamalis išsiuntė žvalgą į pietus ieškoti amatininkų, įgudusių kloti tinką. Paskui įvertė mane į džipą.

– Kur važiuojame?

– Į tokį kaimelį netoli Rabato, – atsakė jis.

– Ko?

– Kiaušinių pirkti.

Kalifo rūmų sienos buvo senos, o senos sienos, pilnos smulkių it plaukelis įtrūkimų, *tadelakt* meistrams kelia daugiausia sunkumų. Kad tinkas nesuskeldėtų, sienas iš pradžių reikia gerai paruošti: ištepti sluoksniu šiurkštaus balto cemento, prie kurio prilimpa tinkas. Nutinkuotos *tadelakt* ir nugludintos sienos dar ištepamos kiaušinių baltymais. Baltymas sutvirtina paviršių, o tinkui džiūstant šis sluoksnis tik stiprėja.

Kamalis apskaičiavo, kad mums prireiks mažiausiai penkių tūkstančių kiaušinių. Perkant Kasablankos centriniame turguje jie mums būtų kainavę baisius pinigus. Tačiau Kamalis, padedamas nesuskaičiuojamų pusbrolių, dėdžių ir trečios eilės tetų, atrado seniai pamirštą giminaitį, kuris laikė paukštyną – milijoną vištų, sugrūstų dėti kiaušinių milžiniškose vištidėse.

Mums grįžus namo su kiaušiniais, praėjo dvi dienos, ir namuose pasirodė aukštas liesas vyriškis spindinčiomis akimis, sklastymu perskirtais plaukais. Pastebėjau, kad jo pirštai itin ilgi, tarsi tyčia ištempti. Vyriškis beveik nepajudėjo ir neištarė nė žodžio, kol aš

paklausiau, kuo jis vardu. Tada palinko į priekį, ir kai lūpomis jau beveik lietė mano ausį, tyliai sukuždėjo:

– Mustafa. – Paskui dar: – *Tadelakt.*

Nelabai gausi patirtis, mano įgyta remontuojant namus Maroke, išmokė nepasitikėti tais, kurie daug kalba ir šypsosi; geriausi darbininkai pasirodydavo esą paniurę tyleniai. Tinkuotojas Mustafa buvo tyliausias ir labiausiai paniuręs iš visų mano sutiktų amatininkų. Jis beveik nekalbėjo ir visad atrodė taip, tarsi lauktų tuojau pat ateinant pasaulio pabaigos. Buvo tylus lyg mimas. Apžiūrinėdamas būsimo darbo vietą neuždavė nė vieno klausimo, tad aš nenutildamas pyliau jam visą informaciją, kurią maniau būsiant reikalingą.

Kitą dieną jis atsivedė dar penkis darbininkus ir pradėjo darbą. Visų jų pirštai buvo labai ilgi, visi tokie pat niūrus ir mažakalbiai. Pro atvirą langą žiūrėjau, kaip jie pradėjo tinkuoti svetainę. Tarpusavyje bendravo gestais, prabildavo tik tada, kai nebegalėdavo be to apsieiti. Per kambarius eidavo taip tyliai, kad žingsnių beveik nebūdavo girdėti.

Jų sielvartingas tylėjimas darė Hamzai didžiulį įspūdį.

– Tai geri žmonės, – griaudėjo jis, garsiai plodamas rankomis. – Jie atneš į namus darną.

Vienas bičiulis marokietis man yra sakęs, kad norint suprasti šitą šalį pirmiausia reikia suprasti šiauriau esančią karalystę. Maroko ir Ispanijos kultūras, kalbėjo jis, sieja istorija, tradicijos ir kraujo ryšiai. Tad vasario viduryje mes nutarėme keliauti į Ispanijos pietus, į Alhambrą, Granadoje tebestovinčią didingą maurų karališką pilį. Mums atrodė, kad tai labai tinkamas metas aplankyti bene puikiausią visų laikų islamo pastatą.

Kita šios kelionės priežastis buvo noras ištrūkti iš Kasablankos. Svajojau, kad kai po savaitės grįšime, darbai jau bus baigti. Norėdamas užtikrinti, kad darbininkai triūs ištisą parą, paprašiau Kamalio pagyventi pas mus, kol grįšime.

Gyvenant Maroke nesunku pamiršti, kad Europa yra vos už keleto mylių į šiaurę, tiesa, kitame žemyne. Traukiniu nuvažiavome į Tanžerą ir per Gibraltaro sąsiaurį persikėlėme į Alchesirasą. Keltas lėtai slinko vandeniu, giliai į jį paniręs. Jo pavadinimas buvo „Izabelė" – vardas karalienės, prieš aštuonis šimtmečius išvijusios ispanų musulmonus iš Iberijos pusiasalio. Sąsiauris siauriausioje vietoje tėra vos aštuonių mylių pločio, bet jis skiria du žemynus, jūrą ir vandenyną.

Vėjeliui dvelkiant stovėjome ant denio ir stebėjome, kaip iš akių nyksta Afrika. Tanžero minaretai vis mažėjo, kol galiausiai virto tik taškeliais horizonte. Aplink kelto paskuigalį, kur buvo sukrautos dėžės su ledu apdėta žuvimi, nardė žuvėdros. Palei turėklus lėtai nužingsniavome į priekinę dalį ir pamatėme artėjančią Europą.

Visi, kuriems yra tekę keliauti po Andalūziją, pajunta Maroko kerus. Maurai pasitraukė į Afriką, bet jų paveldas išlikęs visoje Iberijoje. Ispaniją jie užgrobė 711 krikščionių eros metais, islamo tikėjimo čia laikytasi daugiau kaip penkis šimtmečius. Iki šiol maurų praeities ženklų galima rasti ispanų maiste ir muzikoje, moksle, folklore ir pačioje kalboje.

Alhambros rūmai Granadoje tokie puošnūs, kad lankytojui nelengva juos aprašyti. Pirmą kartą juos pamačiau dar būdamas vaikas. Pamenu, kaip plačiai išsižiojęs iš susižavėjimo vaikščiojau po sodus ir didingas sales. Net neįsivaizdavau, kad pasaulyje esama tokio grožio, tokio subtilumo.

Vėsus žiemos oras kvepėjo rožėmis, klausą glostė fontanų čiurlenimas. Vėl žingsniuodamas kiemais, dabar jau su savo vaikais, pasijutau užkerėtas šios vietos ramybės – tarsi akmenyse sustingusio baleto. Visi kontūrai ir paviršiai buvo malonūs akiai, malonumą teikė ir kvapai bei garsai. Panašiai kaip žiūrint baletą atrodė, jog tokią tobulybę sukurti labai lengva.

Mes apsistojome nedideliame viešbutyje rūmų šešėlyje. Naktys buvo vėsios, rytais spusteldavo šaltukas. Mane pakerėjo ramybė. Pasakiau Rachanai, kad noriu palikti Kalifo rūmus ir likti čia visiems laikams. Ji nusijuokė ir staiga labai surimtėjo.

– Tu juk nejuokauji, tiesa? – paklausė.

Antrą mūsų naktį Ispanijoje sulaukiau telefono skambučio. Skambino Hamza. Jis vos valdėsi. Iš balso atrodė, kad tuojau prapliups raudoti.

– Mesjė Tahirai! Mesjė Tahirai!

– Hamza, kas atsitiko?

– Mesjė Tahirai, mes geri žmonės. Mes jūsų neapgaudinėjame, – greitai ištarė jis, vos gaudydamas kvapą.

– Kas atsitiko, Hamza? Kodėl skambini? Ar namai sudegė?

– Ne, ne, ne namai.

– Tai kas tada?

Sargo balsas suvirpėjo.

– Kamalis, – atsakė jis. – Jis blogas, labai blogas žmogus.

– Ką jis padarė?

– Jis... jis...

– Ką jis?

– Jis prisivedė į namus *femmes de la route*, pakelės moterų!

Kaip paauglys, kurio tėvai išvyko iš namų, Kamalis dieną

naktį siautėjo, negailėdamas vyno, moterų ir prastos kokybės hašišo. Hamza pranešė, kad darbininkai buvo išsiųsti lauk pro galines duris, o *Dar Khalifa* įėjimo vartai plačiai atlapoti. Visos miesto paleistuvės sukviestos į šią šimtmečio šventę.

– Kiekviename kambaryje vyksta baisūs dalykai, baisūs, – šaukė Hamza. – Tebūnie Alachas mano liudytojas. Mačiau viską savo akimis!

PENKIOLIKTAS SKYRIUS

Pažadas – tai debesis,
tesėjimas – lietus.

Kamalis ne kartą man buvo pasakojęs apie savo žiaurų kerštą tiems, kuriems nepakako proto jam nusileisti. Jis didžiavosi gebėjimais kurti keršto planus ir žlugdyti žmones, stojusius jam skersai kelio. Per kelis mūsų bendravimo mėnesius jis man pasisakė pasodinęs į kalėjimą daug žmonių visame Maroke. Du jo paties pusbroliai kankinosi niūriausiame Kasablankos kalėjime. Jie nusikalto tik tuo, kad įsivaizdavo galį apgauti Kamalį Benabdulą. Kiti sulaukė originalesnių bausmių. Kamalis pasakojo apie vieną savo priešą, kuris negalėjo pakęsti kaitros. Jis buvo išviliotas į dykumą ir iki kaklo užkastas smėlyje. Kitas slapta nufilmuotas lovoje su meiluže, o filmas nusiųstas žmonai.

Kartą paklausiau, kaip jis nusprendžia, kokio keršto kas nusipelnė.

– Tai nelengva, – atsakė jis. – Reikia gerai pagalvoti. Negalima skubėti. Jei paskubėsi, gali sugadinti puikią progą. Nėra prasmės sodinti į kalėjimą žmogaus, kuriam ten nebus labai blogai.

– Kalėjime visiems blogai, – prieštaravau.

– Ne, ne, ne visiems, – atsakė jis. – Turtingiems ten pakenčiama.

– Tai kas jiems nepakenčiama?

– Skurdo skonis, – atsakė Kamalis.

Su baime svarsčiau, ką Kamalis darys, jei aš jį pažeminsiu išmesdamas iš Kalifo rūmų. Negalėjau leisti jam toliau nevaldomai siautėti. Tačiau jei tik papriekaištaučiau, bet neišmesčiau iš darbo, pasirodyčiau esąs silpnas, koks iš tiesų ir esu. Mąsčiau, ar nevertėtų skubiai parvykti iš Granados ir sutvarkyti reikalus Kasablankoje. Sėdėjau viešbutyje prie židinio, spoksojau į liepsną ir svarsčiau, ką daryti. Blogiausia buvo tai, kad Kamalis puikiai žinojo, kaip aš vertinu jo sugebėjimus.

Galiausiai nutariau griebtis apgaulės. Paskambinau jam ir pasakiau, kad į *Dar Khalifa* netrukus atvyks mano artimas draugas iš Anglijos. Paaiškinau, kad jis keliauja po Maroką ir mums nesant pagyvens pas mus. Atvykti gali bet kada, įspėjau Kamalį. Šis ramiai išklausė ir pažadėjo tuojau pat išsikraustyti.

Po penkių dienų grįžome namo. Sargai išsirikiavo prie durų, pasveikino mus ir ėmė berti informaciją.

– Jis užtraukė gėdą mums visiems, – pasakė pirmasis.

– Užtraukė gėdą mums ir mūsų šeimoms, – pridūrė antrasis.

– Ir mūsų protėviams, – užbaigė trečiasis.

Įėjome į namus. Tikėjausi pamatyti baisią netvarką, tačiau pasirodė priešingai. Mūsų miegamasis buvo švariai išvalytas. Virtuvė spindėte spindėjo, tarsi ją būtų kruopščiai iššveitęs būrys uolių tarnaičių. Visi kiti kambariai, nors ir remontuojami, irgi buvo švarutėlaičiai.

Hamza dirstelėjo į mane, apeinantį kambarius.

– Kamalis burtininkas, – pasakė jis.

Grįžęs neilgai trukus aplankiau Hichamą Harasą. Po žiemos liūčių jo pašiūrė patvino. Jis atsiprašė už netvarką ir numojo į ją ranka.

– Čia nėra nieko brangaus, nieko tikrai brangaus, – tarė jis. – Prie kai ko spėjau prisirišti, bet tai tik šlamštas. Mano žmonai jis patinka, tik ji nesupranta, kas vertinga ir kas ne.

Hichamas atsilošė patogiame savo krėsle, nusispyrė batus ir šūktelėjo žmonai, kad atneštų mėtų arbatos.

– Moterys nesupranta tokių dalykų, tiesa? – tarė jis. – Jos labai stengiasi, bet niekada nesupras to, kas vyrams svarbu. Pavyzdžiui, pašto ženklai. Parodykite man moterį, kuri mėgsta pašto ženklus!

Tą savaitę, kol mūsų nebuvo, mimas Mustafa pradėjo tinkuoti sienas. Jo darbininkai plačiais mostais klojo *tadelakt*. Tinkas buvo paruoštas kubile, kurį jie įtaisė terasoje. Kubilas buvo daugiau kaip dešimties pėdų ilgio ir keturių pėdų pločio. Plokščiomis mentelėmis klodami tinką ant sienų ir arkų, darbininkai labai tyliai dainavo – aukšti jų balsai aidėjo visuose namuose. Kiekvienas paeiliui deklamavo eiles, o kiti pritardavo tarsi choras. Dainuoti pradėdavo tik tinkuodami, tarsi ritmas teiktų darbui stabilumo.

Pradėdavo tinkuoti kambario sienas tik tada, kai grindys būdavo išklotos plytelėmis ir pabarstytos kedro medžio pjuvenomis. *Bejmat* klojėjai *Dar Khalifa* praleisdavo tiek daug laiko, kad galiausiai atsikraustė čia gyventi. Pakako vieną kartą žvilgtelėti į jų darbą ir pasidarė aišku, kad daugiau priežiūros nebereikės. Grindys, sukurtos pasitelkus senovės žinias, matematiką, chemiją ir meną, buvo be priekaištų. *Bejmat* meistrai nedainavo. Jie dirbo labai susikaupę.

Greta pagrindinės svetainės esantis vaikų kambarys turėjo būti vienintelis išklotas glazūruotomis plytelėmis. Net jei vaikai išterliotų grindis dažais ar klijais, jas būtų nesunku nuvalyti. Meistrai ilgas dienas iš žalių ir baltų plytelių klojo paprastą šachmatų lentos ornamentą. Beveik baigę darbą pamatė, kad kambario forma ne tokia taisyklinga, kaip buvo apskaičiavę. Netarę nė žodžio, meistrai išardė visas grindis ir suklojo iš naujo, pasukę ornamentą trijų laipsnių kampu. Dabar jis sugulė be priekaištų.

Kiekvieną dieną Azizas tykodavo manęs ir vaišindamas mėtų arbata maldaudavo leisti jam parodyti savo meistriškumą. Jis kalbėjo visą gyvenimą mokęsis sudėtingų ornamentų, ir jei duočiau jam progą, galėtų paversti Kalifo rūmus įvairių raštų labirintu. Po kelių savaičių, nukamuoti maldavimų, sutikome jam leisti kambarių grindjuostes apvedžioti plytelių raštu.

Sutarus, kad taip bus daroma, Azizas pakilo ant kojų ir pabučiavo mane į abu skruostus. Jo akyse pamačiau ašaras.

– Apsiverksite, kai pamatysite, kaip bus gražu, – pasakė jis.

Rytojaus dieną į *Dar Khalifa* atvyko dar vienas meistras. Azizas pasikvietė jį, kad iškirstų ornamentą paprastose glazūruotose plytelėse. Vienoje rankoje meistras nešėsi *manqash*, sunkų plaktuką aštriai išgaląsta briauna, kitoje laikė pagalvėlę. Pameistrys atnešė pintinę rubino raudonumo plytelių. Meistras pasidėjo ant grindų pagalvėlę ir pradėjo kalti.

Iš visų atsiminimų apie Kalifo rūmus, kuriuos nusinešiu su savimi į kapą, ryškiausias bus ne švytintys sargų veidai ir jų nesiliaujančios kalbos apie džinus. Ir ne naktį bliaunantys asilai, ne prieblandoje sklindantis sausmedžio žiedų aromatas. Prisiminsiu skardų meistro plaktuko dzingsėjimą, kertant raštą taip tiksliai, kaip išmokstama tik po ilgų darbo metų.

Meistras sėdėjo pas mus diena po dienos, savaitė po savaitės, dzingsėdamas plaktuku. Stebėdavau jį, visiškai pakerėtas žmogaus sugebėjimo atlikti tokį sudėtingą darbą paprasčiausiu aštriu įrankiu. Mūsų pasaulyje tokiam darbui atlikti seniai būtų išrasta mašina. Gautume vienodą, negyvą, beprasmį ornamentą. O šio meistro kūrinys gyvas ir darnus. Jis turi sielą.

Pokalbiai su Hichamu Harasu mane ramino. Atvykdavau į jo pašiūrę springdamas pykčiu, kad teko dešimteriopai permokėti už vinis, žalvario vyrius ar kinų gamybos klijus. Senasis pašto ženklų kolekcininkas šūkteldavo išvirti arbatos, pasitrindavo ištinusias kojas ir pradėdavo kalbėti. Mūsų pokalbiai ne tik užpildydavo naujos kultūros supratimo spragas. Jie sumažindavo mano kraujospūdį, veikė kaip terapija. Valandą pasiklausęs Hichamo įžvalgų, grįždavau į *Dar Khalifa* palengvėjusia širdimi, nuo rūpesčių apvalyta galva.

Vieną popietę Rachana išvirė vištienos kario pagal savo senelės receptą. Kario buvo tiek daug, kad aš pridėjau jo į dubenį ir nunešiau Hichamui Harasui. Senis buvo vienas iš nedaugelio mano pažįstamų marokiečių, mėgstančių labai aštrų maistą. Siaurame skersgatvyje prie jo namų stovėjo du vyrai. Aiškiai mačiau, kad jie atėjo ne į svečius. Vienas mojo užrašų knygele ir šūkavo užgauliojimus. Kitas laikė rankose senojo pašto ženklų kolekcininko nešiojamą televizorių. Išraudusi, apsiašarojusi Hichamo žmona kažko jų maldavo. Ji įleido mane vidun.

– Kad juos kur, – ištarė senis, pamatęs mane. – Netrukus jie man nuvilks paskutinius marškinius.

Pasisiūliau Hichamui paskolinti pinigų, jei reikia. Jis padėkojo.

– Pranašas sakė, kad pinigų skolintojai niekingesni už vagis, – atsakė. – Jie kvailiai, bet aš dar kvailesnis, kad iš jų skolinausi.

Vieną rytą pamačiau Hamzą vienišą sėdintį sode greta jo paties pastatyto netikro šulinio. Galvą laikė susiėmęs rankomis, tarsi verkdamas. Nenorėjau jam trukdyti, nutariau palikti ramybėje. Popiet sutikau Osmaną ir paklausiau, ar nieko bloga nenutiko.

– Hamza mirs, – atsakė šis.

– Kas jam? Ar serga?

– Tai blogiau negu liga, – atsakė jis, pirštu horizontaliai perbraukdamas sau per gerklę.

– Nori pasakyti, kad kažkas ketina jį nužudyti?

– Gali būti.

Kad ir ką sakytum, tai buvo rytietiškas pokalbis. Būdamas prašalaitis, neturėjau jokios vilties jį suprasti. Paprašiau Osmano bent šį tą paaiškinti.

– Hamzą aplankė sapnas, – atsakė jis. – Jis sapnavo vyrą, kupranugariu išjojantį į dykumą.

– Ir kas?

Osmanas klausiamai pažvelgė į mane.

– Ar to negana?

– Nepasakyčiau.

– Visiems žinoma, – griežtai atrėžė sargas, – kad po tokio sapno žmogus netrukus išleis paskutinį kvapą.

Rytojaus rytą vėl pamačiau Hamzą. Jis susikaupęs kieme grėbė lapus. Pasakiau, kad girdėjau apie jo sapną.

– Ką mano šeima darys be manęs? – suaimanavo jis. – Mirs iš bado.

– Neabejoju, kad tu nemirsi, – atsakiau. – Tai tik sapnas, o dauguma sapnų neišsipildo.

Sargas ranka atmetė atgal plaukus.

– Sapnavau tą patį sapną septynias naktis, – atsakė jis. – Nėra jokių abejonių. Aš labai greitai mirsiu. Valandą žino tik Alachas.

Dar Khalifa apgaubė įsivaizduoto sielvarto debesis. Man tai atrodė juokinga, bet kai pradėdavau klausinėti sargus, jie plačiai modavo rankomis ir šūkaudavo, kad toks sapnas yra aiškus ženklas. Visi vaikštinėjo po namus panarinę galvas, skausmingais veidais. Paklausiau Lokio, ar negalėčiau kuo nors padėti.

– Galite paprašyti Kandišos, kad apsaugotų Hamzą, – atsakė jis.

Nesupratau. Juk Kandiša nekenčia manęs už tai, kad gyvenu šiuose namuose.

– Galite jos paprašyti, – neatlyžo Lokys. – Gal ji jūsų paklausys.

Padėtis man atrodė absurdiška, juo labiau kad būtent aš netikėjau džinais. Kaip paprašyti nematomos būtybės išgelbėti Hamzos sielą?

– Labai paprastai, – į mano klausimą atsakė Lokys. – Reikia nueiti į skerdyklą, kur skerdžia bulius, ir panardinti pirštą į šiltą buliaus kraują. Tada pirštu priliesti veidą truputį aukščiau nosies, ir galėsite pamatyti džinus.

Kamalis irgi sutiko, kad lengviausias kelias pamatyti džinus – pasielgti taip, kaip nurodė Lokys. Jam tai visiškai neatrodė keista, ir jis mielai nuvežė mane į skerdyklą rytiniame Kasablankos pakraštyje. Kaip gali paliudyti visi mano pažįstami, aš prisibijau mirusiųjų. Mums atvykstant į skerdyklą pradėjo smarkiai lyti.

Dangų aptraukė tokie tamsūs audros debesys, kad diena veikiau priminė naktį. Kol iš džipo nubėgome iki pagrindinio skerdyklos įėjimo, spėjome kiaurai peršlapti.

Viduje Kamalis paaiškino vyresniajam, ko atvykome. Pasvarsčiau, ką pasakytų britų skerdikas, išgirdęs, kad mums reikia šviežio kraujo, nes norime materializuoti, galima sakyti, vaiduoklį. Marokietis mielai sutiko, tarsi jau ne kartą būtų girdėjęs tokį prašymą. Jis mane nuvedė ten, kur skerdžiami buliai.

Skerdykla dvokė mirtimi ir sruvo kraujais. Paskutines pasmerktų gyvulių aimanas užgožė greitai besisukančio, kaulus pjaunančio žiedinio pjūklo zyzimas. Laikantis islamo tradicijos ir halalo reikalavimų, gyvuliai turėjo mirtinai nukraujuoti. Juos po vieną atvesdavo iš aptvaro. Du vyrai priėję supančiodavo aukos kojas. Tai trukdavo kelias sekundes. Paskui tvirtai suimdavo kaklą, neleisdami besiblaškančiam buliui ištrūkti. Trumpas peilis perkirsdavo kaklo veną ir prasidėdavo merdėjimas.

Norėjau išeiti, bet Kamalis man liepė pasilikti. Jis pasakė, kad mirtis – gyvenimo dalis ir kad esą verta pamatyti, kaip baigiasi viena ir prasideda kita.

Galvijas ilgai mėšlungiškai trūkčiojo, jo akys apsiblausė, nukaro ilgas liežuvis. Iš žaizdos tekėjo stipri kraujo srovė. Spazmai truko dar ilgokai po mirties. Kai bulius padvėsė, skerdikas mostelėjo, leisdamas man imti tiek kraujo, kiek reikės. Pasilenkiau, kyštelėjau pirštą į kraujo klaną ir brūkštelėjau sau virš nosies. Buvo labai bjauru.

Grįžęs namo užsidariau kambaryje, kuriame buvau matęs rausvą glitėsį. Ten, pasak Hamzos, gyvena Kandiša. Gal glitėsis ir buvo *baraka* ženklas, bet sargams kambarys vis tiek kėlė baimę.

Pasiėmiau kėdę ir prasėdėjau ten kone visą popietę. Langinės buvo uždarytos. Kambarys atsidavė drėgme. Lauke nesiliovė lietus. Net nemėginau kalbinti Kandišos. Atrodė beprasmiška įkalbinėti padarą, kurio egzistavimu netikiu. Mano viršunosė buvo ištepta krauju. Gal turėjau labiau pasistengti, bet mintimis negalėjau palikti skerdyklos. Aš, kaip daugelis mūsų visuomenės narių, esu veidmainys. Mielai valgau mėsą, bet bjauriuosi tuo, kaip ji gaunama.

Mąsčiau apie Hamzą, Osmaną, Lokį, apie mūsų gyvenimą *Dar Khalifa*. Mąsčiau apie Arianę ir Timūrą, apie jų vaikystę. Jie gyveno nekaltybės pasaulyje, šalyje, kurioje visi juos laikė karaliais. Neįsivaizdavau, ar dar ilgai gyvensime Kalifo rūmuose, bet tą akimirką tikėjausi likti čia visiems laikams.

Po kelių dienų gavau pranešimą, kad iš Indijos jau atgabenti mūsų baldai ir laukia Kasablankos uoste. Prieš kelis mėnesius buvau juos užsakęs internetu. Internetas, mokėjimo kortelė ir stiprus raudonasis vynas – pavojingas derinys. Vienintelis pelės spragtelėjimas gali sukelti finansinę katastrofą. Apsvaigęs nuo įkarščio, aš užsakiau šešis krėslus, penkias sofas, tris milžiniškas dvigules lovas su baldakimais, sukiojamą knygų spintą, rašomąjį stalą ir tokį ilgą valgomojo stalą, kad už jo laisvai galėtų susėsti futbolo komanda su treneriais. Tarsi to dar būtų maža, iš rūmų Radžastane užsakiau senovines raudonmedžio duris, o iš Maisoro haremo – drožinėtas medines sūpuokles.

Rytojaus rytą gavau elektroninį laišką, kuriuo bendrovė patvirtino gavusi mano užsakymą ir dėkojo už išankstinį apmokėjimą. Išankstinį apmokėjimą?! Man net akys išsprogo. Išsitraukiau piniginę. Mokėjimo kortelės joje nebuvo. Ji gulėjo ant stalo

greta tuščios vyno taurės. Visą rytą karštligiškai rašiau elektroninius laiškus. Tačiau nebuvo jokios vilties. Baldų siuntimo bendrovė Mumbajuje atsisakė atšaukti užsakymą. Tik patarė man kitą kartą atsargiau spragsėti pele.

Kai popiet pamačiau Hamzą, jis juokėsi. Pasakė, kad sapną apie dykumon išjojantį klajoklį pakeitė kitas – gyvatė, slystanti aukšta žole.

– O tai gerai? – paklausiau.

– Žinoma, – džiūgavo Hamza. – Tai reiškia, kad manęs laukia sėkmė.

Tą dieną nuėjęs pietauti radau visus tris sargus sutūpusius prie gyvatvorės. Jie kažką greitai pakuždomis kalbėjosi. Išgirdę mane ateinant, nutraukė pokalbį ir užsidengė burnas.

Osmanas parodė į mane.

– Štai jis, – tarė.

Visi trys sargai pribėgo, o jiems iš paskos – ir sodininkas. Paskui iš virtuvės atskubėjo virėja ir pašaukė tarnaitę, ši pakvietė auklę. Iš namo vorele išslinko darbininkai pasižiūrėti, kas vyksta. Jie pagarbiai sustojo ir išsitempė, tarsi šventojo akivaizdoje.

– Džinai jūsų paklausė, – pasakė Hamza.

– Jūs turite *baraka*, – paaiškino Osmanas.

– Esate palaimintas, – patvirtino tarnaitė.

Iš pradžių nekreipiau į juos dėmesio, nes nebuvau net prašęs džinų padėti Hamzai – aš jais netikėjau. Bet visi paskelbė, kad nėra nė mažiausios abejonės. Paskui padėkojo Alachui už man suteiktą palaiminimą. Mėginau paaiškinti, kad jie klysta, bet niekas nenorėjo manęs girdėti. Pasikeisdami pradėjo mane

šlovinti. Kalbėjo, kad mano širdis tyra, kad aš tarytum vaikas, dar nesuteptas pasaulio tikrovės. Pagyros buvo malonios. Visai kas kita negu panieka, kurią dažniausiai man reikšdavo. Aš ant jų užrikau. Viskas yra visiškai priešingai, pareiškiau; mane nuolatos lanko kuo atgrasiausios mintys.

– Tik palaimintasis apsimeta, kad toks nėra, – pasakė Lokys.

– Jis įrodo savo *baraka* tuo, kad ją neigia, – patvirtino virėja.

– Jis turi galią, nes yra kilęs iš Pranašo, – užbaigė Hamza.

Osmanas irgi žiojosi kažką sakyti, bet nutylėjo ir skubiai nubėgo į *bidonville*. Po penkių minučių grįžo su mažiausia dukrele ant rankų. Kūdikiui buvo gal trys mėnesiai, ji labai karščiavo.

– Prašau paliesti ranka jos kaktą, – tarė Osmanas. – Jūsų *baraka* ją išgydys.

Kai buvau dar mažas, tėvas įspėjo mane arabų pasaulyje šiukštu niekam neprasitarti apie savo kilmę. Paklausiau kodėl. Jis atsakė, kad yra labai daug žmonių, kuriems mūsų kilmė iš Pranašo atrodo be galo svarbi, tačiau šis klausimas toks rimtas, kad apie jį negalima nė užsiminti.

Po daugelio metų skaičiau apie paskutines pranašo Mahometo gyvenimo valandas. Buvo rašoma, kad jis, gulėdamas mirties patale, susikvietė aplink save artimiausius sekėjus. Pasakė jiems netrukus apleisiąs žemiškąją buveinę, bet paliekąs jiems dvi didžiausias jam priklausančias brangenybes. Pirmoji – šventasis Koranas, antroji – jo šeima.

Toks testamentas gali pasirodyti keistas, tačiau jis musulmonams svarbus iki šiol. Artimiausi Mahometo šeimos nariai, Rytuose dažnai vadinami Apsiausto žmonėmis, gerbiami visame islamo pasaulyje. Jokia kita šeima nėra pelniusi tokios pagarbos ir nedaro tokios ryškios įtakos islamo visuomenei. Tiesioginiai

Pranašo palikuonys tapo garsiais filosofais, poetais, geografais, karvedžiais ir karaliais.

Buvau sujaudintas Osmano tikėjimo, kad mano gyslomis tekantis kraujas suteikia man galių išgydyti vaiką. Sykiu jaučiausi sutrikęs ir šiek tiek pasipiktinęs. Daviau jam vaistų, kad numuštų mergaitei temperatūrą.

– Jie padės geriau negu mano gydymas, – pasakiau.

Kasablankos uostas yra didžiausias Afrikoje. Jis tęsiasi pakrante ištisas mylias, tarsi savarankiškas miestas. Uosto teritorija aptverta spygliuota viela, apstatyta sargybinių postais, ją saugo ginkluoti policininkai. Dešimtyse prieplaukų pristatyta aukštų plieno kranų, pasirengusių iškrauti krovininius laivus iš visų pasaulio kampelių. Laivai atvyksta iš Šanchajaus ir San Paulo, Helsinkio, Honkongo, Jokohamos ir Vladivostoko. Neįmanoma įspėti, kas slypi vienoduose plieno konteineriuose. Tai paaiškėja tik tada, kai atvyksta *douane*, muitinės inspektoriai, numuša švino spynas ir išverčia konteinerio turinį ant žemės.

Aš nuoširdžiai bijojau manęs laukiančio Maroko importo mokesčio. Uoste prisiklausiau siaubingų istorijų apie žmones, kurių prekės buvo areštuotos metų metams, net dešimtmečiams. Kamalis pasakojo, kad jo tėvas kartą taip įsiuto sužinojęs apie uždėtą mokestį, kad pats padegė įrangos pilną konteinerį ir nuėjo savo keliais.

Tris popietes praleidome kavinėje prie centrinių uosto vartų. Kava čia buvo tirštesnė ir juodesnė negu bet kur kitur Kasablankoje. Kaip visa kita mylios spinduliu, ji atsidavė pašvinkusia žuvimi. Kavinėje sėdėjo įtartini asmenys, apsirengę nuplyšusiomis

dželabomis ir apsiavę nunešiotomis šlepetėmis *baboush*. Nepamačiau nė vieno švariai nuskusto smakro.

Keletas kavinės lankytojų žaidė šaškėmis – stumdė butelių dangtelius ant pačių pasidarytų lentų. Kiti sėdėjo susibūrę ir rietė nebūtas istorijas apie savo keliones bei niekdarystes.

– Jie visi melagiai, – pareiškė Kamalis. – Ir vagys.

– Tai ką mes čia veikiame? Kodėl neiname tiesiai į muitinę?

– Tiriame, – atsakė jis. – Mes tiriame padėtį.

Ketvirtą dieną sustojome šalia kavinės, prie vežimėlio, kuriame puodeliais buvo pardavinėjamos virtos sraigės. Kamalis šnekučiavosi apie šį bei tą su vienakiu pardavėju, o aš stengiausi apsimesti, kad man smagu. Buvo aiškiai matyti, kad man čia ne vieta. Neišmaniau, kaip elgtis. Apsimečiau, kad sraigės labai skanios. Kamalis man liepė patylėti.

– Žmonės valgo sraiges ne todėl, kad jas mėgsta, – paaiškino jis. – Valgo todėl, kad jos pigios.

Vienakis pardavėjas lėtai sumirksėjo ir davė man kitą puodelį už dyką. Jis pasakė, kad aš įvertinau jo prekę ir esu gera reklama. Stovėjome, šlerpėme sraiges ir stebėjome susigrūdusias mašinas. Vagonuose pamačiau iš Brazilijos atgabentus rąstus, o krovimo mašinos, krovos vežimėliai, dviračiai ir motoroleriai zujo aplink.

Penktą dieną Kamalis pasakė, kad laikas įžengti į uostą. Karštai pritariau jo pasiūlymui.

– Bet yra problema, – tarė jis. – Mes neturime leidimų, todėl negalėsime įeiti.

– Tai kaip mums gauti konteinerį, jei negalime patekti į uosto teritoriją?

Kamalis pažvelgė pro centrinius vartus. Juos saugojo trys

policininkai. Neturinčius leidimų jie grąžindavo atgal. Matėme, kaip vienas žmogus pamėgino siūlyti kyšį. Jį tuojau pat suėmė, uždėjo antrankius ir kažkur išvedė. Po kelių minučių vidun buvo įleistas kavinės padavėjas. Jis nunešė muitinės pareigūnams sidabrinį arbatinį mėtų arbatos.

Apsižvalgiau, tačiau Kamalis buvo dingęs. Kai vėl atsigręžiau, pamačiau, kaip policininkas rankos mostu rodo jam įeiti pro vartus. Kamalis vilkėjo rudą liemenę, rankoje laikė padėklą su stiklinėmis.

Tris valandas laukiau jo prie sraigių pardavėjo. Mudu pasakėme vienas kitam daug gražių žodžių, paskui pakalbėjome apie sraiges. Niekad nemaniau, kad apie šiuos smulkius kiaukutinius gyvūnėlius galima tiek daug sužinoti. Pardavėjas pasakė, kad jo šeimos nariai šitame uoste prekiauja sraigėmis jau šimtą metų. Jie čia stovėjo dar prieš prancūzų okupaciją, kai Kasablanka tebuvo tik kaimelis.

Paskui jis paaiškino, kad jo protėviai kitados buvo gydytojai, berberai, kilę iš kalnų, kur slaptais vaistais gydydavo ligonius.

– Ar vaistams naudojote augalus? – paklausiau.

Pardavėjo veidas sutrūkčiojo.

– Ne, – atsakė jis, – mes naudojome sraiges. Jos vaistingos, gali išgydyti, bet pelningiau jas pardavinėti maistui.

Tikėjausi, kad pokalbis pasisuks kitur, bet vienakis pardavėjas dar buvo ne viską išsakęs.

– Sraigių yra daugybė rūšių, – pasimėgaudamas ištarė jis, – ir kiekviena rūšis naudojama kam nors kitam. Jūros sraigės gydo šiltinę, medžių sraigės palengvina atsikosėjimą, o jei moteris nori susirasti vyrą, tegu užvalgo virtų sraigių, sumaišytų su savo mėnesinių krauju.

Laimė, tą akimirką pasirodė Kamalis.

– Jie su mumis žaidžia, – pareiškė jis.

– Galėsim atsiimti baldus?

Kamalis pažvelgė man tiesiai į akis.

– Muitininkai nori, kad sumokėtumėte jiems penkiasdešimt tūkstančių dolerių, – atsakė jis.

Rytojaus dieną netikėtai paskambino Pitas. Aš sėdėjau ant pievelės saulėkaitoje ir skaičiau knygą apie berberų istoriją. Hamza buvo man prieš saulę pastatęs pintą krėslą ir atkakliai jį pastumdavo kas kelias minutes, kai tik saulė pasisukdavo. Man buvo malonu, kad jis taip rūpinasi, bet irzau, nes pradėjo trukdyti skaityti. Kiti du sargai tūnojo netoliese. Jie irgi visaip stengėsi man įsiteikti.

Pito balsas skambėjo silpnai, tarsi ligonio.

– Ar tau viskas gerai?

– *Alhamdulillah*, – atsakė jis, – dėkui Dievui.

– Bet balsas nusilpęs.

– Sirgau šiltine, – virpančiu balsu atsakė Pitas.

– Kaip santuokinis gyvenimas?

Pitas pradėjo kosėti.

– Mes važiuosime į JAV, – atsakė jis.

– Lyg sakei, kad daugiau ten nė kojos nekelsi?

– Turiu priežastį, – atsakė jis.

– Aha?

– Ketinu Ostine įsteigti islamo misiją, – paaiškino jis. – Tai mano pašaukimas. Skleisiu Žodį ir gelbėsiu krikščionių sielas.

Būčiau mėginęs jį sustabdyti, bet iš patirties žinojau, kad niekas nenumalšins atsivertėlio įkarščio. Visi pasiūlymai elgtis pro-

tingiau tik dar karščiau įpučia liepsnas. Palinkėjau Pitui laimės ir pasakiau, kad tikiuosi, jog kada nors mūsų keliai dar susieis. Jis suprato, kad meluoju. Tai buvo puikiai girdėti.

Neilgai trukus po to vieną rytą lūšnyne prie manęs pribėgo vyriškis trumpa juoda barzdele. Jis buvo užduseęs, sunkiai gaudė kvapą. Vyriškis man padavė voką. Jau buvau pratęs gauti žinutes, eidamas pagrindiniu taku. Žmonės neretai brūkšteldavo ant popierėlių prašymus ir įteikdavo juos man. Padėdavau jiems kiek galėdamas. Bet buvo aiškiai matyti, kad vyriškis trumpa barzdele gyvena ne lūšnyne. Jis vilkėjo labai dailią dželabą, aplink kaklą siuvinėtą auksu. Lūšnyno gyventojų rašteliai dažniausiai būdavo sunkiai įskaitomi, pakeverzoti pieštuku. Nesu gavęs nė vieno jų voke, juo labiau pagamintame iš atvežtinio popieriaus.

Pasiuntinys nuskubėjo, man nespėjus ištarti nė žodžio. Parsinešiau laišką namo ir nekantriai jį atplėšiau. Viduje radau lapą balto grublėto popieriaus, ant kurio tamsiai mėlynu rašalu buvo parašytos kelios eilutės. Nebuvo abejonių, kad rašyta prancūzo ranka. Niekas kitas neįstengia įvaldyti tokio subtilaus romaniško šrifto.

Gerbiamasis pone Šachai, perskaičiau, *leiskite jums prisistatyti. Aš esu grafienė Madlena de Longvik, sena Kasablankos gyventoja, kitados pažinojusi poną, kuris, jei neklystu, buvo jūsų senelis. Man būtų didelė garbė, jei šeštadienį ketvirtą valandą užsuktumėte pas mane namo išgerti arbatos.*

Parodžiau laišką Rachanai, ši iškėlė jį prieš šviesą.

– Kad ir kas būtų toji ponia, – pasakė ji, – ji išmano, kas kur dera. Vandenženklyje matyti jos monograma, o parkeris, panašu, bus senovinis *Mont Blanc.*

Rachana pauostė laišką, nuo kurio sklido vos juntamas kvepalų aromatas.

– Ji vertina grožį, – tyliai pasakė. – Kai eisi pas ją, nunešk gėlių. Tik nešykštėk. Nupirk orchidėjų.

ŠEŠIOLIKTAS SKYRIUS

Kas spėja ateitį, meluoja,
net jei sako tiesą.

Kad ir kaip stengiausi pamiršti Pitą, neįstengiau liautis apie jį galvojęs. Al Kaidos iškilimas ir rugsėjo 11-osios sprogimai privertė amerikiečius norom nenorom gerbti islamo radikalus. Įsivaizdavau, kaip Pitas ir jo marokietė žmona išlipa iš lėktuvo Dalaso Fort Vorto oro uoste ir juos tuojau pat suima policija. Vakarai labiausiai bijo anglosaksų atsivertėlių, pasirengusių prisitvirtinti sprogmenis prie kelnių diržo.

– Federalai ne kvailiai, – atsakė Kamalis, kai papasakojau jam apie Pito siekį skleisti islamą Amerikos platybėse. – Tas tipas nusičiaudėti nespės, o jie jau pasodins jį į Gvantanamą. – Kamalis patylėjo, giliai užsitraukė *Marlboro* ir pridūrė: – Patikėkit, aš žinau, ką kalbu.

Mudu važiavome korėjietišku džipu į pietus pakrantės keliu, ieškodami, kur gauti pigaus marmuro. Langai buvo atviri, padangos garsiai trynė asfaltą. Tokiose kelionėse Kamalis kartais atskleisdavo savo ankstesnio gyvenimo paslaptis.

– 2001 metų rugsėjo 11-ąją aš buvau Niujorke, – šaltai pratarė jis. – Viską mačiau: kaip lėktuvai rėžėsi į bokštus, kiek lavonų

gulėjo gatvėse. Po velnių, tai buvo baisu. O federalai tuojau pat ėmėsi tikrinti arabus. Peržiūrėjo visus savo sąrašus, iškėlė visas bylas.

– Ar jie tave apklausė?

– Žinoma, – atsakė Kamalis. – Nepagailėjo jėgų.

– Ar tu to tikėjaisi?

– Keistas buvo laikas, – ištarė jis, neatsakęs į mano klausimą. – JAV gyvenantys arabai buvo sukrėsti ne mažiaus už visus kitus. Mes priešinomės bombų sprogdinimui. Islamo mokymas neliepia tikintiesiems rėžtis į dangoraižius keleiviniais lėktuvais. Staiga suvokiau, kad nebegaliu pasitikėti jokiais arabais. Nežinojau, kurie iš jų priklauso Al Kaidai. O paskui vieną vakarą parėjau namo ir radau savo žmoną Dženę gaminančią vakarienę. Iškart supratau, kad kažkas negerai.

– Kodėl?

– Nes iki tol ji visai negamino maisto, – atsakė jis, – nė kiaušinio nėra išvirusi. Virtuvėje buvo visiška nevėkšla. Paklausiau jos, ar namuose kas nors buvo. Ji atsakė, kad nieko. Bet nežiūrėjo man į akis. – Kamalis persibraukė veidą ranka. – Nesunku pasakyti, – tarė jis, – nesunku pasakyti, kada tavo partneris meluoja. Atsiranda toks kvapas.

– Ir kas tada buvo?

– Kitą rytą pasigirdo beldimas į duris, – atsakė jis. – Atidariau ir pro jas įsibrovė šeši federalai. Pasirodo, buvo apsupę visą kvartalą. Turėjo net sraigtasparnius. Dženė mane įdavė. FTB man pasakė, kad jie buvo atėję vakar ir liepė jai man nieko nesakyti. Tai buvo didžiausias pažeminimas. Mano paties žmona jais pasitikėjo labiau negu manimi.

– Tai tada jie tave apklausė?

Kamalis šyptelėjo.
– O, taip, – atsakė jis. – Sveikos vietos nepaliko.
– Bute?
– Mano galvoje.

Tadelakt tinkuotojai dirbo lėtai, tačiau pažanga bent jau buvo matyti. Mimas Mustafa atsivedė specialų meistrą, kuris sienas papuošė raštais, tiksliai atkartojančiais ornamentą palei molio grindis. Grindų ir sienų apdaila judėjo į priekį, užtat kitų meistrų nebuvo įmanoma rasti. Mums labai reikėjo dažytojo, elektriko, santechniko, mūrininko ir patikimesnio staliaus. Blogiausia, kad pasisamdyti galėjome tik tuos žmones, kurie buvo kaip nors susiję su Kamaliu. Tai buvo gryniausia marokietiškos giminių palaikymo sistemos atmaina – gauti darbą galėjo tik tas, kas priklausė konkrečiai genčiai arba grupei.

Vienintelį kartą man pavyko įveikti Kamalį ir įdarbinti Hamzos kaimyną, kuris skelbėsi esąs mūrininkas. Įsakiau Kamaliui priimti žmogų į darbą, norėdamas įtikti sargams. Problemos prasidėjo tą akimirką, kai ant mūsų namų slenksčio pirmą kartą krito pikta lemiantis mūrininko šešėlis. Mūrininkui darbas nepatiko, o dar labiau jam nepatiko Kamalis. Per savaitę, kurią jis pas mus dirbo, mūrininkas sudaužė visus daiktus, prie kurių tik prisilietė. Galų gale jis nusivijo Kamalį lūšnyno keliu, grasindamas didžiuliu kūju.

Aš užaugau Anglijoje, todėl gerai pažįstu šlovingus britų darbininkus, žinau jų požiūrį į darbą. Britų darbininkas darbą pradeda vėlai, baigia anksti, o dirbdamas be paliovos reikalauja išvirti jam arbatos su pienu. Jis prirūko namus iki lubų, mėto nuorūkas ant grindų ir apverčia visą butą aukštyn kojom, nuo-

lat vaitodamas ir skųsdamasis tarsi vaikas, kuriam skauda dantį. Dingsta ištisoms savaitėms, paskui stebuklingai pasirodo prieš Kalėdas ir ima reikalauti premijos.

Maniau, kad neberasiu nieko, kas galėtų prilygti anglų darbininkui. Kalifo rūmuose supratau, kad klydau. Marokiečiai savo gebėjimais pranoksta beveik visus kitus. Jie mandagūs ir visada labai nuoširdžiai bei ilgai sveikinasi. Atsidūrę jūsų namuose sunkiai dirba, nė nesvajodami paprašyti arbatos. Jei labai nori, patys jos išsiverda ant žarijų krosnelės, kurią nešiojasi drauge su įrankiais. Visais požiūriais marokiečiai darbininkai beveik tobuli, bet jie turi vieną didelę ydą: iš esmės nepajėgia užbaigti jokio darbo.

Keliaudamas po Maroką ir apžiūrinėdamas garsiausius pastatus, ėmiau stebėtis, kaip juos išvis pavyko užbaigti. Kai pradėdavau rėkaudamas lakstyti po savo namus, meistrai plačiai šypsodavosi ir įtikinėjo mane, kad išbaigtas ir tobulas yra tik Alachas.

Vasario pradžioje susipažinau su garsiu Maroko architektu. Paklausiau jo, kaip karališkajai šeimai pavyko pasiekti, kad būtų užbaigti statybos darbai. Pašnekovas ranka pasiglostė sidabrinę barzdą.

– Čia svarbiausi ne pinigai, – mąsliai atsakė jis. – Svarbi valdžia.

Paklausiau, ką jis turi galvoje.

– Karališkoji šeima jau kelis šimtus metų globoja tradicinius Maroko amatus, – atsakė jis. – Tačiau nepamanykite, kad amatininkas pats norės padaryti viską kuo geriau, net jei dirba karaliui. Kiekvieną darbininką reikia dieną naktį įkalbinėti, kad jis sukurtų tobulybę.

Architektas papasakojo, kad karalius Hasanas II, dabartinio monarcho tėvas, statydamas Kasablankos Didžiąją mečetę, kiek galėdamas dažniau važinėdavo į statybvietę.

– Pats apžiūrinėdavo visus įrankius, – pasakojo mano pašnekovas, – išsirinkdavo vieną *moualem* ir išstovėdavo prie jo kelias valandas. Jei meistro darbas bent per plaukelį nukrypdavo nuo standarto, karalius liepdavo šiam susikrauti įrankius ir eiti lauk. Jis puikiai žinojo, kad žinia apie tai netruks pasklisti, ir šitas meistras daugiau niekur nebegaus darbo.

Lijo kaip iš kibiro, kai Hamza pasiėmė savo seną kastuvą ir iškasė stručio kiaušinį. Osmanas stovėjo šalia, laikydamas jam virš galvos suplyšusį skėtį, užstodamas nuo vėjo. Aš stebėjau viską iš toliau, kaip visada spėliodamas, ką tai galėtų reikšti.

Kai kiaušinis buvo iškastas, jį nunešė į arklides, kur Lokys jį ištepė taukais. Beveik mėnesį išbuvusio po žeme kiaušinio lukštas iš baltutėlio pasidarė rusvas su raudonomis dėmėmis. Jis dvokė siera tarsi pūvanti žiurkė. Sargai buvo puikiai nusiteikę. Jie švariai nušluostė kėdę ir pakvietė mane prisėsti prie jų stalo, kurį atstojo didžiulė kabelio ritė. Prisėdau ir atsargiai žvilgtelėjau į kiaušinį.

– Ką jūs su juo darysite? – paklausiau.

– Valgysime, – atsakė Lokys. – Mes jį valgysime.

– Ar taip reikia?

Hamza pasiėmė mūrininko kūjelį ir trinktelėjo per lukštą. Aitri smarvė sustiprėjo.

– Jis supuvęs, – įspėjau.

– Jis atneš į namus *baraka*.

Iš įrankių dėžės buvo ištrauktas šaukštas. Osmanas padavė jį man.

– Jūs galite paragauti pirmas, – tarė jis.

– Geriau palauksiu, – atsakiau.

– Prašome! – paragino sargai. – Tai jūsų pareiga, jūsų garbės reikalas.

Kyštelėjau šaukštą į perrūgusias gleives ir prispaudžiau jį prie lūpų.

– Koks skonis? – paklausė Lokys, čiupdamas šaukštą.

– Kaip supuvusio kiaušinio, – atsakiau.

Vieną rytą, kai Kamalis buvo gerai nusiteikęs, paprašiau jo daugiau papasakoti apie rugsėjo 11-osios išpuolius. Jis nelabai mėgo apie tai kalbėti, tarsi jaustųsi išduotas.

– Federalai rinko visur gyvenančius arabus, – pasakė jis. – Keletą mano pažįstamų pasodino nepateikę jokių kaltinimų. Ir išmetė raktus. Kitus išsiuntė į Gvantanamą. Galite nuvažiuoti pasižiūrėti – jie ten tebesėdi.

Kai paklausiau, kaip jo žmona reagavo į rugsėjo 11-ąją, Kamalis regimai išblyško.

– Jos vyras buvo arabas, – tarė jis. – Ji pasijuto ištekėjusi už priešo. Nebegalėjo manimi pasitikėti. Pasitikėjimas – santuokos pagrindas. Be jo nieko nebelieka – tik du žmonės, kurie kadaise mėgo panašius dalykus.

– Kas jai buvo toliau?

– Ji užsirašė savanore, – atsakė Kamalis.

– Į kariuomenę?

– Aha. Dabar tarnauja karinėje bazėje kažkur Džordžijoje. Vairuoja tanką ar panašiai.

Kad ir kokios pakvaišusios man būtų atrodžiusios Kamalio verslo idėjos, aš jo niekada nebūčiau palaikęs teroristu. Jis

pernelyg mylėjo save, kad leistųsi susprogdinamas dėl svetimos idėjos.

– Kai federalai suprato, kad tu neturi ryšių su sprogdintojais, ar jie paliko tave ramybėje?

– Galiausiai paliko, kai ištyrė melo detektoriumi ir daug kartų apklausė, – atsakė jis. – Bet blogiausia buvo tai, kad aš pažinojau Muchamedą Atarą, vadovavusį rugsėjo 11-osios išpuoliams. Mes lankėme tą pačią mečetę.

– Tu pažinojai Atarą?

– Taip, pažinojau.

– Koks jis buvo?

Kamalis nusišnypštė nosį į rankovę.

– Šiknius ir asilas, – atsakė jis.

Šeštadienio popietė artėjo lėtai. Aš atidaviau išvalyti geriausią savo kostiumą, nusiblizginau juodus batus, kad šie spindėtų kaip lakuotas medis, ir nupirkau gražiausią orchidėjų puokštę, kokią tik pavyko rasti. Jų rausvi žiedlapiai buvo apvedžioti plonu alyvų spalvos krašteliu.

Liepiau taksi važiuoti laiške nurodytu adresu ir neilgai trukus atsidūriau prie didelės vilos pasiturinčiame Anfos priemiestyje. Fasadinės durys buvo tamsiai rudos, jų dažuose atsispindėjo popietės saulė. Man dar nespėjus išlipti iš automobilio, duris atidarė aukštas vyriškis dailiai apkirpta barzdele. Jis pasveikino mane ir pasakė, kad grafienė de Longvik laukia svetainėje.

Įėjau į namus. Vestibiulio sienos buvo išmuštos gelsvu šilku, ant jų kabojo Prancūzų imperijos laikų graviūros. Palisandro parketo grindys neseniai išblizgintos, kampuose truputį aptrin-

tos. Nusekiau iš paskos trumpabarzdžiui, spausdamas prie krūtinės orchidėjas.

Svetainės šviesa buvo keista – neįprastai geltona, tarsi nuspalvinta langų stiklų. Kambarys buvo gal keturiasdešimties pėdų ilgio ir apytikriai tiek pat pločio. Kur ne kur pristatyta europietiškų baldų: drožinėta komoda, stalas atverčiamu viršumi, krėslas aukšta atkalte, žemos knygų lentynos, trys ar keturios sofos ir *Erard* fortepijonas.

Vienoje kambario pusėje, po aliejiniais dažais tapytu Liudviko IV portretu, sėdėjo ponia. Jai buvo gal aštuoniasdešimt metų, veidas išvagotas raukšlių, tačiau keistai vaikiškas. Žili plaukai ant pakaušio susegti į kuodą. Ji vilkėjo ilgą levandų spalvos suknelę su raukiniais ant rankogalių ir nėrinių apykakle. Tamsios jos akys stebėjo mane prieinantį. Prisistačiau, paspaudžiau jai ranką ir įteikiau orchidėjas.

– Labai džiaugiuosi, kad atvykote, – švelniu balsu prancūziškai prabilo ji. – Seniai norėjau su jumis susipažinti. – Grafienė negiliai įkvėpė ir pirštu palietė savo smakrą. – Jūs nė neįsivaizduojate, – karštai tarė ji.

Aš nusišypsojau, kažką sumurmėjau atsiprašydamas ir paklausiau, iš kur ji sužinojo apie mane ir mano gyvenamąją vietą.

– Kasablanka labai maža, – atsakė ji. – Bet žinios joje nuo seno plinta labai greitai. Ar jums patinka *Dar Khalifa*?

– Labai patinka, bet iš kur jūs apie juos žinote?

Grafienė mostelėjo kėdės link.

– Būkite malonus, prisėskite, – pakvietė ji.

Atsisėdau ant ąžuolo kėdės nuožulnia atkalte ir žvilgsniu apmečiau kambarį. Jis nebuvo prigrūstas daiktų, kaip dažnai atsitinka senų žmonių namuose. Pastebėjau, koks jis subtilus ir tikslingas.

– Jūsų senelis visada sėdėjo šitoje kėdėje, – kalbėjo ji, rodydama į mane. – Jam patiko nuožulni atkaltė, ne kartą kalbėjo apie medžio faktūrą. Sakė, kad gerai pagaminta kėdė jo akiai tokia pat graži kaip puiki skulptūra.

– Iš kur jūs jį pažinojote? – paklausiau.

Grafienė įsmeigė žvilgsnį į tolį. Paskui paėmė nuo greta stovinčio staliuko žalvarinį varpelį ir dukart paskambino.

– Išgersime arbatos, – tarė ji.

Laukiau, kol ji atsakys į mano klausimą, jausdamas, kad grafienė papasakos viską, ką žino, taip, kaip jai patogu – po truputėlį. Arbatą atnešė vidutinio amžiaus tarnaitė, galvą apsirišusi paprasta rausva skarele. Ji šlubčiojo, todėl indai ant padėklo nešami negarsiai dzingsėjo.

– Aš jums papasakosiu, – pažadėjo grafienė, pildama arbatą. – Viską papasakosiu.

Ir vėl ilgam stojo tyla, aš net pradėjau abejoti, ar išvis ką nors sužinosiu.

– Gyvenimo pabaigoje, – prabilo grafienė, – jūsų senelis Sirdaras Ikbalis Ali Šachas apsigyveno Tanžere – tai jūs veikiausiai žinote. Jis išsinuomojo vilą Paplūdimio gatvėje. Ten rašė knygas ir toliau konsultavo poros trejeto valstybių vadovus. Metai, praleisti „Andalūzijos viloje“, jam buvo gedulo laikotarpis. Jis taip ir neatsigavo po jūsų senelės netekties...

– 1960 metais, – įsiterpiau.

– Taip, 1960 metų rugpjūtį, – mąsliai ištarė grafienė. – Ji buvo tokia graži. Nepažinojau daugiau nė vienos tokios moters.

– Jūs ją pažinojote?

– Žinoma, aš pažinojau Bobo, – juokdamasi atsakė ji.

Grafienė paaiškino su mano seneliais susipažinusi prieš karą

Vienoje, kur jos vyras buvo paskirtas ambasadoriumi. Jie drauge keliavo po Persiją ir Afganistaną, suvienyti žavėjimosi aplankytų šalių paprastu gyvenimu.

– Jūsų senelis tiek daug mus išmokė, – kalbėjo grafienė, – bet labiausiai mane paveikė jo patarimas ieškoti to, kas nepastebima iš pirmo žvilgsnio. Jis sakydavo, kad žemės paviršiuje morka – tai tik žalėsių kuokštelis, bet giliai po žeme slypi jos šaknis.

Grafienė gurkštelėjo arbatos.

– Ikbalis buvo Afganistano šacho Nadiro artimas draugas ir patikėtinis, – pasakė ji, – taip pat Turkijos vadovo Atatiurko ir Aga Chano. Jis turėjo labai įtakingų pažįstamų, ypač čia, Maroke. Bet laimingiausias jausdavosi, kai ištrūkdavo iš jų rato. Jis mėgo sėdėti su krautuvininku priešais savo namus ir šnekučiuotis apie gyvenimą. Visad man liepdavo bendrauti su paprastais žmonėmis. „Paprastų žmonių pasaulis, – sakydavo jis, – yra užbaigtas."

Įšlubavo tarnaitė, nešina abrikosų putėsiais. Grafienė atpjovė gabalėlį ir įdėjo man.

– Aš kas mėnesį važiuodavau į Tanžerą, – pasakė ji. – Apsistodavau „Minzeh" viešbutyje ir nuo kalvos eidavau iki *rue de la Plage*. Ikbalis samdė apsauginininką, puštuną, kurį buvo atsigabenęs iš Hindukušo. Tas dėvėjo didžiulį baltą turbaną, rengėsi afganiškais drabužiais ir į visus praeivius taikydavo savo senoviniu šautuvu.

Ji neilgam nutilo, prisimerkė ir nusišypsojo.

– Terasa buvo apaugusi nasturtomis, kvepiančiais jazminais ir mimozomis, – lėtai prakalbo ji. – Ikbalis sėdėdavo pavėsyje ir rašydavo laiškus arba versdavo sufijų poeziją. Rytus jis visada praleisdavo vienas. Paskui pietums valgydavo kuskusą su aštrio-

mis marinuotomis žaliosiomis citrinomis. Visus atvykusius svečius įkalbinėdavo jų ragauti.

Pasakiau, kad neseniai buvau „Andalūzijos viloje".

– Kartais aš važiuoju pro šalį, – tyliai tarė grafienė. – Būna smalsu, bet nedrįstu paskambinti. Praeitį geriausia palikti ramybėje. Esu patyrusi, kad kai ji prisiliečia prie dabarties, tuojau pat ištirpsta nelyginant pamirštas sapnas.

– Dienoraščiuose jis labai daug rašė apie tarnaitę, – pasakiau.

– Afifą, – atsakė grafienė. – Galiausiai jinai jį išdavė, kaip ir dervišas.

– Dervišas?

– Senis, kuris gyveno sode.

– Kas jis toks?

– Jis neva susapnavo jūsų senelį, – atsakė grafienė. – Jis buvo berberas iš kalnų. Ikbalis jį priėmė, leido apsigyventi sodo pašiūrėje. Ten jis gyveno metų metus, gamino vaistus iš kaktusų vaisių sulčių. Kartais užeidavo į vilą, žemai lenkdavosi ir bučiuodavo rankas. Ikbalis meldė jo taip nedaryti. Sakė, kad prieš Dievą mes visi lygūs.

Dvi valandas klausiausi senosios ponios pasakojimų, bet ji nė karto neužsiminė apie Kalifo rūmus. Galiausiai nebeištvėriau.

– Kaip jūs sužinojote apie *Dar Khalifa?* – paklausiau.

Grafienė sudėjo krūvon pirštų galiukus.

– Tuoj papasakosiu, – tarė ji, giliai įkvėpusi ir iškvėpusi tarsi atsidusdama. – Buvo 1963 metai, pats šaltojo karo įkarštis. Mano vyras staiga mirė Paryžiuje. Jis buvo toks jaunas. Mane tai palaužė, privalėjau kur nors ištrūkti. Tų metų birželį senas mūsų draugas iš diplomatinio korpuso pakvietė mane atvykti į Kasablanką. Jam reikėjo informacijos apie vieną čia atsida-

riusią rusų bendrovę. Prancūzai įsivaizdavo, kad ši bendrovė – rusų šnipų priedanga. Kasablankoje nebuvau buvusi. Miestas tada atrodė visai kitaip. Marokas ką tik buvo išsilaisvinęs iš Prancūzijos okupacijos. Senieji *art deco* namai nepriekaištingai tvarkingi, gatvės pilnos žmonių ir europietiškų automobilių. Aš užmezgiau kontaktus su rusų bendrove, susipažinau su jos darbuotojais. Jie gamino plastiką. Tačiau tai, be abejo, buvo tik fasadas. Bendrovės direktorius buvo vardu Sergejus, jis gyveno *Aïn Diab*. – Grafienė atsistojo ir priėjo prie lango. – Jis gyveno *Dar Khalifa*, – ištarė ji.

– Rusų šnipas gyveno mano namuose?

– Skamba egzotiškai, – pripažino grafienė, – bet tais laikais tai neatrodė neįprasta.

Namuose pamačiau šviežius kraujo pėdsakus. Jie vedė nuo sodo vartų pagrindiniu koridoriumi, per saloną į virtuvę. Nusekiau jais, vis labiau nerimaudamas. Pėdsakų gale stovėjo kėdė, ant jos sėdėjo Lokys. Jis iškėlė kruviną nykštį.

– Kas atsitiko?

– Nelaimė, – atsakė jis.

Kol aš šnekučiavausi su grafiene, nutiko keletas įvykių, kurie vėl pripildė sargų širdis baimės. Sodininkas, genėdamas nudžiūvusios palmės šakas, nukrito nuo kopėčių. Tik per stebuklą liko nesužeistas. Paskui Lokys įsidūrė nykštį surūdijusia vinimi, o nuo verandos stogo nukrito didelis tinko luitas, vos nepataikęs Hamzai į pakaušį. Vakare, susirinkę atsiskaityti už dienos įvykius, sargai atrodė labai susijaudinę.

– Aš maniau, kad jau yra *baraka*, – tariau jiems. – Maniau, aš turiu *baraka*.

– Mes suklydome, – atsakė Osmanas. – Manėme, kad jūs turite *baraka*, tačiau labai suklydome.

– Iš kur jūs žinote, kad *baraka* nėra?

– Buvo duotas ženklas, – atsakė Hamza.

– Aiškus kaip dieną, – nesmagiai prisimerkė Osmanas.

– Koks ženklas?

Lokys žengė į priekį. Jis laikė lentgaliu uždengtą kibirą. Tylėdamas nuėmė lentą. Kibire įnirtingai rangėsi nedidelė nefrito žalumo gyvatė.

– Kaip gyvatė perlipo per tvorą? – paklausiau aš.

– Būtent, – linktelėjo Hamza. – Ji negalėjo perlipti.

– Taip, niekaip negalėjo, – patvirtino Lokys.

– Tai ką?

– Tai reiškia, kad ji čia gyvena nuo seno, savajame gyvačių lizde. Gal pateko čia dar prieš statant namą.

Nesupratau, ką jis kalba.

– Ką bendra turi gyvatės ir *baraka?*

– Jei namuose būtų *baraka*, – paaiškino Osmanas, – gyvatė būtų žuvusi. Bet jūs matote – ji gyva, ją globoja džinai.

Jau maniau, kad rausvasis glitėsis ir kalbos apie *baraka* leido pasistūmėti į priekį. Mums taip gerai sekėsi. O dabar sargai staiga metėsi į priešingą pusę. Ėmiau maldauti jų vėl patikėti *baraka*.

– Na, žinoma, mes tikime, – sutiko Hamza. – Tik manome, kad šiuose namuose *baraka* nėra.

Vasaris ėjo į pabaigą, tačiau nebuvo jokių ženklų, kad kada nors baigsis apdailos darbai. Pasitaikydavo dienų, kai aš neramiai žingsniuodavau po kambarius, raudamasis plaukus ir rėkdamas

ant kiekvieno, kuris sutikdavo klausyti. Arba susigūždavau virtuvėje ir svajodavau, kad esu kur nors toli toli. Jaučiausi taip, tarsi vilkai būtų sudraskę mane į gabalus, sugraužę kūną ir iščiulpę kaulų smegenis. Daugiau nieko nebeliko.

Kamalis pasakė, kad jei Maroke pradėsi raginti darbininkus greičiau atlikti darbą, visi pamanys, kad atsidūrei beviltiškoje padėtyje.

– Bet aš ir atsidūriau, – atsakiau.

– Tai niekam nesakykit, – atkirto jis.

Kalifo rūmai sustingo. Išnyko taip sunkiai įgytas pagreitis. Darbininkai suprato, kad jų samdytojas tik rėkia, bet nieko nedaro, ir tuo naudojosi. Jie pradėjo elgtis kaip britų darbininkai – vėluodavo rytais ir baigdavo darbą tuojau pat po pietų. Paskui įsigudrino prašyti mano žmoną išvirti arbatos, o ją išgėrę tuščiuose puodeliuose gesindavo cigaretes. Galiausiai visai nustojo vaikščioti į darbą. Liepiau Kamaliui juos sugrąžinti.

– Jie liovėsi jus gerbę, – atsakė šis. – Dabar jau nieko nebepadarysi.

Nesu matęs, kad Kamalis taip lengvai pasiduotų. Ėmiau įtarinėti, ar tik jis nesinaudoja mano nelaimėmis. Bet užuot ko nors ėmęsis, nuslinkau į virtuvę ir susmukau kėdėje. Staiga suskambo telefonas. Skambino Fransua, prancūzas emigrantas. Nebuvau su juo kalbėjęs jau kelias savaites.

– Buvau Įlankoje, – paaiškino jis. – Ten pilna nenaudėlių! Fanatikai, štai kas jie tokie. Net išgerti negausi. Ar galite patikėti – šalis be vyno?

Tikėjausi, kad kitame sakinyje Fransua ims keikti Maroką, kaip buvo įpratęs. Tačiau taip neįvyko. Jis ėmė karštai girti karalystę.

– Jūs net neįsivaizduojate, kaip mes čia gerai gyvename, – kalbėjo jis. – O žmonės – tikri šventieji. Šventieji, aš jums sakau!

– Bet jie nesugeba baigti jokio darbo, – atsakiau, kupinas nevilties. – O dabar dar ir mano darbininkai manęs žmogumi nebelaiko.

Fransua sukikeno.

– Jie geri žmonės, – tvirtai atsakė jis.

– Maniau, jūs negalite jų pakęsti.

– Gal išprotėjote? – atsakė jis. – Aš juos myliu.

Savaitės pabaigoje į *Dar Khalifa* susirinko visi darbininkai. Mano nuotaika pragiedrėjo. Paklausiau Kamalio, kaip jis juos įkalbėjo sugrįžti. Kamalis atsakė nieko panašaus nedaręs – jų motyvas esąs visai kitas.

– Kitą savaitę Eidas, – paaiškino jis.

– Tai kas?

– Tas, kad jie nori *bakšišo.*

Eidas – pats nepatogiausias laikotarpis Maroko darbdaviams. Nori tu ar nenori, vis tiek privalai darbininkams sumokėti savaitės atlyginimo dydžio premiją. Darbininkai savo ruožtu pasiima savaitę atostogų, o jai pasibaigus reikalauja įprasto atlygio. Buvau priverstas ne tik apdalyti darbininkus pinigais, bet ir surengti jiems prašmatnią puotą. Meistrai mane įspėjo, kad jeigu jiems pritrūks avienos ar kuskuso, gali kilti sunkumų užbaigti darbus.

– Jie juk vis tiek nė neketina jų baigti, – aimanavau aš, – tai kodėl turėčiau paklusti jų reikalavimams?

– Jūs jų nesuprantate – atsakė Kamalis.

Kas antrą dieną mudu lankydavomės uoste. Kamalis įsmukdavo vidun ir eidavo derėtis su muitininkais, palikęs mane kalbėtis su vienakiu sraigių pardavėju. Per kelias savaites aš sužinojau apie sraiges daugiau, negu žmogui įmanoma žinoti. Kai pradėdavau melsti Kamalio, kad leistų man įsmukti drauge su juo, jis atsisakydavo. Jei pareigūnai mane pamatys, sakė jis, mums nieku gyvu nepavyks išgauti konteinerio. Tarsi to dar būtų negana, netrukus sužinojau, kad iš Londono atvyko mano antras krovinys – konteineris su knygomis.

– Dabar prasidės tikros problemos, – pasakė Kamalis.

– Bet ten tik senos knygos.

– Mus pradės persekioti cenzoriai, – vaitojo jis.

– Patikėk, ten nėra ką cenzūruoti, – atsakiau. – Jokių nuogų moterų, jokių pavojingų temų.

– Papasakokite tai cenzūros policijai.

Kamalis persirengė padavėju ir dingo už centrinių vartų. Aš porą valandų pasišnekučiavau apie sraiges. Kamalis grįžo. Jo veidas buvo sustingęs ir baltas it dramblio kaulas, tarsi žmogaus, pamačiusio mirties šešėlį.

– Blogai, – ištarė jis.

– Kaip blogai?

– Labai blogai.

Sugriežiau dantimis.

– Jie liepė jums duoti visas knygas išversti į arabų kalbą oficialiai patvirtintam vertėjui.

– Bet tų knygų daugiau kaip dešimt tūkstančių, – tariau. – Kiekvienoje daugiau kaip du šimtai puslapių. – Paskaičiavau. – Mažiausiai du milijonai puslapių.

– Oficialiai patvirtintas vertėjas ima keturis dolerius už pus-

lapį, – pasakė Kamalis. – Jis išverčia keturis puslapius per dieną. – Jis išsitraukė skaičiuotuvą ir surinko skaičius. – Jeigu jis išvers po keturis puslapius per dieną, – toliau kalbėjo jis, – tai užtruks penkis šimtus tūkstančių dienų. Tai daugiau kaip tūkstantis trys šimtai metų.

– Galėtume pasisamdyti kelis vertėjus, – pasiūliau, – būtų greičiau.

Kamalis vėl pagrojo skaičiuotuvo klavišais.

– Kad ir kaip ten būtų, – atsakė jis, – jums tai atsieis dvidešimt milijonų dolerių.

SEPTYNIOLIKTAS SKYRIUS

Jei esi turtingas, pasidalyk turtu;
jei neturtingas, pasidalyk širdimi.

Neišsigandęs perdėtų cenzorių reikalavimų, aš nutariau vis dėlto užsakyti bibliotekos lentynas, nesvarbu, turėsiu joms knygų ar ne. Tikėjausi, kad užsiėmęs šiuo darbu nustosiu galvojęs apie problemas, kilusias uoste. Pradėjau domėtis lentomis. Ilgokai padykinėjęs prie Kasablankos uosto, spėjau sužinoti, kad į Maroką importuojama nepaprastai daug medienos iš Tolimųjų Rytų ir Brazilijos. Tankūs miškai Atlaso kalnuose ir Rife jau seniai iškirsti. Šiais laikais marokiečiai sodina tik eukaliptus, kurie greitai auga ir tiekia vertingą kurą. Tačiau yra medžių, kuriais karalystė garsėja nuo senovės laikų – tai kedrai.

Europoje ar Jungtinėse Valstijose aš būčiau pasisamdęs stalių, papasakojęs jam, ko noriu, ir palikęs dirbti. Maroke, suprantama, viskas buvo kur kas sudėtingiau. Kaip ir atliekant kitus statybos darbus, man pačiam reikės susirasti ir nupirkti visas žaliavas, suvežti jas į Kalifo rūmus. Tada jau galėsiu ieškoti staliaus, kuris mokėtų suprojektuoti biblioteką ir iš lentų sukalti lentynas.

– Neabejoju, kad susidorosime, – pasakiau aš.

– Nesidžiaukite iš anksto, – atsakė Kamalis. – Nepamirškite, kad Maroke sunkiausia atlikti paprasčiausius darbus.

Dabar suprantu, kad jis buvo teisus. Kas kartą, kai man prireikdavo susirasti meistrą, kad pakeistų durų vyrį, išpjautų reikiamo dydžio stiklą ar nudažytų lango rėmą, kildavo visiška suirutė. Savaičių savaites tekdavo beviltiškai kartoti tą patį reikalavimą. Bet jei paliepdavau supjaustyti penkiasdešimt tūkstančių įmantrios formos mozaikos gabalėlių arba iš gipso nulipdyti šešių šimtų pėdų ilgio ornamentą, darbas būdavo atliktas nė neklausus.

– Mums reikės labai daug kedro medienos, – tariau.

– Rasiu juodojoje rinkoje, – atsakė Kamalis.

– Ar negalima tiesiog nuvažiuoti į lentpjūvę ir nusipirkti lentų?

– Jūs ne Mičigane, – paaiškino jis. – Be to, kedro mediena brangi. Negalima mokėti tiek, kiek jie prašo. Būtų juokinga.

– Tikrai?

– Aišku, juokinga, – užtikrino Kamalis.

Eidas – tai šventė, kai visas arabų pasaulis džiūgaudamas pjauna avinus ir linksminasi šeimos glėbyje. Kelionių vadovų autoriai mėgsta kartoti, kad tai beveik tas pats kaip Kalėdos krikščionims. Graži frazė, tačiau šios dvi šventės labai skirtingos. Per Kalėdas švenčiamas Jėzaus gimimas, o Eidas skirtas atminti dienai, kai Abraomas vietoj savo sūnaus Izaoko paaukojo Dievui aviną. Abraomas yra islamo pranašas, jo garsiojo aukojimo istorija pasakojama ne tik Biblijoje, bet ir Korane.

Septynias dienas Kasablanką gaubė šventės atmosfera. Niūri kasdienė tikrovė buvo laikinai pamiršta, ją pakeitė vaikiškas siautulys. Aš irzau, kad darbininkai dingo visai savaitei, be to,

anaiptol nesidžiaugiau būdamas priverstas saujomis dalyti *bakšišą*. Ir vis dėlto jutau, kad užsikrėčiau džiugaus lūkesčio nuotaika.

Likus penkioms dienoms iki šventės, visur pradėjo rastis avinai. Juos gabeno sunkvežimiais ir vežimais, vežė pririštus prie motociklų ir krovė į traukinius arba tiesiog varė bandomis iš tolimų ir artimų apylinkių. Visur buvo jų pilna – avinai trypė mažutėse dykvietėse, autobusų stotelėse, prekybos centruose, tarpduriuose, ant gatvės perėjų, geležinkelio platformų ir automobilių parduotuvėse, kirpyklose ir ledainėse. Vietos laikraštyje radau suskaičiuota, kad per Eidą į Kasablanką skersti atgabenama daugiau kaip milijonas avinų.

Kamalis įkalbinėjo mane nusipirkti keletą tuzinų stambių avinų, palaikyti juos ir paskui prieš pat šventę parduoti.

– Avinų paklausa visada viršija pasiūlą, – kalbėjo jis. – Paprastas ekonomikos faktas.

– Man sunku tuo patikėti, – atsakiau. – Mieste per avinus nėra kur kojos pastatyti.

– Palaukit, – pažadėjo jis.

Trys dienos prieš Eidą miestą užliejo panikos banga: avinų ėmė trūkti. Pasklido gandai, neva sunkvežimių, vežančių juos iš kaimų, srautas gerokai sumažėjo. Iš pradžių kilo nedidelė panika, bet netrukus ji virto siautulinga beprotybe. Vyrai su sūnumis būrėsi į gaujas ir šukavo gatves ieškodami avinų. Jausmas buvo panašus į Padėkos dienos ryto paniką pamačius, kad kalakutų nebeliko. Įtampa pasiekė viršūnę. Suaugę vyrai garsiai raudojo gatvėse ir vieni kitiems iš rankų traukė paskutinius, pasigailėtinus, dar likusius parduodamus avinus.

Aš nepaklausiau Kamalio patarimo sukaupti avinų atsargas,

bet keletas miesto bendrovių pasielgė būtent taip. Likus dviem dienoms iki Eido, nelaimingieji padarai įgijo neįkainojamą pridėtinę vertę. Perkantiems naują skalbimo mašiną avinas būdavo pridedamas už dyką; perkantis naudotą automobilį gaudavo net pustuzinį avinų. Viena elektronikos prekių parduotuvė Zerktunio bulvare Eido išvakarėse surengė loteriją ir pralošė norintiems visą avinų bandą: kilo didžiulis sąmyšis. Tokia daugybė žmonių įsigijo loterijos bilietus, kad Kasablankos centrą teko uždaryti.

Sykiu išniro į paviršių daugybė priedų, be kurių neįmanoma avino papjauti – kirvukai, trumpaašmeniai peiliai, iešmai, pjūkleliai kaulams pjauti. Kiekviename gatvės kampe galėjai nusipirkti ryšulių šiaudų, ant kurių atliekamas aukojimas, ir anglių mėsai kepti.

Lūšnyne, kaip ir visur kitur, aidėjo garsus bliovimas. Daugumą avinų jau buvo parduoti, suvaryti į pašiūres ir jose laukė, kol skirtą valandą jiems bus perpjautos gerklės. Hamza man pasakė, kad *bidonville* beliko vos keli niekam tikę avinai.

– Jie atrodo sveiki, bet iš tikrųjų visiškai paliegę, – paaiškino jis, – suėsti ligų. Tik paragausite tokios mėsos ir kaip mat krisite negyvas.

Nesuvokiau, kodėl sargas sumanė man aiškinti padėtį. Staiga viską supratau. Hamza puikiausiai žinojo, kad mes dar neįsigijome skerdimui avino.

– Mano pusbrolis gali jums gauti puikų aviną už pusę įprastos kainos, – tarė jis. – Vos tik jūs paimsite peilį, jis pats atkiš gerklę, pasirengęs būti paskerstas.

– Mes neketiname pjauti avino, – atsakiau.

Sargas atidžiai pažvelgė į mane.

– Ne?

– Ne. Nenorime žudyti nekalto padaro, – atsakiau.

Hamza pasikasė pakaušį. Jo supratimu, atlikti aukojimą per Eidą didelė garbė, jo šeimoje šios apeigos atliekamos jau kelis šimtus metų. Neįmanoma suvokti, kodėl aš atsisakau tokios progos, juo labiau kad tikrai galiu sau leisti įsigyti geriausią jo pusbrolio aviną.

Eido rytą mažytė kalkėmis balinta lūšnyno mečetė grūste prisigrūdo tikinčiųjų. Atėjo visi, išskyrus ligonius, ir, sulinkę ant šiurkščių rankomis austų kilimėlių, meldėsi atsigręžę į Rytus. Nutilo asilai ir šlubieji šunys, o nenaudėliai berniūkščiai buvo išprausti vandeniu, trykštančiu iš žarnų, ir aprengti baltais drabužiais.

Pasibaigus maldoms visi išskubėjo namo, kur peilio laukė avinai. Tačiau nė vienas kraujo lašas nebuvo pralietas, kol atėjo žinia, kad karalius jau atliko aukojimą. Tada prasidėjo skerdynių orgija. Kiekviena šalies šeima, išskyrus mus, perpjovė bent vieno padaro gerklę. Visur skardėjo dvesiančių gyvūnų aimanos. Kai prasidėjo skerdimas, Arianė buvo sode. Ji pradėjo manęs klausinėti, ko gyvulėliai verkia, kodėl jiems taip liūdna. Niekur jos neleidau iš *Dar Khalifa*. Visos gatvės aplinkui mus pasruvo kraujais, nes kiekvienų namų šeimininkas ėmėsi pjauti avinus ir dirti jiems odą. Iš palaikių lūšnų netrukus ėmė sklisti kepamos avienos kvapas. Riebaluotu debesiu jis kabojo viršum lūšnyno. Kol moterys kepė mėsą, vaikai skersgatviuose skrudino avinų galvas ant pačių pasidarytų žarijų krosnelių. Jie suskaldydavo kaukoles, išsemdavo garuojančias smegenis ir godžiai jas rydavo.

Tą naktį visame lūšnyne plieskė šviesos. Kažkas šiaip taip

sujungė palaikę gatvių apšvietimo sistemą, kurią sudarė tūkstančiai laidų, prijungtų prie pagrindinio kabelio. Lempos švietė neapsakomai ryškia fosforine šviesa. Vaizdas buvo nepaprastai gražus. Niekaip nesupratau, iš kur jie ėmė elektrą ir kas už ją moka. Tai paaiškėjo vėliau, kai atėjo mūsų elektros sąskaita. Ji buvo penkiasdešimt kartų didesnė negu visada.

Savaitę po Eido aš užsukau į interneto kavinę miesto centre patikrinti elektroninių laiškų. Kambarys buvo be langų, penkiolikos pėdų ploto, ant lubų tamsavo drėgna dėmė. Beveik visus kompiuterius buvo užėmusios merginos nuo dvidešimties iki trisdešimt kelerių metų, kurios virtualioje erdvėje ieškojo vyrų.

Kai aš atsiduriu interneto kavinėje, mano žvilgsnis būtinai nuklysta šalin. Kitų lankytojų elektroniniai laiškai atrodo kur kas įdomesni už manuosius. Stengiuosi susikaupti, tačiau nieko negaliu padaryti.

Kaip paprastai pajutau, kad mano akys nuklydo į šalį, į gretimo kompiuterio ekraną. Šalia sėdinti moteris anglų kalba bendravo su vyriškiu iš Kanados. Ji ryšėjo geltoną skarą, išmargintą turkiškų agurkų motyvais. Neįžvelgiau jos veido. Iš jos rašomų pranešimų tryško aistra neregimam gerbėjui, pasakojimai, kaip ji trokšta paskęsti jo glėbyje, gerti jo bučinius, susituokti su juo vilkėdama balta suknele ir apsigyventi mažame namelyje su gėlynais prie durų. Galiausiai moteris išjungė kompiuterį ir atsistojo norėdama sumokėti. Tada pamačiau jos veidą. Tai buvo Zohra.

Aš pašokau.

– Labas, – ramiai tarė ji. – Tikėjausi jus sutikti.

– Tikrai?

– Taip. Amina sakė, kad ateisite.

Paklausiau jos apie pinigus, kuriuos ji pasisavino.

– Tu mums skolinga daugiau negu keturis tūkstančius dolerių, – pasakiau. – Noriu, kad juos grąžintum.

Zohra pakišo po skara plaukų sruogą.

– Aš jau einu, – tarė ji. – Jei seksite paskui mane, susilauksite didelės bėdos.

Išėjau jai iš paskos klausinėdamas, kodėl ji pranešė policijai, kad aš teroristas, kodėl pabėgo su mūsų pinigais. Ji nieko neatsakė. Tik ėjo vis greičiau ir greičiau, galiausiai leidosi bėgti. Nubėgau paskui ją Anfos bulvaru. Jau beveik buvau prisivijęs, tik staiga mane išgąsdino automobilio signalas. Suktelėjau į dešinę ir tuojau pat grįžau atgal. Bet Zohra jau buvo dingusi.

Tą popietę paštininkas man atnešė rausvą popierėlį, kuriuo buvo pranešama, kad centriniame pašte man atvyko siuntinys. Parodžiau popierėlį Kamaliui. Šis suvaitojo.

– Tuoj prasidės tikras košmaras, – pasakė jis.

Centrinis Kasablankos paštas – tai didžiulis, erdvus baltas pastatas, prancūzų suprojektuotas tais laikais, kai įspūdingi balti monumentai buvo labai madingi. Vos įėjome pro centrines duris, aš supratau, ką Kamalis turėjo galvoje. Salėje buvo gal keturi šimtai žmonių, ir visi jie laikė rankose tokius pat rausvus popierėlius. Nuo nepakeliamos įtampos paprasti žmonės jau buvo pradėję maištauti. Viena grupė įnirtingai mojavo ore savo popierėliais ir sykiu grūmojo kumščiais. Kita grupė užsiropštė ant tarnautojo stalo ir reikalavo, kad juos aptarnautų.

Kamalis man liepė atsipalaiduoti.

– Kodėl Maroke žmonės niekad nesistoja į tvarkingą eilę? – irzliai paklausiau.

– Todėl, kad jie taip nepratę, – atsakė jis.

Mes įsiveržėme. Kamalis parodė man, kaip praljsti į priekį, judant šonu ir greitais, skaudžiais judesiais spardant konkurentų kulkšnis. Po kelių minučių jau stovėjome priešais tarnautoją. Padaviau jam rausvąjį popierėlį. Jis nuožmiai mane nužvelgė.

– Užpildykite šitą dokumentą, – paliepė.

Kai padariau, ką lieptas, jis padavė man dar tris dokumentus.

– Dabar šituos.

Po keturiasdešimt minučių iš sandėlio atnešė ploną rudą kartono cilindrą. Jis buvo gerokai apdaužytas ir vienoje pusėje paženklintas keliais raudonais kryžiais.

– Raudoni kryžiai,– pasakė Kamalis. – Tai reiškia, kad cenzoriams nepatiko, kas viduje.

Aš atpažinau kartono dėklą. Jame buvo plakatai, kuriuos užsakiau vaikų kambariui. Viename buvo nupiešta Katinas su skrybėle, kitame iliustruota abėcėlė, o trečiame – pasaulio žemėlapis.

– Niekaip nesuprantu, kuo Katinas su skrybėle galėjo įžeisti cenzūrą, – tariau.

– Nustebtumėt sužinoję, – atsakė Kamalis.

Kartono cilindrą nusviedė ant ilgo apžiūros stalo. Aplink jį bangavo krūvos sudraskyto vyniojamojo popieriaus ir raudojo berberų moterys tatuiruotais smakrais.

Apžiūrą atliekantis pareigūnas ištraukė plakatus iš dėklo. Tai buvo tvirto sudėjimo vyriškis trumpai kirptais plaukais, su sa-

vaitę neskusta barzda. Atrodė panašus į buldogą. Aš jam nusišypsojau. Jis atsakydamas išsiviepė.

– Katinas su skrybėle, – pasakiau. – Mes jį labai mėgstam.

Pareigūnas pažvelgė į katę su raudonai ir baltai dryžuota skrybėle.

– Smagus paveikslėlis vaikams, – pasakiau.

Pareigūnas apžiūrėjo abėcėlę. Visos miniatiūrinės iliustracijos buvo atidžiai patikrintos, ar nėra ko nepadoraus. Pagaliau buldogas padėjo abėcėlę ir ištiesė priešais save pasaulio žemėlapį. Ėmė įdėmiai jį apžiūrinėti, žemyną po žemyno.

Kažką pasakė arabiškai.

– Ką jis sako?

Kamalis regimai sunerimo.

– Šito plakato negausite, – pasakė jis. – Cenzorius jį konfiskuoja. Teks sudeginti.

Pajutau, kaip iš pykčio kaista nugara.

– Tai mano vaikams, – pasakiau. – Ką bloga jie įžvelgė pasaulio žemėlapyje?

– Vakarų Sachara ne tokios pat spalvos kaip Marokas, – tarė pareigūnas.

– Tai kas?

Kamalis vogčiomis metė man skausmingą žvilgsnį.

– Tylėkit, – patarė jis. – Tai rimta.

Nesupratau, kas vyksta. Viskas priminė sceną iš *Monty Python* filmo.

– Ne, jie jo negaus! – pareiškiau.

Permečiau žvilgsniu apžiūros stalą. Ant jo gulėjo ritinys lipnios juostos, pora tušinukų ir popieriaus peilis. Nė nemąstydamas čiupau peilį ir išrėžiau iš žemėlapio neįtikusį regioną. Pa-

reigūnas mirktelėjo, nepaleisdamas žemėlapio iš ištiestų rankų. Pabučiavau Maroko ir Vakarų Sacharos karalystę ir įteikiau ją pareigūnui.

– Aš pats sau cenzorius, – pasakiau.

Po kelių tylos savaičių, kai nevyko jokie darbai, pagaliau vėjas pasikeitė ir darbininkai sugrįžo. Mimo Mustafos vadovaujama *tadelakt* klojėjų grupė ėmėsi darbo su naujomis jėgomis ir net išmoko šypsotis. Jie sumaišė naują kubilą tinko, mentelėmis išklojo juo sienas, o paskui slysčiodami nugludino. *Tadelakt* dar neišdžiūvus, kita darbininkų grupė įspausdavo į tinką ornamentus. Per keletą dienų jie baigė tinkuoti valgomąjį ir abi svetaines, vaikų žaidimų kambarį, visus antro aukšto miegamuosius. Santechnikas atėjo apsirengęs ne įprastu pilku kostiumu, o specialiais drabužiais. Jis išsitraukė didžiausią kūjį ir ėmė skaldyti vieno kambario grindis. Būčiau pasidomėjęs, ką jis čia daro, bet taip apsidžiaugiau, kad pribėgau prie jo ir paspaudžiau ranką. Naujasis mūrininkas irgi ėmėsi darbo. Jis pabaigė laiptus ir pritvirtino turėklus. Paskui skulptorius atnešė fontaną, kurį buvau užsakęs prieš penkis mėnesius. Namuose aidėjo kūjo smūgiai, pjūklo dūzgimas ir dainos.

Mums net pavyko nuvalyti verandos grindų plyteles. Kai pasakiau Kamaliui, kad joms nušveisti su rūgštimi reikės visos kariuomenės, jis atsiuntė penkis žmones. Pasirodė, kad jie patyrę šveitėjai, nors ir atsisakė dėvėti akinius, saugančius, kad rūgšties nepatektų į akis. Paklausiau Kamalio, kur jis sugebėjo rasti žmonių, taip įgudusių šveisti.

– Kur jie nebus geri, – atsakė Kamalis. – Mūsų *hamame* dirba masažuotojais.

Buvau toks patenkintas vėl prasidėjusiais darbais, kad paprašiau *bejmat* meistrą Azizą pagaminti mozaikinį fontaną vaikų kiemui. Jei Kamalis būtų sužinojęs apie šį mano sumanymą, būtų jį atmetęs, todėl palaukiau, kol jo nebus namie.

Marokietiška mozaika, vadinamoji *zellij*, yra tobuliausias iš tradicinių karalystės amatų. Kitaip negu vakarietiškos mozaikos, dažniausiai sudėtos iš keturkampių gabalėlių, *zellij* sudaryta iš šimtų įvairiausių formų bei spalvų plytelių. Išmokti jas išpjaustyti trunka daug metų, todėl tokie kūriniai gana brangūs.

Pasivedėjau Azizą į šalį. Jis nemokėjo prancūziškai, o aš – arabiškai, todėl teko sumanymą parodyti rankų judesiais. Norėjau klasikinės maurų arkos su vandens srovele, trykštančia į viršų ir nusileidžiančia į specialų lovelį, o iš jo sutekančią į didelį baseiną, įtaisytą žaliomis plytelėmis grįsto kiemo viduryje. Tikėjausi, kad vaikai pamėgs braidyti jame ir žaisti ilgomis karštomis vasaros popietėmis.

Azizas atsakė, kad galės pagaminti fontaną, *inshallah,* Dievui panorėjus, per mėnesį. Kainą užrašė ant popierėlio – 7 000 dirhamų, apie 400 dolerių. Nors kartą kaina man pasirodė protinga, turint galvoje, kad fontaną sudarys penki tūkstančiai mozaikos dalelių, išpjautų rankomis.

Kiek vėliau pasirodė Kamalis. Nieko jam nepasakiau apie fontaną. Jis nemėgo, kai aš tardavausi tiesiogiai su meistrais, tarsi tai keltų pavojų jo paties padėčiai. Aš paklausiau, kodėl darbininkai taip karštligiškai skuba baigti visus darbus. Kamalis gudriai nusišypsojo.

– Lūšnyne paskleidžiau gandus, – pasakė jis. – Pakuždėjau kai ką daržovių pardavėjui. Atrodo, žinia nuvilnijo plačiai.

– Ką tu jam pasakei?

– Kad pas jus į svečius ketina atvykti karalius, – atsakė jis.

Mes sugalvojome važiuoti į Azru ieškoti medienos juodojoje rinkoje. Šis miestas, esantis į pietus nuo Mekneso, įsikūręs šalia kedrų girios. Atsitiktinai gauta informacija skelbė jame egzistuojant klestinčią juodąją rinką. Reikėjo tik ją rasti. Kamalis užvis labiausiai mėgo šniukštinėti įvairius šešėlinius pardavėjus. Jis vengė įprastų parduotuvių. Kai tik mėgindavau į kurią nors užeiti, čiupdavo mane už apykaklės ir tempdavo šalin. „Negalima čia eiti, – sakydavo, – tai plėšikų lizdas." Nė nebeatsiminiau, kada paskutinį kartą ką nors pirkau parduotuvėje. Viską, ko reikėdavo namams, rasdavome Derb Galefe, lūšnynų turguje, išsklidusiame pietvakariniame Kasablankos gale. Ten buvo prekiaujama viskuo, pradedant narvuose laikomais retų rūšių ropliais, antikvariniais dirbiniais iš Prancūzijos, raudonais olandiško sūrio skrituliais ir baigiant vaikų drabužiais, palydovinėmis antenomis, didžiulių ekranų televizoriais. Daugiausia tai buvo kontrabanda iš Ispanijos arba gretimo Alžyro.

– Kodėl policija neišvaiko šito turgaus? – paklausiau.

– Ar jūs turit proto? – paklausė Kamalis. – Jis beveik visas priklauso policininkams.

Kelionę ieškoti kedro medienos juodojoje rinkoje teko atidėti, nes kilo problemų dėl džipo. Variklis ėmė grėsmingai barškėti. Pakvietėme mechaniką. Šis pakėlė variklio gaubtą ir aiktelėjo.

– Koks didelis variklis, – tarė.

Kumštelėjau Kamaliui į šoną.

– Ar tu tikrai žinai, kad šitas tipas išmano savo darbą?

– Juo galime pasitikėti, – atsakė Kamalis. – Tai mano tetos vyro antros eilės pusbrolis. Galima sakyti, šeimos narys.

Kol taisė džipą, aš pasiūliau paieškoti naujo staliaus.

Kamalis pakartojo įspėjimą, kad visi Kasablankos staliai absoliučiai nepatikimi.

– Bet juk turi mieste būti bent vienas patikimas stalius.

Kamalis pažvelgė į laikrodį.

– Vienas yra, – mąsliai ištarė jis. – Jau turėtų būti atsikėlęs.

Mažu raudonu taksi automobiliu nuvažiavome į netolimą Hai Hasanio priemiestį. Automobilis pasuko iš pagrindinės gatvės ir važiavo vis siauresniais skersgatviais, kol pasiekė akligatvį. Gatvė buvo vos keliais coliais platesnė už automobilį. Išlipti teko pro langus.

Kamalis pabeldė į aprūdijusias mėlynas plieno duris. Išgirdome atstumiant skląstį ir tarpduryje pasirodė baugi figūra. Žmogus buvo kone dviejų metrų ūgio, apskritas kaip statinė, visai be kaklo. Atrodė kaip Brutas iš „Popajaus" komiksų. Sunkiai nurijau seilę. Taksi vairuotojas kūktelėjo. Kamalis priėjo prie vyriškio ir pabučiavo jį į skruostus. Juodu apsikabino, paskui vėl pasibučiavo.

– Tai Rachidas, – tarė Kamalis. – Jis buvo mano apsauginin-kas senais laikais, kai aš vis įsiveldavau į muštynes.

Apsauginninkas Rachidas buvo iš tų žmonių, kurių nenorėtum sutikti tamsią naktį siaurame skersgatvyje. Tačiau netrukus pamačiau, kad jo išvaizda apgaulinga. Jis buvo švelnus kaip katinėlis. Sakė niekada nemėgęs muštynių, jos veikusios jo nervus. Todėl ir ėmęsis staliaus amato.

Jis mus nusivedė į savo dirbtuvę. Joje stovėjo dvejos didžiulės staklės, ant kiekvienų buvo baltomis raidėmis užrašyta *Leipzig*.

Staklės atrodė kokių šimto metų senumo. Jos buvo pagamintos tais laikais, kai niekas netaupė metalo: viskas, pradedant duonos skrudintuvais ir baigiant arbatinukais, tada buvo gaminama iš ketaus.

Ant darbastalio stovėjo nebaigtas kavos staliukas. Jo kraštai buvo dailiai suleisti, paviršius išpuoštas koncentriškais aštuonkampiais. Darbas iš tiesų labai kruopštus.

Rachidas nupurtė nuo nebaigtos kėdės dulkes ir pasiūlė man atsisėsti. Paskui pavaišino mus mėtų arbata ir tol traškino krumplius, kol Kamalis jam liepė liautis. Stojus tylai, papasakojau jam apie būsimą biblioteką. Pasakiau, kad kambarys yra aštuoniasdešimties pėdų ilgio ir septyniolikos pločio, kad lentynos jame bus nuo grindų iki lubų.

– Norėčiau kedro, – pridūriau.

Apsauginkas Rachidas neramiai prikando viršutinę lūpą.

– Labai brangu.

– Juodoji rinka, – sušnibždėjau, reikšmingai patapšnojęs sau per nosį. – Pirksime medieną juodojoje rinkoje.

– Sienas reikės išmušti kamštmedžiu, – tarė jis, – kitaip drėgmė gali sugadinti knygas.

Aš nusišypsojau Rachidui. Jis nuolankiai žvelgė į grindis. Man patiko jo kruopštumas ir atidumas.

– Darbas jūsų, – pasakiau.

Ketvirtą vasario savaitę pas mus užsuko grafienė Madlena de Longvik. *Dar Khalifa* netiko priimti svečius, ir aš įnirtingai atkalbinėjau visus, norinčius mus aplankyti. Daug kas paklausė mano patarimo, išsigandę lūšnyno, purvo ir begalės bjaurių vaikiūkščių, kurie apmėtydavo akmenimis visus nepažįstamus

žmones. Bet grafienę, nebijančią nei lūšnų, nei purvo, nei vaikų, viliojo praeities prisiminimai.

Stovėjau viršutinėje terasoje, kai išgirdau atvažiuojantį automobilį, taškantį balas. Automobiliai taip retai patekdavo į lūšnyną, kad mes visad bėgdavome pasižiūrėti, kas važiuoja. Mūsų gatvele murkdamas riedėjo tamsiai mėlynas grafienės jaguaras. Jis sustojo prie sodo vartelių. Išlipo vairuotojas su livrėja ir pirštinėta ranka atidarė dureles. Iš viršaus pirmiausia pamačiau skrybėlę. Tamsiai žalio aksomo, didžiulę kaip vyriško dviračio ratas, papuoštą vienintele stručio plunksna.

Grafienė paskambino. Hamza liuoktelėjo prie durų. Po keleto sekundžių aš ėmiau karštai atsiprašinėti. Atsiprašiau, kad namai tokie netvarkingi, kad tiek triukšmo, kad šalta. Kai pasirodė Rachana, sugebėjau atsiprašyti net už tai, kaip surišti jos plaukai.

Grafienė pasilenkė ir pabučiavo į skruostą Arianę.

– Jūs nepastebite, kokia tobulybė aplink, – tarė ji.

Diena buvo vėsi ir šviesi. Sodas, atgaivintas žiemos lietaus, mirguliavo tūkstančiais žalumos atspalvių. Mes sėdėjome ant pievelės ir gėrėme *Dardžilingo* arbatą. Arianė išdėliojo ant žolės savo lėles ir nutraukė joms galvas.

– Prisimenu, kad šiuose namuose buvo daug tamsiau, – galiausiai tarė grafienė. – Lyg menu daugiau sienų.

Papasakojau jai apie gaują kūjais ginkluotų griovėjų.

– Jie dirbo su dideliu įkarščiu, – pasakiau. – Tiesą pasakius, niekas nepajėgė jų sustabdyti.

– Dabar daug geriau, – atsakė grafienė. – Toli matyti, iki pat sodo. Manau, griovėjai jums padarė paslaugą.

Nukreipiau pokalbį ten, kur baigėme aną kartą – paklausiau apie Sergejų, rusų šnipą.

– A, taip, – neskubėdama atsakė grafienė. – Lyg pamenu, kad jis nuomojo namą iš tokio prancūzo. *Stoličnaja* čia liedavosi upėmis. Visi kambariai buvo ja pradvokę. Sergejui jos atsiųsdavo kas mėnesį – daugybę dėžių, diplomatiniu paštu. Ir ikrų, ir rusiškų raugintų daržovių. Tik tuo Sergejus ir vaišino svečius – ikrais ir raugintomis daržovėmis, o užsigerti duodavo grynos degtinės.

– Kas jam atsitiko?

– Kaip labai diplomatiškai sako britai, – atsakė ji, – paaiškėjo, kad jis užsiima veikla, nesuderinama su jo padėtimi.

– Šnipinėjimu?

– Žinoma.

Mes nutilome ir ėmėme žiūrėti, kaip Arianė ritasi ant žolės kūlvirsčio. Hamza ir kiti sargai pritūpė netoliese, stebėdami mus pro gyvatvorę.

– Tai tikra oazė, – ištarė grafienė. – Kasablankoje nėra kitos tokios vilos.

– Kalba, kad ji kitados priklausė Kasablankos kalifui, – pasakiau. – Bet man nieko nepavyko sužinoti apie tokį žmogų.

Grafienė ištiesė stiklinę ir aš jai įpyliau dar arbatos. Ji sėdėjo tylėdama ir žiūrėjo į pirmas pavasario gėles.

– Prieš šimtą metų kalifui čia priklausė visos žemės, – ilgai tylėjusi pasakė ji. – Jo valdos buvo didelės. Laukai plytėjo nuo čia iki pat jūros, kitoje pusėje – iki Tamario. Jo šeima šiose žemėse gyveno tris šimtus metų. Visi buvo įtakingi, neįsivaizduojamai turtingi ir turėjo didelę galią.

– Kas buvo Kasablankos kalifas?

– Jūsų šeimos narys, – lengvapėdiškai atsakė grafienė. – *Sharif,* vienas iš Pranašo palikuonių.

– Kodėl jis išvyko iš *Dar Khalifa*?

– Kalifas mirė apie 1920 metus, – atsakė grafienė, – o valdas paveldėjo vyriausiasis jo sūnus. Jis pralošė šeimos turtus ir liko be nieko. Girdėjau, kad nusišovė, kai namą perėmė kreditoriai.

– Ar manote, kad jis nusišovė čia, *Dar Khalifa?*

Grafienė nugėrė arbatos.

– Įtariu, kad taip, – atsakė ji.

Kitą naktį mane pažadino automobilio urzgimas. Pažvelgiau į laikrodį. Trys keturiasdešimt penkios. Variklis urzgė garsiai ir netolygiai, ne taip kaip keleivinio automobilio. Pamaniau, kad tai buldozeris, vėl atvažiavęs į lūšnyną. Bet garsas nugrumėjo per visą *bidonville* iki pat mano namų.

Nusileidau apačion, laukdamas nemalonumų.

Prie durų stovėjo Kamalis.

– Atvežiau konteinerį, – pasakė jis.

Tik jam vienam težinomu būdu Kamaliui pasisekė sutvarkyti dokumentus ir parsivežti iš uosto indiškus baldus. Mums pavyko išsisukti ničnieko nesumokėjus. Konteinerį iškrovė tuzinas stiprių vyrukų. Tai buvo naktinių klubų apsauginininkai, Kamalio surinkti pakeliui. Jie ką tik buvo baigę pamainą ir mielai sutiko papildomai šiek tiek užsidirbti.

Atstūmėme konteinerio duris, ir į svetainę buvo sunešti baldai. Jie buvo dailiai supakuoti – kiekvienas baldas suvyniotas į dvidešimt kartono sluoksnių – ir sudėti į dėžes.

– Kodėl juos reikia iškrauti dabar, vidury nakties?

– Kad žmonės nematytų!– sušnypštė Kamalis. Iš savo tėvo jis buvo išmokęs slapukauti.

– Bet aš neturiu paslapčių.

– Visi turi paslapčių, – atkirto jis.

AŠTUONIOLIKTAS SKYRIUS

Kiekvienas vabalas savo motinai
atrodo gazelė.

Kovo pradžioje Kalifo rūmus užpuolė ligos. Kritome visi, pirmiausia vaikai. Iš pradžių vėmėme, paskui pradėjome taip baisiai viduriuoti, kad kartais imdavau bijoti dėl mūsų gyvybės. Nuo to karto, kai Amazonės aukštupyje išgėriau šamano virto *ayahuasca*, mano virškinimo sistema nebuvo patyrusi tokios sumaišties. Daktaras, atvykęs į *Dar Khalifa*, rado mus susigūžusius prie tualeto puodų.

– Jūs apsinuodijote, – niūriai pasakė jis.

Tai nebuvo kažin koks atradimas.

– Aš jau pats tai supratau, – atsakiau.

Tarpuose tarp baisaus žiaukčiojimo pamėginome nustatyti, kas mus apnuodijo. Jau seniai nebuvome valgę restorane, o mūsų virtuvėje visad buvo nepriekaištingai švaru. Gydytojas pasiteiravo, iš kur imame vandenį.

– Iš šulinio, – atsakiau. – Mes jį išvalėme. Vanduo švarus.

Buvo pakviestas Hamza, ir jis pateikė savo nuomonę: ligą sukėlė piktosios dvasios, džinai. Aš jį užtikrinau, kad gydytojas, būdamas išsilavinęs žmogus, džinais netiki.

– Bet aš tikiu, – griežtai pataisė mane gydytojas.

– Turi būti mokslinis paaiškinimas, – neatlyžau.

– Pažiūrėsim, – atsiliepė jis.

Hamza jį nusivedė apžiūrėti virtuvės, o mus paliko tupėti aplink unitazus. Ne visai supratau, kaip gydytojas, tikintis anuo pasauliu, sugebės padaryti tinkamas išvadas. Po kelių minučių Hamza jį parvedė atgal į tualetą.

– Šulinys užnuodytas, – ryžtingai pasakė jis.

– Bet jį išvalė profesionalas, – tariau.

– Kažkas jį tyčia vėl užkrėtė, – įtariai pareiškė gydytojas.

– Kas galėjo taip pasielgti?

– Gal lūšnyno krikštatėvis? – paklausė Rachana.

Aš iškamantinėjau Hamzą.

– Ar kas nors ko nors pylė į šulinį?

Jis įsmeigė akis į žemę ir nieko neatsakė.

– Hamza! – suurzgiau aš ir kaipmat vėl ėmiau žiaukčioti. – Kas čia darosi?

Sargas pradėjo neramiai grąžyti rankas. Aiškiai mačiau, kad jis kažką slepia.

– Greit pasakyk! – užrikau.

– Džinai, – atsakė jis. – Kandiša.

Jei būčiau turėjęs bent kiek jėgų, tą pačią akimirką būčiau pašokęs ir pasmaugęs Hamzą vietoje. Nuo tų kalbų apie džinus man jau buvo bloga. Velniop toleranciją kitoms kultūroms. Mes visi siaubingai apsinuodijome, o jie, kaip visada, kaltina džinus.

– Pamiršk tuos prakeiktus džinus! – sušukau. – Kad daugiau niekada nebegirdėčiau apie juos kalbant.

Daktaras kažko Hamzos paklausė arabiškai. Porą minučių juodu ramiai šnekučiavosi.

– Dabar suprantu, – ištarė daktaras ir nusišypsojo.

– Ką jūs suprantate? – paklausiau. – Kai tik atsitinka kas nors bloga, sargai tuojau pat kaltina tuos velnio džinus.

– Suprantama, – atsakė gydytojas. – Jie ir yra kalti dėl jūsų apsinuodijimo... netiesiogiai.

– Ką reiškia – netiesiogiai?

Gydytojas įsikišo į kišenę stetoskopą.

– Hamza man pasakė, kad jūsų namuose gyvena džinė.

– Kandiša, – atsakiau aš.

– Taip, toks jos vardas, ar taip jie ją vadina. Niekas nedrįsta ištarti jos tikro vardo. Ji nenori, kad jūs čia gyventumėte. Sakė, kad jei neišsikraustysite, jinai jus nugalabys. Sargai labai išsigandę, todėl stengiasi įsiteikti Kandišai. Jie nenori, kad ji padarytų ką bloga jums ar jūsų vaikams. Bet jiems labai neramu.

– O kaip nuodai?

Daktaras vėl nusišypsojo.

– Norėdamas prisimeilinti Kandišai, – atsakė jis, – Hamza kas vakarą įmeta į šulinį po pusę vištos.

– Po šimts, Hamza!

– Jis daro tai, ką mano esant būtina, – tarė gydytojas. – Žmogus nori išspręsti problemą, išvyti Kandišą.

Kaip aš pasigailėjau, kad esu ne Britanijoje, šalyje, iš kurios išvyti paskutiniai prietarų pėdsakai.

– Jei mes norėtume, kad Kandiša dingtų ir niekada nebesirodytų, – paklausiau, – kaip galėtume to pasiekti?

– Lengvai, – atsakė daktaras. – Reikia surengti egzorcizmą.

Grafienė de Longvik sakė, kad kartą per mėnesį mano senelis važiuodavo į Kasablanką pirkti kavos krautuvėje netoli Cen-

trinio turgaus. Peržiūrėjau jo dienoraščius, bet neradau jokios užuominos apie šį miestą. Pasakiau tai grafienei, o ji nusijuokė.

– Žinoma, kad neradote, – tarė ji. – Jis niekad jo nevadino Kasablanka. Sakydavo „BN“, „Baltasis namas“*.

Mano senelis išaugo tais laikais, kai buvo būtina slapukauti. Jis pats buvo pamišęs dėl slaptumo. Jo dienoraščiuose pilna anagramų, akronimų, paties sugalvotų kodinių pavadinimų, dažnai išverstų iš *dari* – Afganistano kalbos. Dar kartą perverčiau dienoraščius. Grafienė buvo teisi. Kas mėnesį pasitaikydavo įrašų apie BN, Kasablankos kodinį pavadinimą. Dažniausiai įrašuose dar būdavo raidės H. B. Pavyzdžiui, taip: „Užėjau pas H. B.“, arba „H. B. laikosi gerai“, arba: „Daviau H. B. penkiasdešimt dirhamų.“

Paskambinau grafienei ir paklausiau, gal ji ką nors žino apie paslaptinguosius inicialus.

– Jis sakydavo, kad atvažiuoja į Kasą pirkti kavos pupelių, – atsakė ji. – Kad jos neva jam primenančios kavą, kurią jis gerdavo Kabule.

– Bet kas galėtų būti H. B.?

– Gal kavos rūšis? – paklausė ji.

– Ne, tai neturi prasmės, – atsakiau. – Gal jis ir buvo ekscentriškas, bet sunku įsivaizduoti tokį santykį su kavos pupelėmis.

Būčiau paklausęs apie tai ir Kamalio, nes jis mokėjo spręsti kryžiažodžius. Bet Kamalis nesirodė jau savaitę. Paskambinau jo kankinei draugei ir paklausiau, gal ji žino, kur jis.

– Tikriausiai pabėgo su kita moterim, – atsakė ši. – Linkiu jai sėkmės.

---

* *Casa blanca* – baltasis namas (*isp.*).

Rachana man pasiūlė kreiptis į policiją. Aš to nepadariau, nes Kamalis kitados mane įspėjo nesusidėti su policininkais. „Tik paklauskite jų, kaip kur nors nueiti, ir nė nepajusite, kaip atsidursite už grotų."

Jei egzorcisto man būtų prireikę Britanijoje, net nebūčiau žinojęs, kur kreiptis. Angliškuose „Geltonuosiuose puslapiuose" tokių specialistų tikrai nerasi, o jei būčiau sustabdęs žmogų gatvėje ir pasiklausęs patarimo, veikiausiai jau būčiau uždarytas į beprotnamį. Maroke daug ką sunku rasti, bet tik ne egzorcistą. Sargai nušvito iš laimės, kai išrikiavau juos ir paprašiau šiuo klausimu patarimo.

– Kalnuose, – atsakė Lokys.

– Taip, aukštai kalnuose, – pritarė Hamza.

– Bet kaip man jį susirasti?

– Paklauskite prie Sidi Abduro Rahmano, – pasiūlė Osmanas.

Iki šiol buvau tik girdėjęs gandų apie šventojo Sidi Abduro Rahmano kapą. Jis buvo niauriame uolyne už mylios nuo Kalifo rūmų, du šimtus jardų išsišovusiame į Atlanto vandenyną. Ne kartą esu ėjęs pro šalį; mano akį traukė keletas tinkuotų namelių, įsikūrusių ant raižyto uolų pagrindo. Jie priminė kadrą iš mokslinės fantastikos filmo. Vandenynui patvinus, uolynas tapdavo sala, o per atoslūgį, jei išdrįsdavai, galėjai jį pasiekti pėsčias.

Maroke tūkstančiai panašių kapų. Prie jų renkasi tie, kurie trokšta išgyti arba pasiekti *baraka*. Paprasti žmonės traukia ten, prispyrus bėdai. Jei suserga motina, jei žmona negali pastoti, jei vyras nesusiranda žmonos, jis eina prie kapo ir meldžiasi, aukoja arba prašo ten gyvenančią žiniuonę mesti burtus. Surukusi

senė lūšnyne man kartą sakė, kad Sidi Abdur Rahmano kapas yra švenčiausias visoje Kasablankoje. Ji kalbėjo, kad kapo galia veikia net tuos, kurie į jį tik pažvelgia.

Daugelyje arabų šalių žmonės garbina didžių žmonių, ypač sufijų mistikų, kapus. Tačiau dar nebuvau matęs islamo šalies, kurios gyventojai semtųsi jėgų iš šventųjų laidojimo vietų. Mano akimis, toks tvirtas tikėjimas šventaisiais atskleidžia ikiislamišką Maroko praeitį.

Osmanas paaiškino, kad prie kapo reikia eiti penktadienį prieš aušrą. Jis pažadėjo mane nuvesti. Laimė, kaip tik buvo atoslūgis. Dangus buvo neapšviestas, bet ne juodas, oras labai šaltas, virš jūros pūtė vėjas. Buvo didelės bangos, juodas jų keteras puošė baltos putos. Sunkiai būtum patikėjęs, kad esame didelio miesto pakraštyje. Pats kapas priminė nežemišką statinį. Atrodė, kad nuo jo sklinda švytėjimas. Girdėti buvo tik tolumoje dūžtančios bangos ir negarsus besimeldžiančių balsų dūzgesys.

Osmanas šiurkščiomis uolomis nuvedė mane į salą. Džiaugiausi, kad jis šalia. Maroke dar nebuvau jutęs baimės, bet jei čia ir yra vieta, kurioje apima nedrąsumas, tai ji – Sidi Abduro Rahmano kapas. Uolyno gale prasidėjo netašyti laiptai. Užlipę jais atsidūrėme salelėje.

Ant kelio tupėjo keturios moterys, užsidengusios veidus, ir meldėsi, monotoniškai siūbuodamos pirmyn ir atgal. Šalia stovėjo keletas kuprinių.

– Jos atvyko iš labai toli, – tarė Osmanas. – Tikriausiai jas atvijo didžiulė bėda.

Keliu patraukėme prie kapo. Abipus kelio kilo negrabūs vieno kambario nameliai, būstai piligrimų, kurie kadaise čia atvyko ir pasiliko visiems laikams. Ilgiau pagyvenęs Maroke išgirsi pa-

sakojimų apie taip išgąsdintus džinų žmones, kad jie persikelia gyventi į mečetes arba šventyklas ir nebenori grįžti namo. Kamalis man pasakojo, kad jo tėvas kadaise taip išsigando piktųjų dvasių, jog visus metus nakvojo mečetėje.

Kairėje kelio pusėje ant plikos uolos plytėjo aikštelė – aukojimo vieta. Buvo dar anksti, bet mirtis jau spėjo čia apsilankyti. Stovėjome ir žiūrėjome, kaip pirmieji rausvi aušros spinduliai atsispindi šviežio kraujo klanuose. Osmanas ranka mostelėjo durų link.

– Ten gyvena žiniuonė, – pasakė jis.

– Ar mums ten eiti?

– Pirmiausia nusipirkime švino, – atsakė jis.

Nesupratau, kam mums reikia metalo. Bet padaviau dešimt dirhamų žmogui, prieš kurį pūpsojo šūsnis sidabro spalvos juostelių. Osmanas žengė ir pabeldė į žiniuonės duris. Pasirodė moteris. Ji buvo kresna, plačiapetė, viena akimi žvaira. Osmanas pagarbiai ją pasveikino, o aš iškėliau švino juostelę. Moteris ranka pamojo į duris, kviesdama įeiti. Įžengėme vidun.

Kambarys buvo labai mažas, drėgnas ir šaltas, palubėje kabojo kuokštai džiovintų lapų. Viename kampe pamačiau krūvelę baltų jūros kriauklių, viduryje kambario ant stovo gulėjo Koranas. Mes atsitūpėme.

– Pasakyk jai, kad mums reikia egzorcisto, – pasakiau.

Osmanas giliai įkvėpė, nedrąsiai nusišypsojo ir paaiškino. Žiniuonė susiraukė, nusičiaudėjo ir pradėjo kalbėti apie džinus.

– Ką ji sako?

– Sako, kad mato tai jūsų veide, – išvertė Osmanas.

– Ką mato?

– Kad jumyse gyvena džinas.

– Bet juk ne manyje, o mūsų namuose, – paprieštaravau.

– Tai tas pats. Ji sako, kad matė džiną.

– Koks jis?

Juodu dar pasišnekėjo linkčiodami galvomis.

– Tai ne džinas, o džinė, – atsakė Osmanas. – Ji stipri, galinga ir labai pikta.

– Tai kaip tas egzorcistas? – paklausiau.

Osmanas išvertė klausimą žiniuonei. Ši paėmė šviną ir išlydė jį prikaistuvyje ant dujų krosnelės. Kai švinas išsilydė, supylė jį į plieno kibirą, puspilnį vandens. Pasigirdo traškėjimas ir negarsus šnypštimas, labai greitai atšąlant įkaitusiam metalui. Moteris pasiraitojo rankoves, išgriebė švino gabaliuką ir apžiūrėjo. Paskui kažką pasakė Osmanui. Jo veidas išblyško iš baimės.

– Šita džinė yra *b'saf*, labai stipri, – pasakė jis. – Ji nori jus nužudyti. Tai pavojinga. Vieno egzorcisto nepakaks. Prireiks dvidešimties.

– Kur mes rasime tokią daugybę egzorcistų?

Osmanas išvertė klausimą.

Žiniuonė vėl apžiūrėjo sidabro spalvos metalą.

– Meknese, – atsakė ji.

Septintą vakarą po savo dingimo Kamalis paskambino į duris. Jo akys buvo aprištos baltu tvarsčiu, o į *Dar Khalifa* jį atvedė mažas berniukas. Pasveikinau Kamalį atvykus, bet nė žodžiu neužsiminiau apie jo aiškiai matomą regėjimo praradimą. Žinojau, kad pats paaiškins. Mudu susėdome, Rachana atnešė padėklą su kava. Kamalis sugraibė puodelį. Aš užsiminiau, kad sodas atrodo labai gražiai.

– Aš nematau, – atsakė jis.

– Kas nutiko šį kartą?

– Netikėtai prireikė operuoti akis lazeriu.

Kamalis turėjo įprotį sakyti tiesą taip, tarsi tai būtų melas. Aš visad manydavau, kad jis meluoja, bet vėliau paaiškėdavo, kad sakė tiesą. Vos prieš kelias dienas jis buvo paprašęs keleto išeiginių tvirtindamas, kad serga diabetu. Paskambinau į polikliniką. Nustebęs išgirdau, kad tai tiesa.

Kamalis pasirausė kišenėje, ištraukė sulamdytą popieriuką ir ištiesė mano pusėn. Tai buvo akinių receptas.

– Dabar tau ne laikas apakti, – šaltai pareiškiau. – Mums reikia dvidešimties egzorcistų. Teks važiuoti į Meknesą.

Kamalis kilstelėjo tvarsčio kraštą ir mirkčiodamas pažvelgė į mane.

– Kaip tik žinau, į ką reikės kreiptis, – tarė jis.

Darbai namuose tebevyko. Būdavo dienų, kai sienas ir grindis gražino, mūrus ir medžio darbus tvarkė daugiau kaip šešiasdešimt meistrų. Mažiausiai pusė jų susikraustė į svetainę, kur miegojo sugulę eilėmis tarsi šauktiniai, pasirengę eiti į karą. Kovo viduryje mes jau buvome įveikę žiemos niūrumą. Atsigavome ir išskleistomis burėmis plaukėme pasitikti kaitros. Sode dūzgė bitės, suviliotos žydinčių sausmedžių, jazminų ir raudonų kaip ugnis kinrožių. Medžiuose pleveno įvairiausių rūšių ir įvairiausių dydžių paukščiai – gandrai, keršuliai, ibiai ir paprastieji purpleliai.

Meistrai vis tiek nesugebėjo užbaigti nė vieno pradėto darbo. Dažytojas nuščiūdavo prieš paskutinį kartą mostelėdamas teptuku, o mūrininkas būtinai palikdavo paskutinę vinį styroti matomiausioje vietoje. Nebaigtų darbų prakeikimas kėlė man

neįsivaizduojamą įniršį, tačiau nieko negalėjau padaryti. Jau prieš kelis mėnesius būtume galėję įsikurti savo miegamuosiuose, jei vonios kambariuose būtų baigtos kloti kelios paprasčiausios plytelių juostos. Kol jos nebaigtos, *tadelakt* klojėjai negali tinkuoti sienų, santechnikai negali įtaisyti vonių įrangos, o ir elektrikui tenka laukti. Tas pats ir pirmame aukšte. Svetainių langams trūko vos keleto paprasčiausių stiklų. Kol langai neįstiklinti, dažytojai atsisako dažyti sienas, o kol nebaigtos sienos, negalima alyvuoti grindų. Viskas *Dar Khalifa* buvo sujungta sudėtingais, nenutraukiamais, labai painiais ryšiais.

Viena iš problemų buvo bendravimas – ne susikalbėjimas, bet kultūrų skirtybės. Tiesa, aš nebūčiau sugebėjęs pasikalbėti su meistrais, bet buvau įsitikinęs, kad net jei laisvai kalbėčiau arabiškai, mes niekaip nesuprastume vieni kitų.

Priminiau sau nesileisti Kasablankos apgaunamam. Tai milžiniškas, klestintis miestas, jame egzistuoja naujausios Europos mados, pilna greitų automobilių ir prabangių restoranų. Tačiau visa tai – tik paviršiaus puta. Tikroji Kasablanka pasižymi griežtomis tradicijomis, palaikančiomis senuosius Maroko papročius. Meistrai išmoko savo amato dar būdami pameistriais; jie yra dalis to kieto it akmuo pamato, kuris užtikrina karalystės gyvavimą.

Jų nesugebėjimas baigti darbus žadino manyje žvėrį. Pastebėjau, kad pyktį išgiežiu ant Kamalio, kuris pradėjo nešioti akinius storais, pieno butelių dugną primenančiais stiklais. Jis vienintelis suprato mano įnirtingus išpuolius.

– Kodėl, po velnių, jie negali pabaigti vieno darbo ir tada imtis kito? – be galo klausinėjau aš.

Kamalis, nuleidęs galvą, slėpdavosi man už nugaros.

– Todėl, kad Maroke taip yra, – atsakinėjo jis. – Taip, mes nieko nepabaigiame, bet kaip gražiai pradedam!

Vieną rytą Rachana rado mane susigūžusį vonioje, nepajėgiantį išeiti ir pažvelgti žmonėms į akis. Jaučiau, kad netrukus mane ištiks nervų krizė.

– Daugiau taip nebegalima, – švelniai sušnibždėjo ji.

– Žinau, – atsakiau jusdamas, kaip iš burnos drimba putos. – Bet jie mane išvarys iš proto. Nieko neįstengia pabaigti.

– Yra tik vienas būdas suremontuoti namą, – pasakė ji.

– Koks?

Rachana nusišypsojo.

– Tau teks tapti tokiu pat kaip marokiečiai, – tarė ji.

Kovo pabaigoje ėjau Muchamedo V bulvaru, pagrindine senamiesčio gatve, ir pamačiau kavos krautuvėlę. Krautuvėlė buvo senamadė, labai paprasta, įsikūrusi tiesiai prieš prancūzų pastatytą *Marché Central*. Ji buvo iš tų parduotuvių, kurios išlieka ne vaikydamosi naujoviškų prekybos madų, o dėl to, kad tiekia kokybiškas prekes. Įėjau vidun.

Trisdešimtį peržengusi moteris išsitiesė kėdėje ir pasveikino mane. Pasakė anksčiau manęs nemačiusi.

– Pas mus retai užeina nauji pirkėjai, – pridūrė ji.

– Aš čia pirmą kartą, – atsakiau.

– Mes prekiaujame braziliška kava, – pasakė ji. – Ar jūs esate jos ragavęs?

Atsakiau, kad taip ir kad ji man labai patikusi.

Moteris, atrodo, be galo apsidžiaugė.

– Yra žmonių, kurie labiau mėgsta Azijos kavą, – tarė ji, – bet mano senelis sako, kad jei nori gerai prekiauti, privalai pa-

sirinkti kokį nors vieną produktą. O jis tai tikrai neklysta, nes prekiauja kava šioje vietoje jau šešiasdešimt metų.

Palei sieną už kasos aparato pamačiau karaliaus portretą ir eilę nublizgintų indų su kavos pupelėmis. Ant jų buvo kokybiškų braziliškos kavos rūšių pavadinimai – *Yellow Bourbon, Fazenda Jacaranda, Carioca.* Paklausiau, kuri kava tamsiausio skrudinimo.

Pardavėja pabarbeno nagu į paskutinį indą su užrašu *Boléro.*

– Šita, – pasakė ji.

Paklausiau jos apie senelį.

– Ar jis dar gyvas?

– Žinoma, – atsakė moteris. – Jis senas, labai senas, bet ateina čia pasėdėti kiekvieną popietę.

Ji parodė prie lango stovintį krėslą. Jo šonai buvo apibrizgę, o sėdynė suspausta kaip labai mėgstamo daikto. Sumokėjau už kavą, pasiėmiau rudo popieriaus ryšulėlį. Staiga sudvejojau.

Moteris įkvėpė oro.

– Dar ko nors? – paklausė ji.

– Eee, hmm...

– Taip?

– Gal jums tai pasirodys kvaila, – pasakiau, – bet mano senelis kiekvieną mėnesį atvažiuodavo iš Tanžero į Kasablanką. Jis atvykdavo pirkti kavos. Žinau, kad tai beveik neįtikėtina, – kalbėjau toliau, – bet gal jis užeidavo į jūsų krautuvę?

Pardavėja išsitiesė ir ranka persibraukė tamsius vešlius plaukus.

– Ar jis mėgo braziliską kavą? – paklausė ji.

Rachana buvo teisi. Vienintelis būdas suremontuoti namus – visomis jėgomis pulti tiesiai į audros sūkurį. Ir kodėl pats to

anksčiau nesupratau? Tarsi kas man būtų nuplėšęs akidangčius. Užbėgau ant viršutinės terasos ir apžvelgiau Kalifo rūmus. Dažniausiai žiūrėdavau žemyn ir keikdavau visus nebaigtus darbus. Šį kartą susirašiau viską, ką dar reikėtų pradėti.

Pirmiausia norėjau seną akmeninę dirbtuvę šalia namo paversti hamamu, paskui atnaujinti apgriuvusius svečių namus daržo gale. Vėliau ketinau užsakyti dar vieną fontaną ir išpuošti kambarį, esantį netoli bibliotekos, pasakiškomis mozaikinėmis grindimis. Iki šiol laikiausi saiko. Dabar užrašiau ant popieriaus aštuonis naujus projektus ir įteikiau sąrašą Kamaliui.

– Nuo ko norėtumėte pradėti? –paklausė jis.

Įdėmiai pažvelgiau į jį, o mano akys degė raudona ugnimi.

– Imsimės visko iš karto! – pareiškiau.

Kelias į Meknesą kerta Saiso žemumos laukus ir vingiuoja iki pat imperatoriškojo miesto sienų. Ariamų karčiojo šokolado spalvos laukų žemė tokia derlinga, kad čia gyvenantys žmonės vaikšto išdidūs ir pasitempę. Meknesas ir jam gimininga Fesas yra kultūrinė Maroko šerdis. Žiniuonė, gyvenanti prie Sidi Abduro Rahmano kapo, atskleidė ne per daugiausiai. Paklausta, kur rasti egzorcistų, ji paminėjo tik Mekneso pavadinimą.

Kai paklausiau Kamalio, kaip ieškosime egzorcistų atvykę į vietą, jis tik numojo ranka. Pareiškė pažįstąs žmogų, kurio pažintys atvers mums visas duris. Tereikia tik jį rasti. Kamantinėjau jį, norėdamas sužinoti ką nors daugiau, bet jis kaip visada tylėjo.

Pakeliui į Meknesą mes sustojome mažame Kemiseto miestelyje ir pakelės kavinėje pavalgėme *merguez*, aštrių avienos dešrelių. Kai ankstyvą popietę nuaidėjo kvietimas melstis, kavinės

savininkas išvyniojo kilimėlį ir suklupo maldai. Kol jis meldėsi, sūnus saugojo dėžutę su pinigais. Visą laiką, kol tėvas meldėsi, atsigręžęs į Meką, berniukas lėtai plojo rankomis. Baigęs melstis, vyriškis grįžo prie prekystalio, o sūnus vėl susikišo rankas į kišenes.

Kamalis pastebėjo, kad aš nesuprantu, kodėl tėvui meldžiantis vaikas plojo rankomis. Pamaniau, kad tai maldingumo išraiška.

– Nejau nesuprantate? – paklausė Kamalis.

– Ko nesuprantu?

– Tėvas palieka sūnui saugoti pinigus, – paaiškino šis, – tačiau jis juo nepasitiki. Mano, kad vos jam nusisukus berniūkštis griebs saują pinigų.

– Ir ką?

– Ir todėl liepia jam ploti, – užbaigė Kamalis. – Jei plojimas nutils, tai reikš, kad sūnus vagia pinigus.

Atsidūrę Meknese, pastatėme visureigį netoli didingų Bab Mansuro vartų. Kamalis atidarė galines automobilio dureles ir ištraukė kartono dėžę, kurią visada vežiojosi. Joje buvo prikrauta supelijusių, purvinų drapanų, pradvokusių cigarečių dūmais ir diskotekomis. Ne kartą prašiau jo išmesti dėžę lauk. Bet Kamaliui tie skudurai buvo ne šiaip sau šiukšlės, o maskuotė, be kurios jis negalėjo apsieiti. Dabar jis sviedė man suglamžytą švarką ir kažkokias kelnes.

– Apsirenkit, – paliepė.

Po dešimties minučių mudu sėdėjome kavinėje medinos pakraštyje, pradvokę tarsi girtuokliai po siautulingos nakties, ir laukėme, kol pasirodys Kamalio abejotinos reputacijos pažįstamas. Kamalis nesakė man, kodėl prireikė maskuotis. Taip jis

valdė informaciją. Bet kai paklausiau apie egzorcistus, pasidarė neįprastai šnekus.

– Jie priklauso brolijai, – pasakojo jis, – vadinamai *Aisawa*. Visi kilę iš Mekneso ir moka išsiurbti džinus iš namo sienų.

– Ar jie sutiks važiuoti į Kasablanką?

– Jei gerai sumokėsite, važiuos bet kur, – atsakė jis.

Po valandos pasirodė pažįstamasis. Jau iš tolo, pamatęs jį ateinantį per aikštę, supratau, kad tai jis. Pabrėžtinai stengdamasis parodyti savo svarbą, jis kalbėjo iškart dviem mobiliaisiais telefonais. Iš paskutiniųjų tikėjausi, kad praeis pro šalį. Bet jis pasuko prie mūsų ir išbučiavo Kamaliui skruostus. Buvo panašus į sutenerį. Veidas įžūlus ir kupinas pasitikėjimo savimi, plokščia nosis ir mažos, klastingos akytės. Pajutau jam antipatiją tą pačią akimirką, kai jis plekštelėjo savo minkštą, drėgną delną į mano ranką.

– Tai Abdula, – supažindino mus Kamalis. – Jis pažįsta visus miesto egzorcistus.

– Man nepatinka jo išvaizda, – sukuždėjau.

– Išvaizda neturi reikšmės, – griežtai nukirto Kamalis.

Suteneris Abdula apsuko kėdę ir atsisėdo ją apsižergęs, atlošu į priekį. Nesu tikras, bet man pasirodė, kad taip jis norėjo pademonstruoti esąs kietas, atsipalaidavęs vyrukas. Jis išsitraukė žirnio dydžio *kif* sakų rutuliuką ir susisuko suktinę. Kamalis su juo oficialiai pasisveikino, aptarė senus laikus, pasidalijo prisiminimais. Paskui atsikrenkštė, ir aš išgirdau žodį *jnun*.

Sutenerio akių karoliukai, regis, dar labiau susitraukė. Jis sukąstais dantimis griebė suktinę ir labai lėtai, giliai užsitraukė.

Kamalis papasakojo jam apie Kalifo rūmus ir juose gyvenančius džinus. Suteneris gličiu delnu pasiglostė nosį. Kažką pasakė arabiškai. Žodžių nesupratau, bet prasmė buvo aiški.

– Jis kalba apie pinigus, tiesa? – paklausiau.

Kamalis neatsakė.

Abdula vėl užsitraukė suktinę ir pabėrė virtinę skaičių.

– Ką jis sako? Kiek?

Sėdėjome kavinėje, apsirengę palaikėmis drapanomis, ir uodėme marihuanos dūmus.

Paklausiau apie egzorcistus. Kamalis ir suteneris neturėjo laiko atsakyti. Jie spoksojo vienas į kitą ir abu laukė, kol partneris nusileis. Praeivis būtų juos palaikęs ramiai sėdinčiais mąstytojais. Bet ramybės čia nebuvo nė kvapo. Vyko kova.

Atsiprašiau ir nuėjau kiton pusėn aikštės nusipirkti iš prekiautojo nugos. Kai grįžau, Abdulos nebebuvo.

– Kas atsitiko?

– Jis surinks egzorcistus, – atsakė Kamalis.

– Kiek?

– Grupėje jų penkiolika, bet jis pridės dar dešimt už dyką.

DEVYNIOLIKTAS SKYRIUS

Kvailiui atsakymas – tyla.

Persikėlus gyventi į Maroką neįmanoma nepasiduoti iliuzijoms. Kad ir kaip stengdamasis, nepajėgiau mąstyti smulkmeniškai. Londone mes gyvenome mažulyčiame butuke ir dėl to aš sugebėjau mąstyti tik apie visokias smulkmenas. Bet gyvenimas Kalifo rūmuose pakeitė mano žvilgsnį į pasaulį. Pradėjau planuoti didingas ekspedicijas, svajoti rašyti straipsnius keisčiausioms enciklopedijoms, be to, it apsėstas siekiau kuo geriau išnaudoti kiekvieną erdvės colį.

Iš dalies taip veikė pati Afrika. Dangus čia beribis, kraštovaizdis asketiškas ir negailestingas. Neapleidžia jausmas, kad čia viskas įmanoma, kad žmonių nebevaržo europietiškas smulkmeniškumas. Pavojus irgi prie to prisideda. Viena iš priežasčių, paskatinusių išsilaisvinti iš Britanijos, buvo noras atsikratyti jaukaus saugumo jausmo, mus apsupusio ir judesius varžančio apsaugos tinklo. Maroke saugumo nėra, ir tai teikia energijos, tačiau sykiu nuolat verčia nerimauti. Mačiau nesuskaičiuojamą daugybę nelaimingų atsitikimų: automobilių avarijų, kai pusgyviai žmonės gulėjo ant žemės, nelaimių statybose, kai darbinin-

kai nukrisdavo nuo pastolių, bei vaikų, sužalotų sekmadienio popietėmis leidžiamų fejerverkų. Pirmą kartą gyvenime pajutau, kad nė kiek nesnaudžiu. Vakaruose gali gyventi dienų dienas, puikiai žinodamas, kad visuomenė apsaugos tave ir tavo vaikus. Jei tau iškils problemų, kas nors būtinai pagelbės, parems. Bet vos penkias minutes praleidęs Šiaurės Afrikoje, iškart supratau: savo šeimą galiu apsaugoti tik aš. Daugiau niekas jais nepasirūpins.

Mudu su Kamaliu važiavome į pietus iš Mekneso į Azru, ieškodami juodojoje rinkoje pardavinėjamos kedro medienos mano bibliotekos lentynoms. Visi mus buvo įspėję pasisaugoti. Kedro medienos versle, kalbėjo jie, knibždėte knibžda vagių. Be to, negalėjome neatkreipti dėmesio ir į gandus. Vienas žinovas pasakė, kad visa kedro mediena, pardavinėjama Maroke, paveikta neregimos ligos. Iš pirmo žvilgsnio ji atrodo kuo puikiausiai, įtikinėjo mane žinovas, bet vos parsivežus namo iš rąstų vidaus išlenda begalės kirminų ir suėda visus namus. Lūšnyno daržovių pardavėjas tvirtino, kad kedro medieną apsėdę ne kirminai, bet dvasios. Parsigabenus namo nelemtąsias lentas, jose slypintys džinai sulenda į sienas. Aš jam priminiau, kad pas mus namie džinų ir taip gausu. Jis regimai susijaudino.

– Tada kils tikras karas, – neramiai įspėjo mane. – Jūsų namų neliks!

Mažas Azru miestelis įsikūręs prie pat viduriniųjų Atlaso kalnų, keturių tūkstančių pėdų aukštyje. Iš tolo jis primena kolonijų stovyklą. Pastatai žemi, aiškiai matyti, kad juos statė prancūzai; europietiški stogai žvilga kobalto spalvos dangaus fone.

Pasiūliau tuojau pradėti ieškoti įtartinų tipų, kurie galėtų mus įvesdinti į juodąją kedro medienos rinką.

– Dabar ne laikas, – atsakė Kamalis.

– O kada laikas?

– Vidurnaktį.

Tad visą popietę išmiegojome džipe. Kartais kas nors moneta pabelsdavo į automobilio stiklą ir siūlydamas iškeldavo mums prieš akis plunksninių dulkių šluotelių, kontrabandinių cigarečių, kramtomosios gumos pakelių ar tušinukų. Atėjo vakaras, paskui naktis. Aš nuolat žvilgčiojau į laikrodį ir skaičiavau minutes.

Pusę vienuoliktos papurčiau Kamalį už peties ir pažadinau. Mudu išsiropštėme iš automobilio, įsitaisėme kavinėje ir užsisakėme *cafè noir*. Aplink, kaip įprasta, sėdėjo daug pailgaveidžių vyriškių su dželabomis, paskendusių juodo tabako dūmuose. Padavėjas atnešė mums porą švarių peleninių, padavė kavos ir atsikosėjo į delną. Paskui paprašė susimokėti.

– Sumokėsime, kai ateis laikas, – atsakė Kamalis.

Padavėjas ištiesė ranką ir sumurmėjo, kiek turime sumokėti.

– Matau, kad jūs iš Kasablankos, – pratarė jis. – Aš nepasitikiu miestiečiais.

Išmušus vienuoliktą, Kamalis atsistojo, perėjo gatvę ir priėjo prie berniuko, po vieną pardavinėjančio cigaretes. Bet Kamalis cigarečių nepirko. Jis ieškojo rakto, galinčio atverti juodosios rinkos duris. Kelias minutes juodviem pasikalbėjus, berniukas kažkur nuskubėjo, o Kamalis grįžo į kavinę.

Praėjo valanda.

Kamalis kaip tik degėsi cigaretę, kai prie mūsų per dūmus prasiyrė žmogus ir sustojo prie mūsų staliuko. Jis buvo žemo ūgio, nervingas, žvilgančiu rūdžių spalvos veidu. Žmogus ištiesė ran-

ką, atsargiai paspaudė manąją ir atsisėdo. Rankos paspaudimas man pasirodė kažkoks įtartinas. Dirstelėjau į jo dešinį delną. Jam trūko nykščio ir dar trijų pirštų. Vėliau Kamalis man pasakė, kad Maroke labai gerbiami bepirščiai staliai, nes jie esą turi daugiau patirties. Pasak jo, patys geriausi staliai išvis neturi nė vieno piršto.

Kurį laiką buvo pašnibždomis kalbamasi arabiškai. Minėta kokybė, kiekiai, policija. Atėjūnas dažnai šypsojosi ir vis rūkė Kamalio cigaretes. Kaskart, užsiminus apie policiją, jis pasikasydavo smakrą vienintelių išlikusiu dešinės rankos pirštu ir garsiai nusikvatodavo. Galiausiai jis išvedė mus iš kavinės į gatvę. Mes susitikome dar vieną žmogų, irgi bepirštį, ir galiausiai atsidūrėme parduotuvėje, prekiaujančioje ne naujais unitazais. Nors buvo vėlu, degė visos šviesos. Aš ne visai supratau, kodėl čia atsidūrėme ir kur eisime. Bet, kaip buvau pratęs, tyliai laukiau, kol Kamalis susitars.

Nervingasis vyriškis atkėlė vieno unitazo dangtį ir ištraukė pustuzinį kedro medienos pavyzdžių. Sviedė juos ant stalo ir ėmė pasakoti apie kiekvieno ypatumus. Mediena rūšiuojama pagal sausumą ir pagal šakų kiekį, kalbėjo jis. Sausiausia mediena visai be šakų laikoma *première qualité*. Ji brangi – dvigubai brangesnė už antros rūšies medieną.

Aš apžiūrėjau pavyzdžius ir paklausiau, ar prekiautojas turės pakankamai pirmos rūšies medienos aštuoniems šimtams pėdų lentynų. Mano klausimas juos labai pralinksmino. Tarpininkas nuėjo prie tolimiausios parduotuvės sienos ir pastūmė į šalį stendą, prikrautą rausvų, iš Prancūzijos atvežtų, unitazų. Atsivėrė neaukštas įėjimas. Mudu su Kamaliu buvome pakviesti vidun.

Atsidūrėme sandėlyje, prakvipusiame aitriu neseniai supjau-

to kedro aromatu. Kai mano akys apsiprato su prieblanda, pamačiau, kiek jame medienos – tūkstančiai storų lentų, sukrautų iki pat lubų. Viename kampe stovėjo skritulinis pjūklas. Nuo juo buvo nuimta apsauga: štai kaip tūkstančiai neatsargiųjų neteko pirštų.

Derybos truko tris valandas. Joms pasibaigus, aš likau gerokai neturtingesnis, užtat turėjau pakankamai pirmos rūšies kedro lentų visoms bibliotekos lentynoms. Tarpininkas pažadėjo kiek galėdamas greičiau atgabenti lentas į *Dar Khalifa*. Jis vėl paspaudė man ranką savo bepirščiu delnu, plačiai nusišiepė ir išnyko tamsoje.

Kitą dieną grįždami į Meknesą pravažiavome eilėmis pakelėje nusitęsusius prekystalius, prie kurių karaliavo paaugliai. Jie prekiavo avokadais ir chameleonais, rožių puokštėmis bei raudonais moliniais puodais. Aplink per keletą mylių nebuvo nei jokių namų, nei kaimų. Nesupratau, kaip vaikigaliai čia atsidūrė ir kodėl jie prekybai pasirinko tokią atkampią vietą. Nebuvome ketinę sustoti, bet kai pamačiau chameleonus, šiurkščiai laikomus už uodegų, liepiau Kamaliui spausti stabdžius. Pasiunčiau jį, kad nupirktų visus driežus – dvidešimt įvairaus dydžio chameleonų. Jie man atsiėjo penkis šimtus dirhamų, apie trisdešimt svarų. Vagystė vidury baltos dienos.

Pavažiavus penkias mylias nuo prekystalių kelias vėl buvo tuščias, apaugęs tik eukaliptų medžiais ir krūmynais. Saulė švietė taip skaisčiai, kad Kamalis vairuodamas dengėsi akis ranka. Sakė nebeprisimenąs skaistesnės popietės. Kelias pasuko į kairę, paskui į dešinę ir galiausiai tiesiai į šiaurę. Pirmą kartą po ilgo laiko prieš akis atsivėrė platus vaizdas.

Beveik prie horizonto pušies pavėsyje sėdėjo senis. Jis buvo sulinkęs nuo amžiaus, įsisupęs į dželabą su gobtuvu. Aš pirmas jį pamačiau.

– Pavežkime jį, – pasiūliau, – be to, galėsime paleisti driežus.

– Iš šitų žmonių tik ir lauk bėdos, – tarė Kamalis.

– O kaip pagalba artimam? Prašau sustoti. Privalai sustoti, – paliepiau.

Kamalis paspaudė stabdžius ir mes lėtai, nerangiai sustojome. Senis su kuprine prišlubavo artyn. Pasisveikinau ir liepiau lipti vidun. Jis sumurmėjo padėką. Kol senis ropštėsi į automobilį, mudu su Kamaliu paleidome chameleonus. Po kelių sekundžių išgirdome užvedamo variklio gausmą. Atsisukęs pamačiau, kaip džipas nuvažiuoja tolyn. Šios akimirkos niekada nepamiršiu. Metėme driežus šalin ir pasileidome bėgti keliu, garsiai keikdami nuvažiuojantį.

Tačiau nieko neišėjo. Automobilis nuvažiavo.

– Pašlemėkas, – tariau.

– Tegu Alacho malone jis įsirėžia į aukštą medį, – pajuokavo Kamalis.

– Nekalbėk taip. Nenoriu, kad automobilis nukentėtų.

– Jūs jo nebeatgausite, – pareiškė Kamalis. – Dar nesutems, o Meknese jis jau bus išrinktas ir parduotas dalimis.

Negalėdami patikėti tuo, kas įvyko, mudu susėdome šalikelėje ir laukėme, kol kas nors atsitiks. Kamalis nieko nesakė, bet aš jutau, kad jis kaltina mane, kam nusipirkau driežus. Jie tapo mūsų nelaimės priežastimi.

– Vargšai driežai. Vargšas senis, – teisindamasis sumurmėjau.

– Velniop driežus, šiknon senį. Jis nebuvo toks jau senas. Tik apsimetinėjo, – atšovė Kamalis. – Jis vagis.

Palaukę penkiolika minučių, išgirdome iš Mekneso pusės atvažiuojantį automobilį. Tai buvo pirma mūsų pamatyta transporto priemonė. Kelias buvo toks tiesus, kad automobilį pamatėme dar gerokai prieš jam priartėjant. Jis važiavo labai greitai, stogas tviskėjo saulėje. Prisidengiau akis ranka.

– Panašus į džipą.

Kamalis įsistebeilijo į tolumą.

– Tai ir yra džipas, – atsakė jis.

– Ko jis grįžta – nori nuvilkti mums paskutinius marškinius?

– Leiskite man, – tarė Kamalis.

Jis pasičiupo aštriai nugludintą akmenį ir pribėgo prie automobilio, kurį vagis kaip tik sustabdė.

– Nemušk jo!

– Būtinai mušiu!

Vagis atidarė vairuotojo dureles, Kamaliui nespėjus jam smogti akmeniu. Jis kažką šaukė arabiškai. Buvo panašu, kad prašo pasigailėti. Kamalio veide buvo nuožmaus įsiūčio išraiška. Jau buvau matęs jį įpykdytą. Panorėjęs nesunkiai galėtų užmušti žmogų. Vagis dar kažką suriko, išlipo iš automobilio ir kniūbsčias parpuolė ant žemės. Nesupratau, kas čia darosi. Jis maldavo, kartodamas vis tuos pačius žodžius.

– Ką jis sako?

Kamalis neatsakė. Buvo aiškiai matyti, kad yra sujaudintas; nusviedė šalin akmenį. Įsiūtis tirpte ištirpo.

– Ką jis sako? Kodėl sugrįžo?

Vagis meldė malonės.

– *Allahu akbar!* Viešpats yra didis! – tarė Kamalis.

– Kas yra?

– Negaliu patikėti.

– Kas?!

– Jis sako grąžinęs automobilį todėl, kad...

– Kad ką?

– Kad jei nebūtų grąžinęs, niekas niekada nebesustotų pavežti jokio seno žmogaus.

Dar Khalifa prasidėjo fontano įrenginėjimo darbai. Atvažiavo sunkvežimis iš Feso, prikrautas pintinių su kvadratinėmis molio plytelėmis. Jos buvo mėlynos, baltos, raudonos, žalios, geltonos ir turkio spalvos, oranžinės ir juodos. Kieme ant sulankstytų medvilninių patiesalų įsitaisė pora *zellijis*, plytelių pjaustytojų. Jie buvo ramūs, atsargūs, pasirengę praleisti mąstydami visą amžinybę. Pameistrys iškėlė į kiemą pirmą pintinę plytelių ir pradėjo ženklinti būsimų mozaikos dalelių kontūrus. Pasiėmęs pavyzdį, jis piešė juos namuose gamintu rašalu, pamirkęs į jį bambuko lazdelę. Vienoje plytelėje pažymėjęs keletą kontūrų, perduodavo plytelę pjaustytojui.

Vien tik centriniam fontano medalionui pagaminti reikėjo dviejų tūkstančių mozaikos gabalėlių, o visam fontanui – dvigubai daugiau, ir visus juos reikia išpjauti vietoje. Azizas sakė, kad paruošti visus mozaikos gabalėlius užtruks apie mėnesį. Iš pradžių pamaniau, kad bus kur kas ilgiau. Bet pamatęs, kaip meistrai ėmėsi darbo, atgavau viltį. Jie dirbo neapsakomai greitai, stuksendami kiekvieno *zellij* kontūrą aštriais kaltais. Jų išpjauti gabalėliai buvo įvairių formų, nuo paprastų kvadratėlių ar rombų iki S raidės pavidalo kreivių, trapecijų ir aštuonkampių žvaigždžių. Kiekvienas pavidalas turėjo savo pavadinimą. Aštriabriauniai smailūs gabalėliai buvo vadinami *quandil*, švelnios kreivės – *darj*, trikampiai – *taliya*, o aštuonkampiai – *kura*.

Maroko mozaika labai skiriasi nuo vakarietiškos, šioji dažniausiai gaminama iš vitražinio stiklo. Stiklo gabaliukai yra tolygios spalvos, o Maroko mozaika gaminama iš molio ir glazūruojamas tik pats paviršius. Išpjauti molio gabalėlius daug sudėtingiau negu stiklą, kuris lūžta tiesiomis linijomis. Sudėti draugėn *zellij* gabaliukai taip glaudžiai sukimba, kad jiems nebereikia jungiamosios medžiagos. Gabaliukai sudedami į gipsą, o vidiniai jų kraštai iškertami taip, kad geriau laikytųsi vienas kito.

Praėjus kelioms dienoms po sugrįžimo iš Mekneso, aš vėl ėjau pro braziliškos kavos krautuvėlę netoli apleisto Besono pastato. Buvo penktadienio rytas, gatvėse neįprastai daug žmonių, tvieskė pavasario saulė. Pastebėjau, kad krautuvėje prie lango sėdi senis. Jis buvo įsisupęs į poliesterio antklodę, akys užmerktos. Atidariau duris, įėjau vidun ir pasisveikinau su pardavėja. Ji paklausė, ar man patiko kava. Kai ją išgyriau, padėkojo.

– Jūs mėgstate gerus daiktus, – pasakė ji. – Matyti iš jūsų batų.

Dirstelėjau į savo kojas. Buvau apsiavęs senais juodais odiniais batais.

– Jie spindi kaip veidrodis, – paaiškino pardavėja. – Burna toli nuo kojų, bet ir viena, ir kita išduoda gerą skonį.

Aš parodžiau į miegantį senį.

– Ar tai jūsų senelis? – paklausiau pašnibždomis.

– Taip, tai jis.

– Gaila, kad jis miega, – tariau.

Pardavėja ištraukė kasos stalčiuką ir tuojau pat garsiai jį uždarė.

Senis pramerkė akis.

– Nadija, – gergždžiančiu balsu paklausė jis, – kiek?

– Sėskite prie jo, – pasiūlė moteris. – Aš jus pavaišinsiu puodeliu *Bourbon Santos*.

Atsisėdau, man ant kelių tuojau pat užšoko sidabro pilkumo katė. Senis spoksojo į gatvę.

– Ar jūs mėgstate braziliška kavą? – paklausė jis.

– Ji pati geriausia, – atsakiau.

Senis nusišypsojo, linktelėjo ir nusivalė akinius marškinių kampu.

– Mano senelis ją irgi mėgo, – toliau kalbėjau aš. – Kartą per mėnesį atvažiuodavo į Kasablanką jos nusipirkti.

– Ar jis iš Feso? – paklausė senis.

– Ne, jis buvo afganas.

Senis stumtelėjo akinius aukštyn ir palinko į priekį.

– Pažinojau vieną afganą, – negarsiai ištarė jis. – Jis gyveno Tanžere.

Aš staiga įkvėpiau.

– Gal tai buvo jis, – ištariau.

– Jis buvo sufijas. Išmintingas žmogus.

– Ar jis buvo vardu Ikbalis?

Senis liežuviu apsilaižė suskeldėjusias lūpas.

– Taip, toks buvo jo vardas, – atsakė jis.

Nieko neatsakiau, neišdaviau savo jausmų, bet mano siela pradėjo šokti.

– Jis ateidavo kas keletą savaičių, – lėtai pasakė senis. – O paskui liovėsi.

– Jį partrenkė sunkvežimis, vežęs kokakolą, – pasakiau.

Senasis kavos pardavėjas regimai nuliūdo. Jis nusiėmė akinius ir ėmė šluostytis kaktą.

– Huseinas be jo jautėsi vienišas,– ištarė jis.

– Kas tas Huseinas?

– Žmogus, dėl kurio jūsų senelis atvažiuodavo į Kasablanką, – atsakė jis.

Kai atvežė kedro lentas, sargai buvo labai nepatenkinti. Jie sustojo skersgatvyje ir liepė sunkvežimio vairuotojui grįžti atgal į Azru. Šis jau buvo bedaręs kaip lieptas, bet tuo metu aš parėjau iš lūšnyno.

– Kas čia vyksta?

– Štai žmogus atvežė kedro lentų iš Azru, – piktai pareiškė Lokys.

– Nuostabu! Reikia jas sunešti į vidų.

– Negalima, – pareiškė Hamza.

– Kodėl?

– Nes kedro medis užkeiktas. Jį labai mėgsta džinai!

– Negali būti, kad džinai tiek visko mėgtų, – pasakiau.

Osmanas parodė į dangų.

– Gali, taip ir yra, – išmaniai pareiškė jis.

Aš domiuosi vietos tikėjimais turbūt daugiau už visus savo pažįstamus, tačiau yra riba, už kurios jau ir man tampa per daug. Sargai seniausiai peržengė tą ribą. Jie valdė visus namus, įvedę išgalvotų bauginimų sistemą. Man darėsi bloga nuo jų nuolatinių nurodinėjimų, kas užkeikta, o kas ne, kaip elgtis ir kuo tikėti. Nustūmiau sargus ir daviau sunkvežimio vairuotojui ženklą iškrauti lentas.

– Jūs dar pasigailėsite, – grėsmingai ištarė Hamza.

Jau tris savaites pašto ženklų kolekcininkas Hichamas nekilo iš lovos. Paprašiau mūsų daktarą jį aplankyti. Šis nubrido iki kelių

purvais į lūšnyną, išklausė senio širdį, patikrino gerklę ir pareiškė, kad šis serga gyvybei pavojingu gripu. Liepė ligoniui gulėti namie, šiltai apsiklojus, ilsėtis ir nepriiminėti lankytojų.

Mūsų pokalbiai jau spėjo tapti svarbiausiu mano savaitės įvykiu. Laukdavau jų, nes mėgau klausytis tiesaus Hichamo požiūrio į gyvenimą. Kol senis sirgo, aš, gydytojo lieptas, laikiausi nuošaliai. Dažnai matydavau jo žmoną, perkančią daržoves priešais mečetę. Ji man papasakodavo apie vyro sveikatą.

Trečios savaitės pirmadienį ji, pamačiusi mane einantį lūšnyne, pamojo ranka.

– Jis nori jus matyti, – pasakė ji.

Atėjęs radau Hichamą sėdintį lovoje vieninteliame savo pašiūrės kambarėlyje. Jis vilkėjo seną tvido švarką, buvo užsidėjęs kepurę, o ant rankų užsimovęs kojines. Paklausiau, kaip jis jaučiasi.

– Kaip kalinys, – atsakė jis. – Kaip sušalęs kalinys.

– Atnešiau jums keletą pašto ženklų. Vienas iš Mongolijos, keletas naujų iš Afganistano.

Pašto ženklų kolekcininkas nusitraukė nuo rankų kojines, padėkojo man ir čiupo ženklus. Sudėjo juos eilėmis ir apžiūrėjo visus pro didinamąjį stiklą. Žiūrinėdamas linkčiojo galva ir kažką sau murmėjo arabiškai. Baigęs apžiūrą, padėjo stiklą ir pažvelgė į mane.

– Jūs suteikėte seniui labai daug laimės, – tarė jis.

Mano svajonę paversti svečių namus poilsio pavėsine įkvėpė marokietiška tradicija statyti *menzeh*. Šie statiniai, skirti retoms laisvalaikio akimirkoms, yra savotiška marokietiška Europoje pamėgtų poilsio namelių versija. Daugelyje karališkųjų rūmų

sodų rasime prisiglaudusių tokių poilsio pavėsinių, kurias nuo pagrindinio pastato užstoja medžiai. Pavėsinės išpuoštos aukščiausios rūšies *bejmat*, jų stogai dengti žaliomis plytelėmis, vadinamomis *qermud*, o viduje pristatyta paprastų krėslų, pridėta pagalvių ir ištiesti kilimai.

Paversti apleistus svečių namų griuvėsius marokietiška poilsio pavėsine pasirodė stebėtinai lengva. Pirmiausia pastatą reikėjo visiškai išvalyti, pašalinti surūdijusį geležinį stogą, įvesti vandenį ir elektrą. Paskui iš naujo nutinkuoti sienas, grindis iškloti *bejmat* ir galiausiai žalių plytelių karūna uždengti stogą.

Darbai turėjo prasidėti balandžio vidury. Ant seno voko nupiešiau apytikrį būsimo pastato vaizdą ir padaviau jį statybų vadovui iš Uzarzato. Šis pateikė tokią mažą sąmatą, kad niekas ja nepatikėjo, o mažiausiai aš pats. Vis dėlto jį pasamdžiau.

Problemos prasidėjo iš karto. Osmanas kažkodėl nusiteikė prieš šį sumanymą ir paskelbė, kad viskas baigsis blogai. Pasak jo, pastatas ne be reikalo taip ilgai stovėjo apleistas. Kai paklausiau, koks gi galėjo būti tas reikalas, jis įsižeidė ir oriai nuėjo savo keliais. Hamza irgi nepritarė. Jis pasivėdėjo mane nuošaliau.

– Nedarykite šitos klaidos, – patarė jis.

– Ar negali man pasakyti, kodėl svečių namai buvo apleisti?

– Tai ne jūsų reikalas, – atsakė jis.

– Jei vėl kalbėsi apie džinus, – atsakiau, – tai gali nesivarginti. Į *Dar Khalifa* atvyksta egzorcistai.

Sargo veidas sustingo.

– Kada? Kada jie atvyks?

– Kai galės, – atrėžiau.

Vėlyvas pavasaris virto vasaros pradžia, oras pakvipo kitaip. Jis pasidarė aromatingas, švelnus, tarsi žadėdamas daugybę gerų dalykų. Žiema seniai praėjo, mūsų laukė ilgos karštos dienos, ir mano nuotaika vėl pagerėjo. Slankiojau po tuščius kambarius nekantriai laukdamas, kada galėsime juose įsikurti. Apdailos darbai buvo beveik baigti, tačiau liko nepadaryta įvairių smulkių darbelių, ir dėl to normaliai gyventi tebebuvo galima tiktai laikiname miegamajame, kuriame visi ir buvome įsikūrę.

Vieną rytą, sėdėdamas prie savo indiškojo stalo, rašiau laiškus; staiga suskambo telefonas. Dar nebuvo aštuonių. Nustebau, kas galėtų taip anksti skambinti. Pašnekovo balsas buvo sodrus, garsus, jis puikiai kalbėjo angliškai. Paklausė, ar aš esu Sirdaro Ikbalio Ali Šacho giminaitis. Atsakiau, kad esu jo anūkas.

– Mums reikia susitikti, – ištarė balsas.

– Gal pasakysite, kas jūs toks?

– Paaiškinsiu akis į akį.

Tą popietę į sutartą susitikimo vietą – kavinę netoli Hasano II bulvaro – atėjau dvidešimčia minučių anksčiau. Įtariau, kad mano telefoną paslaptingajam skambintojui bus davusi grafienė de Longvik. Mėginau jai paskambinti, bet atsiliepusi tarnaitė pranešė, kad ji išvykusi į Vest Indiją.

Užsisakiau espreso kavos ir išsitraukiau užrašų sąsiuvinį. Iš pirmo žvilgsnio visos Maroko kavinės vienodos – cigarečių dūmų debesys, pagyvenę vyriškiai ilgomis dželabomis ir geltonos odos šlepetėmis numintais pirštais. Bet pažvelgus atidžiau, jums atsivers netikėtai įdomus pasaulis. Prie gretimo staliuko sėdintis vyriškis su storastikliais akiniais ir skutimosi peiliuku pjaustė degtukus. Greta jo, laisvai atsilošęs, vandens pypkę giliai

traukė aukštas, elegantiškas ponas. Padavėjas pripuolė prie jo ir slapčia iš po savo padėklo įspaudė pluoštą banknotų. Vyriškis pasikišo juos po dželaba ir apsidairė.

Mano paslaptingasis pašnekovas vėlavo penkiolika minučių. Užsisakiau dar puodelį kavos ir prirašiau keletą sąsiuvinio lapų. Staiga ant jų užkrito tamsus vėsus šešėlis. Pakėliau akis. Priešais mane stovėjo barzdotas vyriškis. Jis buvo lieknas, kokių penkiasdešimt penkerių metų, apsirengęs pilku lino kostiumu. Jis ištiesė ranką.

– Aš Huseinas Benbrahimas, – pasisakė.

Nežinojau, ką atsakyti. Negrabiai užverčiau sąsiuvinį, pastūmiau jį į šalį ir gestu pasiūliau vyriškiui prisėsti šalia. Jis atsisėdo. Jo veidas buvo tamsus, beveik visai paslėptas žilstančios barzdos. Pečiai platūs, laikysena nenatūraliai tiesi.

– Man apie jus papasakojo kavos pardavėjas, – tarė jis.

– Man apie jus irgi, – atsakiau.

– Tai jūs jau žinote, kas mus sieja?

– Ne, ne, – atsakiau, – nežinau. Tik žinau, kad jūs egzistuojate... kad mano senelis dėl jūsų važinėdavo į Kasablanką.

Huseinas paprašė padavėjo atnešti *cafe crème** ir vėl atsigręžė į mane.

– Taip, jis čia atvažiuodavo dėl manęs.

– Kodėl?

– Ikbalis buvo mano senelio draugas, – atsakė vyriškis, palinkęs arčiau manęs. – Daugiau negu draugas. Jie buvo broliai.

– Broliai? – nieko nesupratau.

* Kavos su pienu (*pranc.*).

– Brolis ne ta prasme, kuria jūs pagalvojote, – atsakė jis. – Brolis masonas. Žinote, mano senelis ir jūsų senelis buvo laisvieji mūrininkai.

– Žinau, kad mano senelis priklausė Edinburgo ložei, – atsakiau.

Huseinas palinko dar arčiau manęs, pasirėmė alkūnėmis į stalą ir suglaudė delnus.

– Būtent, – tarė jis. – Jie susipažino per Pirmąjį pasaulinį karą Edinburgo karo ligoninėje. Ikbalis buvo afganas, o mano senelis marokietis, tad natūralu, kad jie susidraugavo. Abu tapo masonais ir palaikė ryšius visą gyvenimą.

– Kada mirė jūsų senelis?

– 1963, – atsakė Huseinas, – praėjus trejiems metams po to, kai Ikbalis persikėlė į Tanžerą. Mano tėvai mirė, kai aš buvau dar vaikas, mane išaugino senelis. Po jo mirties nebeliko kam manimi rūpintis. Neturime artimų giminių, todėl mane būtų išsiuntę į prieglaudą. Bet Ikbalis mane išgelbėjo. Jis buvo pažadėjęs manimi pasirūpinti, jei seneliui kas nors atsitiktų.

– Masono pareiga? – paklausiau.

– Brolio pareiga.

– Bet jūs neapsigyvenote su juo Tanžere?

– Ne, aš likau Kasablankoje, internatinėje mokykloje, – paaiškino Huseinas. – Ikbalis lankydavo mane kas mėnesį. Atveždavo knygų ir maisto. Tik gerokai vėliau sužinojau, kad už mokyklą mokėjo jis. Paliko banke pinigų tolesnėms mano studijoms. Tik jo dėka aš tapau chirurgu. – Huseinas neilgam nutilo. – Jis man visad sakydavo, kad turiu tvirtą ranką.

– Bet kodėl jis apie jus nieko nesakė? Nepasakojo net savo artimiems draugams Kasablankoje.

Huseinas labai įdėmiai pažvelgė į mane.

– Tikra labdara duodama nesigiriant, – atsakė jis. – Pakanka tik apie ją prabilti, ir ji netenka prasmės.

Po keturių savaičių nuo tos dienos, kai buvo pradėti pjaustyti mozaikos gabaliukai, meistrai ėmėsi dėlioti fontaną. Į *Dar Khalifa* atvyko naujas *moualem*. Jis buvo smulkutis, trapaus sudėjimo, nelyginant Meiseno porceliano figūrėlė. Hamza įvedė jį į namus ir parodė kiemą, kuriame sėdėjo *zellij* pjaustytojai. Meistras pasitiesė gabalą maišinės medžiagos ant žaliomis plytelėmis išklotų grindų ir ėmėsi darbo.

Pirmiausia jis nusipiešė centrinį fontano medalioną, paskui šešiolika išorinių ratų, galiausiai – foną. *Moualem* pincetu sudėliojo į centrinį medalioną smulkiausius rankomis išpjautus mozaikos gabaliukus. Jis buvo toks patyręs, kad visus penkis tūkstančius gabalėlių sudėjo iš blogosios pusės, nė karto nepažvelgęs, kaip turi atrodyti visas ornamentas. Jo rankos judėjo šviesos greičiu: kilojo iš atskirų krūvelių reikalingus mozaikos gabaliukus ir dėjo juos į vietas. Paklausiau, kaip jis gali dirbti nežiūrėdamas į spalvas.

– Tik aklasis žino, kokios silpnos yra akys, – atsakė jis.

Kol buvo gaminamas fontanas, bibliotekoje stalius ruošė kedro medieną šešiems šimtams pėdų lentynų. Lentos skleidė pasakišką aromatą. Jis pripildė visus namus. Rachidas su savo keturiais darbininkais išsirengė iki apatinių ir užsirišo burnas skudurais. Pjuvenų buvo tiek daug, kad žmogus, priviliotas į biblioteką kedro kvapo, tuojau pat būdavo apakinamas tikros jų pūgos. Sargai nekantriai mindžiukavo už durų. Jie vis dar nerimo, kad aš nusipirkau užkeiktos kedro medienos, ir siuto, kad

nepaklausiau jų patarimo. Gal lentose tikrai gyveno būriai džinų, bet jų nebuvo matyti nė ženklo. Namai nesugriuvo.

Vienintelis būdas įveikti augančią įtampą buvo bent trumpam palikti *Dar Khalifa*. Vėl pradėjau daugiau laiko leisti mieste, dirbti kavinėse, stebėti žmones. Kamalis žinojo, kad mane dažniausiai galima rasti *Café Rialto*, priešais kino teatrą. Pamėgau tenykštę kavą, panašią į degutą, su migdolų prieskoniu.

Vieną popietę Kamalis pastatė džipą prie kavinės ir priėjo prie mano staliuko. Jis atnešė naujausių žinių apie gangsterio planus atimti iš mūsų Kalifo rūmus. Kamalis atsisėdo ir pradėjo dėlioti ant stalo įvairius dokumentus. Mes kalbėjomės apie nuosavybės ribas, tik staiga prie mūsų priėjo policininkas. Jis ranka mostelėjo džipo link.

– Kaip jis čia atsidūrė? – paklausė jis.

Aš išbariau Kamalį už neteisėtą automobilio pastatymą.

– Tuojau pasitrauksime, – pažadėjau.

– Kalbu ne apie automobilį, – karštai paprieštaravo policininkas. – Kalbu apie ženklelį. Iš kur jį gavote?

Policininkas nykščiu bedė į oficialios išvaizdos ženklą, priklijuotą prie automobilio priekinio stiklo vairuotojo pusėje. Tai buvo žalia penkiakampė Maroko žvaigždė raudoname fone.

– Iš kur jūs gavote policijos viršininko ženklelį? – pakartojo policininkas.

Kamalis pašoko iš vietos ir priėjo prie automobilio.

– Jei nori sužinoti, iš kur gavau ženklelį, – arogantiškai atrėžė jis, – pamėgink išrašyti man baudos kvitą.

Policininkas pakramtė savo tušinuką.

– Nagi, išrašyk, išrašyk! – garsiai ragino Kamalis.

– Tuojau pat patraukite automobilį arba turėsiu jus nusivesti į nuovadą, – pagrasino policininkas.

– Išrašyk man baudos kvitą, baily! Nė nepajusi, kaip būsi paskirtas į Sacharą!

Aš pasilenkiau sumokėti už kavą. Kai išsitiesiau, policininko nebebuvo.

– Kur jis dingo?

– Pabėgo.

– Tu turi giminių policijoje?

– Ne, – atsakė Kamalis. – Nusipirkau ženklą turguje už dolerį.

Grafienė de Longvik man paskambino grįžusi iš Karibų. Ji papasakojo, kad jos dukters rūmai Martinikos saloje labai žavūs, bet nepaprastai drėgni. Geriausia ilgos kelionės akimirka, pareiškė ji, yra ta, kai galiausiai grįžti namo.

Aš pasakiau, kad sužinojau, ko iš tikrųjų mano senelis kas mėnesį važinėjo į Kasablanką.

– Pirkti kavos? – paklausė grafienė.

– Ne, – atsakiau. – Jis tesėjo pažadą, kurį kadaise buvo davęs broliui masonui.

Išgirdau, kaip kitame laido gale subarškėjo perlai.

– Jūs žinote apie Huseiną Benbrahimą?

– Jau žinau, – atsakiau. – Bet jeigu jūs irgi žinojote, kodėl man nieko nesakėte?

– Aš ne masonė, – atsakė grafienė, – bet jei pažadu laikyti paslaptį, niekam jos neišplepu.

Po kelių dienų vieną rytą radau Rachaną, užsikniaubusią ant virtuvės stalo. Greta ant grindų klykė Timūras.

– Buvau tikra beprotė, kad patikėjau tavo pažadais, – tyliai, nepakeldama galvos ištarė Rachana. – Dabar sėdžiu įkalinta šituose pamišėlių namuose, kuriuos tu sugalvojai!

– Netrukus bus geriau, – atsakiau. – Kitaip negali būti.

Rachana pakėlė galvą ir pažvelgė į mane, tarsi nematydama.

– Tu bent gali pabėgti – ištisas popietes sau sėdi prirūkytose kavinėse, kuriose vieni vyrai.

– Aš renku duomenis, – mėginau gintis.

– Gerai, aš irgi noriu rinkti duomenis!

Nebeliko kitos išeities, kaip pažadėti Rachanai irgi pasamdyti padėjėją. Ji iki blogumo prisiklausė, kaip be paliovos riejasi gausūs pagalbininkai, mano pasamdyti jos gyvenimui palengvinti. Beveik ištisas dienas Rachanai tekdavo maldyti susikivirčijusius šeimynykščius – virėją, auklę, tarnaitę, sodininką ir sargus. Galiausiai jai prireikė žmogaus, galinčio tapti jos dešiniąja ranka ir suvaldyti visus kitus. Tikėjausi, kad Rachana netrukus pamirš apie tai, kaip jau yra pamiršusi anksčiau, ir mūsų gyvenimas galės vėl tekėti nelengvu keliu. Ėjo dienos. Aš iš paskutiniųjų stengiausi išblaškyti žmoną, bet ji nieko nepamiršo. Pirmąjį protrūkį keitė kitas: reikalavimas atgauti laisvę, išsivaduoti nuo pančiais tapusių Kalifo rūmų.

Beveik kiekvieną popietę Arianė sumesdavo į pintą krepšį savo mylimiausios, į dalis išrinktos, lėlės likučius ir eidavo pasėdėti su sargais, pasižiūrėti jų darbo. Ji ištisas valandas tyliai žaisdavo, klausydamasi istorijų iš arabiškų pasakų apie garbę, narsą ir kerštą. Jau po kelių savaičių mūsų gyvenimo Maroke, ji pradėjo truputį kalbėti prancūziškai ir arabiškai. Nors ir buvo tokia maža, tapo mums tikra vertėja. Kartais ji pasiimdavo į sodą ir

mažąjį Timūrą, ir tada juodu abu trukdydavo sargams bet ką dirbti.

Vieną popietę pamačiau, kaip Lokys sūpuoja glėbyje Timūrą ir seka pasaką Arianei.

Atsiprašiau jo.

– Jie gaišina tavo laiką, – pasakiau.

Lokys pažvelgė Timūrui į akis. Įkvėpė oro ir labai giliai atsiduso.

– Vaikai – tai gyvenimas, – atsakė jis.

Rachanos laisvė pasirodė mūsų namuose vieną ankstyvą vakarą kūningos, gerai sudėtos moteriškės, vardu Rabija, pavidalu. Rabija stebėjo aplinkinį pasaulį pro didžiulius akinius, aplink galvą aprištus tampria juostele. Gestais ji paaiškino nugirdusi, kad čia jos laukia darbas. Gerai pagalvojus, Rabija neatitiko mūsų reikalavimų. Ji nekalbėjo nei angliškai, nei prancūziškai, o į Kasablanką buvo atvykusi tik prieš savaitę iš tolimo dykumų kaimo. Vis dėlto vienas jos bruožas mums labai tiko – ji visiems sutiktiems kėlė nuoširdžią baimę. Jei būčiau drąsesnis, jau per pirmą susitikimą būčiau atidaręs namų duris ir išviję ją lauk. Bet nei Rachanai, nei man nepakako narsos taip pasielgti. Vos dvi dienas viešpatavusi *Dar Khalifa*, Rabija sugebėjo sutramdyti visus jo gyventojus, įskaitant Rachaną, vaikus ir mane. Tylutėliai tipenome po namus, stengdamiesi nepakliūti jai į akis. Virėja, auklė ir tarnaitė vaikščiojo pastėrusios, tarsi ką tik nuplaktos. O sargai užsirakino arklidėse ir atsisakė išeiti laukan.

Rabijos teroras tęsėsi. Ypatinga savo auka ji pasirinko tarnaitę Maliką. Vargšė moteris buvo ištvėrusi labai daug vargų, būtent

dėl to ją ir pasamdėme. Pagal Maroko kriterijus, ji elgėsi neįtikėtinai skandalingai – buvo du kartus ištekėjusi, išsiskyrusi ir dar turėjo nesantuokinę dukterį. Mergaitė, kuriai neseniai suėjo treji, gyveno su motina. Malika buvo labai religinga, bet turėjo du trūkumus. Pirmasis – ji gėrė. Labiausiai mėgo romą, bet sugebėdavo išpliaupti viską, ką rasdavo namuose, o paskui į tuščią butelį pripildavo vandens iš čiaupo. *Dar Khalifa* jai buvo nelyginant savotiškas klubas – ateidavo čia rytą, prisilupdavo ir vargais negalais iššlitiniuodavo į popietės kaitrą. Antrasis jos trūkumas buvo melavimas. Malika melavo apie viską, ji tiesiog negalėjo susivaldyti. Taip ji stengėsi nuslėpti priklausomybę nuo alkoholio. Mudu su Rachana spėjome pamėgti Maliką. Prisirišome prie jos ir taikstėmės su abejotinu jos elgesiu.

Vieną popietę Rabija, kaip paprastai, tikrino tvarką namuose. Ji tvirtu žingsniu ėjo per kambarius, pirštu braukė įvairius paviršius ir labai atidžiai apžiūrinėjo.

– Malika! – staiga sugriaudėjo ji.

Po ilgo laiko pasirodė apspangusi tarnaitė, stengdamasi laikytis tiesiai.

Rabija priėjo arčiau ir apuostė Maliką.

– Tu girta.

– *Lah, lah!* Rabija, ne, ne! Aš negirta. Garbės žodis. Visai ne!

Rabija puolė į virtuvę ir neilgai trukus grįžo nešina batų dėže.

– Paimk šitą dėžę, – paliepė ji tarnaitei.

Malika negrabiai paėmė dėžę.

– Dabar paklausiu dar kartą, – pranešė Rabija. – Ar tu gėrei alkoholio?

– Ne! – susvirduliavusi riktelėjo Malika. – Žinoma, kad ne!

– Prisieki viskuo, kas šventa?

Tarnaitė linktelėjo.

– Taip, prisiekiu!

Rabija pasitaisė tamprią galvos juostelę.

– Tada atidenk dėžę.

Pirmiausia išgirdau Malikos klyksmą ir tik vėliau pamačiau, kas buvo dėžėje. Ten gulėjo Koranas.

– Tu melagingai prisiekei šventuoju Koranu! – sušnypštė Rabija.

Malika garsiai, skausmingai suklykė. Išsigandusi amžinosios pražūties, ji pasisuko į Meką ir puolusi ant kelių pradėjo melstis.

Po savaitės jos abi su Rabija paliko mūsų namus. Nė viena nepaaiškino, kodėl išeina. Kai pasiteiravau priežasčių, abi moterys atsakė, kad už jas nusprendė Dievas.

Visą dieną Arianė su kitais darželio vaikais praleido paplūdimyje, kur tyrinėjo vandens užterštumą. Ji sužinojo, kad mesti į vandenyną tuščius baliklio butelius yra blogai, o rinkti kitų išmestas šiukšles ir vilkti jas namo – gerai. Juodu su Timūru kietai miegojo ir sapnavo sapnus, jiems akomponavo juodnugarių varlių choras. Mudu su Rachana mano kompiuteryje žiūrėjome „Muzikos garsus“. Fon Trapų šeima ką tik sudainavo atsisveikinimo dainą ir kalnais iškeliavo į Šveicariją. Jau norėjau išjungti šviesą, tik staiga išgirdau Osmano riksmą. Buvo aišku, kad kažkas įvyko. Su pižama išbėgau į lauką.

– Osmanai, Osmanai, kur tu?

– Čia, mesjė Tahirai!

Sargas buvo netoli baseino, ir ne vienas. Žolėje prie jo kojų susirietęs kiūtojo kitas žmogus.

– Sučiupau vagį! – džiaugsmingai suriko Osmanas, tarsi sumedžiojęs tigrą. – Duokit man virvę ir kvieskit policiją! Greičiau!

Osmanas, Hamza ir Lokys dienų dienas svajojo apie tai, kaip jie sugaus įsibrovėlį. Daugiau apie nieką jie nekalbėdavo.

Kurį laiką išsigandęs laksčiau mėgindamas sumesti, kas tiktų vietoj virvės. Prisiminiau vieną filmą, kuriame narkotikų prekeivis buvo surištas lempos laidu. Nubėgau į virtuvę, radau ką tik Rachanos nupirktą lempą, nutraukiau jos laidą ir nuskubėjau pas Osmaną.

– Ar iškvietėte policiją? – paklausė jis, stengdamasis prispausti vagį prie žemės.

– Dar ne. Nežinau numerio.

– Eikit į nuovadą ir atveskit! Tuojau pat!

Pribėgau prie visureigio, įjungiau variklį ir nulėkiau *bidonville* keliais. Vietos nuovados seržantas miegojo kieme ant suoliuko. Pažadinau jį.

– Mes sučiupome vagį!

– O.

– Ar galite pasiųsti policijos mašiną?

Atrodo, kalbos apie nusikaltėlį policininkui kėlė nerimą.

– Ar jis pavojingas?

– Taip, manau, kad taip.

Jis užrašė ant popierėlio adresą.

– Nuvežkit jį į štai šitą nuovadą.

Parskubėjau namo. Osmanas vyriškį buvo surišęs taip standžiai, kad šio rankos spėjo pamėlynuoti.

– Aš sulaužysiu jam kojas, – pasakė jis. – Tada jis negalės pabėgti!

– Nebūk toks žiaurus!

– Palaikykime jį keletą dienų katilinėje, – pasiūlė Osmanas. – Galėsime jį marinti badu ir mušti lazdomis.

– Tai kankinimas, – atsakiau.

Osmanas nusišiepė taip plačiai, kaip dar niekad nebuvau jo matęs šiepiantis.

– Taip, – patenkintas pritarė jis. – Kankinimas.

Paliepiau nuvilkti įsibrovėlį į automobilį. Osmanas jam porą kartų smarkiai įspyrė į pilvą, paskui persimetė per petį. Po penkių minučių jau važiavome į policijos nuovadą. Ten vagis buvo iškeltas iš automobilio ir numestas ant grindų. Jis iš skausmo vaitojo. Seržantas užsirašė vagies vardą, spyrė jam į pilvą, paskui į galvą, pastūmė man kėdę ir vėl spyrė suimtajam.

Osmanas vaizdingai parodė, kaip jis sučiupęs vagį, parvertęs jį ant žemės, užlaužęs rankas ir užkimšęs burną. Dešimt rausvo popieriaus lapų pramaišiui su kalkiniu popieriumi buvo įsukti į senutę rašomąją mašinėlę arabiškais rašmenimis. Civiliais drabužiais apsirengęs detektyvas užsirašė visas smulkmenas, o vagis spyriais buvo nugrūstas į kamerą.

Joje jau buvo geras pustuzinis nusikaltėlių. Jie atrodė grėsmingai. Vienas visas kruvinas, tarsi būtų subadytas peiliu; kitas skusta galva, su šešių colių ilgio randu ant skruosto; trečias stovėjo įsitvėręs virbų ir rodė grimasas policininkams.

Baigus rašyti protokolą ir uždarius vagį į kamerą, policininkas manęs paklausė, ar ketinu pateikti kaltinimus.

– Aš tik nenoriu, kad jis grįžtų į mano namus, – atsakiau. – Dabar jis tikrai bus įpykęs.

Pasisukęs žvilgtelėjau į kamerą ir pirmą kartą kaip reikiant apžiūrėjau vagį. Jam buvo kiek per dvidešimt metų, akys išspro-

gusios, galva plikai skusta, burnoje matyti labai aštrūs dantys. Mūsų žvilgsniai susidūrė. Jo akys buvo tokios šaltos, kad aš išsigandau dėl savo gyvybės. Detektyvas, atrodo, perskaitė mano mintis.

– Taip, – lėtai patvirtino jis. – Taip, jis veikiausiai grįš atkeršyti.

– Bet aš turiu du mažus vaikus.

– Tada teks jį pasodinti į kalėjimą, – didingai atsakė pareigūnas.

Aš linktelėjau, pasirašiau protokolą ir paklausiau, kuo dar galėčiau prisidėti prie teisingumo įvykdymo.

– Paskutinis prašymas, – paaiškino detektyvas.

– Taip, prašykite, ko norite, – atsakiau.

– Jums teks užeiti į narvą ir pasikalbėti su įsibrovėliu.

Pažvelgiau policininkui į akis, paskui vėl pasisukau į narvą. Suimtieji stovėjo prie virbų. Atrodė, kad jie manęs laukia, šypsodamiesi, švelnūs ir nuolankūs.

– Ne, pone, – mandagiai atsakiau. – To tai jau nebus.

Praėjo trys savaitės po susitikimo su suteneriu, o egzorcistų nebuvo nė ženklo. Keikiau save, kad leidausi įtikinamas sumokėti užstatą. Bet aš pirmą kartą gyvenime samdžiau grupę egzorcistų, todėl neišmaniau, kaip tokiais atvejais dera elgtis. Kamalis išklausė mano skundų. Aš iškeikiau jį, kam išvis supažindino mane su atgrasiuoju suteneriu.

– Lipkite į automobilį, – paliepė jis.

– Tai mes važiuosime į Meknesą jo prigriebti?

– Pamirškite sutenerį, – paliepė jis. – Važiuojam žiūrėti šunų.

Kasablanka – tai miestas, pilnas staigmenų. Vos atvykus atrodo, kad tai šiuolaikinis metropolis. Bet neilgai trukus pradedi

įžvelgti daugiau ir padarai išvadą, kad visi naujamadžiai pastatai ir naujieji turčiai – tai tik fasadas, dengiantis senas šiurkščias tradicijas. Paskui pradedi matyti, kaip senovė maišosi su modernybe, ir vėl pradedi viskuo abejoti.

Tas vakaras, kai mudu su Kamaliu ėjome į šunų lenktynes, buvo vienas keisčiausių mano gyvenime. Nieko itin įdomaus neįvyko. Pažiūrėjome, kaip pustuzinis senų pavargusių skalikų lekia *art deco* stiliaus Velodrome, o minia kresnų vyriškių mojuoja lažybų kvitais. Tvyrojo neišvengiamas cigarečių dūmų debesis, lošėjai kapojosi tarpusavyje ir gyrėsi savo sėkme. Bet iš ten aš išsinešiau vertingiausią dalyką – suvokimą, kad Kasablanka pranoko prancūzų kadaise sumanytas ribas. Ji pasirodė esanti reta, hibridinė vieta, sujungusi įvairiausius žmones iš skirtingų tos pačios karalystės kampų, atsidūrusius viename katile. Neišgirdau apie Kasablanką nė vieno gero žodžio. Visi iš jos šaipėsi, visi pripažino čia gyvenantys, bet niekas neprisipažino esąs iš čia kilęs. Niekas čia nebuvo savas. O sykiu visi mes buvome šio miesto gyventojai.

DVIDEŠIMTAS SKYRIUS

Gyvenkite kaip broliai, bet verslą darykite kaip nepažįstami.

Egzorcistus atvykstant galėjai išgirsti iš toli. Jie atvažiavo per lūšnyną cementovežiu, pūsdami savadarbius trimitus ir klykaudami it bepročiai, ką tik pabėgę iš gydyklos.

Rachana juos išgirdo pirma. Ji pakėlė akis į dangų ir paklausė, ar mums jų būtinai reikia.

– Tu man liepei elgtis kaip marokiečiui, – atsakiau, – o marokiečiai visada atlieka egzorcizmą.

Po dešimties sekundžių cementovežis, cypdamas stabdžiais, sustojo prie namų ir iš jo iššoko suteneris. Ne iš karto jį pažinau. Jis buvo užsimaukšlinęs auksaspalvės medžiagos turbaną, rankoje laikė lazdą. Pamatęs mane, pagarbiai nusilenkė, užsidegė marihuanos prikimštą pypkę ir švilptelėjo egzorcistams sekti jam iš paskos į namus.

Sargai susijaudino pamatę atvykėlius. Pasak jų, šie atnešę *baraka*.

– Tai matyti jiems iš akių, – prisiekinėjo Hamza.

– Jie turi galių, – susižavėjęs kalbėjo Osmanas.

– Galių išvaryti džinus, – pareiškiau aš.

– Ša, – sudraudė Lokys. – Jie išgirs!

Egzorcistai susigrūdo bibliotekoje, sutūpė ant kedro lentų ir ėmė rūkyti hašišą. Suskaičiavau juos, kai ėjo pro duris. Dvidešimt trys vyrai ir viena moteris. Iš karto buvo matyti, kad jie ne iš Kasablankos. Nuo jų sklido atvirumas, savotiška nuogybė, buvo matyti, kad jie neturi paslapčių. Vieni buvo aukšti, kiti kresni arba storuliai, bet visų veidai atrodė išpjauti iš tos pačios tamsios, vėjų nugairintos odos.

Suteneris išsitraukė iš burnos kampučio pypkę.

– Jie iš kalnų, – tarė jis.

– Ar jie įstengs išvaikyti džinus?

Suteneris pažvelgė į egzorcistus, paskui į mane.

– Iščiulps juos iš sienų ir praris nė nekramtę.

– Kiek tai užtruks?

– Gal dieną, o gal savaitę.

Mūsų pokalbį nutraukė lankytojo beldimas į sodo duris. Hamza išbėgo įleisti ir netrukus grįžo, vesdamasis gangsterio žmoną. Ji buvo su aukštakulniais bateliais, ankštomis gėlėtomis tamprėmis ir tvido švarku. Tamsiai raudoni plaukai surišti rausvu kaspinu, veidas be saiko išdažytas.

– Užuodžiu hašišą, – išsišiepė ji.

– Tai egzorcistai, – mandagiai paaiškinau. – Jie iščiulps iš mūsų sienų džinus ir nė nekramtę juos praris.

Madam Nafisa susiraukė.

– Ar turit leidimą? – paklausė ji.

– Kieno leidimą?

– Savivaldybės.

Suteneris prisigretino prie jos nelyginant kambarinis šunelis, besimeilinantis pudeliui. Palikau jį flirtuoti su gangsterio žmo-

na ir išvažiavau su Kamaliu pirkti ožio. Egzorcistai pareikalavo visos bandos. Jei kartais jos negautų, leido suprasti jie, tai gali būti, kad džinų iščiulpti visai nepavyks.

– Mums reikės kiekviename kambaryje papjauti po vieną didelį ožį! – suriko vienas egzorcistas.

Hamza energingai sulinksėjo galvą.

– Aš juk jums sakiau, – priminė jis, – kiekviename kambaryje reikia papjauti po ožį.

Toks sumanymas buvo neįgyvendinamas vien dėl finansinių priežasčių. Suaugęs ožys kainuoja mažiausiai du šimtus svarų. Visa ožių banda atsieis kelis tūkstančius. Be to, įtariau, kad mėsa galiausiai bus nugabenta į kalnus kaip papildomas mokestis egzorcistams.

– Jums teks apsieiti su vienu ožiu, – pareiškiau. – Sakykite ką norite, gausite tik vieną. Daugiau negaliu sau leisti.

Suteneris primerkė akis.

– Žiūrėkit, kad jis būtų didelis, – karčiai priminė jis.

Vakaruose panorus nusipirkti šviežios mėsos, paprastai keliaujama į prekybos centrą prie šaldytuvų ir ieškoma padoriau atrodančio polietileno paketo. Maroke „šviežia mėsa“ reiškia dar gyvą gyvulį. Čia įprasta išsirinkti vištą narve ir palaukti, kol jai jūsų akivaizdoje nusuks galvą. Tas pats galioja ir avims. Stebėti, kaip pjaunama avis, yra pirkimo proceso dalis. Gyvendami Londone, avienos pirkdavome nedaug, kokį svarą ar du. Net neįsivaizdavome, ką reiškia pirkti visą gyvulį.

Nuo vaikystės pratęs rinktis mėsą, dailiai supakuotą į polietileną, sunkiai pripratau prie gyvulių skerdimo ir marokietiškos sistemos realizmo. Man mieliau, kai kanopos, plunksnos ir kai-

lis jau pašalinti. Mėgstu anonimišką mėsą, atkirstą nuo gyvybės versmės.

Kamalis pasakė žinąs, kur pigiai nusipirkti ožį. Jis nuvažiavo palei uosto dokus, paskui pasuko dešinėn keliu, vedančiu į pramoninį Ain Sebos rajoną. Važiavome pro apgriuvusius mūrinius sandėlius bei fabrikus, iškilusius dar prancūzų okupacijos laikais. Kartkarčiais pastebėdavome seną vilą, apleistą, sugriuvusiu stogu, apsuptą guotelio aukštų datulių palmių.

– Prancūzai manė čia atradę rojų, – pasakė Kamalis, – bet jūs tik pažiūrėkite, kuo viskas pavirto.

Jis sustabdė automobilį prie sugriuvusio sandėlio visai netoli jūros. Gretimoje kavinėje sėdėjo du vyrai ir nykščiais stumdė šaškių lentoje butelių dangtelius. Jie pakėlė galvas, nustebinti privažiavusio automobilio.

– Čia iš aplinkinių kaimų suveža ožius, – pasakė Kamalis. Jis nuvedė mane betoniniais laiptais. Išėjome į ilgą koridorių, iškilotą šiaudais ir apšlakstytą krauju, aidintį nuo kankinamų gyvulių balsų.

– Jie čia, – tarė Kamalis.

Jis stumtelėjo duris, ir staiga mus apsupo jūra ožių. Jų buvo šimtai – baltų, juodų ir rudų; visi traukėsi vengdami mūsų kojų. Prie mūsų prisiyrė nuožmios išvaizdos žmogus didžiulėmis rankomis ir apsikabino Kamalį. Jis sugriebė už ragų stambų ožį, sviedė jį ant svarstyklių ir lote išlojo kainą. Kamalis papurtė galvą. Persigandęs ožys buvo numestas atgal į bangas, išgelbėtas nuo giljotinos, nes pasirodė per storas.

Procesas kartojosi tol, kol pavyko rasti tinkamo svorio ožį. Kamalis jį pražiodė, pažvelgė į nasrus, paskui sukišo į juos abi rankas.

– Tikrini, ar jo mėsa bus minkšta? – paklausiau.

– Ne, – atsakė jis. – Žiūriu, ar jis turi *baraka*.

Aukojimui skirtą ožį reikia rinktis labai atidžiai. Egzorcizmui svarbesnė gyvulio dvasia, o ne jo mėsos skonis. Papjovus ožį, turintį blogą karmą, nelaimės gali virsti katastrofa. Padaviau pardavėjui pluoštą šimto dirhamų banknotų, šis surišo ožio kojas. Mudu su Kamaliu užsimetėme jį ant pečių ir nusvyravome prie automobilio.

Grįžę į *Dar Khalifa*, radome egzorcistus, be sąmonės drybsančius bibliotekoje. Vos juos pamatęs, įpykau. Jie nevykdo savo pareigos išvyti iš namų džinus. Susikalbėti galima buvo tik su suteneriu. Jis buvo įsitaisęs kampe ir suko marihuanos suktinę.

– Jie miega! – surikau.

– Jie ruošiasi, – atsakė jis.

– Tuojau pat juos prikelk!

Jis apsilaižė lūpas ir nusviedė ant grindų degtuką.

– Tai neįmanoma.

– Jie taip apsirūkę?

– Tai ne dėl *kif*, – paaiškino jis. – Jie išsivirė arbatos iš geltonų gėlių, kurios auga tavo sode.

Būčiau jo nesupratęs, jei kadaise, keliaudamas po Amazonės aukštupį, nebūčiau pats matęs nuodingo durnaropių žiedų veikimo. Šie žiedai, kartais dar vadinami „velnio trimitais“, vilioja kvailius juos paliesti ar net paragauti. Iš visų Peru augalų nerasi kito, kurio veikimas būtų stipresnis už šio. Aš pats netyčia jį patyriau, kai buvau apsistojęs pas šuarų genties indėnus. Jie pasakojo, kad šis augalas suteikia jiems antrąjį regėjimą, leidžia įžvelgti pasaulio tikrovę.

Durnaropių poveikis žinomas nuo tų laikų, kai ispanai užkariavo Ameriką. Šį augalą į Europą pirmieji atgabeno konkistadorai drauge su pomidorais, bulvėmis, čili pipirais ir tabaku. Kulinarijoje jis nebuvo naudojamas, užtat labai patiko raganoms, šios su juo atlikdavo užkeikimus. Iš durnaropių žiedų gamindavo tepalą, juo pasitepdavo kaktą ir vidinę šlaunų pusę. Kad tepalas geriau įsigertų, jis būdavo įmasažuojamas rištinės žabų šluotos kotu. Prieš prarasdama sąmonę ragana pasijusdavo skrendanti. Pabudusi po daugelio valandų nė kiek neabejodavo skridusi ant šluotos.

Buvau įspėjęs Arianę šiukštu neliesti šitų gėlių, kurių daugybė žydėjo visame sode ir kiemuose. Joms puikiai tiko sodri, raudona Afrikos dirva. Pakako tik žvilgtelėti į egzorcistus, kad įsitikintum durnaropių veiksmingumu. Nuėjau per biblioteką, mėgindamas juos pribakštinti.

– Jie ne čia, ne su mumis, – įspėjo mane suteneris.

– Durnaropė labai stipri, – sumurmėjau aš.

– Jie patys žino, – atsakė suteneris. – Išgėrė arbatos, kad patektų į džinų pasaulį.

Vakare egzorcistai atsipeikėjo ir užsiprašė puotos. Pareiškė, kad nepamaitinti negalės dirbti. Pradėjau įtarti, kad tai viso labo apgavikai, sutenerio surinkti atsitiktiniai žmonės, už pinigus pasirengę bet kam. Virėja paruošė dvi lėkštes kuskuso su mėsa ir liepė Hamzai nunešti į biblioteką. Pati nesiartino prie egzorcistų aiškindama, kad vien nuo jų žvilgsnio gali sustoti širdis.

Kai tą vakarą atvyko Kamalis, aš jam išsakiau savo įtarimus.

– Manau, jie sukčiai, – pareiškiau. – Gal išmesti juos lauk?

Kamalis regimai pasibaisėjo.

– Nekalbėkit šitaip, – įspėjo jis.

Papuotavę egzorcistai prisirūkė iki kliedesio, išgėrė begalę mėtų arbatos ir tuojau pat vėl kietai užmigo.

Paklausiau sutenerio, kada jie pradės egzorcizmą.

– Jie jau pradėjo, – atsainiai pareiškė šis.

– Nieko panašaus! Jie tik gulinėja ir nieko neveikia.

Kamalis patraukė mane į šalį.

– Nekalbėkite taip, – vėl tarė jis. – Elkitės pagarbiai.

Tad aš pasitraukiau ir leidau visai šutvei išsimiegoti. Per tą laiką Arianė susidraugavo su ožiu. Ši draugystė buvo pasmerkta netrukus nutrūkti. Mergytė šėrė ožį morkomis, glostė jo švelnius juodus gaurus ir nenorėjo eiti be jo miegoti.

– Geriau leiskime jam išsimiegoti, – pasakiau. – Rytoj jo laukia sunki diena.

– Aš myliu savo ožiuką, – sušnibždėjo Arianė.

Kitą rytą prabudau auštant, prižadintas baisaus šurmulio lūšnyne. Hamza beldė į duris ir meldė kuo greičiau ateiti. Užsimečiau drabužius ir išėjau į pagrindinį kelią. Buldozeriai grįžo. Šalia stovėjo vyriškis su akiniais vieliniais rėmeliais, rankoje laikydamas prie lentelės prisegtus popierius, o jį supo įnirtusi minia. Jis ką tik davė ženklą vairuotojui pradėti griauti lūšnas.

Padėtis darėsi nebevaldoma. Mūsų namai buvo pilni egzorcistų, o lūšnyne brendo maištas. Tą pačią akimirką riaumodama grįžo fanatikų priekaba. Jie išlipo, nužygiavo prie kalkėmis balintos mečetės ir nustūmė nuo durų sukumpėlį imamą. Tai buvo aiškus mėginimas atlikti *coup d'état*. Lūšnyno gyventojai sumetė, kas vyksta, ir minioje nuvilnijo pykčio banga. Žmonės ėmė bėgti į mečetę, išvijo iš jos jaunuosius barzdočius ir grąži-

no vieton senąjį imamą. Buldozerio vairuotojas, pasinaudojęs sumaištimi, įjungė variklį.

Hanza palietė mano petį.

– Greičiau liepkite pareigūnui negriauti mūsų namų! – sušuko jis. – Jis jūsų paklausys.

– Tikrai ne.

– Labai prašau, mesjė Tahirai.

Pareigūnas, atrodo, labai nustebo, kai prižygiavau prie jo ir pareiškiau, kad aš gyvenu lūšnyno vidury.

– Negalima griauti šitų namų, – pareiškiau.

– Reikia, – atsakė jis, parkeriu barbendamas į savo lentelę.

– Jei sugriausite, žmonės labai įpyks, – kalbėjau. – Iš jų galima visko tikėtis. Gali jus net sumušti.

Pareigūno veidu nuslinko sumišimo šešėlis. Jis atrodė padorus, garbingas, nelabai patyręs žmogus.

– Padėtis labai pavojinga, – pagąsdinau.

– Tikrai?

Parodžiau į minią. Žmonės, tarsi supratę užuominą, piktai sužvingo. Pareigūnas įsikišo dokumentus į portfelį ir ranka pamojo buldozeriui, liepdamas pasitraukti.

Egzorcistai dykinėjo visą rytą ir dar gerokai popiet. Jie kaulijo iš virėjos dar maisto, siuntinėjo sargus pirkti jiems cigarečių, o Kamaliui paliepė gauti butelį degtinės. Netikėdamas savo akimis stebėjau, kaip visi su jais taikstosi.

Saulei leidžiantis ryžtingai priėjau prie sutenerio, kuris per visą dieną beveik nepajudėjo, ir įsakiau jam greičiau imtis egzorcizmo.

– Čia skubėti negalima, – atsakė jis.

Išsitraukiau šimto dirhamų banknotą ir pašiurenau jį delne tarsi rudens lapą. Suteneris pačiupo banknotą ir suplojo rankomis. Egzorcistai sunkiai pakilo ant kojų. Jis suriko keletą žodžių arabiškai.

Tada prasidėjo egzorcizmas.

Suteneris pasitaisė auksaspalvės medžiagos turbaną ir liepė Hamzai kuo plačiau atlapoti visas namų duris bei langus. Hamza pasikvietė Osmaną ir įsakė jam padaryti tą patį. Osmanas pakvietė Lokį ir perdavė įsakymą jam. Šis darbą permetė sodininkui. Būdamas žemiausio rango, sodininkas nebeturėjo kur dėtis. Jis nulingavo atidarinėti langų, o sargai susibūrė aplink egzorcistus.

– Tuoj prasidės, – labai tyliai ištarė Osmanas.

Prieš prasidedant egzorcizmui, visi *Aisawa* broliai užsitraukė baltos medvilnės dželabas ir išsivaikščiojo po namus. Pasidaliję į grupeles po tris ir keturis, jie pirštų galais cimpino po kambarius. Pastovėję keletą sekundžių viename kampe, įstrižai kambario traukdavo į kitą.

– Ką jie daro?

– Ieško namo širdies, – paaiškino Kamalis.

– Iš kur tu žinai?

Kamalis nusuko akis.

– Visi tai žino, – atsakė jis.

Rasti Kalifo rūmų širdį pavyko tik po geros valandos. Aš maniau, kad ji bus sodo kieme, netoli to kambario, kurį sargai visad laikė užrakintą. Tačiau klydau. Egzorcistai vieningai sutarė, kad *Dar Khalifa* širdis yra kito kiemo, nuo virtuvės pusės, viduryje.

Suteneris pasirausė savo krepšyje ir ištraukė saują pigių lajaus žvakių. Padavė jas vyriausiajam egzorcistui, kuris atrodė taip, tarsi tuojau pat kris negyvas. Šis pabučiavo žvakes ir išdalijo jas broliams. Žvakes uždegė ir pastatė kiemo kampuose. Ilgi jų dagčiai plazdeno tamsoje. Į kiemo vidurį, greta paplavų duobės, atnešė ir paguldė šiurkščiai tašytą keturkampį akmenį. Kiemas virto šventove, o akmuo – jos altoriumi.

Vienas egzorcistas kažką sumurmėjo kitiems. Praėjo kelios minutės, ir aš išgirdau, kaip pievelėje garsiai suklykė Arianė. Nuskubėjau pas ją. Rankomis ji laikė apsikabinusi ožio kaklą. Pora *Aisawa* brolių mėgino jį iš jos atimti.

– Reikia jį jiems atiduoti, – pasakiau Arianei.

Mergaitė verkė.

– Kur jie veda mano ožiuką? – šaukė ji.

Tai buvo sunki akimirka, kurios nebūtų tekę išgyventi, jei būtume likę savo bute Londone. Privalėjome dalyvauti apeigose, kurios būtų gerai pažįstamos mūsų protėviams. Bet kaip tai suprasti mažam vaikui? Kaip jas suprasti mums? Sveikiausią gyvulį netrukus papjaus vien tam, kad įtiktų neregimoms, veikiausiai neegzistuojančioms galioms. Norėjau pamėginti viską išaiškinti Arianei. Norėjau jai papasakoti, kad ši auka daug sako apie mus pačius, apie tai, ką jaučiamės privalą atlikti dėl tikėjimo. Bet aiškinti nesisekė.

– Kur jie veda ožiuką?– vėl paklausė ji.

Nušluosčiau jai ašaras.

– Ten, kur jam bus geriau, – atsakiau.

Kieme į puodą buvo pripilta pieno. Vienas iš *Aisawa* brolių stojo jo maišyti. Jis stovėjo užsimerkęs, tarsi paniręs į transą, ir mur-

mėjo užkeikimus. Įnirtingai besipriešinantį ožį už ragų atvilko nuo pat namų. Trys egzorcistai bendromis jėgomis užkėlė jį ant neseniai padėto altoriaus. Gyvulys iš pradžių garsiai bliovė, bet paskui, įveiktas baimės, nutilo. Atrodė, jis suvokia, kad netrukus įvyks kai kas labai svarbaus ir reikšmingo.

Šaukštas pieno, pasemto iš puodo, palietė mano lūpas. Siurbtelėjau jo. Pienas atsidavė tabaku. Tas pats šaukštas apkeliavo visus – du tuzinus *Aisawa* brolių, sargus, sodininką, tarnaitę, auklę, virėją. Galiausiai atėjo mano žmonos ir vaikų eilė. Rachana neleido Timūrui gerti pieno iš šaukšto.

– Jis per mažas, – pareiškė ji. – Dar užsikrės kokia liga.

Aš pravėriau jo burną ir įlašinau kelis baltus lašus.

– Ceremonijos – ne laikas galvoti apie švarą, – pasakiau.

– Tu jau beveik tuo tiki, ar ne? – niūriai paklausė Rachana.

Norėjau jai paprieštarauti. Tačiau kažkas man sutrukdė. Ji buvo teisi. Pasijutau įsitraukęs į veiksmą. Čia vyko kažkas labai stipraus, prieš ką negalėjai atsispirti. Ceremonijos išjudina primityviausius mūsų instinktus. Pats nesupratau, kaip tai įvyko, bet nebegalėjau laikytis nuošaliai. Patikėjau, kad šitos apeigos turi prasmę, kad jos mums padės.

Kai pienas buvo išgertas, garsiai ir lėtai, tarsi mirtį skelbiantis varpas, nuaidėjo būgnelis. Visi tolesni įvykiai pakluso jo ritmui. *Bum, bum, bum.* Ožiui surišamos kojos. *Bum, bum, bum.* Ištraukiami peiliai. *Bum, bum, bum.* Peiliai išgalandami, braukant vienu į kitą. *Bum, bum, bum.* Vyriausiasis egzorcistas žengia prie altoriaus. *Bum, bum, bum.* Jis pasiraitoja rankoves.

– *Bismillah ar-rahman ar-rahim,* – ištarė jis. – Visagalio, gailestingojo Alacho vardu.

Bum, bum, bum. Mėnesienoje švysteli plienas. *Bum, bum,*

bum. Stoja tyla. Gyvulys pasispardo, ant degto molio plytelių pasipila tamsaus tiršto kraujo klanas. *Bum, bum, bum* muša būgnelis.

– Dabar prasidėjo, – tarė Kamalis.

Namus perskrodė šaižus *nafir*, septynių pėdų ilgio rago, garsas. Seniausias egzorcistas peiliu nukirto ožio galvą, pasilenkė ir ėmė čiulpti iš kaklo kraują. Prie jo priėjo dar trys, išsitepė lūpas šviežiu krauju, paragavo jo ir pakabino gyvulio skerdieną kiemo viduryje. Kraujas sruvo į seną dažų skardinę. Senasis egzorcistas pasiėmė ilgus peilius ir nudyrė gyvuliui odą.

Pirmiausia jis perpjovė ožio pilvą ir rankomis ištraukė vidurius. Žvakių šviesoje jie blizgėjo tarsi brangakmeniai. Vaizdas buvo kraupus, tačiau sykiu nepaprastai gražus. Egzorcistas kažką išpjovė, atrodo, inkstą, ir jį visą prarijo. Paskui išpjovė mažesnį gabaliuką ir padavė vienam iš saviškių, šis jį prikalė prie tolimiausios kiemo sienos.

– Kas tai?

– Tulžies pūslė, – atsakė Kamalis.

– Kam?

– Ji apsaugos namus.

Vėl nuaidėjo trimitai, ir jų garsas svetainėse priminė mirties pranašus. Egzorcistai dingo. Pagalvojau, nejaugi jie jau baigė darbą. Suteneris prislinko prie manęs ir paplekšnojo per nugarą. Norėjau paklausti, ar jau viskas. Tačiau man dar nespėjus prasižioti, jie pasirodė, eidami vorele vienas paskui kitą.

Visi buvo apsirengę ilgais kviečių spalvos marškiniais, ant kurių užsimetė tradicinius raudonus Atlaso regiono apsiaustus su įaustais zigzagais. Galvos papuoštos aukso spalvos ir oranžiniais turbanais, kojos basos. Kiekvienas nešėsi po instrumentą – ožio

odos būgnelius, vadinamus *bendir*, molio būgnelius *tbilat*, šaižiai skambančius medinius ragelius *ghaytah* ir milžiniškas geležines kastanjetes *garagab*. Egzorcistai susirinko kieme ir pagerbė papjautą ožį. Negalėjai likti abejingas jų keliamam triukšmui. Ne tik aukojimas prisiliečia prie mūsų esybės primityviausios dalies, bet ir jų instrumentų garsai. Muzika, jeigu ją taip galima pavadinti, sukūrė kurtinamą garsų sieną. Kamalis, sargai ir aš stebėjome, kaip *Aisawa* broliai padegė pluoštą tuopos lapų, įpūtė liepsną ir apėjo su rūkstančiu kuokštu visus namus.

Kiekviename kambaryje jie kartojo tas pačias apeigas – visus kampus apšlakstė pienu, krauju ir pabarstė druska. Jie šokdami ėjo pirmyn ir atgal, šiurendami degančiais lapais ir kartodami iškilmingus užkeikimus.

Suteneris išsitiesė verandoje, pintame krėsle ir susisuko hašišo cigaretę. Priėjau paklausti, ką visa tai reiškia.

Jis rankos mostu nuvijo mane šalin.

– Kartais geriau nekalbėti, – pareiškė ir giliai, su pasitenkinimu užsitraukė suktinę.

Nuėjau pažiūrėti, ką veikia Arianė. Ji taip liūdėjo atskirta nuo ožio. Miegamajame savo lopšelyje saldžiai miegojo Timūras, bet Arianės nebuvo matyti. Mane apėmė visiems tėvams pažįstama panika. Išbėgau iš miegamojo ir nulėkiau ilguoju koridoriumi.

Kamalis su sargais sėdėjo pievelėje.

– Ar nematėte Arianės?

Jie papurtė galvas. Nuskubėjau į verandą, paskui į pagrindinę svetainę. Jos niekur nebuvo. Artėdamas prie kiemo, kuriame kabojo ožys, tolumoje išgirdau egzorcistų keliamą triukšmą. Pažvelgiau į ožio skerdieną, vis dar varvančią kraujais. Oda gulėjo

apačioje ant žemės, greta nukirstos galvos. Prie galvos tupėjo Arianė, apsivilkusi pižama.

– *Baba*, – tyliai paklausė ji, – kas atsitiko mano ožiukui?

Dabar jau mano akys prisipildė ašarų. Jos akys buvo sausutėlės. Atrodė, kad ji ne tiek liūdi, kiek nesupranta, kas darosi. Gyvulį, su kuriuo ji žaidė ir kurį laikė savu, nusivedė nepažįstami vyrai, jį papjovė, nudyrė odą ir nukirto galvą. Ir tai atsitiko ne televizijoje, ne turguje, o mūsų pačių namuose.

– *Baba*, kodėl mano ožiuko galva guli ant žemės? – paklausė ji. – Aš nesuprantu.

Pakėliau ją ir paglosčiau plaukus.

– Aš irgi nesuprantu, – atsakiau.

Visą naktį egzorcistai siautėjo Kalifo rūmuose. Susigūžiau lovoje, apsikabinęs Arianę, o mūsų sapnus varpė būgnelių dundesys. Sargai nemiegojo per naktį. Saulei tekant pamačiau juos, susėdusius ant akmeninių laiptelių, vedančių į verandą.

– Jau baigėsi?

Osmanas iškėlė ranką:

– Dar ne.

Perėjau svetainę, paskui biblioteką ir viršutinio aukšto miegamuosius, bet egzorcistų neradau. Namuose buvo labai tylu, kaip po žemės drebėjimo. Ką tik visur viešpatavo triukšmas ir teroras, bet dabar įsigalėjo ramybė. Visi kambariai buvo aptaškyti krauju ir dvokė dūmais. Iš kvapo atrodė, kad čia įvyko kažkas groteskiška. Nebūčiau galėjęs tiksliai pasakyti, kas pasikeitė, bet permaina buvo akivaizdi.

Nuklydau į sodo kiemą. Ten, tolimiausiame gale, viename kambaryje radau egzorcistus. Jie sėdėjo ratu ant grindų, apsista-

tę žvakėmis. Keletas kartojo užkeikimus. Niekaip nesupratau, kodėl jų nebuvo girdėti lauke. Oras aitriai dvokė žvakių dūmais ir dusliu smilkstančių tuopos lapų kvapu.

Kamalis sėdėjo atsirėmęs į galinę sieną. Jo akis juosė tamsūs ratilai.

– Jau baigėsi? – paklausiau.

– Ne.

– Džinai išvaryti?

– Beveik.

Seniausias egzorcistas pasirausė krepšyje, ištraukė iš jo gaidį ir atsistojo. Paukštis kartą, paskui kitą suplasnojo sparnais. Greitu rankos judesiu jam buvo nusuktas sprandas. Sparnai dar keliskart plastelėjo, galva nukrito ant žemės. Senasis *Aisawa* brolis leido kraujui lašėti ant grindų, užkeikimai suskambo garsiau. Žvakių liepsna suplazdėjo, tarsi papūtus vėjeliui. Kraujas lašėjo, pasigirdo būgnelių dundesys. Garsas buvo šaltas, jis smelkte smelkėsi į galvą lyg laidotuvių maršas. Tačiau nebuvo įmanoma jo nesiklausyti. Garsas traukė. Negalėjai jam pasipriešinti.

Vienas iš jaunesniųjų brolių atsistojo ir netrukus parkrito ant grindų. Jo kūnas kilnojosi, drebėjo, akys užvirto aukštyn. Būgnelių dundesys stiprėjo ir greitėjo tarsi besiartinantis viesulas. Kitas brolis pakilo ir parpuolė, paskui trečias. Būgneliai dundėjo vis greičiau. Pajutau, kad jie mane traukia. Atrodė, lyg iš kambario būtų išsiurbtas visas oras. Žvakės užgeso.

Aisawa moteriškė pakilo ir ėmė rautis plaukus. Jos akys buvo kietai užmerktos, drabužiai aplašėję vašku ir krauju. Būgneliai netilo nė akimirką. Jų dundėjimas buvo tarsi fonas, scena, aplinka. Moteris pasiraitojo plačias dželabos rankoves. Suleido į ranką priekinius dantis.

Būgneliai nenutilo.

Jų dundėjimas liovėsi tik tada, kai saulė pakilo virš datulių palmių, augančių sodo gale. Egzorcistai sugulė svetainėje ir vėl užmigo. Jie buvo išsekę. Stojo tyla, buvo justi, kad ką tik įvyko kai kas labai svarbaus, ir tai jau baigėsi. Beveik kaip Holivudo filmo pabaiga, kurioje kino žvaigždės suodinais veidais, sudraskytais drabužiais pagaliau apsikabina. Tik, kitaip negu kine, nebuvo jokių titrų.

Sargai priėjo ir sustojo eilute. Jie atidavė pagarbą, paskui ištiesė man paspausti rankas.

– Kandišos nebėra, – pasakė Hamza.

– Ji labai toli, – įsikišo Osmanas.

– Ar *Dar Khalifa* dabar mūsų? – paklausiau.

– Taip, – labai tyliai atsakė Lokys. – Dabar jie priklauso jums.

Nusileidus prieblandai, aš padėkojau suteneriui ir jo *Aisawa* egzorcistams. Jie sulipo į cementovežį ir per lūšnyną lėtai išvažiavo atgal į kalnus. Jiems išvykus uždariau fasadines duris ir giliai įkvėpiau. Pagaliau viskas baigėsi, tačiau kartu – viskas tik prasidėjo.

DVIDEŠIMT PIRMAS SKYRIUS

Niekad nedalyk patarimų minioje.

Rytojaus dieną paskambino grafienė de Longvik. Ji esą išgirdusi, kad iš Kalifo rūmų išvarytos piktosios dvasios.

– Gal jų čia niekada nė nebuvo, – atsakiau.

Grafienė garsiai įkvėpė.

– Nekalbėkite taip, – įspėjo ji, – nes jos tuojau pat grįš.

– Ar jūs tikite džinais?

– *Mais oui*, be abejo, – atsakė ji.

Kol aš svarsčiau, ką čia atsakius, grafienė prakalbo:

– Pagyvenkite Maroke ilgiau, ir jie įsiskverbs jums į kraują. Gal jums tai nuskambės keistai, bet jie patys nusprendžia.

– Ką nusprendžia?

– Nusprendžia, ar leisti jums jais patikėti, – atsakė ji.

Gegužė grąžino alsią kaitrą, kurią iš mūsų buvo pavogęs spalis. Dienos buvo ilgos ir kepinančios, pilnos bičių dūzgimo kinrožėse ir sulaukėjusių šunų peštynių lūšnyne. Rachana ir vaikai buvo laimingesni, negu aš drįsau svajoti. Kitaip negu aš, jie, atrodo, pamiršo egzorcizmo dienas. Sargai irgi atrodė patenkinti. Jie

dirbo savo darbus – be galo grėbstė lapus, saugojo sodą, graibstė iš baseino nuskendusias peteliškes. Praėjo visas mėnuo, o aš neišgirdau nė žodžio apie džinus.

Didieji darbai artėjo prie pabaigos. Grindys buvo baigtos, kaip ir sienas dengiantis *tadelakt*, ir didingas mozaikinis fontanas. Visos medinės dalys buvo nušveistos ir perdažytos, langų stiklai įstatyti, padaryti net tie darbai, kurių pabaigos nesitikėjau pamatyti, – sutaisytas stogas, įrengtas naujas karšto vandens katilas, užlopytos gipso lipdinių skylės, pritaisytos metalo grotelės ir sukalti pinučiai. Dvylika žmonių įstatė į vietą didingas indiškas duris. Verandoje pakabintos sūpuoklės iš Radžastano, tiesiai po pinučiais, apsivijusiais pasiflorų žiedais.

Pagaliau galėjome sutelkti dėmesį į paskutines detales. Tikriausiai nėra pasaulyje kitos šalies, kurioje būtų taip gera pirkti namų papuošalus, kaip Maroke. Kiekvienas karalystės kampelis turi savo nepakartojamą stilių, amatininkų ištobulintą per šimtmečius. Feso medinoje mes nusipirkome žalvario žvakidžių, aplikacijomis puoštų lempų gaubtų ir mylių mylias ryškiaspalvio *sabra* šilko, išausto iš kaktuso *agaz* pluošto. Esauiroje radome kavos staliuką, inkrustuotą kvapia tujos mediena ir perlamutru. O iš pirklio Aukštojo Atlaso kalnuose nusipirkome tuziną stebuklingų spalvų ir dizaino berberų patiesalų.

Tačiau pagundai galutinai pasidavėme Marakeše. Tenykštei medinai, menų ir amatų šventovei, neprilygs jokia kita; siaurose jos gatvelėse ilgomis dulkėtomis dienomis knibždėte knibžda žmonių. Ten rasi asilų traukiamų vežimaičių, su kaupu prikrautų įvairių puodų, ištisas armijas prekijų, siūlančių žalvario žibintus ir sidabro lempas, o spiečiai berniūkščių pardavinėja medinius žaislus. Išmaldos prašantys aklieji, saulės nusvilinti turistai

su fotoaparatais rankose, kišenvagiai ir persirengę policininkai, dviračiai ir motoroleriai, būrėjai ir gyvačių kerėtojai, bepročiai ir sukčiai. Grumdamiesi yrėmės per minią, svarstydami, kaip pavyks iš jos ištrūkti.

Visur buvo prikrauta prekių – popietės saulėje spindėjo padėklai su nuga, krūvos pistacijų ir džiovintų abrikosų, skrudintų migdolų ir gliaudytų karijų. Buvo ir didžiausios šūsnys šafrano, ir marinuotų citrinų, ir figų, ir luitai pjaustytos jautienos be kaulų.

Paskutinę akimirką prieš mums panyrant ir uždūstant šitoje gausybėje, iš parduotuvės išlindo pirštas ir pakvietė mus užeiti. Viduje buvo vėsu, ramu ir pilna viliojančių prekių. Mums įėjus, savininkas užtrenkė duris, užsklendė jas ir padavė mėtų arbatos.

– Sveiki atvykę į mano oazę, – pasakė jis.

Pusiau juokais paklausiau, ar mes dabar jo kaliniai. Prekiautojas, liesas tarsi skeletas žmogus, padavė man stiklinę arbatos.

– Aš uždariau duris ne tam, kad jūs neišeitumėte, – atsakė jis, – o kad jie neįeitų.

Mes gėrėme arbatą ir apžiūrinėjome lobius, sukrautus atvirose lentynose. Čia buvo degto molio puodų, puoštų zigzago ornamentais, kupranugario vilnos galvos apdangalų iš Sacharos, patiesalų, išaustų iš žolės pluošto. Buvo ir ryškiai raudonai, geltonai ir žaliai raštuotų *kelim* kilimų, ir sidabro segių, kaligrafija margintų kaklo papuošalų ir senovinių berberų santuokos sutarčių, įrėžtų medžio cilindruose. Galinę sieną puošė gazelės pavidalo fontanas, o greta stovėjo keli būrimo dubenėliai su magiškais ženklais.

Mano akį patraukė pasakiškos kedro durys, stovinčios prie lango. Jos buvo papuoštos Dovydo žvaigžde ir hebrajiškais rašmenimis.

Krautuvininkas pastebėjo, kad aš jas apžiūrinėju.

– Jūs nustebote, ar ne? Nustebote radęs čia žydiškas duris.

– Taip, – atsakiau.

Prekiautojas ištiesė nugarą.

– Gal arabai su žydais ne visada sutaria, – tarė jis, – bet jei ne žydai, Marokas būtų kur kas skurdesnis.

Atsakiau girdėjęs, kad karalius turi ne vieną įtakingą žydą patarėją, be to, buvau daug skaitęs apie šios šalies žydišką paveldą.

– Mano protėviai buvo žydai, – tarė liesasis prekiautojas. – Prieš septynis šimtus metų atvykome čia iš Andalūzijos ir didžiuojamės savo tradicijomis. Kartų kartos laikėsi žydiško tikėjimo ir gyveno greta arabų musulmonų. Bet prieš du šimtus metų Maroko sultonas užkrovė žydų šeimoms milžiniškus mokesčius. Neliko kito kelio, kaip pereiti į islamą.

Prieš palikdami krautuvės prieglaudą, mes nusipirkome būrimo dubenėlį, *kelim* kilimą ir mažą sidabro dėžutę. Krautuvininkas atšovė skląstį, palinkėjo mums sėkmės ir padavė man savo kortelę. Pažvelgiau į jo vardą. Jis buvo Abdulas-Rafikas Koenas.

Kasablankoje manęs laukė nespalvotas atvirukas. Jame buvo pavaizduota grupė kupranugarių ir Sacharos gyventojų moterų, susigrūdusių nejaukiame karavansarajuje. Atviruką atsiuntė Pamela, daug skaičiusi amerikietė, gyvenanti mano senelio viloje Tanžere, *rue de la Plage*. Ji rašė: *Keliauju po pietų Maroką. Maistas visur nuostabus, išskyrus vieną vietą Sidi Ifnyje. Mums padavė labai įtartiną žlėgtainį. Dievas žino, kokia ten buvo mėsa. Tikrai nevalgoma. Jos atsisakė net mano kelionių katė.*

Gegužės pabaigoje trims dienoms nuskridau į Londoną, į savo sukurto filmo pristatymą. Tai buvo tipiška nuobodi kelionė, pilna priverstinių pokalbių ir vienatvės. Visą laiką, kol ten buvau, be galo ilgėjausi vaikų, Rachanos ir Kalifo rūmų. Susitikau seną mokyklos draugą, vis dar įkliuvusį zombiškame ilgų kelionių į darbą ir netikrų draugų rate. Juokais pakalbėjome apie gyvenimą Anglijoje, apie siaubingus baldus ir informacijos perteklių. Jam, atrodo, padarė įspūdį žinia, kad aš persikrausčiau į Kasablanką. Jau seniai tarėmės ištrūkti kartu, tačiau jį kažkas vis sulaikydavo. Atsisveikindamas pajuokavau, kad jis tikriausiai iki pat galo kęs bjaurų orą ir sumuštinius su indiška vištiena. Jo išraiška pasikeitė.

– Aš daugiau nieko nežinau.

Grįžus namo, po valandos į duris pabeldė. Pasakiau Rachanai, kad tai tikriausiai Hichamas, atėjęs naujų pašto ženklų. Tačiau pasirodė, kad ne. Atėjo jo žmona, Kadija. Jos akys buvo paraudusios kaip burokai, tarsi nuo verksmo. Pakviečiau ją užeiti vidun, bet ji pasakė negalinti užtrukti.

– Mano vyras mirė prieš dvi dienas, – pranešė ji. – Sustojo širdis.

Išreiškiau nuoširdžią užuojautą.

– Jis sakė, kad jei kas nors jam atsitiktų, turiu jums atiduoti štai ką. – Pašto ženklų kolekcininko žmona ištiesė man didelę dėžę.

Nusinešiau ją į kabinetą, įsijungiau stalinę lempą. Atidariau. Dėžėje buvo krūva albumų su pašto ženklais. Iš Hichamo sužinojau labai daug apie Maroką ir apie gyvenimą. Sėdėjau prislėgtas išmintingo draugo netekties. Sykiu jaučiausi laimingas, kad mūsų keliai išvis susikirto, dėkingas už daugybę puikių pokalbių, už kuriuos sumokėta pašto ženklais.

Po egzorcizmo praėjus trisdešimčiai dienų, Osmanas pasakė, kad nori man kai ką parodyti. Paklausiau, kas tai. Jis man liepė palaukti ir eiti jam iš paskos. Nuvedė mane į arklides, kur jis pats ir kiti sargai mėgdavo sėdiniuoti, gerdami mėtų arbatą. *Dar Khalifa* yra ketverios arklidės, sustatytos L raidės forma. Vienose – sargų kambarys, kitose prikrauta senų kopėčių, virvių, sodo įrankių, spygliuotos vielos ir sulūžusių kėdžių.

Osmanas stumtelėjo kairiųjų arklidžių duris. Viduje buvo tiek šlamšto, kad durų beveik negalėjai atidaryti. Osmanas stumtelėjo dar kartą.

– Ar matote? – paklausė jis.

– Ką?

– Duris. Senas duris, – atsakė jis.

Prisimerkęs pažvelgiau vidun. Įžiūrėjau tik krūvon sumišusias kopėčias, kėdes, tvorų statinius ir puodus. Nemačiau jokių durų. Taip jam ir pasakiau. Pasirodė kiti sargai ir valandą pasitąsę vargais negalais ištraukė iš arklidžių duris. Paguldė jas ant pievelės.

Durys buvo pagamintos iš kedro medienos, rakto skylutės pavidalo, priekinė pusė išpuošta geometriniais ornamentais.

– Jos nuostabios ir labai senos, – pasakiau. – Kodėl anksčiau man apie jas nepasakėte?

– Nežinojome, kad jos čia yra, – atsakė Lokys.

– Tai jūs nežinote, ko yra arklidėse?

– Aišku, žinome, – sušuko Hamza, – bet anksčiau jų čia nebuvo.

– Jos buvo paslėptos, – tylutėliai ištarė Osmanas.

– Paslėptos džinų, – pridūrė Lokys.

Apsauginninkas Rachidas restauravo duris ir įstatė jas mūsų

miegamajame. Buvau sužavėtas. Pasijutau tarsi gavęs už dyką gerą daiktą arba gatvėje radęs pinigų. Hamza naudojosi kiekviena proga pabrėžti, kaip daug geriau yra gyventi namuose, iš kurių ką tik išvaryti džinai.

– Pasirodo įvairūs daiktai, – kalbėjo jis, – kurie metų metus buvo paslėpti.

– Kokie daiktai?

– Lobiai, – atsakė jis. – Visuose senuose namuose, tokiuose kaip *Dar Khalifa*, yra lobių.

Atsakiau, kad netikiu tuo.

– Geriausias įrodymas – senosios durys, – atsakė jis. – Iš pradžių jų nebuvo, o paskui atsirado.

– Nejau tikrai manai, kad lobis irgi atsiras?

– Žinoma, atsiras, – šūktelėjo Hamza. – Galite ramiai laukti.

Po kelių dienų išėjau prieš pusryčius pasivaikščioti pakrante. Diena buvo vaiski. Paplūdimys visiškai tuščias, tik vienas žmogus arabišku žirgu jojo per bangas, dūžtančias ant kranto. Nusiaviau batus ir įbridau į vandenį spoksodamas tolyn. Prisimenu, dar pagalvojau, kaip keista, kad mano basos kojos yra toje pačioje platumoje kaip Atlanta.

Grįždamas atgal lėtai ėjau per lūšnyną, stebėdamas ryto bruzdesį. Peilių galąstojas šaukė klientus, daržovių pardavėjas dėliojo savo prekes, moteris sijojo šeimos grūdus. Vaikai skubėjo į mokyklą šalia kalkėmis balintos mečetės, kurioje jų laukė griežtoji mokytoja su lanksčia oranžine žarna. Norėjau įkišti galvą vidun ir pasveikinti mokytoją, bet prie manęs priėjo imamas. Jau maniau, kad prašys pinigų.

– Ačiū už dosnias aukas, – tarė jis.

Nesupratau, apie ką jis kalba. Nieko nebuvau jiems paaukojęs, išskyrus kadaise nupirktus mokyklinius reikmenis.

– Mokyklinius reikmenis? – paklausiau.

– Ne, ne, – atsakė senasis imamas. – Ačiū už pinigus, kuriuos mums davėte.

– Pinigus?

– Taip, Hamza mums atnešė jūsų auką, – paaiškino jis. – Už juos mes pataisėme stogą ir įvedėme elektrą.

Nežinojau, ką atsakyti. Nebuvau davęs Hamzai jokių pinigų mečetės reikmėms.

– Jie ne nuo manęs, – nesmagiai atsakiau.

– Teisybę Hamza sakė, jūs iš tiesų labai kuklus, – sumurmėjo imamas. – Jis man pasakė, kad pinigai nuo jūsų, bet įspėjo, kad jūs tai neigsite.

Imamas palenkė galvą ir pabučiavo man ranką. Kuo skubiausiai patraukiau į *Dar Khalifa*, degdamas iš gėdos. Tik vėliau sužinojau, kad kiekvieną penktadienį gavę atlyginimą Hamza, Osmanas ir Lokys užeidavo į mečetę ir mano vardu atiduodavo imamui trečdalį uždirbtų pinigų.

Jaučiausi kaltas, kad gavau naudos iš Hichamo Haraso mirties. Jo našlė liko beveik be nieko, o aš paveldėjau visą gyvenimą kauptus vertingus pašto ženklų albumus. Našlei išdidumas neleido priimti dovanų, ir kiekvieną kartą man užėjus ji atkakliai tvirtino, jog Dievas ja pasirūpins. Kas kartą, kai užsukdavau į pašiūrę prie mečetės, neberasdavau dar vieno vertingo daikto – iš pradžių dingo švytuoklinis laikrodis, paskui radijas, paskui Koranas. Rachana sugalvojo sprendimą: ji pasiūlė nusiųsti pašto ženklų albumus į Europą ir ten parduoti kokiam nors kolekci-

ninkui. Įdaviau juos draugui, kuris kaip tik važiavo į Londoną. Jis viską sutarė ir netrukus pervedė man nemenką pinigų sumą. Vos gavęs pinigus, nuskubėjau pas Hichamo našlę. Įdaviau jai voką su banknotais ir paaiškinau, kad pašto ženklų albumai buvo savotiškas draudimas, kurį dabar metas atsiimti.

Našlė pasitaisė skarą, nusibraukė ašarą ir tarė:

– Aukštai danguje dabar vienas senis bara jus už tai, ką padarėte. Bet čia, žemėje, viena senė jums labai dėkinga.

Baigiantis mūsų pirmiesiems metams Maroke pajutau, kad ėmiau vis daugiau galvoti apie persikėlimą. Mums teko labai daug ko išmokti. Padariau išvadą, kad gyvenimas nieko nesimokant nėra vertas vadintis gyvenimu.

Apsigyvenkite naujoje šalyje ir pamatysite, kaip būsite priverstas siekti kompromisų. Tai padarę, būsite atlyginti dešimteriopai. Marokas – senos kultūros šalis, ir toji kultūra, kurios šerdis – šeima, iki šiol tebėra išlikusi. Man svarbiausia gyvenimo čia dalis buvo ta, kad Arianė ir Timūras gali žaisti įspūdingoje aplinkoje, atspindinčioje daugybę dalykų. Aš, kaip tėvas, išvengiau kaltės, graužiančios visus tėvus, gyvenančius Britanijoje, kurioje tebėra gajus Viktorijos laikų įsitikinimas, kad vaikai turi būti matomi, bet negirdimi. Aš skatinu Arianę ir Timūrą nesidrovėti, garsiai šūkauti, šokti gatvėse, būti savimi.

Dar Khalifa remontas tapo sodriu, įsimenančiu išgyvenimu. Ne kartą esu šaukęs, rėkęs, nugalėtas kritęs ant žemės. Tačiau svarbiausia būdavo kaskart atsikelti ir tęsti darbus toliau, kad ir kokia sunki būtų padėtis. Aš tiek daug įgijau pabėgęs iš Anglijos, bet labiausiai didžiuojuosi tuo, kad vėl galiu jaustis savimi.

Praėjus kelioms dienoms po Hichamo Haraso mirties, sargai įslinko į mano kabinetą, kur aš sėdėjau ir rašiau prie ispaniškojo stalo. Ne kartą buvau jiems kalęs į galvas, kad kai užsidarau čia, manęs niekas nedrįstų trukdyti. Vienintelės išimtys – jei kas nors atsitiktų vaikams ar užsidegtų namas. Iš sargų veidų buvo aiškiai matyti, kad šį kartą pavojaus nėra. Pakėliau galvą ir ėmiau laukti, kaip jie pasiaiškins.

– Mums reikia su jumis pasikalbėti, mesjė Tahirai, – ištarė Hamza, prasibrovęs į priekį.

– Ar tai labai svarbu? – paklausiau.

Visi trys vyrai sulinksėjo galvomis.

– Taip, – vienu balsu ištarė jie. – Taip, tai labai svarbu.

Padėjau ant stalo parkerį.

– Kas atsitiko?

– Džinų nebėra, – pareiškė Osmanas.

– Tai juk gerai, ar ne? – pasiteiravau. – Dabar galime ramiai gyventi.

Sargai prisislinko arčiau.

– Turime jums dar geresnių žinių, – tarė Hamza.

– Kas gali būti geriau, negu turėti namą be džinų?

Lokys žingtelėjo į priekį. Jis laikė rankose apdriskusį aplanką.

– Džinai jį buvo paslėpę, – pridūrė Osmanas.

– Kas čia?

– Lobis, – atsakė jis.

Hamza paėmė iš Lokio aplanką ir padėjo jį ant stalo. Aš atrišau raištelius ir atverčiau viršelį. Viduje gulėjo keletas parudavusių popierių ir mūsų žemės sklypo planas.

Paklausiau, ką tai reiškia.

Osmanas parodė planą.

– Gangsterio namas priklauso jums, – paaiškino jis.

Hichamą Harasą palaidojo ant kalvos po tuopomis pietiniame Kasablankos pakraštyje. Jo kapą ženklino lazda, įsmeigta į ką tik sukastą žemės kauburėlį. Aplink plytėjo kiti kapai, daugybė kapų, balti jų antkapiai švytėjo vakaro šviesoje. Nuėjęs į kapines, atsisėsdavau ant Hichamo kauburėlio ir stebėdavau, kaip jo lazdos metamas šešėlis juda į rytus. Kapinėse buvo tylu; tokia tyla Kasablankoje reta – tyla, reiškianti ramybę.

Sargai manęs maldavo nelankyti senio kapo. Jie sakė, kad Maroke nėra pavojingesnių vietų už kapines, ypač prieblandoje.

– Kai saulė pradeda leistis, – paaiškino Lokys, – džinai pakyla iš kapų ir eina ieškoti skaisčiaveidžių žmonių.

Liepos pirmą Kamalis atvažiavo iš uosto su konteineriu, prikrautu mano knygų. Kažkokiais stulbinamais fokusais jis sugebėjo įtikinti cenzorius ir išvengti mokesčių. Aš, kaip visada, neturėjau nė mažiausio supratimo, ko jis primelavo ir ar išvis melavo.

Tą vakarą mudu su Rachana persikėlėme į savo naują miegamąjį antrame aukšte, o vaikus įkurdinome jų miegamajame kitapus koridoriaus. Beveik visus metus išgyvenome susikimšę mažame pirmo aukšto kambaryje. Apsigyvenęs visame name, pasijutau tarsi pasiekęs brandą – truputį baugu, bet kiek daug visokių galimybių. Neįmanoma žodžiais apsakyti, koks džiaugsmas gulėti lovoje ir žinoti, kad remontas baigėsi.

Pirmą naktį, praleistą viršutiniame miegamajame, patogiai padėjau galvą ant pagalvės. Mudu su Rachana atsigulėme ir abu

pratrūkome juokais. Negalėjome patikėti, kad galiausiai miegosime savo miegamajame. Rachana pasikišo rankas po galva ir įsižiūrėjo į lubas.

– Galėtume parduoti šitą namą ir vėl viską pradėti iš naujo, – pasakė ji.

Ne iš karto jai atsakiau. Buvau sukrėstas. Prisiminiau, kiek vargo turėjome su architektu, darbininkais, džinais.

– Ar tu jau visai išprotėjai?

– Buvo sunku, – atsakė ji. – Bet išgyvenom.

Atrodė, tarsi man nuo pečių būtų nusiritusi milžiniška našta. Žinoma, ateityje dar bus problemų. Mes plaukiame didžiausių problemų vandenyne. Bet sykiu jaučiausi pasiekęs kai ką svarbaus, suvokęs, kad po šių išmėginimų mes sustiprėjome ir subrendome. O maloniausia buvo justi, kad galiausiai mus kaip savus priėmė Marokas, mūsų sargai ir Kalifo rūmai.

Shah, Tahir
Sh-01 Kalifo rūmai : metai Kasablankoje / Tahir Shah ; iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė. – Vilnius : Tyto alba, 2009. – 372, [2] p.

ISBN 978-9986-16-685-6

Tahiras Shahas – Londone kilmingoje afganų šeimoje gimęs rašytojas, keliautojas ir dokumentinių filmų kūrėjas, 2003 metais leidžiasi į avantiūrą – su žmona ir vaikais, palikęs Angliją, įsikuria Kasablankoje, žaviuose, bet apgriuvusiuose Kalifo rūmuose. Tačiau netrunka patirti, kad Maroke viskas kitaip: kitos tradicijos, kiti papročiai, kitoks laiko suvokimas ir žmonių elgesys. Tahiras Shahas atkakliai stengiasi prisijaukinti Maroką, Kasablanką ir Kalifo rūmus, o skaitytojui telieka pripažinti, kad nieko juokingesnio ir labiau jaudinamo už tas pastangas jam nėra tekę girdėti. Knygoje pasakojamos istorijos – rytietiškai puošnios kaip tūkstantis ir viena naktis, išmintingos ir juokingos. Tai knyga, kurią skaitant Maroko saulė nejučia nušvis kiekvieno gyvenime.

UDK 910.4(64)

Tahir Shah

KALIFO RŪMAI
Metai Kasablankoje

Iš anglų kalbos vertė *Rasa Drazdauskienė*
Viršelio dailininkė *Ilona Kukenytė*

Tiražas 2000 egz.
SL 1686. 2009 02 20. 12,94 apsk. l. l.
Išleido „Tyto alba“, J. Jasinskio g. 10, LT-01112 Vilnius,
tel. 2497853, info@tytoalba.lt
Spausdino AB spaustuvė „Spindulys“,
Vakarinis aplinkkelis 24, LT-48184 Kaunas,
www.spindulys.lt

Tahiras Shahas (g. 1966 m.) – Londone kilmingoje afganų šeimoje gimęs rašytojas, keliautojas ir dokumentinių filmų kūrėjas, 2003 metais paliko Jungtinę Karalystę ir persikėlė į Maroką, Kasablanką, kur iki šiol su šeima ir gyvena. Tahiras Shahas yra parašęs devynetą knygų, paremtų keliaujant įgyta patirtimi, jo dokumentiniai filmai rodomi per *National Geographic Channel*, *The History Channel*.

Vaikystėje autorių žavėjo tėvo pasakojimai apie Maroką, apie senelį, kuris paskutinius gyvenimo metus praleido Tanžere. Ieškodamas vietos, kur svarbiausia – šeima ir laisvė, kur nėra europietiško smulkmeniškumo ir saugumo, kur galima būti savimi ir kur viskas nutvieksta išsiilgtos saulės, o ne persmelkta angliškos drėgmės, Tahiras Shahas leidžiasi į avantiūrą. Įsigyja nepaprastai žavų, bet apgriuvusį namą *Dar Khalifa* – Kalifo rūmus – Kasablankoje, išsiveža žmoną, mažą dukrytę ir trijų savaičių sūnelį ir pradeda naują gyvenimą. Tačiau jis nė nenumanė, kad nuostabiuose Kalifo rūmuose jo lauks tarnai, kurie tvarkys šeimininko gyvenimą savaip, gausybė džinų, kuriems išvaikyti reikės daugybės egzorcistų... Kad Maroke viskas kitaip – kitos tradicijos, kiti papročiai, kitoks laiko suvokimas ir žmonių elgesys. Niekuo negalima tikėti, niekas nėra toks, koks atrodo. Rausvas glitėsis ant kambario sienos, pasirodo, yra paslaptingas sėkmę nešantis ženklas, o geriausi staliai... bepirščiai. Tahiras Shahas atkakliai stengiasi prisijaukinti Maroką, Kasablanką ir Kalifo rūmus, o skaitytojui telieka pripažinti, kad nieko juokingesnio ir labiau jaudinamo už tas pastangas jam nėra tekę girdėti. Daugybė nuostabiausių istorijų – apie knygų siuntą iš Anglijos, apie vėžlio pirkimą, džinų išvarymą, plytelių klojimą – rytietiškai puošnios kaip tūkstantis ir viena naktis, išmintingos ir juokingos. Tai knyga, kurią skaitant Maroko saulė nejučia nušvis kiekvieno gyvenime.

– Ar jūs tikite džinais?

– Mais oui, *be abejo, – atsakė ji.*

Kol aš svarsčiau, ką čia atsakius, grafienė prakalbo:

– Pagyvenkite Maroke ilgiau, ir jie įsiskverbs jums į kraują. Gal jums tai nuskambės keistai, bet jie patys nusprendžia.

– Ką nusprendžia?

– Nusprendžia, ar leisti jums jais patikėti, – atsakė ji.

ISBN 978-9986-16-685-6

TYTO ALBA

www.tytoalba.lt

© Photos: Ingrid Pullar